

TÜRK YARGI SİSTEMİ

Prof. Dr. Cevdet ATAY

E K İ N

Basım Yayın Dağıtım

2013

© 2013 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 0607-16-008681

ISBN: 978-605-5431-63-1

Sayfa Düzeni/Kapak Tasarımı: Vildan TATLI

Baskı ve Cilt:

Star Ajans Ltd. Şti.
Alaaddinbey Mah. 634. Sk.
NİLTİM Ayaz Plaza No: 24
Tel. (0224) 249 33 20
Sertifika No: 15366

Baskı Tarihi: Ekim 2013

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.
Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA
Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37
Fax.: (0.224) 223 41 12
e-mail: info@ekinyayinevi.com
www.ekinyayinevi.com

SUNUŞ

Yargı ve yargısal denetim, Devlet gücü karşısında yönetilenlerin hak ve özgürlüklerinin güvencesi olması açısından toplum ve Devlet yaşamının en temel işlevlerinden biridir. Bu nedenle, Yargının, insan hakları ve uluslararası hukukun temel ilkelerine uygun olarak Anayasada ve yasalarda özenle düzenlenmesi ve en iyi şekilde işlemesi gerekir. Yargının iyi işleyebilmesi ise; yargı örgütünün temelini oluşturan yargıç ve savcılar ile adli personelin eğitim ve uygulama aşamalarında çok iyi yetiştirmelerine bağlıdır.

Ülkemizde hukuk öğreniminin verildiği yerler, hukuk fakülteleri ve uygulamaya yönelik adalet yüksek okullardır. Eğitimi ise, kısmen öğrenim sürecinde, özellikle mezuniyet sonrası hakim ve avukatlık stajlarıyla başlamakta ve mesleğe girişten sonra kariyer boyunca devam etmektedir. Hukuk öğrenimi, öğretimi ve eğitiminin ülkemizde ne ölçüde iyi yapıldığı; başka ülkelerle kıyaslandığında bu eğitim ve öğretimin hangi düzeyde olduğu, eğitim ve öğretim sürelerinin yeterli olup olmadığı, bu konudaki diğer sorunların neler olduğu, bu sorunların nedenleri gibi konular, üzerinde geniş ve kapsamlı araştırmalar ve tartışmalar yapılabilecek konulardır.

Bu sorunlar arasında yer alan konulardan biri de, ülkemizde hukuk öğretimi ve eğitiminin yapıldığı fakülte ve yüksek okulların ders programlarıdır. Bu programların iyi bir hukuk öğretimi için nasıl olması gerektiği konusu, son zamanlara kadar pek tartışma konusu olmamıştır. İstanbul ve Ankara Üniversiteleri hukuk fakültelerinin öğretim programları yakın zamanlara kadar başarılı bir biçimde uygulanmış ve sonradan kurulan fakülteler için birer model oluşturmuştur. Ancak, ülkemizde hukuk fakültelerinin sayısının artması ve vakıf üniversiteleri içinde hukuk fakültelerinin kurulmasıyla birlikte, gerek Devlet gerekse vakıf hukuk fakültelerinin eğitim ve öğretim kalitesinin nasıl ve hangi düzeyde olduğu tartışması bir yana, hukuk öğretimine ilişkin ders programları çeşitlilik göstermeye başlamıştır.

Yargı ve yargısal denetim konusu, bu bağlamda, hukuk fakülteleri öğretim programlarında ayrı ve zorunlu bir ders konusu yapılamamaktadır. Bu konu, genellikle, “*seçmeli ders*” şeklinde düzenlenmektedir. Bunun nedeni, yargı örgütlenmesi ve yargılama usullerinin, esas itibarıyla usul hukukları (hukuk, ceza, idare) dersleri içinde verilmesidir. Ayrıca, bazı yüksek yargı yerlerinin (Anayasa Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi ve Sayıştay gibi) yapıları ve yargılama usulleri, ilgili oldukları Anayasa Hukuku, İdari Yargı veya İdare Hukuku gibi derslerde belirli oranlarda yer almaktadır. Buna karşılık, ülkemizde var olan Askeri Yargı, genellikle hukuk fakültelerinde okutulan ders programları içinde ya hiç yer almamakta ya da kısaca değinilerek

geçilmektedir. Bu durum, yetişmekte olan hukukçu adaylarının Türk Yargı Sistemi'ni bir bütün olarak görmeleri ve kavramaları için yeterli olmamasına; usul hukukları ve diğer dersler içinde Türk Yargı Düzeni'yle ilgili bilgilerin çoğu zaman yüzeysel kalmasına neden olmakta; bu eksiklik, hukuk fakülteleri mezunlarınca mezuniyet sonrasında farkına varılmaktadır.

Bu boşluğu doldurmak için, hangi adla olursa olsun, bu alanda kapsayıcı çalışmaların yapılması ve hukuk fakülteleri programlarında Türk Yargı Sistemi'ni bir bütün olarak öğretecek bir derse - en azından seçmeli bir ders olarak- yer verilmesinin yararlı ve gerekli olduğu açıktır. Bunun yararı ve önemi, özellikle, maddi ve usul hukuklarına ilişkin bilgilerini nerede, ne zaman ve nasıl uygulanacağı söz konusu olduğunda daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu gerçeğin, ülkemizdeki mahkemeler ve yargı yerleri için uzman personel yetiştirme amacına yönelik olarak kurulmuş Adalet Meslek Okulları öğretim kadroları tarafından teslim edildiği, bu nedenle *söz konusu okulların ders programlarına Türk Yargı Sistemi içinde sunduğumuz konuların – bu adla veya yargı örgütü hukuku* adıyla - zorunlu bir ders olarak okutulmakta olduğu görülmektedir. Yaptığımız bu çalışma, hukuk fakülteleri öğrencileri yanında, meslek yüksek okulları öğrencilerinin bu alandaki gereksinimlerini de karşılama amacına yöneliktir.

Öte yandan, bu tür çalışmalara hukuk uygulaması içinde olan serbest avukatlar, kamu kurumlarının avukatları ve hukuk müşavirleri, yargıçlar, savcılar ile kamu idarelerinde görevli yöneticiler de ihtiyaç duymakta ve bunlardan yararlanmaktadırlar. Zira, bu tür eserler, onların gereksinim duyduğu yargı örgütüne ilişkin bilgilere en kısa yoldan erişmeyi mümkün kılmakta, daha sonra gerekirse mevzuata ilişkin diğer verilere başvurmaktadırlar.

Biz, bu çalışmamızda, *ilgili yargı yerlerinin statülerini düzenleyen kurallara büyük ölçüde yer vererek* hukuk uygulamacılarının mevzuata başvurma gereksinimlerini en aza indirmeye çalıştık. Fakat, bunu yaparken, akademik bir çalışmada olması gereken sistemleştirme, kurumların ve işleyişlerinin esprisini ortaya koyma, yeri geldikçe yorum ve eleştirilere yer verme yöntemlerine başvurarak genel ilkelere ulaşmaya çalıştık.

Bu düşüncelerle, *Türk Yargı Sistemi* adını uygun gördüğümüz bu eserin, uygulama içinde yer alan veya akademik alanda görev yapan tüm hukukçuların öğrencilere önerebilecekleri yardımcı bir kaynak olacağına; uygulamacılar için olduğu kadar; özellikle geleceğin iyi ve başarılı hukukçusu olmak amacıyla yola çıkan hukuk fakülteleri ve adalet meslek yüksek okullarının her düzeydeki öğrencileri için de yararlı olacağına inanıyoruz.

01.09.2011

Prof. Dr. Cevdet ATAY

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM ADLİ YARGI

BİRİNCİ ALT-BÖLÜM HUKUK MAHKEMELERİ

I- HUKUK MAHKEMELERİ	3
A) SULH HUKUK MAHKEMELERİ	3
1- Kuruluş	3
2- Görevleri	4
B) ASLİYE HUKUK MAHKEMELERİ	6
1- Kuruluş	6
2- Görevleri	6
C) AİLE MAHKEMELERİ	7
1- Kuruluş	7
2- Görevleri	8
D) İCRA MAHKEMELERİ	8
1- Kuruluşu	9
2- Görevleri	10
D) (ASLİYE)TİCARET MAHKEMELERİ	10
1- Kuruluş	10
2-Görevleri	11
3- Ticari Davalarda Görevli Mahkemeler	14
E) (ASLİYE) DENİZ TİCARET VE DENİZ SİGORTA MAHKEMELERİ	15
F) TÜKETİCİ MAHKEMELERİ	16
1- Kuruluş	16
2- Görevleri	17
G) İŞ MAHKEMELERİ	18
1- Kuruluş	18
2- Görevleri	19
H) KADASTRO MAHKEMELERİ	20
1- Kuruluşu	20
2- Görevleri	21
3- Görevleri Dışında Kalan Davalar	22
4- Usul Kuralları	23
İ) FİKRİ VE SİNAİ HAKLAR HUKUK MAHKEMESİ	24
1- Kuruluş	24
2-Görevleri	24
II- HUKUK MAHKEMELERİ ARASINDA GÖREV UYUŞMAZLIKLARI	25
A) HUKUK MAHKEMELERİ ARASINDA GÖREV İLİŞKİSİ	25
B) HUKUK MAHKEMELERİ ARASINDA İŞBÖLÜMÜ İLİŞKİSİ	27
C) GÖREVLİ YARGI YERİNİN BELİRLENMESİ (MERCİ TAYİNİ)	28
1- Görevli Yargı Yerinin Belirleneceği Durumlar	28
2- İnceleme Yeri	29
3- İnceleme Usulü ve Sonucu	29

İKİNCİ ALT-BÖLÜM CEZA MAHKEMELERİ

I- CEZA MAHKEMELERİ.....	29
A) GENEL OLARAK	29
B) SULH CEZA MAHKEMELERİ	30
1- Kuruluş	30
2- Görevleri	31
C) AĞIR CEZA MAHKEMELERİ	33
1- Kuruluş	33
2- Görevleri	34
D) ASLİYE CEZA MAHKEMELERİ	35
1- Kuruluş	35
2- Görevleri	35
E) ÇOCUK MAHKEMELERİ	36
1- Genel Olarak	36
2- Çocuk Mahkemesi Hakimliği ve Mahkemenin Oluşumu	37
3-Çocuk Mahkemelerinin Görevleri	38
4- Çocuk Mahkemelerinin Yargı Çevresi	40
F) İCRA (CEZA) MAHKEMELERİ	41
G) TRAFİK MAHKEMELERİ	42
1- Kuruluş	42
2- Görevleri	43
3- Yargılamaya İlişkin İlkeler	43
H) FİKRİ VE SİNÂİ HAKLAR CEZA MAHKEMESİ	44
İ) KADASTRO (CEZA) MAHKEMELERİ	45
1- Görevleri	45
2- Usul Kuralları	46
II- CEZA MAHKEMELERİ ARASINDA GÖREV UYUŞMAZLIKLARI	47
III- CEZA MAHKEMELERİ VE CUMHURİYET BAŞSAVCILIKLARI	48
A) KURULUŞU	48
B) CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI VE SAVCILARIN GÖREVLERİ	48

ÜÇÜNCÜ ALT-BÖLÜM BÖLGE ADLİYE MAHKEMELERİ

I. KAVRAM VE KURUM.....	50
II- BÖLGE ADLİYE MAHKEMELERİNİN KURULUŞ, GÖREV VE YAPILARI.....	51
A) KURULUŞU	51
B) GÖREVLERİ	51
C) DAİRELER, YAPILARI VE GÖREVLERİ	52
1-Daireler ve Yapıları	52
2-Hukuk Dairelerinin Görevleri	52
3- Ceza Dairelerinin Görevleri	53
III- BAŞKAN VE ÜYELERİNİN NİTELİKLERİ, ATANMASI VE GÖREVLERİ.....	53
A) BAŞKAN VE ÜYELERİN NİTELİKLERİ, ATANMASI	53
B) DAİRE BAŞKANLARININ GÖREVLERİ	54
C) DAİRELERİN TOPLANTILARI VE KARAR ALMA USULÜ	54
IV-BAM VE YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCILIKLARI	54
A) NİTELİKLERİ VE ATANMALARI	54

1-Nitelikleri	54
2-Atanmaları	55
B) BAM CUMHURİYET BAŞSAVCI VE SAVCILARININ GÖREVLERİ	55
1-Başsavcılarının Görevleri:	55
2- Savcılarının Görevleri	56

DÖRDÜNCÜ ALT-BÖLÜM YARGITAY

I- YARGITAY ÜYE, BAŞKAN, BAŞKANVEKİLİ VE SAVCILARIN SEÇİMİ VE GÖREVLERİ	57
A) SEÇİMİ	57
B) GÖREVLERİ	57
II- YARGITAY'IN KARAR ORGANLARI	58
III-YARGITAY DAİRELERİ VE GÖREVLERİ	59
A) HUKUK DAİRELERİNİN GÖREVLERİ	60
B) CEZA DAİRELERİNİN GÖREVLERİ:	61
IV-HUKUK VE CEZA GENEL KURULLARI	61
A) GENEL KURULLARIN OLUŞUMU, TOPLANTILARI VE KARARLARI	62
B) HUKUK VE CEZA GENEL KURULLARININ GÖREVLERİ	63
V-YARGITAY BÜYÜK GENEL KURULU	63
A) OLUŞUMU	63
B) YARGITAY BÜYÜK GENEL KURULUNUN GÖREVLERİ	64
VI- YARGITAY BAŞKANLIK KURULLARI	64
A) BİRİNCİ BAŞKANLIK KURULU	64
1- Üyelerinin Nitelikleri ve Seçimi	64
2-Kurulun Görevleri	65
B) BAŞKANLAR KURULU	65
C-HUKUK DAİRELERİ BAŞKANLARI KURULU	66
D-CEZA DAİRELERİ BAŞKANLAR KURULU	66
VII- YARGITAY KURULLARININ ÇALIŞMA USULLERİ	66
VIII- YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCISI, BAŞSAVCI VEKİLİ VE BAŞSAVCI YARDIMCILARI	68
A) YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCI VE VEKİLİNİN SEÇİMİ	69
B) BAŞSAVCI VE BAŞSAVCI VEKİLİNİN GÖREVLERİ	69
1- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının Görevleri	69
2-Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin Görevleri	70
C) BAŞSAVCI BAŞYARDIMCISI VE YARDIMCILARININ GÖREVLERİ	70

İKİNCİ BÖLÜM YÖNETSEL YARGI

BİRİNCİ ALT-BÖLÜM ALT DERECE YÖNETSEL MAHKEMELER

I- YÖNETSEL MAHKEMELERİN KURULUŞU VE OLUŞUMU	73
A) KURULUŞU	73
B) OLUŞUMU	74
C) BAŞKANLAR VE ÜYELERİN ATANMASI	75
1- Yetki ve Atanma Koşulları	75

2- Atamalarda Gözetilecek Diğer Esaslar	76
II- YÖNETSEL MAHKEMELERİN GÖREVLERİ	76
A) İDARE MAHKEMELERİNİN GÖREVLERİ	76
1- Davaların Niteliği Yönünden	76
2- Konuları veya İlişkin Olduğu Yasalar Yönünden	77
B) VERGİ MAHKEMELERİNİN GÖREVLERİ	78
1-Kamu Bütçelerine Göre	78
2- Konularına Göre	79
C) BÖLGE İDARE MAHKEMELERİNİN GÖREVLERİ	80
D) İLK DERECE MAHKEMESİ OLARAK DANIŞTAY'IN GÖREVLERİ	81
III- MAHKEME ÜYELERİ VE BAŞKANLARININ GÖREVLERİ	82
A) MAHKEME ÜYELERİNİN GÖREVLERİ	82
B) MAHKEME BAŞKANLARININ GÖREVLERİ	83
1- Yargısal Görevleri	83
2-Mahkemenin İşleyişine İlişkin Görevleri	83

İKİNCİ ALT-BÖLÜM TEMYİZ MAHKEMESİ OLARAK DANIŞTAY

I- DANIŞTAY'IN NİTELİĞİ	85
II- DANIŞTAY MESLEK MENSUPLARI	86
A) DANIŞTAY TETKİK HAKİMLERİ VE SAVCILARI	86
B) DANIŞTAY ÜYELERİ	87
1- Yargıçlık mesleğinden gelenler	87
2- İdari görevlerden gelenler	87
C) DANIŞTAY BAŞKANI, BAŞKANVEKİLLERİ, DAİRE BAŞKANLARI VE BAŞSAVCISI	87
III- DANIŞTAY DAVA DAİRELERİ VE GENEL KURULLARI	88
A) DAVA DAİRELERİ	88
1- Oluşumu ve İşleyişi	88
2- Dava Daireleri ve Görevleri	89
B) İDARİ VE VERGİ DAVA DAİRELERİ GENEL KURULLARI	90
1- Görevleri	90
2- Toplanması ve Karar Usulü	90
C) İÇTİHATLARI BİRLEŞTİRME KURULU	91
1-Toplanması ve Karar Usulü	91
2- İctihat Birleştirme İsteminde Bulunacaklar ve Nedenleri	91
IV- DANIŞTAY'IN DİĞER KURULLARI	92
A) DANIŞTAY GENEL KURULU VE BAŞKANLIK KURULU	92
1- Danıştay Genel Kurulu	92
2- Başkanlık Kurulu	92
B) DANIŞTAY İDARİ DAİRELERİ VE İDARİ İŞLER KURULU	93
1-İdari Daireler	93
2- İdari İşler Kurulu	94
3. Usuller	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ASKERİ YARGI

BİRİNCİ ALT-BÖLÜM ASKERİ CEZA YARGISI

I- İLK DERECE ASKERİ CEZA YARGI YERLERİ	100
A) ASKERİ CEZA MAHKEMELERİ	100
1- Kuruluşu	101
2- Oluşum	101
3- Mahkeme Üyelerinin Nitelikleri	101
3-Askeri Savcılık ve Adli Müşavirlik	102
4- Askeri Mahkemelerin Görevleri	104
a) Genel Kural	102
b) Göreve İlişkin Özel Durumlar	104
B) SIKIYÖNETİM ASKERİ MAHKEMELERİ	107
1- Kuruluşu	107
2- Görevleri	107
C) DİSİPLİN MAHKEMELERİ	109
1- Kuruluş	109
2-Oluşum	109
3-Başkan ve Üyelerin Nitelikleri	110
4- Disiplin Mahkemelerinin Görevleri	110
5- Disiplin Mahkemesi Kararlarına Karşı İtiraz	110
6-Kanun Yolu: Yazılı Emir Üzerine Temyiz	111
7- Disiplin Mahkemeleri ve Kararlarının Hukuksal Niteliği	112
II- ASKERİ YARGITAY	113
A) İLK DERECE MAHKEMESİ OLARAK ASKERİ YARGITAY	113
B) YÜKSEK MAHKEME OLARAK ASKERİ YARGITAY	114
1- Yapısı ve Görevleri	114
2- Mensuplarının Seçilmesi ve Atanması	115
3- Daireler	117
4- Daireler Kurulu	117

İKİNCİ ALT-BÖLÜM ASKERİ YÜKSEK İDARE MAHKEMESİ

I- AYİM'İN ÖZELLİKLERİ	119
A) MAHKEME NİTELİĞİNDEDİR	119
B) ASKERİ NİTELİKLİ İDARE MAHKEMESİDİR	120
C) İLK VE SON DERECE İDARİ YARGI YERİDİR	120
D) TEMYİZ MAHKEMESİ DEĞİLDİR	121
E) KARARLARI TEMYİZ DENETİMİNE TABİ DEĞİLDİR	121
III- AYİM'İN GÖREVLERİ	122
A) YARGISAL GÖREVLERİ	122
B) YARGISAL OLMAYAN GÖREVLERİ	122
III- AYİM YARGI MENSUPLARI	123
A) AYİM ÜYELİĞİNE SEÇİLME	123
B) BAŞKAN, BAŞSAVCI, DAİRE BAŞKANLARI VE ÜYELER	123

1- Atanma	123
2- Görev süresi	123
3- Başkanlara ve Başsavcıya Vekalet	124
IV- ORGANLARI	124
A) DAİRELER	124
1- Oluşumu	124
2- Görevleri	125
B) DAİRELER KURULU	125
1- Oluşumu	125
2- Görevleri	125
C) BAŞKANLAR KURULU	126
1-Oluşumu	126
2- Görevleri	126
D) GENEL KURUL	126
1- Oluşum, Toplantı ve Kararlar	126
2- Görevleri	126

ÜÇÜNCÜ ALT BÖLÜM DENİZ MÜSADERE MAHKEMELERİ

A) DENİZ MÜSADERE MAHKEMELERİ	128
1- Oluşumu	128
2- Görevleri	129
3- Hukuksal Niteliği	130
B) YÜKSEK DENİZ MÜSADERE MAHKEMESİ	130
1- Kuruluş	130
2- Görevleri	130
3- Yargılama Usulü	131

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ

I-UYUŞMAZLIK MAHKEMESİNİN YAPISI.....	135
A) KURULUŞU VE ORGANLARI	135
1- Hukuk Bölümü	136
2- Ceza Bölümü	136
3- Genel Kurul	136
B) BAŞKAN VE ÜYELER	136
C) KURULLARIN ÇALIŞMA DÖNEMİ VE TOPLANTILARI	136
II- GÖREVLERİ VE UYUŞMAZLIK USULÜ	138
A) OLUMLU GÖREV UYUŞMAZLIĞI VE GİDERİLMESİ	138
1- Olumlu Görev Uyuşmazlığı Çıkarılabilecek Durumlar	139
2- Uyuşmazlık Çıkarmaya Yetkili Merciler	140
3- Uyuşmazlık Çıkarmada Süre, Başvuru Yeri ve Şekli	140
4- Başvurunun Etkileri	141
5- Uyuşmazlık çıkarmaya yetkili merci tarafından yapılacak işlemler	141
B) OLUMSUZ GÖREV UYUŞMAZLIĞI VE GİDERİLMESİ	142
1- Uyuşmazlık Çıkarılma Usulü	142
2- Uyuşmazlık Mahkemesince yapılacak işlemler	143

3- Uyuşmazlık Mahkemesine Başvurmanın Sonuçları.....	143
C) HÜKÜM UYUŞMAZLIĞI VE GİDERİLMESİ	144
1- Kavram ve Tanım	144
2- Uygulanacak Usul ve İnceleme Kuralları	145
III- UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ GÖRÜŞMELERİ VE KARARLARI	145
A) İLKE KARARLARI.....	145
B) KARARLARIN KESİNLİĞİ VE BAĞLAYICILIĞI.....	146

BEŞİNCİ BÖLÜM

SAYIŞTAY

I- SAYIŞTAY'IN GÖREVLERİ VE YETKİLERİ.....	150
A) DENETİM ALANI	150
B) DENETİM İŞLEVLERİ VE İŞLEMLERİ	151
1- TBMM'yi Bilgilendirme	152
2- Yargısal Mali Denetim Yapmak	152
C) BİLGİ ALMA HAKKI VE SORUMLULARIN BİLGİ VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ	152
1- Sayıştay'ın Bilgi Alma ve İnceleme Yapma Hakkı	153
2- Sorumluların Bilgi Verme Yükümlülüğü ve Sorumlulukları.....	153
II- SAYIŞTAY MENSUPLARI.....	155
A) SAYIŞTAY BAŞKANI VE ÜYESİ OLMA KOŞULLARI	156
B) SAYIŞTAY ÜYELİĞİ	157
1- Üyelerin Seçimi ve Seçim Usulü	157
2- Üyelerin Görevleri ve Yetkileri.....	158
C) SAYIŞTAY BAŞKANI VE BAŞKAN YARDIMCILARI	158
1- Sayıştay Başkanı.....	158
2- Başkan Yardımcıları	159
D) SAYIŞTAY DAİRE BAŞKANLARI	160
1- Seçimi	160
2- Görev ve Yetkileri	160
E) BAŞSAVCI VE SAVCILAR	161
1- Nitelikleri ve Atanmaları (m.18)	161
2- Görevler ve Yetkileri	161
F) DENETÇİLERİNİN NİTELİKLERİ VE MESLEĞE ALINMALARI.....	162
1- Mesleğe Giriş ve Atanma	163
2- Görevleri	166
G) SAYIŞTAY YARGI MENSUPLARININ TEMİNATLARI VE BAŞKA GÖREV YASAĞI.....	164
III- SAYIŞTAY DAİRELERİ VE KURULLARI	165
A) DAİRELER	165
1- Yapısı ve İşleyişi	165
2- Dairelerin Görevleri ve Yetkileri.....	165
B) DAİRELER KURULU	166
1- Yapısı ve İşleyişi (m.27)	166
2- Kurulun Görev ve Yetkileri	166
C) TEMYİZ KURULU	167
1- Yapısı ve İşleyişi (m.26)	167
2- Görevleri ve Yetkileri	167
D) GENEL KURUL	168
1- Yapısı ve İşleyişi.....	168
2- Görev ve Yetkileri	168

IV- HESAP YARGILAMASI, YARGILAMA USULLERİ	169
A) GENEL OLARAK	169
B) YARGILAMAYA ESAS RAPORUN VERİLMESİ	170
C) RAPORLARIN DAİRELERCE İNCELENMESİ	170
D) HÜKÜM VE İLAM	170
E) İLAMLARIN TEBLİĞİ, TAVZİHİ, DÜZELTİLMESİ VE İNFAZI	171
V- KANUN YOLLARI	172
A) KANUN YOLLARINA BAŞVURMA	172
B) TEMYİZ	173
C) KARAR DÜZELTİLMESİ	173
D) YARGILAMANIN YENİLENMESİ	174
VI- İÇTİHATLAR	175
A) İÇTİHATLARIN BİRLEŞTİRİLMESİ	175
B) DAİRE KARARLARININ BİRLEŞTİRİLMESİ	175
C) DANIŞTAY İLE SAYIŞTAY KARARLARI ARASINDAKİ UYUŞMAZLIKLAR	175
VII- HUKUK MUHAHEMELERİ KANUNUNUN UYGULANACAĞI HALLER	176

ALTINCI BÖLÜM ANAYASA MAHKEMESİ

I- ANAYASA MAHKEMESİNİN YAPISI	179
A) ANAYASA MAHKEMESİ ÜYELİĞİ	179
B) ÜYELERİN SEÇİLME YETERLİĞİ, SEÇME YETKİSİ VE USULÜ	180
1- Üyelerin Seçilme Yeterliği	180
2- Üyelğe Seçme Yetkisi ve Usulü	181
3- Üye Seçilenlere Tebligat ve Görevi Kabul Etmeme	182
4- Ant İçme ve Göreve Başlama	183
5- Üyelik Süresi ve Teminatı	183
6- Üyelğin Sona Ermesi	184
B) BAŞKAN, BAŞKANVEKİLLERİ, ÜYELER VE GÖREVLERİ	185
1- Başkan, Başkanvekili ve Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı Seçimi	185
2- Başkan, Başkanvekili ve Üyelerin Görev ve Yetkileri	186
3- Başkan, Vekiller ve Üyelerin Uymaları Gereken Kurallar	187
C) ANAYASA MAHKEMESİ KURULLARI VE İŞLEYİŞİ	187
1- Genel Kurul	188
2- Bölümler	189
II- ANAYASA MAHKEMESİ GÖREVİ DIŞINDA KALAN UYUŞMAZLIKLAR	190
A) ADLİ, İDARİ VE ASKERİ YARGININ GÖREV ALANLARINA GİREN UYUŞMAZLIKLAR	191
B) DİĞER YÜKSEK MAHKEMELERİN VE BAZI ANAYASAL KURULLARIN KARARLARI	192
C) YARGI VE ANAYASA YARGISI DENETİMİ DIŞINDA BIRAKILAN İŞLEMLER	193
1- Uluslararası Antlaşmalar	193
2- Anayasa Mahkemesince Denetlenemeyen Yasalar	194
3- Olağanüstü Durumlarda Çıkarılan Kararnameler	195
D) DAVA SÜRESİ GEÇİRİLMİŞ YASALAR, KHK'LAR VE MECLİS KARARLARI	196
III- ANAYASA MAHKEMESİNİN GÖREVLERİ	197
A) ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ DIŞINDAKİ GÖREVLER VE YETKİLER	198
1- Anayasa Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesinin Başkan ve Başkanvekillerini Seçmek	199
2- Siyasal Partilere İlişkin Görevler ve Yetkiler	200
a) Siyasal Partileri Mali Yönden Denetlemek	200
b) Siyasal Partilerin Kapatılması Davalarına Bakmak	201

3- Yüce Divan Olarak Yargılama Yapmak.....	202
a) Yargılanacak Kişiler Yönünden	203
b) Yargılanacak Suçlar Yönünden.....	203
4- Bireysel Başvurulara İlişkin Görev ve Yetkileri.....	204
a) Koşulları	204
b) Bireysel Başvuru Usulü	205
c) Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi.....	206
d) Esas hakkındaki inceleme.....	206
e) Kararlar.....	207
f) Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması	207
B) ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ.....	207
1- İPTAL DAVASI YOLUYLA DENETİM	208
a) İptal Davasının Konuları	208
b) İptal Davasını Açma Hakkı ve Yetkisi Olanlar.....	212
c) Davanın Şekli ve Usulüne İlişkin Kurallar.....	213
d) İptal Davası Açma Süreleri.....	213
2- İTİRAZ (DEF'İ) YOLUYLA DENETİMİ.....	214
a) Davaya Bakan Yerin Mahkeme Olması	215
b) Davanın Görülmekte Olması	216
c) Uygulanacak Hükümlerin Anayasaya Aykırı Görülmesi	217
d) Anayasa Mahkemesinin Kararları	217
SONUÇ.....	219
YARARLANILAN VE BAŞVURULABİLİR KAYNAKNAKLAR	223

BİRİNCİ BÖLÜM

ADLİ YARGI

BİRİNCİ ALT-BÖLÜM

HUKUK MAHKEMELERİ

Hukuk sistemimizde, hukuk mahkemeleri, ceza mahkemeleriyle birlikte, en yeni şekliyle, 26 Eylül 2004 tarih ve 5235 Sayılı **İlk Derece Mahkemeleri ve Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Yasayla** düzenlenmiştir.

I- HUKUK MAHKEMELERİ

A) SULH HUKUK MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

26 Eylül 2004 tarih ve 5235 Sayılı İlk Derece Mahkemeleri ve Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Yasa; *hukuk ve ceza, asliye hukuk ve sulh hukuk, asliye ceza ve sulh ceza mahkemelerin kuruluşuna, yargı çevrelerinin belirlenmesine, kendi aralarındaki iş bölümüne ilişkin ilkeleri ve kuralları* belirlemiştir.

Bu kurallar, ana çizgileri itibariyle, adli yargı düzeni içinde yer alan tüm mahkemeler için aynıdır. Sulh hukuk mahkemeler yönünden ifade edildiğinde, kuruluşlarına ilişkin başlıca esaslar şunlardır:

Hukuk mahkemeleri ise, eskiden olduğu gibi, sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri ile özel kanunlarına göre kurulan diğer hukuk mahkemeleridir.

*Sulh hukuk mahkemeleri, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen **ilçelerde**, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur. Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak bir sulh hukuk mahkemesinin kaldırılmasına Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilir.*

Sulh hukuk mahkemelerinin yargı çevresi, bulundukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır.

Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak yargı çevresinin değiştirilmesine, özel kanunlarında yargı çevresi belirtilmemiş olan hukuk mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilir.

Büyükşehir belediyesi bulunan illerde, Büyükşehir belediyesi sınırları içindeki il ve ilçelerin adı ile anılan sulh (veya asliye) hukuk mahkemelerinin yargı çevresi, il ve ilçe sınırlarına bakılmaksızın, Adalet

Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenir.

İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde sulh hukuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir ve bu daireler (1.,2.3., vb. şekilde) numaralandırılır. Sulh hukuk mahkemeleri arasında iş dağılımı yapılması ve iş dağılımına ilişkin esaslar Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenir¹.

Hukuk mahkemeleri bulundukları il veya ilçenin adı ile anılır (İstanbul Beyoğlu, Üsküdar gibi). Sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri tek hâkimlidir.

2- Görevleri

Mahkemelerinin görevi, bu arada doğal olarak sulh veya asliye hukuk mahkemelerinin görevleri, ancak *kanunla düzenlenir*. Göreve ilişkin kurallar, *kamu düzenindendir*. Bir başka ifadeyle, görev konusu davanın her aşamasında taraflarca ileri sürülebileceği gibi, hakim tarafından de re'sen dikkate alınabilir.

Sulh hukuk mahkemelerinin görevleri, 12.01.2011 Tarih ve 6100 Sayılı Hukuk Mahkemeleri Kanunu ile değiştirilinceye kadar, 18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu* ile diğer kanunlarda belirtilen görevleri yerine getirmekte idi. 01.10.2011 Tarihinde yürürlüğe girecek olan 6100 Sayılı yeni Usul Kanunu ile görevleri esaslı şekilde değişikliğe uğramıştır.

Halen yürürlükte olan HUMK'nun 8. maddesi hükümlerine göre görevli mahkemenin belirlenmesinde dava konusunun içeriğini esas almıştır: Dava konusunun para veya parasal bir değerle ölçülebilmesi veya paradan başka bir şey olması ölçütlerine göre sulh hukuk mahkemelerinin görevlerini belirlemektedir².

¹ Özel kanunlarla kurulan diğer hukuk mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin hükümler saklıdır. Asliye ticaret mahkemesi kurulan yerlerde bu mahkemede bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur ve mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır.

² **a) Dava Konusunun Miktarı veya Değerine Göre Görevli Mahkemenin Belirlenmesi:** HUMK'nun 8.maddesi hükmüne göre, malvarlığı (mamelek) hukukundan doğan ve değer ve miktarı beş milyar (5 bin YTL) lirayı geçmeyen davalar sulh hukuk mahkemelerinde görülür. *Bu miktarın veya değer belirlenmesinde esas alınacak yasal ilkeler şunlardır:* * Bu miktarın belirlenmesinde; faiz, icra inkar tazminatı miktarı ve giderler hesaba katılmaz (m.1). * Açılacak bir hukuk davasının konusu para ise, mahkemenin görevini tayinde bu miktar esas alınır (m.2).* Dava konusu birden fazla ise, bunların miktar ve değerlerinin toplamı esas alınır. - Dava taraflardan birinin bir şeyi ifada veya istemede seçimlik bir hakka sahip olduğu durumlarda, iki veya daha fazla şeylerden biri ise bunlardan değeri fazla olan dikkate alınır (m.3). * Alacağın bir kısmının dava edilmesinde bu son kısım ise, mahkemenin görevini tayinde, dava edilen kısmın değerine bakılır. Dava edilen kısım son kısım olmadığı ve alacağın tamamı tartışmalı olduğu takdirde, alacağın tamamı dikkate alınır. Alacağın tamamı tartışmalı değilse dava edilen kısmın miktarına veya değerine bakılır (m.4). * Karşılık davanın miktar ve değeri asıl davanın miktar ve

6100 Sayılı yeni Yasa ise, Sulh Hukuk Mahkemelerini görev yönünden, Asliye Hukuk Mahkemelerine göre ikinci planda veya derecede görevli mahkemeler olarak kabul etmiş ve görevlerini buna göre düzenlemiştir.

Gerçekten, bu Yasanın 4. maddesi hükmüne göre, Sulh Hukuk Mahkemeleri, önceki Yasanın tam aksine, **dava konusunun değeri veya tutarına bakılmaksızın** aşağıda belirtilen davalara bakmakla görevli kılınmışlardır.

* *Kiralanan taşınmazların İcra ve İflas kanunu'na göre ilamsız icra yoluyla tahliyesine ilişkin hükümler ayrık olmak üzere, kira ilişkisinden doğan alacak davaları da dahil olmak üzere, tüm uyuşmazlıkları konu alan davalar ile bu davalara karşı açılan davaları;*

* *Taşınır ve taşınmaz mal veya hakkın paylaştırılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin davaları;*

* *Taşınır ve taşınmaz mallarda, sadece zilyetliğin korunmasına yönelik olan davaları ;*

* *Bu Kanun ile diğer kanunların sulh hukuk mahkemesini veya sulh hukuk hakimini görevlendirdiği davaları görürler.*

---

değerinden çok ise karşılık davanın değeri esas alınır (m.5).^{*} İrtifak haklarında görev, hakim taşınmazın getirdiği değer fazlası ile tabi taşınmaza verdiği değer eksiği karşılaştırıldığında, hangisi daha fazla ise görev ona göre belirlenir (m.7).^{*} Ticaret mahkemesinin bulunmadığı yerlerde, konu ticari de olsa dava konusu miktar veya değer beş milyon altında olan ticari davalar da sulh hukuk mahkemelerinde *ticaret mahkemesi sıfatı ile* bakılır.

b) Dava Konusunun Niteliğine Göre Görevli Mahkemenin Belirlenmesi: Dava konusunun para veya para ile değerlendirilmesi olanağı bulunsa bile, bu miktar veya değeri ne olursa olsun, dava konusunun niteliği dikkate alınarak, HUMK (m.8/1-5, m. 492, m.575), Medeni Kanun ve diğer bazı yasalar, bazı davaların sulh hukuk mahkemelerinin görevi içinde kabul etmiştir. *Bu davalar şunlardır:* * Taşınır ve taşınmaz mal veya hakkın paylaştırılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin davalar; * Taşınır ve taşınmaz mallarda yalnızca zilyetliğin korunmasına ilişkin davalar; * Mirasçılık belgesi verilmesi, bu belgenin değiştirilmesi veya iptali hakkındaki davalar. * Kira sözleşmesine dayanan her türlü tahliye, aktin feshi ve kira sözleşmesine dayanan kira bedelinin tespiti davaları, bu davalarla birlikte açılmış kira alacağı ve tazminat davaları ile bunlara karşılık olarak açılmış davalar²; * Vasi, kayyım, kanuni müşavir tayini konuları ile vesayet mercii sıfatı ile vesayet altında olan kişilerin veya vasislerinin bazı işlemlerine izin verme yetkisi sulh mahkemelerin görevi içinde yer almaktadır . * Henüz esas hakkında dava açılmamış ise, ihtiyati tedbir ve delil tespitine ilişkin olarak açılacak davalar ve miras hukuku ile ilgili olarak terekenin korunması, atanmış mirasçılara veraset belgesi verilmesi hakkındaki kararlar da sulh hukuk mahkemelerinde açılabilir. -^{*} Aile mahkemesinin bulunmadığı yerlerde, aile hukukunu ilgilendiren ve çekişmesiz yargı kapsamına giren; evlat edinmeye izin verilmesi (MK .m.254-256), küçüklerin evlenmesine izin verilmesi (MK.m.88/II), çocuk mallarının harcanması konusunda ana ve babaya izin verilmesi (MK m.261), kadının bekleme süresinin kısaltılması (MK. M.95/II) gibi durumlarda görevli mahkeme sulh hukuk mahkemesidir. * Öte yandan, dernekler, imar, maden, kat mülkiyeti, çiftçi mallarının korunması kanunu ile diğer kanunlarda belirtilen özel hükümler dolayısıyla sulh hukuk mahkemelerinin görevli kılındığı bir çok özel durumlar da söz konusu olabilmektedir.

Görüldüğü gibi, yeni düzenlemeye göre, sulh hukuk mahkemelerinin görevlerinin belirlenmesinde, *görülecek davanın konusunun değeri veya tutarı ölçütü kaldırılmış*, sadece bu Yasada ve diğer yasalarda nitelikleri belirtilen uyuşmazlık veya davalarla sınırlandırılmıştır. Böylece, Sulh Hukuk Mahkemeleri, Asliye mahkemelerinden sonra gelen istisnai mahkemeler haline getirilmiştir.

B) ASLİYE HUKUK MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

Adli Yargı İlk Derece Mahkemelerinin Kuruluşu hakkındaki 5235 Sayılı Yasa, Adli Yargı içinde yer alan hukuk mahkemelerinin *kuruluşları yönünden* sulh ve asliye mahkemeleri arasında bir fark gözetmemektedir. Başka bir anlatımla, *sulh mahkemelerinin kuruluşu, yargı çevreleri, bunlar arasındaki iş dağılımına ilişkin olarak yukarıda belirtilen ilkeler ve kurallar asliye hukuk mahkemeleri için de geçerlidir.*

2- Görevleri

Asliye hukuk mahkemeleri, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve diğer kanunlarda belirtilen görevleri yerine getirir. Önceki 18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na göre*, Asliye Hukuk Mahkemelerinin görevleri, Sulh Hukuk mahkemelerine bu Kanun ile diğer kanunlarla verilen yukarıda (dip not no: 2) belirtilen görevler dışındaki tüm konularda görevli idi.

Asliye hukuk mahkemeleriyle ilgili olarak 5235 Sayılı Yasa'nın kabul ettiği genel kural; *sulh hukuk mahkemelerinin görevleri dışında kalan ve özel hukuk ilişkilerinden doğan her türlü dava ve işler ile kanunların verdiği diğer dava ve işlerin asliye hukuk mahkemelerinin görevleri kapsamı içinde olduğu* şeklindedir.

12.01.2011 Tarih ve 6100 Sayılı Hukuk Mahkemeleri Kanunu da 5235 Sayılı Yasayla belirlenen ilkeyi pekiştirmektedir.

Bu Yasa'nın 2. maddesine göre,

(1) *Dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığı haklarına ilişkin davalarla, şahıs varlığına ilişkin davalarda görevli mahkeme, aksine bir düzenleme bulunmadıkça asliye hukuk mahkemesidir.*

(2) Bu Kanunda ve diğer kanunlarda aksine düzenleme bulunmadıkça, asliye hukuk mahkemesi diğer dava ve işler bakımından da görevlidir.

(3) Asliye Hukuk mahkemelerinin görevleriyle ilgili olarak, bu Yasa'nın 3. maddesi yukarıda belirtilen ilkenin aksine istisnai bir düzenleme yapmıştır. Bu istisnai düzenleme, kamu idarelerinin her türlü idari eylem ve işlemleriyle neden olduğu ve idarenin sorumlu olduğu diğer nedenlerin yol açtığı **vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine yahut kişinin ölümüne bağlı maddi ve manevi zararların tazminine ilişkin davaların, asliye hukuk mahkemelerinde görüleceğine ilişkin bir düzenlemedir.** Aynı madde hükmüne göre, o kadar ki, **İdarenin sorumluluğu dışında kalan sebeplerden doğan aynı tür zararların tazminine ilişkin davalarda dahi bu hükmü uygulanacağı belirtilmiştir.** Bu uygulamanın tek istisnası, 30/1/1950 tarihli ve 5521 sayılı *İş Mahkemeleri Kanunu* hükümlerinin uygulanmasının söz konusu olduğu hallerdir.

Özel görevli hukuk mahkemelerinin kurulmamış olduğu yerlerde, bu mahkemelerin görev alanlarına giren uyuşmazlıklarla ilgili davalara asliye hukuk mahkemeleri, dava konusuyla ilgili özel görevli mahkeme sıfatıyla bakmakla görevlidir.

Asliye hukuk mahkemelerinin özel görevli hukuk mahkemelerinin görevli oldukları alanlardaki hukuk davalarına bakmasında, dava konusu miktar veya değeri ile dava konusunun niteliği ayırımı yapılmaz.

C) AİLE MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

18.01. 2003 tarihinde yürürlüğe konulan 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, bu mahkemelerin kuruluş ilkelerini, 2. ve 3. maddelerinde düzenlemiştir.

Bu maddelerin hükümlerine göre, aile mahkemeleri, Adalet Bakanlığınca Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede, tek hakimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulur.

Aile mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülki sınırlarıyla belirlenir. Ancak yargı çevresi, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca değiştirilebilir.

Gerektiğinde, kuruluşlarına ilişkin yetki ve usul esaslarına göre, *bir yerdeki aile mahkemesinin birden çok dairesi kurulabilir. Bu durumda daireler numaralandırılır.*

Aile mahkemesi kurulamayan yerlerde bu Kanun kapsamına giren dava ve işlere, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenen Asliye Hukuk Mahkemesince bakılır.

Aile mahkemelerine, atanacakları bölgeye veya bir alt bölgeye hak kazanmış olan adli yargıda görevli, otuz yaşını doldurmuş hakimler arasından

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca atama yapılır. Bu atamada, *evli ve çocuk sahibi olmak ve/veya aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olmak tercih nedenidir.*

2- Görevleri

Aile Mahkemelerinin görevleri, Kuruluş Yasası'nın 4.maddesinde Medeni Kanun ile TMK'nın Yürürlüğü ve Uygulama Şekli'ne dair Kanun'a yollama yapılmak suretiyle belirtilmiştir.

Bu duruma göre aile mahkemeleri, aşağıdaki davalara bakar ve yasalarda belirtilen diğer işleri görürler:

a) *Yeni Türk Medeni Kanununun, üçüncü kısım hariç olmak üzere, ikinci kitabında düzenlenen Aile Hukuku'na ilişkin konularla ilgili olarak meydana gelen uyuşmazlıklara bakmak.*

Medeni Yasanın- üçüncü kısım hariç- İkinci Kitabında düzenlenen konular (m.118-395) kısım başlıkları itibarıyla şunlardır:

(1) *Evlilik Hukuku:* evlenme (nişanlılık, evlenme ehliyeti ve engelleri, evlenme başvurusu ve töreni, batıl olan evlenmeler); boşanma (boşanma sebepleri, dava, karar, yargılama usulü); evliliğin genel hükümleri); eşler arasında mal rejimleri (genel hükümler, edinilmiş mallara katılma, mal ayrılığı, paylaşılmal mal ayrılığı, mal ortaklığı).

(2) *Hısımlık:* soymağının kurulması (genel hükümler, kocanın babalığı, tanıma ve babalık hükmü, evlat edinme, soy bağının hükümleri, velayet, çocuk malları). Aile (nafaka yükümlülüğü, ev düzeni, aile malları).

b) *Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkındaki, 03/12/2001 tarih ve 4722 sayılı Kanun'a göre aile hukukundan doğan dava ve işlere bakmak.*

Bu Yasa'nın üçüncü bölümü "Aile Hukuku" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde aile hukukuna ilişkin hükümler yedi maddede (m.9-15) düzenlenmiştir. Bu maddelerle ilgili uyuşmazlıklardan doğan davalar da Aile Mahkemelerinin görevleri içinde yer almaktadır.

c) *20/05/1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkındaki Kanunu'nun 11-21.maddelerinde yer alan aile hukuku ile ilgili hükümlerinin uygulanması çerçevesinde, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve uygulanması hakkında karar vermek.*

D) İCRA MAHKEMELERİ

Devleti biçiminde örgütlenmiş ve hukuk düzeninin egemen olduğu toplumsal yapılarda, kişiler arası ilişkilerde cezalandırma hakkı ve özel hukuk ilişkilerinde hak alma sadece devlete ait ve Devlet aracılığı elde edilebilen bir yetkidir.

Özel hukuka ilişkin hakların doğrudan elde edilmesinde, mahkeme kararlarının uygulanmasında aracı olan yetkili Devlet daireleri “*icra daireleri*”dir. Bu dairelerin, yapıları, işleyişi, görev ve yetkileri 2004 Sayılı İcra ve İflas Kanunu’nun 1-153. maddelerinde yapılan değişikliklerle düzenlenmiştir.

Asliye mahkemelerinin kurulmuş olduğu yargı çevrelerinde, yani ilçelerde kurulu olan icra daireleri; maddi zor kullanma gücünü de içeren (m.24-32, m.80) görev ve yetkiler kullanmaktadırlar. Bu yetkilerin kullanılmasında diğer mahkemeler ve Adalet Bakanlığı karşısında bağımsızdırlar. Bu çerçevede icra daireleri her daire ve makam ile doğrudan ilişkiye girme ve iletişime geçme yetkisine sahiptir (İİK m.357, 359, 367).

Bununla birlikte; icra dairelerinin işlemleri, yapılacak şikayetler ve itirazlar üzerine, İcra Mahkemesi hakiminin gözetim ve denetimi altındadır (İİK m.4/1, m.13). Bu dairelerin işlemleri, şikayet ve itirazlara bağlı olarak yetkili icra mahkemeleri tarafından düzeltilebilir veya iptal edilebilir.

1- Kuruluşu

Daha önceki adı “**İcra Tetkik Mercii**” iken, 2004 Tarih ve 5092 Sayılı Yasa ile “**İcra Mahkemesi**” adını alan bu mahkemeler; başvuru üzerine, *icra ve iflas dairelerinin işlemlerinin hukuka uygunluğunu, hakkın özü, esası yönünden fakat usul ve şekle ilişkin kurallar açısından denetlemekle görevli ve yetkili mahkemelerdir. Bu nedenle, icra mahkemelerinin kararları maddi anlamda değil fakat şekli anlamda kesin hüküm etkisine sahiptir*³. Kararlarının bu niteliği özellikle diğer mahkemeleri bağlayıcı olup olmaması yönünden önem taşır. Genel görevli hukuk mahkemelerinden (asliye ve sulh) bilhassa bu özellikleri açısından ayrılır. Bu durum, icra mahkemelerinin Anayasanın 152. maddesi ve diğer hükümleri kapsamında bir mahkeme olmadığı anlamını taşımaz. Bu mahkemeler ve bunlarda görevli hakimler Anayasanın Yargı bölümünde yer alan özellik nitelik ve güvencelere sahiptirler.

İcra Mahkemeleri, asliye mahkemelerinin yargı çevresi içinde, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun olumlu görüşü alınmak suretiyle Adalet Bakanlığı kararıyla kurulur. Aynı usule göre, numaralandırılmak suretiyle bir yerde birden fazla icra mahkemesi kurulabilir. Böyle bir durumda, icra daireleri arasındaki ilişki görev ilişkisi değil bir işbölümü ilişkisi olarak kendini gösterir ve bunlar arasındaki iş dağılımı HSYK tarafından yapılır.

³ Bkz. C. ATAY, İdari Yargıda Temyiz, Doçentlik Tezi, 1981. s. 1-32.

2- Görevleri

İcra mahkemelerinin görevleri, İİK'nun çeşitli maddelerinde belirtilmiştir ve çok çeşitlidir. *Bunlar, İcra Hukuku dersleri konusu içinde ayrıntılı olarak incelenmektedir.* Bu mahkemeleri görevlerinden bazılarını belirtmek gerekirse, başıca görevleri şunlardır⁴:

* İcra dairelerinin işlemlerine karşı yapılacak şikayetler (m.16-18) ile borçlunun yapmış olduğu itirazın kaldırılması amacıyla alacaklı tarafından yapılan itirazın kaldırılması talepleri hakkında karar vermek (İİK m.68 – 68/a, 147, 150/a, 269/c, 275).

* Haciz ve İflas'a ilişkin takiplerde açılacak istihkak davalarına⁵ bakmak (İİK m. 97-99, 228).

* Taşınmazların tahliye ve teslimine ilişkin icra işlemleriyle ilgili olarak yapılacak şikayet, itirazlar ile açılacak davalar hakkında karar vermek (m.26-31).

* Para ve teminat verilmesi hakkındaki ilamların icrası çerçevesinde yapılacak başvurularla ilgili olarak icranın geri bırakılması kararı vermek (İİK m.33-34).

* Takibin kesinleşmesinden sonraki aşamada Yasada belirtilen (m.71) haklı nedenlerin bulunması halinde, borçlunun talebi üzerine takibin ertelenmesi veya iptaline karar vermek⁶.

D) (ASLİYE)TİCARET MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

Kuruluşlarına esas olan Yasa (Yeni Türk Ticaret Kanunu m.5), bu mahkemeleri “*Asliye Ticaret Mahkemesi*” olarak adlandırmaktadır.

Kuruluş yerleri yönünden, ticaret mahkemeleri asliye hukuk mahkemeleri gibi yaygın ve ilçeler düzeyinde (illerin merkez ilçeleri dahil) kurulan mahkemeler değildir. Bu mahkemeler, belirli ilerde ve büyük kentlerin bazı ilçelerinde kurulmuşlardır⁷.

Asliye ticaret mahkemesi kurulan yerlerde bu mahkemede bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur. Mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır. Dolayısıyla bu mahkemeler kurul halinde çalışan, yani “toplular”

⁴ İİK'nun 331-354. maddelerinde belirtilen suçlardan dolayı, icra mahkemeleri bir ceza mahkemesi gibi hareket etmekte ve bu hükümlerde öngörülen hapis, cezaları verebilmektedir. Bu konu, aşağıda “adli yargıda görevli ceza mahkemeleri” başlığı altında incelenecektir.

⁵ İstihkak davası, hacizde ve iflasta söz konusu olabilen, bu işlemlere tabi olan mallar üzerinde üçüncü kişilerin mülkiyet iddialarını içeren davalardır.

⁶ Bkz. KURU Baki, İcra ve İflas Hukuku, Ankara, 1983

⁷ Ankara, Adana, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul (ve Kadıköy, Beyoğlu) , İzmir (ve Karşıyaka), Kayseri, Konya, Mersin’de kurulmuş Ticaret Mahkemeleri bulunmaktadır.

mahkemelerdir. Her ticaret mahkemesinde yeteri kadar ticaret hakimi bulunur; üye eksiklikleri diğer ticaret hakimlerinin katılımıyla giderilir. *Bir yargı çevresinde birden çok ticaret mahkemesi de kurulabilir.*

2-Görevleri

Ticaret Mahkemeleri, adındaki “ticaret” nitelemesinden de anlaşılacağı gibi *“ticari dava”lara bakan mahkemelerdir.* Bir başka ifade ile bu mahkemelerin görevini belirleyen unsur, dava konusunun “ticari” olmasıdır. Bir uyuşmazlık ticari nitelikte ise davanın bu mahkemelerde açılması gerekir.

Hangi davaların ticari dava olduğu Türk Ticaret Kanunu’nun 4.maddesinde ve çeşitli özel yasalarda belirtilmiştir.

Bir davanın “ticari dava” olup olmadığı iki şekilde anlaşılabilir: Yasa koyucunun bir davayı açıkça *“ticari dava “ olarak nitelemiş olması* veya davanın *“ticari dava “niteliğinde olması.*

a) Niteliği Gereği “Ticari” Davalar

TTK’nın m.4/I hükmüne göre *“...her iki taraf için ticari sayılan hususlardan doğan hukuk davaları ...ticari dava sayılır “* ve bu davalar ticaret mahkemelerinde açılır. Bu niteliği tayin yetkisi davanın açıldığı mahkemeye aittir. Bir konunun ticari nitelikte olup olmadığının ölçütü, TTK m. 3’de belirtilmiştir. Buna göre, *“Bu kanunda düzenlenen hususlar” ile “bir ticari işletmeyi ilgilendiren bütün işlem ve fiiller ticari işlerdendir”.*

Bu hükümlere göre, bir davanın ticari sayılması iki önemli koşul gerekmektedir: *her iki tarafın da “tacir” sıfatına sahip olması ve uyuşmazlık konusunun ticari nitelikte olması.* Bu iki koşul aynı zamanda bulunmaz ise, davayı ticari olarak nitelemek mümkün olmayacaktır. Gerçekten,

* Taraflardan sadece birinin tacir olmaması halinde, dava konusu onun ticari işletmesini ilgilendiriyor olsa bile dava ticari nitelikte sayılmayacaktır.

* Öte yandan, tarafların her ikisinin de tacir olması da bir davanın ticari olarak nitelenebilmesi için yeterli olmamaktadır. Tarafların tacir olmalarına karşın, dava konusu husus- uyuşmazlık ister sözleşmeye ister haksız fiile ilişkin olsun- taraflardan birinin ticari işletmesini ilgilendirmiyorsa, örneğin bir tarafın ticari işletmesine dahil olmayan bir taşınmazın kiralanması söz konusu ise, dava ticari nitelikte sayılmayacaktır⁸. Bunun gibi, DDY işletmesine ait trenin tren yolu geçidinden geçen bir şahsa çarparak zarar vermesi de ticari davaya vücut vermez⁹ Gerçi, TTK’nın m.21/II hükmüne göre, taraflardan birinin işletmesini ilgilendiren sözleşmeler diğer taraf için de

⁸ S.ARKAN, Ticari İşletme Hukuku, BATİDER, 8. Basım, 2005, Ankara, s.100 ve dip not (3).

⁹. Ibid. S.101.ve dip not (2).

“ticari” sayılmakta ise de, yukarıda belirtilen TTK m. 4/I deki açık ve özel hüküm gereği, dava konusunun *her iki taraf için ticari olması* gerekmektedir¹⁰.

* Bununla birlikte, *davanın ticari nitelikte sayılması için, uyuşmazlığın taraflardan sadece birinin ticari işletmesiyle ilgili olmasının yeterli görüldüğü istisnai durumlar da söz konusu olabilmektedir*. Gerçekten, TTK m. M.4/I, hükmüne göre, havale (BK. m.457-462), vedia (BK. m.463-482) ve Fikir ve Sanat Eserleri Yasasına göre telif haklarından doğan uyuşmazlıklarda durum böyledir¹¹.

*Yukarıda yapılan açıklamalar gerçek kişi tacirler içindir. Tacirin tüzel kişi olması halinde, tüzel kişi tacirlerin işletme dışı özel alanları olmadığından (TTK m. 21/I, 1.cümle), bunların ticari faaliyetleriyle ilgili bir uyuşmazlık çıkması halinde, bu konularla ilişkin olarak açılacak davalar ticari nitelikte sayılacaktır*¹².

b) Yasa Hükümü Gereği “Ticari” Davalar

Bu davalara “mutlak ticari davalar” da denilmektedir. Ticaret Yasası ve diğer bazı yasalar; davanın taraflarının tacir olup olmadığına, uyuşmazlığın konusunun bir ticari işletmeyi ilgilendirip ilgilendirmedigine bakmaksızın, belirli davaların ticari nitelikte olduğunu kabul etmiştir. Bu davalar ve bunları ticari olarak niteleyen yasalar şunlardır:

aa) Türk Ticaret Kanunu(TTK)’nda düzenlenen konulardan doğan hukuk davaları.

Aşağıda belirtilen davaların ticari dava olduğu TTK’nun *ticari davalar ve delilleri* başlığını taşıyan 4. maddesinde belirtilmiştir.

Bu madde ye göre, *her iki tarafın da ticari işletmesiyle ilgili hususlardan doğan hukuk davaları ile tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın bu Kanunda*¹³, öngörülen hususlardan doğan hukuk davaları ticari dava sayılır¹⁴.

¹⁰ İbid. S.100.

¹¹ İbid. S.99

¹² İbid. S.101

¹³ **Eski TTK’ya göre Türk Ticaret Kanunu(TTK)’nda düzenlenen konulardaki hukuk davaları şunlardır:** * Taşınır mal karşılığında ödünç para verme işlemlerinden doğan davalar (TTK m.4/I,2 ve MK m.962-969). * Bir mamelek veya bir işletmenin devir alınması ve işletmelerin birleşmesiyle ilgili olarak BK m.179-180 hükümlerinin uygulanmasından doğan hukuk davaları (TTK m.4/I,3). * Hizmet sözleşmesiyle ilgili olarak BK m.348-352 maddelerinde düzenlenen rekabet yasağından doğan davalar (TTK m.4/I,3). * Yayım sözleşmesi ile ilgili BK m.372-385. hükümlerine ilişkin hususlardan doğan davalar (TTK m.4/I,3). * İtibar mektubu ve itibar emri hakkındaki BK m.399-403 maddelerine ilişkin davalar. * Alım-satım ve taşıma komisyonculuğu ile ilgili BK m.416-429.maddeleriyle ilgili uyuşmazlıklardan doğan davalar. * Ticari mümessillik ve diğer ticari vekillerle ilgili BK. m.449-456 hükümlerinin uygulanmasından doğan davalar. * Markalar ve patent haklarına ilişkin 551 ve 556 sayılı KHK’lerin uygulanmasından doğan davalar (TTK m.4/I,4). * Ticarete mahsus yerlere (borsası, sergi, panayır ve pazar yerleri, antrepo, ticari yerler vs.) ilişkin özel hükümlerde (Örneğin, menkul kıymetler borsası hk.KHK, Odalar ve Borsalar Birliği , Serbest Bölgeler , Umumi Mağazalar Kanunları) düzenlenen

bb)TTK Dışındaki Yasaların Hükümlerine Atıfta Bulunulan Ticari davalar

Yine Yeni TTK'nın 4. maddesi hükümleri, TTK dışındaki yasalara atıfta bulunarak ticari dava konusu olduğu belirtilen davaları belirtmiştir. Bu Yasalar ve ticari dava konusu olan hususlar şunlardır:

* *Türk Medenî Kanununun*, rehin karşılığında ödünç verme işi ile uğraşanlar hakkındaki 962 ilâ 969 uncu maddelerinde,

* 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı *Türk Borçlar Kanununun* malvarlığının veya işletmenin devralınması ile işletmelerin birleşmesi ve şekil değiştirmesi hakkındaki 202 ve 203, *rekabet yasağına ilişkin* 444 ve 447, *yayın sözleşmesine dair* 487 ilâ 501, *kredi mektubu ve kredi emrini düzenleyen* 515 ilâ 519, *komisyon sözleşmesine ilişkin* 532 ilâ 545, *ticari temsilciler, ticari vekiller ve diğer tacir yardımcıları için öngörülmüş bulunan* 547 ilâ 554, *havale hakkındaki* 555 ilâ 560, *saklama sözleşmelerini düzenleyen* 561 ilâ 580 inci maddelerinde,

* *Fikrî mülkiyet hukukuna dair mevzuatta,*

* *Borsa, sergi, panayır ve pazarlar ile antrepo ve ticarete özgü diğer yerlere ilişkin özel hükümlerde,*

* *Bankalara, diğer kredi kuruluşlarına, finansal kurumlara ve ödünç para verme işlerine ilişkin düzenlemelerde, öngörülen hususlardan doğan hukuk davaları* ticari dava sayılır.

Ancak, herhangi bir ticari işletmeyi ilgilendirmeyen havale, vedia ve fikir ve sanat eserlerine ilişkin haklardan doğan davalar bundan istisnadır.

cc) Yasaların Özel Hükümleri Gereği Ticari Davalar

Bazı özel yasalarda o yasaların düzenlediği konular ya da bazı konularla ilgili davaların ticari nitelikte ve ticari dava sayılacağı açıkça belirtilmiştir. Bu yasalardan bazıları ve ticari dava sayılan konular şunlardır:

* *Finansal kiralama sözleşmesinden doğan davalar* (FKK m.31).

* *Kooperatifler Kanunu'nun uygulanmasından doğan hukuk davaları* ticari dava sayılmaktadır (Koop. K. M.99).

* *İflasa ilişkin davalar* da ticari dava kabul edilmektedir (İİK m.154/IV)

* *Küçük Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu'nun bazı maddelerinde* (m.6, m.30, m.34/II, m.125/III) *yazılı dava ve işler*¹⁵.

---

hususlardan doğan davalar (TTK m.4/I,5). * Bankacılık, Ödünç Para Verme İşleri'ne ilişkin kanunlardan doğan davalar (TTK m.4/I, 6). * 5590 Sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları tarafından verilen para cezaları ile bu meslek kuruluşları üyeliğinden çıkarılmaya ilişkin davalar.

¹⁴ Ticari davalarda da deliller ile bunların sunulması Hukuk Mahkemeleri Kanunu hükümlerine tabidir.

¹⁵ ASLAN-TANRIVER, Yargı Örgütü Hukuku, Yetkin Ktbv., Ankara, 2001, s..64.

3- Ticari Davalarda Görevli Mahkemeler

a) Genel Kural ve İstisnaları

Dava olunan şeyin değerine ve tutarına bakılmaksızın asliye ticaret mahkemesi tüm ticari davalara bakmakla görevlidir.

Ancak, asliye ticaret mahkemelerinin görevine ilişkin bu genel kuralın uygulanması üç ön koşulun gerçekleşmesine bağlıdır.

(1) Bir yerde asliye ticaret mahkemesi bulunması¹⁶,

(2) Yasa tarafından o davayla ilgili başka bir mahkemenin görevli kılınmamış olması ve

(3) Davanın hangi mahkemede görüleceğinin tarafların isteğine bırakılmış olması.

Asliye hukuk mahkemesinin görevi içinde bulunan ve 4. madde hükmüne göre ticari sayılan davalar ile özel hükümler gereğince ticaret mahkemelerinde görülecek diğer işlere asliye ticaret mahkemesinde bakılır. Dava yasa gereği ticari olarak nitelenmişse ve o yerde bir ticaret mahkemesi varsa, niteliğine ve miktarına bakılmaksızın davanın asliye ticaret mahkemesinde açılması gerekir¹⁷.

Asliye hukuk mahkemesi bu davalara, ticaret mahkemesi sıfatıyla bakar ve sonuçlandırır. Ancak, açılan davanın geçerli olması için davacının davasını ticari dava gibi açmasına veya mahkemeye bu sıfatını hatırlatmasına gerek yoktur¹⁸.

Asliye ticaret mahkemeleri, asliye hukuk mahkemelerinin konu yönünden uzmanlaşmış bir türü olmasına karşın, *bu mahkemelerin özel görevli mahkeme kimliğine sahip olmadıkları savunulmaktadır*¹⁹.

b) Göreve İlişkin İlk İtiraz

Bir davanın ticari veya hukuki mahiyeti itibarıyla mahkemenin görev alanına girip girmediği, taraflarca itiraz konusu yapıldığında; bu husus görev itirazı olarak değil işbölümü itirazı olarak kabul edilir. Bir davanın ticari

¹⁶ Ticaret mahkemelerinin kurulduğu yerler, Ankara, Adana, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul (ve Kadıköy, Beyoğlu), İzmir (ve Karşıyaka), Kayseri, Konya, Mersin'dir. Bunların yargı çevrelerinde açılan ticari davalar, konuları 5000 YTL'den aşağı olmaması koşuluyla, sadece ticaret mahkemelerinde görülür. HSYK, 22.6.1995 tarih ve 437-2 sayılı bir kararı ile tüketici mahkemeleri kurulmasına kadar Tüketici Kanunu'nun uygulanmasından doğan uyuşmazlıklara **değeri ne olursa olsun Asliye Ticaret Mahkemeleri bulunan yerlerde bu mahkemelerin**, olmayan yerlerde ise Asliye Hukuk Mahkemelerinin bakacağını kararlaştırmıştır. Ancak, tüketici uyuşmazları konusunda değeri zamanla değişen ve belirli bir miktara kadar olan talepler Tüketici Hakem Heyetleri tarafından kesin olarak sonuçlandırılacağı için, davalar yine bu miktarın üstündeki uyuşmazlıklar için açılabilir. *ibid.*

¹⁷ ARKAN, a.g.e., s.102.

¹⁸ B. KURU, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.I, s. 685.

¹⁹ *ibid.*

veya hukuki niteliği nedeniyle mahkemenin iş alanına girip girmediği taraflarca sadece ilk itiraz şeklinde ileri sürülebilir

İlk itiraz hakkı görüldüğü takdirde dosya talep üzerine ilgili mahkemeye gönderilir. Kararın sözlü bildirimi veya tebliği tarihinden itibaren on içinde *yenilenecek davaya* bu mahkeme bakmak zorundadır; ancak, davaya, davanın niteliğine göre uygulanması gereken usul ve kanun hükümleri uygulanır. Ancak, dava dosyası kendisine gönderilen mahkeme, gönderen mahkemenin dava konusu hakkındaki nitelemesiyle bağlı değildir. Bu mahkeme gönderilen davayı kendi takdirine ve nitelemesine göre, hukuk veya ticari dava gibi kabul ederek gerekli hukuk kurallarını ve yargılama usullerini uygulayarak kararını verir

Görevsizlik sebebiyle dava dilekçesinin reddi halinde yapılacak işlemlere ve bunların tabi oldukları sürelerle ilişkin usul hükümleri, iş alanına ait ilk itirazın kabulü halinde de uygulanır²⁰..

c) Görevsizlik ve Bozma

Ticari bir davanın hukuk mahkemesi, ticari olmayan bir davanın ticaret mahkemesi tarafından görülmesi hükmün bozulması için tek başına yeterli bir sebep oluşturmaz.

E) (ASLİYE) DENİZ TİCARET VE DENİZ SİGORTA MAHKEMELERİ

Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun 5. maddesinin 2. fıkrası, *bir yerde asliye ticaret davalarına bakan birden çok asliye ticaret mahkemesinin bulunması halinde*, iş durumunun gerekli kıldığı yerlerde Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun *asliye ticaret mahkemelerinden biri veya birkaçı münhasıran bu kanundan veya diğer kanunlardan doğan deniz ticaretine ve deniz sigortalarına ilişkin hukuk davalarına* bakmakla görevlendirilebileceğine ilişkin yeni bir hüküm getirmiştir.

Yasa Koyucu, bu hükümle, eski Türk Ticaret Kanunu'nun 4. maddesine 20.4.2004 tarih ve 5136 Sayılı Yasa ile eklenen son fıkra hükmüyle, iş durumunun gerektirdiği yerlerde Adalet bakanlığı, HSYK'nın olumlu görüşünü almak suretiyle, deniz ticareti alanındaki uyuşmazlıkları çözümlemekle görevli, asliye mahkemesi derecesinde **denizcilik ihtisas mahkemeleri**²¹ kurabileceğine ilişkin hükmü dolaylı olarak kaldırmış bulunmaktadır. Adalet Bakanlığı, TTK m.4/son fıkrasının bu hükmüne

²⁰ Görevsizlik nedeniyle dava dilekçesini reddedilmesi üzerine yapılacak işlemlere ve bu işlemlerin tabi olduğu süreler ilişkin usul hükümleri, iş bölümüne ilişkin ilk itirazın kabulü halinde de uygulanır (TTK m. 5/IV).

²¹ Bu mahkemelerin görevleri, TTK m.4/son fıkra hükmünde belirtilmişti. Bu hükme göre, Denizcilik İhtisas Mahkemelerinin görevi, TTK'nın "Deniz Ticareti" başlığını taşıyan 4. Kitabında yer alan *deniz ticaretine* ilişkin davaların görülmesidir.

dayanarak 17.4.2004 tarihli bir kararıyla, konuyla ilgili HSYK'nın olumlu görüşünü alarak, yetki alanı İstanbul olan bir Denizcilik İhtisas Mahkemesi kurmuştu. İstanbul'daki bu mahkeme dışında başka bir yerde de denizcilik ihtisas mahkemesi kurulmamıştı. Yeni TTK'da yapılan bu son değişiklikle, bu konuda işlevsel olmayan eski durum ortadan kaldırılmış ve konuya ilişkin isabetli bir düzenleme yapılmıştır.

Deniz ticaretine ilişkin uyuşmazlıklar, yeni TTK'nın 931-1520 maddelerinde düzenlenmiş olan çeşitli hukuksal ilişkilerden ileri gelebilir. Bunlar, örneğin gemi sicili, gemi ipoteği ve sigortası, navlun sözleşmeleri, deniz ödücü sözleşmesi, deniz kazalarından vs. doğabilir. *Bu mahkemelerin türü ve hukuksal niteliği, görev konusu kısaca deniz ticareti uyuşmazlığı olan ve bu nedenle özel görevli bir asliye ticaret mahkemesidir.* Bu nitelikleri gereği, bu mahkemeler ile diğer ticaret mahkemeleri ve asliye hukuk mahkemeleri arasındaki ilişki, asliye hukuk mahkemeleri ile asliye ticaret mahkemeleri arasındaki ilişki gibi, bir görev ilişkisi olmaktan çok işbölümü ilişkisidir.

F) TÜKETİCİ MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

23.02.1995 tarih ve 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun'un 23. maddesi, bu Yasanın uygulanmasıyla ilgili her türlü uyuşmazlıklara bakmakla görevli, yargı çevreleri Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenecek tüketici mahkemelerinin kurulmasını öngörmektedir²².

Bu mahkemeleri kurma yetkisi, HSYK'lunun olumlu görüşü alınmak ve yargı çevreleri HSYK tarafından belirlenmek koşuluyla Adalet Bakanlığına aittir. Bu mahkemelerin kurulması kararını alırken Adalet Bakanlığı, ayrıca, Maliye Bakanlığı ile Ticaret ve Sanayi Bakanlığının görüşlerine başvurabilir. Zira, konu bu bakanlıkların görev ve yetki alanlarıyla da yakından ilgilidir.

²² Tüketicinin Korunması Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, HSYK 22.6.1995 tarih ve 437-2 sayılı kararı ile tüketici mahkemeleri kuruluncaya kadar 4077 sayılı Yasanın uygulanmasından doğan uyuşmazlıklara değeri ne olursa olsun Asliye Ticaret Mahkemeleri bulunan yerlerde bu mahkemelerin, olmayan yerlerde ise 3. veya 1. Asliye Hukuk Mahkemelerinin bakacağını kararlaştırmıştır. HSYK 15.3.1999 tarih ve 437-2 sayılı ikinci bir kararıyla, tüketici mahkemelerinin henüz kurulmamış olduğu yerlerde ortaya çıkacak tüketici haklarına ilişkin uyuşmazlıklara, ayırım yapılmaksızın ve ticaret mahkemelerinin öncelikli olarak görevli olduğu belirtilmeksizin, bütün asliye hukuk mahkemelerinin bakacağı ilkesini kabul etmiştir. Adalet Bakanlığı, İstanbul, Ankara ve İzmir'de, *yargı çevreleri HSYK tarafından büyükşehir belediyeleri sınırları olarak belirlenen* (01.02.2001ve 60 sayılı Kararla) üç tüketici mahkemesinin kurulmasına karar vermiştir.

Bu mahkemelerin kuruluş gerekçesi, tüketici haklarına ilişkin uyuşmazlıkları, iş yüklerinin büyüklüğü nedeniyle çok yavaş işleyen ticaret ve diğer hukuk mahkemelerine bırakmamak, böylece hem diğer hukuk mahkemelerinin iş yükünü daha fazla artırmamak hem de tüketici haklarına ilişkin uyuşmazlıkları olabildiğince hızlı, basit ve en az giderle sonuçlandırılmasını sağlamaktır.

Bu mahkemeler tek hakimli mahkemelerdir. Yer bakımından yetkili mahkeme, kural olarak tüketim işleminin yer mahkemesi olmakla birlikte, dava tüketicinin ikametgahı mahkemesinde de açılabilir (TK m.23/III).

2- Görevleri

Bu mahkemelerin görevleri veya konu bakımından yetkileri, tek tek sayılmak yerine, 4077 Sayılı Kanunun 23. maddesinde çok genel biçimde belirtilmiştir. Buna göre bu mahkemelerin görevi, *Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun'un uygulanmasıyla ilgili olarak ortaya çıkacak uyuşmazlıklarla ilgili davaların görülmesidir.*

Bu Kanunun uygulanmasından çıkan uyuşmazlık konuları; tüketici sözleşmelerinin uyarlanması, taksitli veya kampanyalı satışlarda malın teslimi, tüketici sözleşmelerindeki ayıplı mal veya hizmetlerle ilgili uyuşmazlıkların çözümü gibi konular olabilir. Bu mahkemelerde açılan davalar, genellikle İcra Hukukuna ilişkin olan, tüketici sözleşmelerine ilişkin senetlerin iptali, itirazın veya takibin iptali, menfi tespit davası, istirdat davası da olabilir²³.

Banka kredi kartı borcundan doğan takiplerde de görevli mahkeme tüketici mahkemeleridir (m.10- 4822 sayılı Yasayla değişik).

Bütün bu davaların Tüketici Mahkemelerinde açılabilmesinin ölçütü, davacı veya davalının 4077 Sayılı Yasada tanımlanan “tüketici” olarak nitelenebilecek konumda olmasıdır.

Ancak, bu mahkemelerin görevleri kapsamına giren davaların açılması bir ön koşula bağlanmıştır. Bu koşul, uyuşmazlık konusu mal veya hizmetin bedeli 650 YTL'nin altında ise, uyuşmazlık konusunun öncelikle bu Tüketici Hakem Heyeti²⁴ önüne getirilmesi gerekir. Bu Heyetin vereceği ön karardan sonra, taraflar isterlerse uyuşmazlığı Tüketici Mahkemesine götürebilirler. Aksi halde mahkeme, bu konuda açılacak dava hakkında

---

²³ ZEVLİLER- AYDOĞDU, Tüketicinin Korunması Hukuku, Seçkin Ktb., 3. Bası, Ankara, 2004, s.446.

²⁴ Bu Heyet, Yasanın 22. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Tüketici Hakem Heyetleri il ve ilçe merkezlerinde Sanayi ve Ticaret İl Müdürü ve görevlendirilecek bir memur'un başkanlığında, belediye başkanının görevlendireceği bir üye, baro tarafından görevlendirilecek bir avukat, ticaret ve sanayi odası ile esnaf ve sanatkarlar odasının üyeleri arasından görevlendirilecek tek veya iki üye ve tüketici örgütlerinin görevlendireceği bir üye olmak üzere (5 veya 6) üyeden oluşmaktadır.

görevsizlik kararı verecektir. *Bu miktarın üstündeki davalar için, doğal olarak, öncelikle Tüketici Hakem Heyetine gitme zorunluluğu bulunmamaktadır.*

Tüketici davalarını tüketici bireyler açabileceği gibi, açılacak davada menfaat ilişkileri olmasa bile, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve tüketici örgütleri de bu mahkemelerde dava açabilirler. Bu mahkemeler önünde açılacak davalar her türlü dava, resim ve harçtan muaftır ve yargılama usulü olarak basit yargılama usulü uygulanır (m.23/IV).

Açılacak dava sonucunda, satılan bir seri malın ayıplı olduğu saptanırsa, mahkeme bu mallardaki ayıbın kaldırılması konusunda davalı tarafa uyarıda bulunmaya, bu mümkün değilse bu malların kısmen veya tamamen imha edilmesine, üretim veya satışın durdurulması hakkında ayıplı malların toplatılmasına da karar verebilir (m.24).

Bu mahkemelerin ihlalin durdurulmasıyla ilgili bazı kararları, re'sen veya talep edildiği ve mahkemece uygun görüldüğü takdirde, masrafları daha sonra haksız çıkan taraftan alınmak üzere ulusal ve yerel düzeylerdeki gazetelerde ilan edilir (m.23/V). Kanuna aykırı durumun ortadan kaldırılmasına ilişkin mahkeme kararları ise, masrafı davalıdan alınmak suretiyle aynı yöntemle derhal ilan edilir (m.23/son).

G) İŞ MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

İş mahkemelerinin kuruluşunun hukuksal dayanağı, 30. Ocak.1950 tarih ve 5521 sayılı “*İş Mahkemeleri Kanunu*”dur.

İş mahkemelerinin nerelerde, hangi yetkili organlar tarafından, hangi usullere göre kurulacağı hususu “İş Mahkemeleri Kanunu” (İMK)’ nda belirtilmemiştir. Ancak, diğer yasalardaki mahkemelerin kuruluşuna ilişkin hükümleri kıyas yoluyla bunlara da uygulanacak olursa; bu mahkemelerin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşleri alınmak suretiyle Adalet Bakanlığı tarafından kurulması gerekir

İş mahkemesinin kurulmadığı yerlerdeki iş davalarına, o yerde kurulu mahkemeler arasından, HSYK’ca görevlendirilecek mahkemeler tarafından veya o yerde tek mahkeme varsa bu mahkeme tarafından bakılır (m.1/IV ve m. 15). Buna göre, iş davalarına tek asliye mahkemesi varsa bu mahkeme, birden fazla asliye mahkemesi varsa bunlardan biri bu alanda sürekli olarak görevli kılınmak suretiyle bakar. Sadece sulh hukuk mahkemesinin bulunduğu yerlerdeki iş davalarına ise bu mahkemeler de bakabilir. Zira, 5521 Sayılı Yasa belirli bir tür mahkemeden değil, genel olarak “görevlendirilecek mahkeme”den söz edilmektedir. Bir iş davasına, iş mahkemeleri dışında hangi hukuk mahkemesi bakarsa baksın, açılacak bu tür bir davada görevli mahkeme

davayı iş mahkemesi sıfatıyla, yani İş Mahkemeleri Kanunundaki esas ve usullere göre (m.1/III) bakar. Uygulanacak usul kuralları konusunda bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır (İMK. m. 15).

İş Mahkemeleri Yasası, *bu mahkemelerin kuruluşunu, bir hakimin başkanlığında birer işçi ve işveren temsilcisinin de katıldığı, kurul halinde görev yapan mahkemeler olarak öngörmüş ve düzenlemiştir (m.2/2-5)*. Bu Yasanın uygulanması kapsamında, iş davalarının yoğun olduğu *İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Zonguldak ve Kırıkkale gibi yerlerde toplu mahkeme şeklinde çalışan iş mahkemeleri kurulmuştur*. Kurulan bu mahkemelere işçi işveren temsilcilerinin katılımına olanak tanıyan Yasanın 3, 4, 6, 12, 13 ve 14. maddeleri ile 2. maddesinin 3-5. fıkraları hükümlerinin Anayasa Mahkemesinin 13 Nisan 1971 tarih ve E.63/ K.38 sayılı kararıyla iptal edilmesinden sonra²⁵; *bu mahkemeler tek hakimli mahkeme haline dönüştürülmüştür*.

İş mahkemesi veya mahkemelerinin bulunduğu yargı çevresi içinde açılacak iş davalarının bu mahkemelerde açılması gerekir. İş mahkemeleri arasındaki ilişki bir iş bölümü ilişkisi olduğundan, birden çok iş mahkemesinin bulunduğu yerlerde açılan iş davalarının hangi iş mahkemesinde görüleceğini, nöbetçi iş mahkemesi hakimisi belirler.

İş mahkemesinin bulunduğu bir yargı çevresinde açılan bir iş davası, o yerde kurulu asliye veya sulh hukuk mahkemesinde açılırsa ya da iş davalarıyla görevlendirilmiş asliye hukuk mahkemesi yerine diğer bir asliye hukuk mahkemesinde açılmışsa; bu mahkemelerin açılan iş davasını re'sen verilecek görevsizlik kararıyla reddetmesi gerekir. Bunun gibi, bir yerde yeni bir iş mahkemesi kurulduğunda, görevlendirilmiş veya diğer asliye mahkemesi bakmakta olduğu iş davalarına ilişkin dosyaları yeni kurulan iş mahkemesine devreder²⁶.

2- Görevleri

İş mahkemelerinin görevi, kısaca iş davalarına bakmaktır. “İş davası”nın kapsam ve içeriği İş Mahkemesi Kanunu’nun 1.maddesinde ve diğer bazı yasalarda belirtilmiştir.

Bu yasalara göre iş davası deyiminin kapsamına aşağıda belirtilen davalar girmektedir:

a) *İş Kanununa göre, işçi sayılan kişiler ile işverenler (veya işveren vekilleri) arasında iş akdinden veya İş kanunu’na dayanan her türlü hak iddialarından doğan davalar (İMK. m.1/1)*²⁷.

²⁵ RG, sayı 14047.

²⁶ ARSLAN- TANRIVER, a.g.e., s.65-66.

²⁷ Bu maddede sözü geçen bazı deyim ve kavramların kısaca tanımlanması gerekir. Bunlar; *işçi*, *işveren*, *iş akdi* ve *İş Kanununa dayanan haklar* deyimleridir. İş Kanunu’na göre *işçi*; “bir hizmet

İş Kanunu'na dayanan haklar ise çok çeşitli olabilir. Bu haklar, başta ücret ve işin görülmesini isteme hakları olmak üzere, fazla mesai ücreti, mazeret izni ve yıllık izinler, hafta tatili, resmi ve dini bayram tatilleri, kıdem tazminatı isteme hakkı, akdi fesih hakkı gibi haklardır.

b) Sendikalar Kanunu ile Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'ndan doğan uyuşmazlıklar (İMK. m.1/A).

c) Sosyal Sigortalar Kurumu ile sigortalılar veya sigortalılar yerine geçen hak sahipleri arasındaki her türlü uyuşmazlıktan doğan itiraz ve davalar ile SSK ile işverenler arasında meydana gelecek sosyal güvenliğe ilişkin uyuşmazlıklar (İMK. m.1/B; Sosyal Sigortalar Kanunu m.8 vd.).

d) Diğer bazı yasaların bu konulardaki özel hükümleri ile iş mahkemelerinin görevli kıldığı hallerde de dava iş mahkemelerinde açılır. Örneğin; Bağ-Kur Yasasının uygulanmasından doğan uyuşmazlıkları konu alan davalar (Bağ-Kur K.m.70). Deniz İş Kanunu'nun kapsamına giren gemi adamları ile bunların işverenleri (veya işveren vekilleri) arasında bu Kanundan ve iş akdinden doğan davalar (Deniz İş K. m.46/I); Basın mesleğinde çalışanlar ile bunların işverenleri arasında Basın İş Kanununa dayanan her türlü hak iddialarından doğan uyuşmazlıklara ilişkin davalar iş mahkemelerinin görev alanına giren davalardır.

H) KADASTRO MAHKEMELERİ

Bu mahkemeler, genel olarak Kadastro Kanunu'nun uygulanmasından doğan ve *arazilerin ve arsaların yeri, yüzölçümü, sınırları ve sahiplerinin belirlenmesi demek olan kadastro* işiyle ilgili uyuşmazlıkların giderilmesiyle görevli olan ve bir ilin ilçeleri çerçevesinde oluşturulan, *“kadastro bölgeleri”yle sınırlı olarak görev yapan asliye hukuk düzeyindeki hukuk mahkemelerdir.*

1- Kuruluşu

Bu mahkemeler 9.Temmuz.1987 tarih ve 3402 Sayılı *Kadastro Kanunu'nun* verdiği yetkiye dayanılarak Adalet Bakanlığı tarafından kurulan, tek hakimli ve asliye mahkemesi düzeyinde hukuk mahkemeleridir.

Bu mahkemelerin zaman bakımından yetkileri, kurulmalarından ve taşınmazlar hakkında kadastro tutanaklarının düzenlenmesinden sonra başlar ve bu mahkemelerin kaldırılmalarına kadar devam eder.

---

akdine dayanarak herhangi bir işte ücret karşılığı çalışan kişi”;; işveren ise, “işçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişi”dir (m.1). *İş veya hizmet akdi*; işçi tarafından belirli bir süreyle veya süresi belirtilmeksizin bir işin veya hizmetin yapılmasını konu alan ve işçi ile işverenin karşılıklı olarak bu konuda taahhütlerini içeren bir sözleşmedir (BK. 313/1).

Mahkemenin kurulduğu bölgede kadastro işleri tamamlanması ve iş hacminin mahkemenin varlığını sürdürmesine gerek kalmayacak düzeye inmesi üzerine; kurulan kadastro mahkemesi yine Adalet Bakanlığının kararıyla²⁸ (m.33/1) kaldırılabilir. Bu takdirde, kaldırılan mahkemenin devam etmekte olan dava dosyaları kadastrusu yapılan taşınmazların bulunduğu yerdeki asliye hukuk mahkemesine devredilir.

Kadastro Kanunu'na göre, bu mahkemeler her ilin merkez ilçesi ve diğer ilçeleri çerçevesinde oluşturulan kadastro bölgeleri yetki alanları olarak belirlenmek suretiyle kurulur (KK.m.2/I). Her bölge içindeki mahkeme sayısı iş yüküne göre birden fazla olabilir (m. 24). İlçe sınırlarında veya ilçenin mülki bağlılığında yapılacak değişiklikler daha önce kurulmuş olan kadastro mahkemelerinin yetki alanlarını etkilemez (m.26).

Bir kadastro mahkemesinin olmadığı Kadastro işlerinden doğan uyuşmazlıkların çözülmesi görevini, o yerdeki asliye hukuk mahkemesi veya bu mahkemelerden biri kadastro mahkemesi sıfatıyla yerine getirir.

2- Görevleri

Kadastro Mahkemelerinin görevleri veya konu bakımından yetkileri, Kadastro Yasasının 25. maddesinde sayılmıştır. Bu görevler şunlardır:

a) Taşınmaz mal mülkiyetine ve sınırlı ayni haklar ile diğer haklara (tapuya tescil ve şerh edilecek veya beyanlar hanesinde gösterilecek haklara) ilişkin davalara bakmak.

b) Kadastro tespitinin henüz kesinleşmediği kadastrusu yapılan taşınmazların sınır ve ölçülerine ilişkin davalara bakmak.

c) Kadastro ve tapu sicilini ilgilendiren diğer davalar

Bu davalar; taşınmaz vaadi sözleşmesi, tapu kaydındaki ismin düzeltilmesi, muvazaa iddialarına ilişkin davalar gibi davalardır.

d) Kadastro işleriyle ilgili verasete ilişkin davalara bakmak ve kişilerin talebi üzerine mirasçılık belgesi verilmesi, velisi veya vasisi bulunmayan küçük ve kısıtlılara kayyım tayin edilmesi, adli yardım taleplerine ilişkin davalar hakkında karar vermek.

e) Kadastro işlemlerine ilişkin tutanakları düzenlenmiş fakat kesinleşmemiş tutanaklar hakkında ihtiyati tedbir kararları vermek, kadastro işleriyle sınırlı olmak üzere delil tespiti yapmak.

f) Özel yasalarla verilen diğer görevleri yapmak

²⁸ Kadastro Kanunu'nun bu hükmünün bir mahkemeyi kaldırma yetkisini Hakimler ve savcılar Yüksek kuruluna tanıyan Anayasanın 159.maddesi hükmüne aykırı olduğu açıktır.

Örneğin, Orman Kanunu'na göre Devletin hüküm ve tasarrufu altında olan orman yerlerinin kadastroından ileri gelen davaların görülmesi, bu mahkemelerin görevi içine girmektedir (Or.K.m.11 ve m.25/I).

3- Görevleri Dışında Kalan Davalar

Kadastro Kanunu, Kadastro Mahkemelerinin görev alanını ve görevi içinde kalan davaların hangileri olduğunu belirtirken, bazı ölçütler koymuştur. Bu ölçütlere göre bir kısım davalar bu mahkemelerin görev alanı dışında kalmaktadır. Bu davalar, davanın konusuna ve miktarına göre, sulh veya asliye hukuk mahkemelerinin görev alanlarına giren davalardır.

a) *“Kadastro tutanağının düzenlenmesinden sonra doğan haklar” a ilişkin davalar.*

Kadastro tutanağı; kadastro yapılan alanlarda arazilerin ve arsaların yeri, yüzölçümü, sınırları ve sahiplerinin belirlenmesi iş ve işlemleridir. Yasa, bu tutanağın düzenlenmesi ve bu konularda yapılacak tespit süreci içindeki işlemlerin Kadastro Mahkemesinin görevi içinde olduğunu belirtmektedir (m.25). Bununla yetinilmemekte, Kadastro Kanunu ayrıca m.25/son hükmünde açıkça, m.26-40 hükümlerine ilişkin istisnalar dışında; *“kadastro tutanağının düzenlenmesi ve tutanak sonradan tamamlanmış ve düzeltilmiş ise, o günden sonra doğan haklara dair isteklerin incelenmesi “kadastro mahkemelerin görevi dışındadır”* denilmektedir.

b) *Mahkemelerin yenilik doğurucu karar vermesi sonucunu doğuran davalar (m.25/son)*

Yenilik doğurucu dava ve hüküm, var olan bir hukuki durumun değiştirilmesi, kaldırılması veya yeni bir hukuki durum yaratılması istemiyle açılan davalar ve bu davalar üzerine verilen hükümlerdir²⁹. Yasanın 25.maddesinin son fıkrasında, bu yenilik doğurucu davaların bazıları açıkça belirtilmiştir³⁰

²⁹ O. DURMAN, Kadastro Kanunu Şerhi, Adalet Yay., Ankara,2007, s. 356.

³⁰ aa) *Yasada Belirtilen Yenilik Doğurucu Davalar*

Taksim ve Ortaklığın (şuyuun) Giderilmesi Davaları- Bu davalardan taksim davaları MK.m.698'de düzenlenmiş olup konusu paylı mülkiyetin kaldırılmasıdır. Ortaklığın giderilmesi ise HUMK m. 561 ve m.569'da düzenlenmiştir.

*Muhdesata*³⁰ *Bağlı Taşınmaz Malın Kazanılması ve Muhdesatın Yıkılıp Kaldırılması Davaları:* Başkasına ait bir taşınmaz üzerinde muhdesat meydana getiren kimse, belli yasal koşullara bağlı olarak taşınmazın kendisine devredilmesini isteyebilir (MK.m.724 ve 729). Muhdesata bağlı taşınmazın kazanılmasının mümkün olmadığı ve bu nedenle bir tazminat talebinin bulunmadığı durumlarda, muhdesatın yıkılarak ortadan kaldırılması da dava konusu yapılabilir. Her iki talebe ilişkin olarak açılacak davalar Kadastro Mahkemelerinin görevi dışında kalmaktadır.

bb) *Yasada Belirtilmeyen Yenilik Doğurucu Davalar:* Kadastro Yasası (m.25), diğer yenilik doğurucu davalara, “ benzeri nitelikte olan ve mahkemeden yenilik doğurucu hüküm almayı gerektiren dava ile ilgili istekler” ifadesiyle atıfta bulunmaktadır. Niteliği gereği yenilik doğurucu olan bu davalar arasında, örnek olarak belirtmek gerekirse, taşınmaz mülkiyetinin

c) *Teknik Hataların Düzeltilmesi davaları (KK m.41)*

d) *Kesin Hükme Bağlanmış Davalar*

Kadastro Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce, Tapulama ve Kadastro mahkemeleri tarafından verilmiş ve kesin hükme bağlanmış davalarının Kadastro Mahkemelerinde görülebilmesi ve onların görevi dışında kalması hukukun genel ilkeleri, HMK ve KK m Geçici madde 4/I'in gereğidir.

e) *Kamu Mallarıyla ilgili Davalar*

Bu mallarla ilgili davalar, duruma göre, idare mahkemeleri veya genel görevli hukuk mahkemelerinin görev alanlarına giren davalarlardır.

Öte yandan, bu mahkemeler Kadastro Kanunu'nun 42. maddesinde öngörülen kadastroya ilişkin suçlarla ilgili cezaları da vermeye yetkili mahkemelerdir. Bu açıdan, Kadastro Mahkemeleri aynı zamanda özel görevli birer *ceza mahkemesi* niteliği de taşımaktadır.

4- Usul Kuralları

Yargılama usulleri açısından, Kadastro Mahkemeleri, Kadastro Kanunu'nda öngörülen (m.29/III) özel usuller ve basit yargılama usulü uygulanır . Bu usullerden bazıları şunlardır:

* Davacı, tespit sırasında yaptığı itiraz sebep ve delilleri ile bağlı değildir.

* Davanın açılmamış sayılması halinde davacının hak düşürücü süre içerisinde mahallî hukuk mahkemelerinde yeniden dava açma hakkı saklıdır.

* Kadastro mahkemesinde gelmeyen tarafın yokluğunda duruşma yapılır. Taraflardan hiç biri gelmez ise dosya işleminden kaldırılmaz.

* Bir mirasçı diğerlerinin onayı olmadan da dava açabilir ve yalnız başına davaya devam edebilir. Mirasçılarının tayin edilebilmesi sebebiyle ölü olduğu belirtilerek kayıt sahibi adına tespiti yapılan taşınmaz mallar hakkında, ölünün ismi açıklanarak mirasçılar denilmek suretiyle mirasçılar aleyhinde dava açılabilir. Dava sırasında, davalının davadan önce öldüğünün anlaşılması halinde davaya mirasçılar aleyhine devam edilir.

* Kanunun tatbikinde ayrıca açıklık bulunmayan hallerde basit yargılama usulü uygulanır. Kadastro mahkemeleri adlî tatile tabi değildir.

* Kadastro mahkemeleri kararları, davada taraf olanlar ile taraflar dışında hak iddia ederek davaya müdahil sıfatıyla katılanların leh ve aleyhinde kesin hüküm teşkil eder. Taraf olmadığı halde lehine karar verilen şahıs hakkında mahkemece tesis edilen hüküm yukarıda sözü edilenleri de bağlar.

---

tescilsiz kazanılması (MK. M.705), Şufa, iştirak ve vefa haklarına ilişkin davalar (MK.m.732-736), mülkiyet dışındaki aynı haklara ilişkin davalar (MK.m.726,727).³⁰

İ) FİKRİ VE SİNAİ HAKLAR HUKUK MAHKEMESİ

1- Kuruluş

5846 Sayılı Kanun'un 76. maddesi, bu Yasa'nın uygulanmasından ve düzenlediği konularla ilgili hukuk ve ceza davalarına bakmakla görevli, *Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri ile Fikri ve Sınai Haklar Ceza Mahkemeleri*'nin kurulmasını öngörmektedir.

Yasaya göre, yargı çevreleri HSYK tarafından belirlenmek ve bu Yüksek Kurulun olumlu görüşü üzerine, Adalet bakanlığı tarafından kurulacak Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri; asliye hukuk mahkemesi düzeyinde ve niteliğinde oldukları için *bir başkan ve ayrıca hakim sınıfından iki üyeden* oluşan toplu mahkemelerdir.

5846 Sayılı FSEK'nun 76. maddesinin amir hükmünün hukuk davaları konusunda bugüne kadar yapılan tek uygulaması, *İstanbul* ili yargı çevresiyle sınırlı bağımsız bir *Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesinin* kurulmasıdır.

Bu alanda İstanbul dışında meydana gelecek uyuşmazlıkları, Adli Yargı Adalet Komisyonlarının kurulduğu ağır ceza merkezlerinde kurulu, *asliye hukuk mahkemelerinden bazılarının*³¹, *fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesi* sıfatı ile görev yapacağı HSYK'nun 335 Sayılı Kararı ile belirlenmiştir.

2-Görevleri

Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri'nin görevleri, FSEK'nda öngörülen hukuksal ilişkiler konusunda meydana gelen uyuşmazlıkların çözümü için açılacak hukuk ve ceza davalarına bakmaktır. Bu konular veya ilişkiler dışında kalan davalar bu mahkemelerin (FSHHM) görev alanı dışında kalmaktadır.

Yasa, bu mahkemelerde açılacak hukuk davalarıyla ilgili olarak, dava konusunun değeri veya miktarına ilişkin herhangi bir sınır getirmemiştir. Bu Yasa'nın düzenlediği hukuk davalarının konusunu oluşturacak ve dolayısıyla bu mahkemelerin görev kapsamına giren ilişkiler ve hukuksal durumlardan bazıları şunlardır: *Mânevi ve mali haklara tecavüzün giderilmesi ve önlenmesine karar verilmesi; İhtiyati tedbir kararları verilmesi; Kopyalanmış, çoğaltılmış, yayımlanmış ve diğer biçimlerde kamuya arz edilmiş eserlerin toplatılmasına ve imhasına karar verilmesi; fikir ve sanat eserlerine tecavüz nedeniyle eser sahiplerini, maddi ve manevi zararlarının karşılanmasına ilişkin olarak açılacak tazminat davalarına bakmak.*

³¹ Sayısı iki tane ise (1) no'lu, ikiden fazla ise (3) no'lu asliye hukuk mahkemesi görevlidir.

II- HUKUK MAHKEMELERİ ARASINDA GÖREV UYUŞMAZLIKLARI

“Hukuk Mahkemeleri” başlığını taşıyan bu “Birinci Bölüm”de, *Genel Görevli Hukuk Mahkemeleri* ile *Özel Görevli Hukuk Mahkemeleri* başlıkları altında asliye ve sulh hukuk mahkemeleri ile özel görevli diğer hukuk mahkemelerinin kuruluşları ve görevleri inceleme konusu yapıldı. Bu hukuk mahkemelerinin, bakmakla yükümlü oldukları davaları kabul ederek yargılama yapıp karar vermeleri halinde, bir görev sorunu söz konusu olmayacaktır. Görevli olmadıkları halde davanın esası hakkında karar vermişler veya görevli oldukları halde açılan davayı görev yönünden geri çevirmişlerse, bu kararları birinci halde istinaf veya temyiz denetimi aşamasında görevsizlik nedeniyle bozma yaptırımı ile karşı karşıya kalacak; ikinci halde ise çıkan olumsuz görev uyuşmazlığı Hukuk Mahkemeleri Yasasının hükümleri çerçevesinde çözümlenecektir.

A) HUKUK MAHKEMELERİ ARASINDA GÖREV İLİŞKİSİ

Hukuk Mahkemeleri arasında görev uyuşmazlığı çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir: *Sulh ve asliye hukuk mahkemeleri arasında, bu mahkemelerle özel görevli mahkemeler arasında ve özel görevli mahkemelerin kendi aralarında.* Her üç ilişki türünde ilişkinin niteliği bir görev ilişkisidir.

Bir mahkemenin diğerinin görev alanına giren konularda açılacak davaları, yani görevsiz olmasına karşın kabul edebilir. Bunun üzerine, davalı taraf görev itirazında bulunabilir. Mahkeme bu itirazı kabul eder veya açılan dava hakkında re’sen görevsizlik kararı verirse, bu karar ayrıca istinaf başvurusu konusu yapılabilir. Buna karşılık, mahkeme görevsizlik itirazını reddederek davanın esası hakkında nihai kararı verirse, görevsizlik esas hakkındaki kararın istinaf veya temyiz aşamalarında incelenmesi sırasında, bozma sebeplerinden biri olarak ileri sürülebilir.

Görevsizlik kararları, *ilke olarak*, istinaf başvurusu üzerine, Bölge Adliye Mahkemesi tarafından duruşma yapılmaksızın reddedilir (HUMK m. 426/M-3, HMK M.353/3).Bölge adliye Mahkemelerinin bu konudaki kararları Yargıtay’da temyiz edilemeyen kararlardandır(HUMK. m.428/3, HMK M.361/c).

Ancak, HUMK m.7/II hükmünde *bu konuyla ilgili istisna getirilmektedir.* Bu hükmü göre, “*Bir dava asliye mahkemesinde hükme bağlandıktan sonra, davanın sulh mahkemesinin içinde olduğu ileri sürülerek üst mahkemede itirazda bulunulamaz*”. Bu hükmün uygulanabilmesinin ön koşulu, davanın asliye mahkemesinde görülmesi sırasında görevsizliğin re’sen dikkate alınmamış olması yanında, ayrıca görevsizlik itirazında bulunulmamış olması gerekir. Görevsizlik itirazında bulunulmuş fakat bu itiraz mahkeme

tarafından dikkate alınmayarak karar verilmiş ise, görevsiz olarak verilen mahkeme kararının bu nedenle BAM’de reddi sonucunu doğurur.

Öte yandan, özel görevli hukuk mahkemelerinde görülmesi gereken bir davanın, *o yargı çevresinde bir özel görevli mahkeme kurulmamış olması nedeniyle* bir asliye veya sulh hukuk mahkemesinde görülmesi halinde, “görevsizlik”ten söz edilemez. Zira, bu halde, gerçekte davada bir görev değişikliği olmamakta ve sulh veya asliye hukuk mahkemesi o davaya “özel görevli mahkeme” (iş, ticaret, tüketici vs.) sıfatı ile bakmaktadır.

Mahkeme, verdiği görevsizlik kararı üzerine davadan elini çekmiş olur. Ancak mahkeme bu kararıyla birlikte dava dosyasının görevli mahkemeye gönderilmesine karar verir. Fakat, dava dosyasını re’sen görevli mahkemeye gönderemez³². “Dava dosyasının görevli mahkemeye gönderilebilmesi ve davaya görevli mahkemede devam edilebilmesi için davacının, görevsizlik kararına karşı on gün içinde görevli mahkemeye başvurarak davalıya tebligat yaptırması gerekir (m.193/III); aksi halde dava açılmamış sayılır”.³³

Dava dosyası kendisine gönderilen mahkeme, görevli olduğunu kabul edebilir veya etmeyebilir. Bu mahkeme görevli olduğunu kabul ederse, bu mahkemede görülmeye başlanan dava yeni bir dava değil, görevsiz mahkemede açılmış davanın devamıdır³⁴. Bunun hukuksal sonuçları şunlardır: *görevli mahkemede yeniden harç alınmaması, varsa alınmış ihtiyati tedbir ve ihtiyati tedbir kararları geçerliliğini sürdürmesi, zamanaşımı süresi ve diğer süreler kesilmeye devam etmesi ve daha önce yapılmış bazı usul işlemlerinin (ikrar, taraf işlemleri, yeni delil sunamama, iddia ve savunmalarla bağlılık vs.) geçerliliğinin devam etmesi gibi.*

Gönderen mahkemenin kararı kendisini bağlayıcı bir nitelik kazanmamışsa (üst mahkemece onaylanmadığı için), dava dosyası kendisine gönderilen mahkeme görevli olduğunu kabul etmeyebilir. Bu ikinci mahkemenin verdiği görevsizlik kararı kesinleşirse **olumsuz görev uyuşmazlığı** karşısında kalınmış olur. Bu takdirde görevli mahkeme, duruma göre, BAM veya Yargıtay tarafından “merci tayini” HMK hükümlerine göre belirlenir.

Gönderen mahkemenin görevsizlik kararı, istinaf veya temyiz başvurusu üzerine kesinleşmişse, ikinci mahkemenin artık görevsizlik kararı vermesi söz konusu olamaz. Kendisini görevli kabul ederek davaya bakmak zorundadır.

Yeni Hukuk Muhakemeleri Yasası’na göre (m.20-23), *bir hukuk mahkemesi kendisine açılan fakat görevi (veya yetkisi) içinde olmayan bir davayla ilgili olarak görevsizlik kararı verebilir.* Bu takdirde, taraflardan birinin, *iki hafta içinde* kararı veren mahkemeye başvurarak, dava dosyasının

³² KURU B.-ARSLAN Y.-YILMAZ E. Medeni Usul Hukuku, Yetkin Ktb., 2010 Ankara, s.160.

³³ İbid.

³⁴ İbid.

görevli gönderilmesini talep edebilir.

Dava dosyasının başka mahkemeye gönderilmesi talebine ilişkin sürenin başlangıcı kararın kesinleşme zamanına göre değişir. Karar verildiği anda kesin ise, süre kararın verildiği tarihten itibaren başlar. Karar, kanun yoluna başvurulmayarak kesinleşmiş ise kararın kesinleştiği tarihten; kanun yoluna başvurulmuş fakat başvuru reddedilmişse, süre bu başvurunun reddine ilişkin kararın tebliğ tarihinden itibaren başlar. Sürenin geçirilmiş olması halinde mahkeme tarafından davanın açılmamış sayılmasına karar verilir

B) HUKUK MAHKEMELERİ ARASINDA İŞBÖLÜMÜ İLİŞKİSİ

Buraya kadar inceleme konusu yapılan genel görevli hukuk mahkemeleri, bulundukları yargı çevrelerinde görevli tek mahkeme değildirlir. Özellikle, büyük kentlerde, iş ve nüfus yoğunluğunun belirli bir oranın üstünde olan il ve ilçe merkezlerinde genellikle birden çok asliye hukuk ve sulh hukuk mahkemesi bulunmaktadır. Yine, icra mahkemeleri, ticaret mahkemeleri, iş mahkemeleri gibi bazı özel görevli mahkemelerin sayısı da, bu alanlardaki iş yoğunlukları nedeniyle, kuruldukları il ve ilçe merkezlerinde birden fazla olabilmektedir.

Kuruldukları yerdeki sayıları biden fazla olan aynı türdeki (sulh, asliye, icra, ticaret, iş vs.) mahkemeler arasındaki ilişkinin niteliğinin ne olduğu, yani aralarındaki ilişkinin görev ilişkisi mi yoksa iş bölümü ilişkisi mi olduğu sorgulanabilir. Doktrinde ve uygulamada, bu mahkemeler arasındaki ilişkinin *bir işbölümü ilişkisi* olduğu kabul edilmektedir. Bunun pratik sonucu, aynı çeşit görevi yapan mahkemelerden birinde açılan bir davanın görevsizlik nedeniyle red edilemeyeceği ve davanın, iş yükü durumuna göre, aynı konularda görev yapan başka bir mahkemeye gönderilebilmesidir. Uygulama, bir yargı çevresinde aynı konularda görevli mahkemelerden her ay birinin nöbetçi kabul edilerek, gelen davaların aynı türdeki diğer mahkemeler arasında (örneğin, bir asliye hukuk mahkemesinin diğer asliye hukuk mahkemeleri arasında iş dağılımı yapması) iş yükü dengesini sağlayacak şekilde dağıtımının yapılması şeklindedir. Böyle olunca, bir yargı çevresindeki türdeş mahkemeler arasında bir görev uyuşmazlığı olamayacağı gibi, işbölümü uyuşmazlığının doğması da söz konusu olamaz.

Buna karşılık, yukarıda değinildiği gibi, belirli bir mahkeme türünün görev alanına giren bir davanın başka bir hukuk mahkemesinde açılması halinde, bunlar arasında görev ilişkisi bulunması nedeniyle, büyük bir olasılıkla görevsizlik durumu ortaya çıkacaktır.

Ancak, böyle bir görev ilişkisi *asliye ticaret mahkemesinde açılması gereken bir davanın o yargı çevresindeki asliye hukuk mahkemesinde açılması halinde doğmamaktadır. Bu özel ve istisnai durum, Türk Ticaret Kanunu'nun 5. maddesinde yer alan özel hükümden ileri gelmektedir. Bu*

hükme göre, bir davanın ticari veya hukuki mahiyeti itibariyle mahkemenin görev alanına girip girmediği, taraflarca itiraz konusu yapıldığında; bu husus görev itirazı olarak değil işbölümü itirazı olarak değerlendirilir. HUMK.m.187 kapsamında yer alan “*ilk itiraz*”lardan (TTK m.5/III) olan bu itiraz, mahkeme tarafından geçerli kabul edildiği takdirde; dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Dava dosyası kendisine gönderilen mahkeme görevsizlik kararı veremez ve bu davaya bakmak zorundadır (TTm.5/III)³⁵. Ancak, dava dosyası kendisine gönderilen mahkeme, gönderen mahkemenin dava konusu hakkındaki nitelemesiyle bağlı değildir. Bu mahkeme gönderilen davayı kendi takdirine ve nitelemesine göre, hukuk veya ticari dava gibi kabul ederek gerekli hukuk kurallarını ve yargılama usullerini uygulayarak kararını verir. Öte yandan, TTK’nın 5. maddesinin son fıkrası hükmüne göre; ticari bir davanın hukuk mahkemesinde, ticari olmayan bir davanın ticaret mahkemesinde görülmüş olması; *mahkemenin davanın esası hakkında verdiği nihai karar için istinaf veya temyiz yoluna gidildiğinde* verilen karar salt bu nedenle yani görevsizlik nedenine dayanarak bozamaz.

C) GÖREVLİ YARGI YERİNİN BELİRLENMESİ (MERCİ TAYİNİ)

Görev ve yetki uyumsuzlukları hallerinde, görevli veya yetkili yargı yerinin neresi olduğu veya olması gerektiği konusunda bazen belirsizlik doğabilir. Hukuk Mahkemeleri Yasası (m.21), görevli ve yetkili yargı yerinin hangi hallerde belirsiz sayılacağını ve bu durumlarda görevli ve yetkili yargı yerinin hangi merciler tarafından ve nasıl belirleneceğine ilişkin bazı ilkeler belirlemiştir. Bu ilkelere göre;

1- Görevli Yargı Yerinin Belirleneceği Durumlar: Aşağıda belirtilen durumlarda merci tayini yoluna gidilir.

a) Davaya bakmakla görevli ve yetkili mahkemenin davaya bakmasına herhangi bir engel çıkarsa.

b) İki mahkeme arasında yargı çevrelerinin sınırlarının belirlenmesi konusunda bir tereddüt ortaya çıkarsa.

c) İki mahkeme de görevsizlik kararı verir ve bu kararlar kanun yoluna başvurulmaksızın kesinleşirse.

d) Kesin yetki hâllerinde, iki mahkeme de yetkisizlik kararı verir ve bu kararlar kanun yoluna başvurulmaksızın kesinleşirse(**m. 21**).

³⁵ Görevsizlik nedeniyle dava dilekçesini reddedilmesi üzerine yapılacak işlemlere ve bu işlemlerin tabi olduğu süreler ilişkin usul hükümleri, iş bölümüne ilişkin ilk itirazın kabulü halinde de uygulanır(TTK m. 5/IV).

2- İnceleme Yeri

a) Yetkili mahkemenin bir davaya bakmasına herhangi bir engel bulunduğu yahut iki mahkeme arasında yargı çevrelerinin sınırlarının belirlenmesinde tereddüt ortaya çıktığı takdirde, yetkili mahkemenin tayininde, ilk derece mahkemeleri için bölge adliye mahkemelerine, Bölge adliye mahkemeleri için Yargıtay'a başvurulur.

b) İki mahkemenin aynı dava hakkında göreve veya yetkiye ilişkin olarak verdikleri kararlar kanun yoluna başvurulmaksızın kesinleştiği takdirde, görevli veya yetkili mahkeme, ilgisine göre bölge adliye mahkemesince veya Yargıtay'ca belirlenir (m. 22).

3- İnceleme Usulü ve Sonucu

a) Yargı yerinin belirlenmesine ilişkin inceleme dosya üzerinden yapılabilir.

b) Bölge adliye mahkemesince veya Yargıtay'ca verilen yargı yeri belirlenmesi ile kanun yolu incelemesi sonucunda kesinleşen göreve veya yetkiye ilişkin kararlar, davaya ondan sonra bakacak mahkemeyi bağlar (m.23).

İKİNCİ ALT-BÖLÜM CEZA MAHKEMELERİ

I- CEZA MAHKEMELERİ

A) GENEL OLARAK

Adli Yargı İlk derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 8. maddesine göre; ceza mahkemeleri, *sulh ceza, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri* ile *özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinden* oluşmaktadır.

Bu Yasa'nın 9. ve 15. maddelerine göre, bu ceza mahkemelerinin kuruluşları ve yargı çevrelerinin belirlenmesine ilişkin esaslar şunlardır:

1- Ceza mahkemeleri, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde kurulur. Ceza mahkemeleri bulundukları il veya ilçenin adı ile adlandırılır.

2- *Ceza mahkemeleri, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur. İş durumunun gerekli*

kıldığı yerlerde ceza mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu takdirde söz konusu daireler numaralandırılır. İstanbul, Beyoğlu 1, 2. 3. asliye ceza mahkemeleri gibi.

Bir yerde birden çok sulh veya asliye ceza mahkemesi kurulduğunda, bunlar arasında görev ilişkisi değil iş bölümü ilişkisi var demektir. Dolayısıyla aynı yerdeki sulh veya asliye ceza mahkemeleri arasında görev uyuşmazlığı çıkması söz konusu olamaz.

3- Bu mahkemelerden sulh ceza ve asliye ceza mahkemeleri tek hakimli mahkemelerdir.

4- Ağır ceza mahkemesinde bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur ve bu mahkemeler bir başkan ve iki üye ile toplanır ve karar alır.

5- Özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin hükümler saklıdır.

6- Mahkemelerin görevlerinin belirlenmesinde ağırlaştırıcı veya hafifletici nedenler gözetilmeksizin kanunda yer alan suçun cezasının üst sınırı göz önünde bulundurulur (m.14).

7- Ceza mahkemelerinin yargı çevresi, bulundukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır.

Ağır ceza mahkemeleri ile büyükşehir belediyesi bulunan illerde, büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki il ve ilçenin adı ile anılan sulh veya asliye ceza mahkemelerinin yargı çevresi, il veya ilçe sınırlarına bakılmaksızın Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenir.

Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak bir ceza mahkemesinin kaldırılmasına veya yargı çevresinin değiştirilmesine, özel kanunlarında yargı çevresi belirtilmemiş olan diğer ceza mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilir (m.15).

B) SULH CEZA MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

Sulh ceza mahkemeleri, 5237 Sayılı Yasanın yukarıda belirtilen 9. maddesi esaslarına göre kurulan ve görev yapan mahkemelerdir.

Sulh hukuk ve sulh ceza mahkemelerinin ayrı olarak kurulmadığı ilçelerde, bir sulh hakimi aynı zamanda sulh ceza ve sulh hukuk hakimlikleri görevini yapar. Bu durum, orada sulh ceza mahkemesinin bulunmadığı anlamına gelmez.

Sadece, sulh ceza mahkemelerinin bulunduğu yerlerde Cumhuriyet savcılığı kurulmaz. Bunun nedeni, Cumhuriyet Savcılarının sulh ceza

mahkemelerinde görülen davalarda hazır bulunma zorunluluğunun olmamasıdır.

2- Görevleri

a) Göreve İlişkin Genel İlkeler

Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre, mahkemelerin görevleri kanunla belirlenir (m.3). Bu Yasa'nın 4-7. maddelerinde görev ve görevsizlikle ilgili usule ilişkin genel ilkeler belirtilmiştir. Bu ilkeler şunlardır:

* Davaya bakan mahkemenin görevli olup olmadığına davanın her aşamasında re'sen karar verilebilir. Ancak, iddianamenin kabulünden sonra, görevin alt dereceli bir mahkemeye ait olduğu gerekçesiyle görevsizlik kararı verilemez.

* İddianamenin kabulünden sonra, dava konusunun davayı gören mahkemenin görevini aştığı veya görevi dışında kaldığı anlaşılırsa, mahkeme vereceği bir ara kararıyla davayı görevli mahkemeye gönderir.

* Adli yargı içindeki mahkemelerin verdikleri görevsizlik kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir.

* Mahkemeler arasında bir görev uyuşmazlığı çıktığında, görevli mahkemeyi ortak yüksek görevli mahkeme belirler. Adli yargıda ortak görevli yüksek mahkeme, ilgili Yasa yürürlüğe girdiğinde, o yerdeki bölge adliye mahkemesidir.

b) Sulh Ceza Mahkemelerinin Görevleri

CMK'nın 4. maddesi hükmü gereği, tüm mahkemeler ve ceza mahkemeleri gibi, sulh ceza mahkemelerinin görevleri de yasalarla belirlenir; bu görevler çeşitli yasalar tarafından belirlenmiştir. Bu yasalara göre, sulh ceza mahkemelerinin görevlerinden bazıları şunlardır:

5237 Sayılı İlk Derece Mahkemeler Hakkındaki Kanuna göre, “Kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, iki yıla kadar (iki yıl dahil) hapis cezaları ve bunlara bağlı adli para cezaları ile bağımsız olarak hükmedilecek adli para cezalarına ve güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümlerin uygulanması, sulh ceza mahkemelerinin görevi içindedir” (m.10).

Bu madde hükmüne göre, sulh ceza mahkemelerinin görevleri kapsamına giren davalar şunlardır:

aa) Suç oluşturan ve iki yıla kadar (iki yıl dahil) hapis cezasını gerektiren eylemlerden dolayı açılacak davalar. Örneğin; Petrol Türk Ticaret, Zirai mücadele, Sosyal Sigortalar Yasaları gibi özel yasalar; iki yılı geçmeyen hapis cezaları veya hapis cezalarına bağlı ya da bundan bağımsız çeşitli para cezaları öngörmektedirler. Bu cezalar da, 5237 Sayılı Yasanın 10.maddesi

hükmü gereği sulh ceza mahkemelerinin görevine giren davalardır³⁶. İki yıla kadar hapis cezasını gerektiren suçların hangileri olduğu bu Yasa’da ve diğer yasalarda her suç için ayrı ayrı belirtilmiştir. Bunların tam bir listesine vermek mümkün olmadığı gibi gerekli ve anlamlı da değildir

bb) Görev kapsamına giren *hapis cezalarına bağlı adli para cezalarıyla ilgili davalar*;

cc) Sulh mahkemelerince verilen *hapis cezalarından bağımsız olarak verilen adli para cezalarına*³⁷ ilişkin davalar;

dd) *Güvenlik tedbirlerine*³⁸ ilişkin hükümlerin uygulanmasına ilişkin davalar;

ee) Yasanın bu hükmü dışındaki yasaların ayrıca sulh ceza mahkemelerini görevli kıldığı davalar³⁹.

³⁶ - *Petrol Kanunu’na göre*, belirli fiillerin işlenmesi durumunda ‘önemli ve tamiri kabil olmayan bir hasar meydana gelmişse, faileri hakkında bir aydan altı aya kadar hapis cezası veya fiilen devam ettiği her gün için 5.000 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası veya bu cezalardan her ikisine birden hükmolunur. 125.maddesi

- Bu kanunun verdiği bir hakkın kullanılmasına yahut bir vazifenin ifasına bilerek ve haksız olarak müdahale eden veya mani olanlar hakkında 500 liraya kadar hafif para cezası veya bir aya kadar hafif hapis veya bu cezaların her ikisi ile birlikte cezalandırılırlar (m.126).

Bu kanuna göre yapılan müracaatlarda ve muamelelerde bilerek hilafı hakikat beyanda bulunulanlar 500 liradan 2000 liraya kadar ağır para cezası ile veya bir aydan altı aya kadar hapis cezası ile yahut bu cezaların her ikisi ile birlikte cezalandırılırlar.(m.127)

- *T.Ticaret Kanunu* , ‘‘gemi adamları, kaptan veya donatanın şikayeti üzerine on beş günden bir yıla kadar hapse ve en az iki aylık ücretleri tutarınca ağır para cezasına ve hapis müddeti kadar meslek ve sanatı ifadan memnuiyet cezasına mahkûm edilirler. Şu kadar ki, memnuiyet cezası iki aydan aşağı olamaz’’(m.1469). Ayrıca bu kanunun 1471.maddesine göre: ‘‘ Yukarıdaki maddelerde yazılı suçların yurt dışında işlenmeleri halinde dahi bu hükümler tatbik olunur; şu kadar ki, cezalar yarısı kadar artırılır.’’

- *Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu’na göre*, Kanunun 4,5,6,7,8 inci veya 9 uncu maddeleri hükümlerine yahut bu hükümlere göre konulacak tedbirlere riayet etmeksizin memlekete nebat sokanlar veya transit olarak geçirenler 1.500 liradan 3.000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Ayrıca nebatların ve ambalajlarının müsaderesine de karar verilir.Sokulan veya transit olarak geçirilen haddizatında yasak edilmiş bir nebat ise üç aydan bir yıla kadar hapis ve 2.000 liradan 5.000 liraya kadar ağır para cezası verilir ve ayrıca nebatların ve ambalajlarının müsaderesine de karar verilir.’’ (m. 48).

Sosyal Sigortalar Kanunu’nun göre, ‘‘Bu kanunun uygulanmasından doğan uzlaşmazlıklar, yetkili iş mahkemelerinde veya bu davalara bakmakla görevli mahkemelerde görülür.’’ Ayrıca Kanunun farklı maddelerinde belirli suçlar sayılmış ve bu suçlara verilecek adli para cezaları da belirtilmiştir(m.134).

³⁷ Gerek hapis cezasına bağlı olarak gerekse ondan bağımsız olarak verilen *adli para cezalarının anlamı, hesaplanması ilkeleri, gösterilme şekli ve ödenme şekli* Ceza yasasının 52. maddesinde gösterilmiştir.

³⁸ *Güvenlik tedbirleri’nin* neler olduğu, YCK’nın ‘‘İkinci Bölüm’’ünde, 53-60. maddelerinde belirtilmiştir. Bu tedbirler; belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (seçme ve seçilme, velayet ve vesayet, özel hukuk kişilerine ve meslek kuruluşlarına üye olma haklarından yoksunluk gibi), eşya ve kazanç müsaderesi, çocuklara ve akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri, suçta tekrüre esas oluşturma, sınır dışı edilme gibi önlemlerdir.

Ceza hükmü içeren çeşitli özel yasalar incelendiğinde, *bir çok özel yasanın kendi düzenledikleri alanlarla ilgili olarak getirilen yasaklara uymama eylemleri için çeşitli para ve hapis cezaları öngörmekte ve bu cezalar, öngörülen cezaların niteliği (para cezaları, emniyet tedbirleri vs.) veya hapis cezasının üst sınırı dolayısıyla, çoğu halde sulh ceza mahkemelerinin görev alanı içinde kalmaktadır*

Bazı durumlarda da, özellikle idari para cezalarına yapılacak itirazlarda, yasa koyucu açıkça sulh ceza mahkemesinin görevli olduğunu belirtmektedir. Bu yasalardan bazıları şunlardır: Umumi Hıfzısıhha K. (m.282-287), Eczacılar ve Eczaneler Hakkında K. (no:6197), Çeltik Ekimi K.(no:3039), Yer altı Suları Hak.K. (no: 167), Polis Vazife ve Selahiyet K.(no: 2559), Pasaport K.(no: 5682).

Sulh ceza mahkemelerini görevli kılan özel yasalardan biri de Kabahatler Kanunudur⁴⁰. Bu Yasa'ya göre, para cezası verilmesine ve mülkiyetin kamuya geçirilmesine ilişkin idari yaptırım kararlarına karşı, kararın bildirim tarihinden itibaren on beş gün içinde, *sulh ceza mahkemesine* başvurulabilir. Bu sürenin geçirilmesi halinde idari yaptırım kararı kesinleşir. İdari yaptırım kararının mahkeme tarafından verilmesi halinde bu madde hükmü uygulanmaz (Kabahatler K. m. 27/1 ve 5).

Yine, sözleşmeli avukat bulundurma zorunda olan anonim şirketler ve kooperatiflerin bu zorunluluğa uymaması halinde, yetkili kamu otoritesi tarafından verilecek para cezalarına karşı yapılacak itirazlar, sulh ceza mahkemelerine yapılır (1136 Sayılı Av.K. m.35).

C) AĞIR CEZA MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

Ağır ceza mahkemeleri de, 5237 Sayılı Yasanın 9. maddesinin, yukarıda belirtilen esaslarına göre kurulan ve görev yapan mahkemelerdir.

³⁹ Sulh ceza mahkemelerini görevli kılan yasalara göre, sulh ceza mahkemesinin görevli sayılması için cezanın hapis, para cezası veya bir emniyet tedbiri kararına ilişkin olması önemli değildir. Ancak, bu ifade ile kastedilen daha çok hapis ve para cezalarıdır. Diğer yasaların sulh ceza mahkemesini görevli kıldığı durumlarda, kural olarak hapis cezasının iki yılı aşmayan cezalar olması gerekmektedir birlikte, özel hükümler gereği görevlendirme söz konusu olacağından, iki yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren eylemlere ilişkin davalar da sulh ceza mahkemelerinin görevine girebilir. Zira, 5237 Sayılı Yasa'nın hükümleri diğer yasalar den üstün değildir ve Yasa Koyucu bu Yasanın 10. maddesi hükmü ile bağlı değildir.

⁴⁰ İdari para cezaları, yasalarda gösterilen yetkili idari kurul, makam veya kamu görevlisi tarafından verilen cezalar. Mülkiyetin kamuya geçirilmesi, yasada açık hüküm bulunan durumlarda bir kabahatin konusunu oluşturan eşyaların mülkiyetinin kamuya geçirilmesidir. İdari yaptırım kararları, cumhuriyet savcılar ve mahkemeler tarafından da verilebilir (Kabahatler K. m. 17, 18, 22, 23).

Ağır ceza mahkemeleri, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur. *Bu mahkemeler de, esas itibariyle il merkezlerinde kurulur. Fakat, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde de (Tarsus, İskenderun, Bandırma gibi) kurulur. Ağır ceza mahkemeleri kuruldukların il veya ilçenin adı ile adlandırılır.*

İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde ceza mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu takdirde söz konusu daireler numaralandırılır. Bir yerde birden çok ağır ceza mahkemesi kurulduğunda, bunlar arasında görev ilişkisi değil iş bölümü ilişkisi var demektir. Dolayısıyla aynı yerdeki ağır ceza mahkemeleri arasında görev uyuşmazlığı çıkması söz konusu olamaz.

Ağır ceza mahkemesinde bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur ve bir başkan ve iki üye ile toplanır ve karar alırlar.

Özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin hükümler saklıdır.

16.6.1983 tarihinde ve 2845 sayılı Yasayla, özel görevli bir ağır ceza mahkemesi statüsünde kurulan *Devlet Güvenlik Mahkemeleri*, 16.6.2004 tarihinde 5190 Sayılı Yasa ile (m.3) yürürlükten kaldırılmıştır. Daha önce bu mahkemelerin görev alanlarına giren suçlarla ilgili davalar ile 5190 Sayılı Yasada sayılan diğer bir kısım davalar⁴¹, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yargı çevresi birden çok ili kapsayacak şekilde belirlenecek illerde görevlendirilecek ağır ceza mahkemelerinde görülür.

2- Görevleri

Ağır ceza mahkemelerinin görevlerinin genel çerçevesi, YCK'nın 12.maddesinde belirtilmiştir. *Bu madde hükmüne göre, aşağıda belirtilen davalar ağır ceza mahkemelerinin görevleri içinde yer almaktadır:*

a) Ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili davalar ve işler.

⁴¹ 1. 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 125 ilâ 139, 146 ilâ 157, 168, 169, 171 ve 172 nci maddelerinde yazılı suçlar, 403 üncü maddesinde yazılı toplu olarak veya teşekkül vücuda getirmek suretiyle işlenen suçlar. 2. Anayasanın 120 nci maddesi gereğince olağanüstü hâl ilan edilen bölgelerde, olağanüstü hâlin ilânına neden olan olaylara ilişkin suçlar. 3. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda yazılı suçlar. 4. 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar(m.394/a). *Bu fıkırdaki belirtilen suçları işleyenler sıfat ve memuriyetleri ne olursa olsun bu Kanunla görevlendirilmiş ağır ceza mahkemelerinde yargılanır. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler ile savaş ve sıkıyönetim hali dahil askerî mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler saklıdır.*

b) Türk Ceza Kanununda yer alan *yağma* (m. 148), *irtikap* (m. 250/1 ve 2), *resmi belgede sahtecilik* (m. 204/2), *nitelikli dolandırıcılık* (m. 158), *hileli iflas* (m. 161) suçları ile ilgili davalar.

c) *Kanunların ayrıca, ağır ceza mahkemelerini görevli kıldığı hallerle ilgili ceza davaları.*

D) ASLİYE CEZA MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

Asliye ceza mahkemeleri de, 5237 Sayılı Yasanın 9. ve 15.maddelerinde belirtilen esaslarına göre kurulan ve görev yapan mahkemelerdir. Bir başka ifade ile; Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca esas itibarıyla il merkezlerinde kurulan; bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu gerektiriyorsa ilçelerde de kurulabilen mahkemelerdir. Asliye ceza mahkemeleri de, kuruldukların il veya ilçenin adını alırlar.

İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde asliye ceza mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu takdirde söz konusu daireler numaralandırılır. Bir yerde birden çok asliye ceza mahkemesi kurulduğunda, bunlar arasındaki iş bölümü ilişkisidir. Dolayısıyla aynı yerdeki asliye ceza mahkemeleri arasında görev uyuşmazlığı çıkması söz konusu olamaz.

Asliye ceza mahkemeleri tek hakimli mahkemelerdir.

Özel kanunlarla, asliye ceza mahkemesi düzeyinde kurulan *diğer ceza mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin hükümler saklıdır*. Aşağıda görüleceği gibi, *çocuk mahkemeleri, trafik mahkemeleri, icra ceza, fikir ve sınai haklar ceza mahkemesi, kadastro ceza mahkemesinin kuruluşları bu konulardaki özel yasalarda düzenlenmiştir*.

2- Görevleri

Asliye ceza mahkemelerinin görevleri, 5237 Sayılı Yasada genel olarak belirtilmiştir. Bu görevler, iki ana başlıkta toplanmaktadır:

a) *Sulh ceza ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılır.*

Bu ölçüte göre, asliye ceza mahkemelerinin görevlerinin belirlenmesi, sulh ceza ve ağır ceza mahkemelerinin görevlerinin belirlenmesi koşuluna bağlı olmaktadır. Dolayısıyla, genel olarak denilebilir ki yasalarda yer alan özel hükümlerde ve sulh ceza mahkemeleri ile ağır ceza mahkemelerinin görevlerine ilişkin olarak, 5237 Sayılı Yasanın ilgili maddelerinde belirtilen görevler dışında kalan tüm ceza davalarına asliye ceza mahkemelerinde bakılacaktır.

b) Yasalarda asliye ceza mahkemelerinin ayrıca görevli kılındığı özel durumlarda da bu mahkemeler görevlidir. Diğer ceza mahkemeleri, özel kanunlarla belirlenen dava ve işleri görür

E) ÇOCUK MAHKEMELERİ

1- Genel Olarak

Çocuk mahkemeleri, 3.7.2005 tarih ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre kurulmaktadır. Daha önce çıkarılan ve bu Yasayla yürürlükten kaldırılan, 7.11.1979 tarihli ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunla kurulmuş mahkemelerdir.

Çocuk Mahkemelerinin kuruluş, işleyiş ve görevleri ile çocuklar hakkında alınacak önlemler ve bu Yasanın düzenlediği diğer hususlarda ÇKK hükümleri uygulanır. Bu Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde Ceza Muhakemesi Kanunu, Türk Medenî Kanunu, 18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 24.5.1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu hükümleri uygulanır. Denetim konusunda bu Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu hükümleri uygulanır.

Bu Yasanın uygulanmasında çocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi; mahkeme deyimi ise, çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerini ifade eder. İşlenen suçların ağırlığına göre iki tür çocuk mahkemesi vardır. Sulh ceza ve asliye ceza mahkemelerinin görev alanı içindeki suçlara bakmakla görevli çocuk mahkemesi olarak adlandırılan mahkemeler ve çocuk ağır ceza mahkemeleri.

a) Yasa'ya göre çocuk mahkemeleri tek hakimli mahkemelerdir ve her il merkezinde kurulur. Ayrıca, HSYK'nun olumlu görüşü alınmak suretiyle, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu dikkate alınarak belirlenen ilçelerde de kurulabilir. İş yoğunluğunun gerekli kıldığı yerlerde birden fazla çocuk mahkemesi dairesi kurulabilir. Örneğin, İstanbul'a bağlı çeşitli ilçelerde (Üsküdar, Beyoğlu, Kartal, Bakırköy vs.) kurulmuş çocuk mahkemeleri bulunmaktadır.

b) Çocuk ağır ceza mahkemeleri, bir başkan ve iki üye ile toplanan; bünyesinde yeteri kadar üye bulunan mahkemelerdir. Bu mahkemeler de HSYK'nun olumlu görüşü alınmak suretiyle bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu dikkate alınarak kurulur. İş yoğunluğunun gerekli kıldığı yerlerde birden fazla çocuk ağır ceza mahkemesi dairesi kurulabilir.

Önceki yasanın, yürürlüğe girdiği 1982 tarihinden itibaren kurulmasını öngördüğü ve zorunlu tuttuğu on yıllık süreye karşın, o zamandan bu yana kurulabilen mahkemelerin beş tanesi İstanbul'da (Üsküdar, Beyoğlu,

Eyüp,, Kartal ve İstanbul), diğerleri Bursa, Denizli, Diyarbakır, İzmir, Kocaeli ve Trabzon’da kurulmuştur. Bunların sayısı kuşkusuz zamanla artırılabacaktır.

Çocuk mahkemesi henüz kurulmamış olan yerlerde kuruluncaya kadar, küçükler tarafından işlenen suçlara ait soruşturma ve kovuşturma bu kanunda yazılı usullere göre görevli mahkeme ve Cumhuriyet Savcılığınca yapılır. Şu kadar ki, küçükler hakkında Çocuk Koruma Kanunu’nda gösterilen tedbir ve cezalar uygulanır. Bu nedenle, çocuk mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde, çocuk suçlular, genel görevli ceza mahkemelerinde (sulh, asliye, ağır) yargılanabildikleri gibi; işledikleri suçların nitelikleri gereği özel görevli ceza mahkemelerinde (fikri ve sınai haklar ceza, icra ceza ve trafik mahkemelerinde de yargılanabilmektedirler.

Küçüklerin işledikleri suçlarda hazırlık soruşturması C.Savcısı veya görevlendireceği yardımcılar tarafından bizzat yapılır. Kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilmesi küçük hakkında tedbir uygulanmasına mani değildir.

2- Çocuk Mahkemesi Hakimliği ve Mahkemenin Oluşumu

Çocuk mahkemeleri veya ağır ceza çocuk mahkemelerine hakim atanmak için Yasa, iki koşul aramaktadır:

a) Atanacakları bölgeye veya bir alt bölgeye atanma hakkı kazanmış olmak;

b) Adlî yargıda görevli hâkim veya Cumhuriyet savcısı olmak;

Bu iki koşulu yerine getirmek şartı ile aşağıda belirtilen özelliklere göre öncelikli veya tercihli atama yapılabilmektedir.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından bu mahkemelere yapılacak atamalarda, yukarıda belirtilen iki koşulu yerine getirmek şartı ile sırasıyla şu niteliklere bakılarak atama yapılır:

(1) çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış olmak,

(2) Çocuk psikolojisi ve sosyal hizmet alanlarında eğitim almış olmak,

Bu niteliklere birden çok adayın sahip olması durumunda ise, öncelikle atanmada istekli olmak ve daha önce bu görevlerde bulunmuş olmak kriterlerine göre atama yapılır.

Öte yandan, herhangi bir nedenle görevine gelemeyen hâkimin yerine bu hâkim görevine başlayınca veya Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yetkilendirme yapıncaya kadar, o yerdeki hâkimlerden hangisinin bakacağı, birinci fıkrada aranan niteliler de gözetilerek adlî yargı adalet komisyonu başkanınca belirlenir.

3-Çocuk Mahkemelerinin Görevleri

On sekiz yaşını bitirmeyen küçükler tarafından işlenen ve genel mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili davalara çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemesinde bakılır.

Bu halde de çocuk mahkemesi,

a) *Asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar.*

b) *Çocuk ağır ceza mahkemesi, çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar.*

c) *Bu mahkemeler ve çocuk hâkimi, re'sen veya istem üzerine, bu Kanunda ve diğer kanunlarda yer alan acil veya olağan nitelikte koruyucu ve destekleyici tedbirlerle ilgili kararlar alır (danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık, barınma gibi)⁴².*

---

⁴² Bu Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla şu ilkeler gözetilir: a) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, b) İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi, c) Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi, d) Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması, e) Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması, f) Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları, g) Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması (m.4).

Mahkeme, çocukların korunmasıyla ilgili olarak danışmanlık, eğitim tedbiri, bakım sağlık, barınma şeklinde koruyucu ve destekleyici önlemler (tedbirler) alabilir. Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik tedbirlerdir.

Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re'sen çocuk hâkimi tarafından alınabilir. Tedbirin türü kararda gösterilir. Bir veya birden fazla tedbire karar verilebilir. Hâkim, hakkında koruyucu ve destekleyici tedbire karar verdiği çocuğun denetim altına alınmasına da karar verebilir.

Hâkim, çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak koruyucu ve destekleyici tedbirin kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verebilir. Bu karar acele hâllerde, çocuğun bulunduğu yer hâkimi tarafından da verilebilir. Ancak bu durumda karar, önceki kararı alan hâkim veya mahkemeye bildirilir.

Tedbirin uygulanması, on sekiz yaşın doldurulmasıyla kendiliğinden sona erer. Ancak hâkim, eğitim ve öğrenimine devam edebilmesi için ve rızası alınmak suretiyle tedbirin uygulanmasına belli bir süre daha devam edilmesine karar verebilir. Mahkeme, korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında TMK hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye yetkilidir.

Tedbir kararları hakkında bu Yasada öngörülen özel yetki ve usul kuralları uygulanır.⁴³

d) Çocuklar hakkında açılan kamu davaları, *Kanunun 17 nci maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla* bu Kanunla kurulan mahkemelerde görülür.

Bu Yasanın saklı tutulan 17.maddesi hükmüne göre, *bu Kanunun kapsamına giren küçüklerin büyüklerle birlikte suç işlemeleri halinde kovuşturma ve soruşturma ayrı yürütülür.*

Çocuk mahkemeleri küçükler hakkında gerekli tedbirleri uygulamakla beraber, gerekli görürse küçükler hakkındaki yargılamayı genel mahkemedeki davanın sonucuna kadar bekletebilir. Ayrıca, Çocuğa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda belirlenen ceza, en çok üç yıla kadar (üç yıl dâhil) hapis veya adli para cezası ise; mahkemece, Yasada belirtilen koşulların varlığı halinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir.

e) *Davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi halinde; genel mahkemeler, yargılamanın her şamasında çocuk mahkemelerinin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verebilir ve birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülür.*

f) *On beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez (m.21).*

---

⁴³ **Yetki:** Korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun menfaatleri bakımından kendisinin, ana, baba, vasisi veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yerdeki çocuk hâkimince alınır. Tedbir kararlarının uygulanması, kararı veren hâkim veya mahkemece en geç üçer aylık sürelerle incelettirilir. Hâkim veya mahkeme; bu konuda hak ve yetki sahibi olanların talebi üzerine veya re'sen çocuğa uygulanan tedbirin sonuçlarını inceleyerek kaldırabilir, süresini uzatabilir veya değiştirebilir (m.8).

Derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde çocuk, SHÇEK tarafından Kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde çocuk hâkimine başvurularak, *çocuk hakkında acil korunma kararı verilmesi* talebinde bulunulur..Hâkim üç gün içinde talep hakkında karar verilir. Hâkim, çocuğun bulunduğu yerin gizli tutulmasına ve gerektiğinde kişisel ilişkisinin tesisine karar verebilir. Acil korunma kararı en fazla otuz günlük süre ile sınırlı olmak üzere verilebilir. Çocuğun, ailesine teslim edilip edilmeyeceğine veya uygun görülen başkaca bir tedbire hâkim tarafından karar verilir. Kurum, çocuk hakkında tedbir kararı alınması gerektiği sonucuna varırsa hâkimden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini talep eder (m.9).

Tedbir kararlarında usûl: Ceza sorumluluğu olmayan çocuklarla korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında duruşma yapılmaksızın tedbir kararı verilir. Ancak, hâkim zaruret gördüğü hâllerde duruşma yapılabilir.

Kanun yolu: Bu Kanun hükümlerine göre, çocuk hâkimi tarafından alınan tedbir kararlarına karşı itiraz yolu açıktır. İtiraz, 4.12.2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun itiraza ilişkin hükümlerine göre en yakın çocuk mahkemesine yapılır.

g) Duruşmalarda;

(1) Çocuk, velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir.

(2) Mahkeme veya hâkim, çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurabilir.

(3) Duruşmalarda hazır bulunan çocuk, yaranı gerektirdiği takdirde duruşma salonundan çıkarılabileceği gibi sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına da gerek görülmeyebilir (m 22).

h) Suça sürüklenen çocuklarla ilgili olarak uzlaşma, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyetle bağlı olan veya kasten işlenen ve alt sınırı iki yılı aşmayan hapis veya adlî para cezasını gerektiren ya da taksirle işlenen suçlarda uygulanır.

4- Çocuk Mahkemelerinin Yargı Çevresi

(1) Çocuk mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülkî sınırlarıyla belirlenir.

(2) Çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresi, bulundukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adlî yönden bağlanan ilçelerin idarî sınırlarıdır.

(3) Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine veya değiştirilmesine Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilir.

Çocuk mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz. Mahkemelerin bulunduğu yerlerdeki Cumhuriyet savcılarını, çocuk mahkemeleri kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilirler.

Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleri bulunmayan yerlerde, bu mahkemeler kurulup göreve başlayıncaya kadar çocuklar tarafından işlenen suçlara ait soruşturma ve kovuşturmalar Cumhuriyet başsavcılığı ve görevli mahkemelerce bu Kanun hükümlerine göre yapılır. Çocuk mahkemesi bulunmayan yerlerde, bu mahkeme kurulup göreve başlayıncaya kadar korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında tedbir kararları görevli aile veya asliye hukuk mahkemelerince alınır.

Bu mahkemelerde uygulanacak özel usul kuralları, Çocukların Korunması Hakkındaki özel hükümler dışında CMK hükümleridir. Genel ceza mahkemelerinde görülmekte olan ve bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte on sekiz yaşını doldurmuş olan sanıklar hakkındaki dava ve işler çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerine devredilmez.

F) İCRA (CEZA) MAHKEMELERİ

Kuruluş esasları İcra mahkemeleri başlığı altında daha önce belirtilen İcra Ceza mahkemelerinin İİK'nun 16. Babında yer alan ve suç olarak nitelenen ve suç oluşturan fiillerden dolayı ceza verme görevleri yine İcra ve İflas kanunda belirtilmiştir.(m.348-değişik: 2005/5358/20)). İcra hukukuna ilişkin olarak ceza verme görevi ve yetkisi, icra takibinin yapıldığı yerdeki icra mahkemelerine verilmiştir.

Bu konudaki suçların yargılanması konusunda, icra mahkemeleri bir ceza mahkemesi gibi görevli ve yetkili olup, bu sıfatla, İİK 'da öngörülen hapis, adli para cezası, hapisle tazyik ve disiplin hapsi cezalarını verebilmektedirler.

İcra ve İflas Kanunu'nun 16. Bab'ında yer alan 331-347. maddelerinde, icra ve iflas takipleriyle ilgili çeşitli suçlar ve cezalar öngörülmüştür. Bu suçlar ve cezalara ilişkin hükümler, *alacaklısını zarara sokmak kastıyla mevcudunu eksilten borçlular, ticari işletme yöneticisi, ticareti terk edenler, gerçeğe aykırı beyanda bulunanlar, çocuk teslimi şartına uymayanlar, nafakaya ilişkin kararlara uymayanlar, sermaye şirketlerinin iflasını istemek zorunda olanlar, menfaat karşılığı ihaleden çekilenler ve Yasa'nın çeşitli hükümlerine aykırı hareket edenlerle ilgili hükümlerdir.*

Ceza yargılanması usulü açısından, İİK'nun 331-347. maddelerinde öngörülen suçların bir bölümü re'sen diğer önemli bir bölümü ise takibi şikayete bağlı olan suçlardır. Gerçekten, bunlardan sadece bir kaçı doğrudan kamu davası açılmasını gerektiren suçlardır. Bunlar, *kiracının cezalandırılacağı haller (m.335), müflisin mallarını vermeme (m.336), menfaat karşılığı artırmaya katılmama veya çekilme (m.345/b)* suçlardır.

Bu mahkemeler, ceza mahkemesi sıfatıyla baktıkları davalarda, İİK'da yazılı usuller dışında bu Yasa'da öngörülen özel usul kurallarını uygularlar.⁴⁴

⁴⁴ **Usule ilişkin özel kurallar** : Bu suçların takibinde usul, şikayetin doğrudan mahkemeye değil mahkemenin bulunduğu yerdeki Cumhuriyet Savcılığına yapılması biçiminde olmalıdır.

Yazılı olarak işlenen suçla ilgili olarak kendisine yapılan şikayeti alan C.Savcısı, suçla ilgili kamu davası açıp açmama yönünde bir karar verecektir. Bu mahkemelerde ve mahkeme önünde tarafların izleyeceği usuller Ceza Muhakemeleri Kanunu'ndaki usullerdir. Örneğin, tarafların ve tanıkların hazır bulundurulmasına, gereğinde zorla getirilmeye, istinabeye, eski hale getirmeye ve gıyapta karar vermeye ilişkin CMK kuralları burada da geçerlidir (İİK m.353/II)..

CMK hükümleri dışında, İİK'nun 348-354. maddelerinde bazı özel usuller öngörülmüştür. Bu usul kuralları şunlardır:

* Takibi şikayete bağlı icra suçlarında, şikayet kural olarak yazılı olmakla birlikte, sözlü de olabilir.

* Taraflar mahkemece belirlenen gün ve saatte duruşmada hazır bulunmak zorundadırlar. Şikayetçi duruşmalarda hazır bulunmaz ise şikayet hakkı düşer (İİK m.349).

* Davalar, Cumhuriyet savcısı tarafından açılmakla birlikte duruşmalarda hazır bulunmaz (İİK m.350/II).

G) TRAFİK MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

Trafik mahkemelerinin kuruluşuna olanak tanıyan yasal düzenleme, Karayolları Trafik Kanunu'nun 112. maddesinde, 08/03/2000 tarih ve 4550 sayılı Yasayla yapılan değişiklikle gerçekleştirilmiştir. Bu Yasa'da, bu mahkemelerin görevlerinden bazıları sayılarak, *trafik cezasını gerektiren suçlarla ilgili davalara trafik mahkemelerinde, bunların bulunmadığı yerlerde yetki verilen sulh ceza mahkemelerinde bakılır* denmektedir. Dolayısıyla, bu mahkemelerin nerelerde, hangi koşullara bağlı olarak kurulacağı, bu mahkemeleri kurma yetkisinin hangi bakanlığa ait olduğu bu Yasada belirtilmemiştir.

Ancak, mahkemelerin kuruluşuyla ilgili yetki ve usul kuralları, genellikle tüm mahkemeler için aynı ya da büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir. Kurulacak yerin “mahkeme” olması dolayısıyla bu konudaki yetki Adalet bakanlığına aittir. Bunun için, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşünü almak gerekir. Bu görüşün alınmaması ve olumlu olmaması halinde bakanlık mahkeme kuramaz. Ayrıca, bu Yüksek Kurul kurulacak mahkemenin yargı çevresini belirlemeye ve gereğinde bu çevreyi değiştirmeye de yetkilidir. Bakanlık, ayrıca, yasa görüş alama zorunluluğu getirmese dahi, Maliye Bakanlığı ile kurulacak mahkemenin görev alanıyla yakından ilgili diğer bakanlık veya bakanlıkların görüşünü de alabilir. Maliye Bakanlığının görüşü, kurulacak mahkemelerin kadroları ve diğer giderleri açısından önem taşımaktadır ve bu anlamda bağlayıcı bir etki gösterir. Diğer bakanlıkların görüşleri ise aydınlatıcı olabilir, fakat bağlayıcı değildir. Trafik mahkemelerinin kurulmasından, Adalet Bakanlığının görüş alabileceği bakanlık, Karayolları Genel Müdürlüğünün bağlı olduğu Ulaştırma Bakanlığı

---

* Şikayetçi dilekçe ve beyanında göstermiş olduğu delillerle bağlıdır. Zanlı savunma için soruşturmanın genişletilmesi hakkını ancak bir defa kullanabilir.

* İcra hakimliği, tarafları ve tanıkları dinledikten, tüm kanıtları ile iddia ve savunmaları değerlendirdikten sonra, *en geç beş gün sonra kararını verir*. İİK’da öngörülen ve takibi şikayete bağlı olarak açılan davalarda davanın ve cezanın hangi durumlarda düşeceği verilecek kararda belirtilir (İİK m.352/II-ek fıkra).

* İcra mahkemesinin İİK “cezaî hükümler” başlığını taşıyan 16. Bab’ında yer alan hükümlere göre verilen cezaların bir bölümü, borçluların borcu ödemeye zorlanmasına (tazyik) ve disiplin hapsine ilişkin kararlardır. Bu kararlara karşı, kararın tefhim veya tebliğinden itibaren, yargı çevresi içindeki ağır ceza mahkemesine (7) gün içinde itiraz edilebilir. İtiraz üzerine verilen (olumlu veya olumsuz) kararlar kesindir; yani bunlara karşı yargı yollarına başvurulamaz (m.353/1). *Bu kararlar, kesinleştikleri tarihten itibaren iki yıllık zamanaşımına tabidir ve bu süre geçtikten sonra yerine getirilmez.*

* İİK’da öngörülen takibi şikayete bağlı suçlarda, şikayetçi davadan feragat eder veya hapisle tazyik ve disiplin hapsine ilişkin kararlarda *borcun ifa edildiği* sabit olursa, dava ve ceza bütün sonuçlarıyla düşer (m.354).

olabilir. Bu Bakanlık da, kendi görüşünün oluşmasında adı geçen genel müdürlüğün görüşüne başvuracaktır.

2- Görevleri

Trafik mahkemelerinin yetkileri Karayolları Trafik Kanunu'nda belirtilmiştir ve görevleri şunlardır:

a) Sürücü belgelerinin geçici olarak geri alınması hariç, bu Kanunda öngörülen, hafif para cezasını veya bununla birlikte hafif hapis cezasını, belgelerin geri alınması ve iptali veya işyerlerinin kapatılması hakkındaki davalara bakmak ve karar vermek;

b) Askeri araçları süren kişiler ile asker kişilerin bu Kanunda yazılı suçlarla ilgili davalarına bakmak;⁴⁵

c) Trafik kurallarının ihlal edilmesine ilişkin kabahatler hakkında Karayolları trafiği ile görevli yönetimlerin görevlileri (trafik polisleri, jandarma), makamları veya yetkilileri ya da Cumhuriyet Savcıları tarafından verilen idari para cezalarına karşı, trafik mahkemelerinin bulunduğu yerlerde bu mahkemelere yapılan itirazları kesin karara bağlamak.

Trafik mahkemelerinin kurulmadığı yerlerde, bu mahkemelerin görevleri içinde yer alan davalara o yerde görevli sulh ceza mahkemelerinde bakılır (m.112/son).

3- Yargılamaya İlişkin İlkeler

a) Bu mahkemelerde yapılacak *duruşmalar*, *Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Hakkında Kanunun* hükümlerine göre yapılır (m.1/A ve m.4).

b) Bu Kanuna göre görülen davalar, diğer kanunlara göre görülen davalarla birleştirilemez.

c) Bu Kanunun uygulanmasında, suçun tekrarından söz edilen maddelerinin dışında *tekerrür hükümleri* uygulanmaz. Bu Kanunda yer alan “*suçun tekrarı*”ndan maksat, daha önce verilmiş hükmün kesinleşme tarihinden itibaren bir yıl içinde aynı suçun tekrar işlenmesidir. Bu Kanuna göre verilen hükümlere diğer kanunlara göre; diğer kanunlara göre verilen hükümler bu Kanuna göre işlenen suçlarda *tekerrüre esas olmaz*.

d) Bu Kanunun; hafif para cezası veya hafif para cezası ile birlikte hafif hapis cezası yanında veya tek başına *belgelerin geri alınması*, *iptali veya işyerlerinin kapatılması* cezası öngörülmüş olan maddelerindeki suçlarda, Türk Ceza Kanununun 119 uncu maddesindeki “*Kanun maddesinde ayrıca bir*

⁴⁵ Askeri görev ve hizmetlerin yürütülmesi sırasında askeri araç sürücülerinin asker kişilere karşı işledikleri trafik kazaları ile ilgili suçlarda ilgili kanun hükümleri saklıdır.

meslek veya sanatın tatili cezasının bulunması bu madde hükmünün uygulanmasına engel olmaz ” hükmü uygulanmaz.

H) FİKRİ VE SİNAİ HAKLAR CEZA MAHKEMESİ

Kuruluş esasları, Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri başlığı altında belirtilen bu mahkemelerin görevleri; fikir ve sanat eserleriyle ilgili olarak yapılan ve hukuksal sonuçları mali, maddi ve diğer türde olabilen tecavüzlerle ilgili davalara bakmak, fikri ve sınai hakların korunmasıyla ilgili ihtiyati tedbir kararları verebilmek ve yine bu hakların korunması çerçevesinde ve belirli koşullara bağlı olarak verilen mahkeme kararlarının yayınlanmasına karar vermek gibi görevleri ve yetkileri bulunmaktadır.

a) Mali Haklara Tecavüzden Doğan Ceza Davalarına Bakmak

Mali haklara tecavüz eylemlerinin neler olduğu ve bu tecavüz eylemlerinin gerçekleşmesi durumunda suçun faillerine hangi cezaların verileceği, bu Yasa'nın 72. maddesinde açıklanmıştır⁴⁶.

b) Manevi Haklara Tecavüzden Doğan Ceza Davalarına Bakmak

Bu tür haklara tecavüz oluşturan eylemlerin neler olduğu ve bu eylemlerin kasden yapılması halinde hangi cezaların verileceği 5846 Sayılı Yasanın 71. maddesinde⁴⁷ belirtilmiştir.

c) Başka Nitelikteki Suçlardan Doğan Davalara Bakmak

Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın 73. maddesinde, mali veya manevi haklara tecavüz eylemleri dışında kalan diğer bazı eylemleri de suç olarak nitelemiştir⁴⁸. Bu eylemlerden doğan ceza davalarının görülmesi de bu mahkemelerin görevleri arasında yer almaktadır.

⁴⁶ **Madde 72** - (Değişik: 1/11/1983 - 2936/12 md.) Hak sahibinin yazılı izni olmaksızın, bu Kanuna aykırı olarak kasten: 1. Bir eseri herhangi bir şekilde işleyen, 2. Bir eseri herhangi bir şekilde çoğaltan, 3. Bir eser veya işlenmelerinin kendi tarafından çoğaltılmış nüshalarını satan veya satışa yahut tedavüle arz eden, 4. Bir eseri veya işlenmelerini temsil veya teşhir eden yahut umumi yerlerde gösteren veya radyo yahut buna benzer vasıtalar ile yayan, 5. (Ek: 7/6/1995 - 4110/24 md.) Bir eseri veya işlenmelerini kiralayan, 6. (Ek: 7/6/1995 - 4110/24 md.) Eser sahibinin izni olmadan yapılan nüshaları ithal eden, (Değişik: 7/6/1995 - 4110/24 md.) kişiler hakkında, üç aydan bir yıla kadar hapis ve 300 milyon liradan 600 milyon liraya kadar ağır para cezası hükmolunur.

⁴⁷ **Madde 71** - (Değişik: 1/11/1983 - 2936/11 md.) Bu Kanunun hükümlerine aykırı olarak; kasten: 1. Alenileşmiş olsun veya olmasın, eser sahibi veya halefinin yazılı izni olmadan bir eseri umuma arz eden veya yayımlayan, 2. Sahip veya halefinin yazılı izni olmadan, bir esere veya çoğaltılmış nüshalarına ad koyan, 3. Başkasının eserini kendi eseri veya kendisinin eserini başkasının eseri olarak gösteren veya 15 inci maddenin ikinci fıkrası hükmüne aykırı hareket eden, 4. 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39 ve 40 ıncı maddelerdeki hallerde kaynak göstermeyen veya yanlış yahut kifayetsiz veya aldatıcı kaynak gösteren. (Değişik : 7/6/1995 - 4110/23 md.) kişiler hakkında; üç aydan bir yıla kadar hapis ve 300 milyon liradan 600 milyon liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur.

⁴⁸ **Madde 73** - (Değişik: 1/11/1983 - 2936/13 md.) Kasten:1. Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak çoğaltıldığını bildiği veya bilmesi icabettiği bir eserin nüshalarını satışa çıkaran veya bunlardan

d) İhtiyati Tedbir Kararları Vermek

Bu Yasa'da öngörülen yayını durdurma, yayınlanmış eserlerin yapımını veya çoğaltılmasını önleme, çoğaltılmış veya yayınlanmış sayıların zaptı, müsaderesi ve gereğinde imhası hakkında tedbir niteliğinde karar vermek de bu mahkemelerin görev ve yetkisi içindedir. Verilecek kararda, mahkeme kararına uymama halinde İcra ve İflas kanunu'nun 343. maddesinde öngörülen cezai sonuçların doğacağı özellikle belirtilir (m.79).

e) Mahkeme Kararının Yayınlanmasına Karar Vermek

Mahkeme, yapılan yargılama sonucunda, haklılığına karar verilmiş olan tarafın, hükmüm kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep etmesi üzerine, ilgilinin kararın ilan edilmesinde bir yararı olduğu kanısına varırsa, giderleri diğer tarafça ödenmek üzere, ayrıca kesinleşmiş olan kararın gazete veya buna benzer vasıtalarla tamamen veya özet olarak ilân edilmesine karar verebilir (m.78).

Bu Yasa'ya açılacak ceza davalarının, fiilin icrasından itibaren bir yıl içinde açılması gerekir.

Yukarıda belirtilen ve Yasa'nın 71, 72 ve 73 üncü maddelerinde öngörülen suçlar hakkında yapılacak kovuşturmaların takibi şikâyete bağlıdır. Şikayete hakkı olanlar: tecavüze maruz kalan kimselerden başka, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Basın - Yayın Genel Müdürlüğü ve Türk basını temsil eden kurumlardır.

İ) KADASTRO (CEZA) MAHKEMELERİ

1- Görevleri

Kuruluş esasları Kadastro Hukuk Mahkemeleri başlığı altında yukarıda belirtilen Kadastro mahkemelerinin ceza mahkemesi olarak görevleri, görev kapsamına giren suçlar ve kişiler hakkında cezai kararlar vermeleri, ilke

---

umumî yerlerde temsil veya radyo ile yayım maksadı ile yahut kâr temini için diğer herhangi bir suretle faydalanan; 2. Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak satışa çıkarıldığını bildiğini veya bilmesi icap ettiği bir eserin nüshalarını başkalarına satan veya bunlardan umumî yerlerde temsil veya radyo ile yayım maksadıyla veya kâr temini için herhangi bir surette faydalanan; 3. Mevcut olmadığını veya üzerinde tasarruf salâhiyeti bulunmadığını, bildiği veya bilmesi icabettiği mali hakkı veya ruhsatı başkasına devreden veya veren yahut rehin eden veyahut herhangi bir tasarrufun konusunu yapan; 4. Kendisine sözleşme veya Kanunla müsaade edilen miktardan fazla nüsha çoğaltan veya çoğaltıran; 5. (Ek: 7/6/1995 - 4110/25 md.) Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak çoğaltıldığını bildiği veya bilmesi icap ettiği bir eserin nüshalarını ticarî amaçla elinde bulunduran. 6. (Ek: 7/6/1995 - 4110/25 md.) Yegane amacı bir bilgisayar programını korumak için uygulanan bir teknik aygıtın geçersiz kılınmasına veya izinsiz ortadan kaldırılmasına yarayan herhangi bir teknik aracı ticarî amaç için elinde bulunduran veya dağıtan, (Değişik : 7/6/1995 - 4110/25 md.) Kişiler hakkında üç aydan üç yıla kadar hapis ve 300 milyon liradan 600 milyon liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur.

olarak, bu Yasa ve bu Yasanın diğer yasalara atıfta bulunduğu haller ve hükümlerle sınırlıdır.

Kadastro mahkemesinin bulunmadığı yerlerde Kadastro Yasasının 42. ve 43. maddelerinde belirtilen suçların yargılanması konusunda, cezanın niteliğine ve miktarına göre o yerdeki sulh veya asliye ceza mahkemelerinin görevli olmaları gerekir. Bu çerçevede, ceza mahkemesi olarak kadastro mahkemelerinin görevleri şunlardır:

a) Kadastro tutanaklarının düzenlenmesi sırasında bir kimse sahibi olmadığı bir taşınmaz malı hile ve desise veya kendisine ait olmayan kayıt ve belgeler kullanarak, kendisi veya başkası adına kaydettirirse, eylemi daha ağır cezayı gerektirmediği takdirde, altı aydan üç yıla *kadar hapis* ve ayrıca beş bin liradan yirmi bin liraya kadar ağır *para cezası* ile cezalandırmak (m.43). Bu fiilleri kanun veya yetkili makamlarca görevlendirilen kimselerin işlemesi halinde ceza üçte bir oranında artırarak verilir.

b) Kadastro tutanaklarının düzenlenmesi sırasında sahibi olmadığı taşınmaz malı kendi veya başkası adına kaydettirmek veyahut bir kimseye ait taşınmaz malı başkası adına yazdırmak için gerçeğe aykırı beyanda bulunanlar hakkında Türk Ceza Kanununun 343 üncü maddesinin birinci fıkrasında yazılı cezayı vermek (m.43).

c) Kadastro çalışması veya itirazın incelenmesi sırasında çağrılan yerlere yahut kadastro mahkemesince davetiyede ücret verileceği gösterildiği halde özürsüz olarak gelmeyen *bilirkişi veya tanıklar* hakkında beş bin liradan on bin liraya kadar *para cezası* vermek (m.42).

d) Eylemleri daha ağır cezayı gerektirmiyorsa, bu Kanunda belirli yükümlülükleri yerine getirmeyenler hakkında, on bin liradan yirmi bin liraya kadar para cezası vermek (m.42).

e) Ceza mahkemesi sıfatı ile özel yasalarla verilen diğer görevleri yapmak.

Kadastro kanunu'nun 42. maddesinde yazılı, (c)ve (d) şıklarında belirtilen, eylemler hakkında, kadastro sırasında kadastro müdürünün yazısı üzerine, yargılama sırasında ise resen araştırma inceleme yapılarak kadastro hâkimi tarafından karar verilir.

Tanık ve bilirkişilerin gelmemelerini haklı gösteren sebeplerin varlığı halinde verilen ceza kaldırılır (m. 42).

2- Usul Kuralları

Ceza mahkemesi olarak görev yaptıkları durumlarda, kadastro mahkemeleri CMK hükümlerini uygulurlar. Kadastro mahkemeleri adli tatile tabi değildir.

Kadastro mahkemeleri kararları, davada taraf olanlar ile taraflar dışında hak iddia ederek davaya müdahil sıfatıyla katılanların leh ve aleyhinde

kesin hüküm teşkil eder. Taraf olmadığı halde lehine karar verilen şahıs hakkında mahkemece tesis edilen hüküm yukarıda sözü edilenleri de bağlar.

II- CEZA MAHKEMELERİ ARASINDA GÖREV UYUŞMAZLIKLARI

Hukuk mahkemeleri arasında olduğu gibi ceza mahkemeleri arasında da görev uyuşmazlıkları meydana gelebilir. Bu mahkemeler arasındaki görev ilişkileri ve işbölümü ilişkileri ve bu ilişkilerden doğan uyuşmazlıklar hakkında, “*hukuk mahkemeleri arasında görev uyuşmazlıkları*” başlığı altında yukarıda yapılan açıklamalar ceza mahkemeleri arasındaki görev uyuşmazlıkları için de geçerlidir.

Öte yandan, ceza mahkemeleri arasındaki uyuşmazlıklar kendi yönünden bazı kurallara tabidir. Bu kurallar şunlardır:

1-Barış zamanında, asker olmayan kişilerin Askeri Ceza Kanununda veya diğer kanunlarda yer alan askerî mahkemelerin yargı yetkisine tabi bir suçta tek başına veya asker kişilerle iştirâk halinde işlemesi durumunda asker olmayan kişilerin soruşturmaları Cumhuriyet savcıları, kovuşturmaları adli yargı mahkemeleri tarafından yapılır (m.3/II).

3 Davaya bakan mahkeme, görevli olup olmadığına kovuşturma evresinin her aşamasında re'sen karar verebilir. 6. madde hükmü saklıdır. Yani, duruşmada suçun hukukî niteliğinin değiştiğinden bahisle görevsizlik kararı verilerek dosya alt dereceli mahkemeye gönderilemez.(m.4/I)

4 Görev konusunda mahkemeler arasında uyuşmazlık çıktığında, görevli mahkemeyi ortak yüksek görevli mahkeme belirler (m.4/II).

5 İddianamenin kabulünden sonra; işin, davayı gören mahkemenin görevini aştığı veya dışında kaldığı anlaşılırsa, mahkeme bir kararla işi görevli mahkemeye gönderir (m.5/I).

6 Adli yargı içerisindeki mahkemeler bakımından verilen görevsizlik kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir (m.5/II).

7 Duruşmada suçun hukukî niteliğinin değiştiğinden bahisle görevsizlik kararı verilerek dosya alt dereceli mahkemeye gönderilemez (m.6).

8 Yenilenmesi mümkün olmayanlar dışında, görevli olmayan hâkim veya mahkemece yapılan işlemler hükümsüzdür (m.7).

9 Bir kişi, birden fazla suçtan sanık olur veya bir suçta her ne sıfatla olursa olsun birden fazla sanık bulunursa bağlantı var sayılır. Suçun işlenmesinden sonra suçluyu kayırma, suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme fiilleri de bağlantılı suç sayılır.(m.8).

9 Bağlantılı suçlardan her biri değişik mahkemelerin görevine giriyorsa, bunlar hakkında birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede dava açılabilir (m.9).

10 Kovuşturma evresinin her aşamasında, bağlantılı ceza davalarının birleştirilmesine veya ayrılmasına yüksek görevli mahkemece karar verilebilir.

11 Birleştirilen davalarda, bu davaları gören mahkemenin tâbi olduğu yargılama usulü uygulanır.

12 İşin esasına girdikten sonra ayrılan davalara aynı mahkemede devam olunur (m.10).

13 Mahkeme, bakmakta olduğu birden çok dava arasında bağlantı görürse, bu bağlantı 8 inci maddede gösterilen türden olmasa bile, birlikte bakmak ve hükme bağlamak üzere bu davaların birleştirilmesine karar verebilir (m.11).

III- CEZA MAHKEMELERİ VE CUMHURİYET BAŞSAVCILIKLARI

A) KURULUŞU

5235 Sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ve Bölge Adliye Mahkemeleri Hakkındaki Yasa'ya göre, ilk derece mahkemelerinde Cumhuriyet Başsavcılıkları mahkeme kuruluşu bulunan her il merkezi ve ilçede o il veya ilçenin adı ile anılmak suretiyle kurulur.

Cumhuriyet başsavcılığında, bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur. Gerekli görülen yerlerde Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun kararıyla bir veya birden fazla Cumhuriyet başsavcivekili atanır.

Deniz Müsadere Mahkemeleri savcılığı, bu mahkemelerin kuruluş yasasındaki hükümlere göre atanır ve görev yapar. Kaldı ki, 5235 Sayılı Yasa, *diğer kanunların Cumhuriyet savcılarının yetkisine ilişkin hükümleri saklı olduğu hükmünü içermektedir.*

B) CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI VE SAVCILARIN GÖREVLERİ

a) Cumhuriyet Başsavcılığının Görevleri

Yasa'ya göre (m.17), *Cumhuriyet Başsavcılığının görevleri şunlardır:* (1.) Kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar vermek üzere soruşturma yapmak veya yaptırmak, (2.) Kanun hükümlerine göre, yargılama faaliyetlerini kamu adına izlemek, bunlara katılmak ve gerektiğinde kanun yollarına başvurmak, (3) Kesinleşen mahkeme kararlarının yerine getirilmesi ile ilgili işlemleri yapmak ve izlemek ve (4). Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

b) Başsavcılar, Savcılar ve Vekillerinin Görevleri

aa) *Cumhuriyet Başsavcısının görevleri* (1) Cumhuriyet başsavcılığını temsil etmek, (2) Başsavcılığın verimli, uyumlu ve düzenli bir

şekilde çalışmasını sağlamak, iş bölümünü yapmak, (3).Gerektiğinde adli göreve ilişkin işlemleri yapmak, duruşmalara katılmak ve kanun yollarına başvurmak, (4) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak olarak belirtilmiştir (m.18).

bb) Cumhuriyet Başsavcivekilinin görevleri: (1).Cumhuriyet başsavcısının verdiği görevleri yerine getirmek, (2) Cumhuriyet savcılarının adli ve idari görevlerine ilişkin işlemlerini inceleyip Cumhuriyet başsavcısına bilgi vermek, (3) Gerektiğinde adli göreve ilişkin işlemleri yapmak, duruşmalara katılmak ve kanun yollarına başvurmak, (4) Cumhuriyet başsavcısının yokluğunda ona vekâlet etmek.

Aynı yerde görev yapan birden çok Cumhuriyet başsavcivekili bulunduğunda, Cumhuriyet başsavcısına vekâlet edecek olanı Cumhuriyet başsavcısı belirler.

cc) Ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcısının; ağır ceza mahkemesinin yargı çevresinde görevli Cumhuriyet başsavcıları, Cumhuriyet başsavcivekilleri, Cumhuriyet savcıları ile bağlı birimler üzerinde gözetim ve denetim yetkisi vardır.

dd) Asliye ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcısının o yer yargı çevresinde görevli Cumhuriyet savcıları ile bağlı birimler üzerinde gözetim ve denetim yetkisi vardır.

ee)Cumhuriyet savcısının görevleri: (1) Adli göreve ilişkin işlemleri yapmak, duruşmalara katılmak ve kanun yollarına başvurmak, (2) Cumhuriyet başsavcısı tarafından verilen adli ve idari görevleri yerine getirmek, (3) Gerektiğinde Cumhuriyet başsavcısına vekâlet etmek, (4) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

c) Cumhuriyet Savcılarının Yetkileri

Cumhuriyet savcıları, bulundukları il merkezi veya ilçenin idari sınırları ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırları içerisinde yetkilidirler.

Ağır ceza mahkemesi ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin yargı çevresinde yer alan *Cumhuriyet başsavcılıkları*, yetki alanları içerisinde yürüttükleri bu mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili soruşturmaları yapar ve ivedi, zorunlu işlerin tamamlanmasından sonra düşünce yazısına soruşturma evrakını ekleyip ağır ceza mahkemesi veya özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin Cumhuriyet başsavcılığına gönderirler.

Büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan Cumhuriyet başsavcıları, bu yer ceza mahkemelerinin yargı çevresinde yetkilidir. Ancak, büyükşehir belediye sınırları içerisinde yer alan ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin görevine giren işlerde yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

Diğer kanunların Cumhuriyet savcılarının yetkisine ilişkin hükümleri saklıdır.

d) Duruşmalarda Cumhuriyet Başsavcılığının Temsili

Kanunlarda Cumhuriyet savcılığının görev yapacağı belirtilen mahkemelerdeki duruşmalara, Cumhuriyet başsavcısı, görevlendireceği Cumhuriyet başsavcivekili veya Cumhuriyet savcısı katılır. Gerekğinde duruşmalara birden çok Cumhuriyet savcısı katılabilir.

ÜÇÜNCÜ ALT-BÖLÜM BÖLGE ADLİYE MAHKEMELERİ

Adli yargı, 26.09.2004 tarih ve 5235 sayılı *Adli Yargı İlk derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemeleri*'nin kuruluşuna ilişkin Yasa'ya kadar; ilk derece mahkemeleri ve Yargıtay biçiminde iki dereceli olarak düzenlenmişti. Anılan yasanın yürürlüğe girmesinden ve bölge adliye mahkemelerinin kuruluşunun bu Yasa'da öngörülmesiyle, bu yargı düzeni üç dereceli hale getirilmiştir.

I. KAVRAM VE KURUM

Bölge Adliye Mahkemeleri istinaf mahkemesi olarak düzenlenmiş mahkemelerdir.

İstinaf, ilk derece mahkemelerinin baktığı davaları, tarafların karşılıklı iddiaları ve savunmaları çerçevesinde, tanıklara başvurarak, gereğinde keşif yaparak ve bilirkişilere başvurarak, gerçeklere ve hukuka uygunluk açılarından inceleyerek verdikleri kararların, temyiz incelemesi öncesinde denetlenmesini sağlayan bir yargı yoludur.

Bu yolun, temyiz denetiminden ayrılan en önemli yanı, temyiz aşamasında ilk derece mahkemelerince verilen kararların sadece hukuka uygunluk açısından ve dosya üzerinden incelenerek onama veya bozma şeklinde sonuçlanmasına karşın; istinaf denetimi, hukuka uygunluk denetimi yanında, gerçeğe uygunluk denetimini bizzat ve alt derece mahkemesi yerine geçerek yapabilmesidir. Nitekim, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda 5236 Yasa ile değiştirilen 426/A maddesinin kenar başlığı "istinaf" olarak değiştirilmiştir. Bu Yasaya göre, bölge asliye mahkemesi hukuk dairesince inceleme, davanın özelliğine göre heyetçe veya görevlendirilecek bir üye tarafından yapılır. İnceleme sırasında gereken hallerde başka bir adliye mahkemesi veya ilk derece mahkemesi istinafa edilebilir. (m.426/N). İnceleme, istinaf dilekçesinde belirtilen sebeplerle sınırlı olarak yapılır. Ancak

mahkeme kamu düzenine aykırılık görürse dilekçede gösterilen nedenler dışında da inceleme yapabilir (m.426/0).

Hukukumuzda, Tanzimattan sonra kurulan ve Cumhuriyet'e kadar uygulama gören istinaf mahkemeleri 1924 yılında kaldırılmıştır⁴⁹. Cumhuriyet sonrasında, zaman zaman- özellikle 1932, 1952 ve 1963 yıllarında- Fransa ve Almanya örneklerine uygun olarak, gerek yasama meclisinde gerekse hukuk çevrelerinde adli yargı düzeni için istinaf mahkemesi kurulması yönünde çeşitli girişimler olmuş ve görüşler ileri sürülmüştür⁵⁰. Bu girişimler o zamanlar için başarılı olamamıştır. Nihayet, 26.09.2004 tarih ve 5235 sayılı *Adli Yargı İlk derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemeleri*'nin kuruluşuna ilişkin Yasa ile bu mahkemelerin kurulması sağlanmıştır.

Fiili olarak kurulmaları henüz gerçekleşmemiş olan hukuki ve siyasi açılardan şiddetli eleştirilere uğrayan bu mahkemeleri gerçekten yaşama geçirilip geçirilemeyeceği de belirsizliğini korumakla birlikte, mahkemelerin ve Yargıtay'ın iş yoğunluğu karşısında kurulmaları zorunlu gibi görünmektedir.

26.09.2004 tarih ve 5235 sayılı *Adli Yargı İlk derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemeleri*'nin kuruluşu hakkındaki Yasa, bu mahkemelerin kuruluş ve görevlerine ilişkin esasları belirtmiştir.

II- BÖLGE ADLİYE MAHKEMELERİNİN KURULUŞ, GÖREV VE YAPILARI

A) KURULUŞU

Bölge adliye mahkemeleri, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen yerlerde, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak *Adalet Bakanlığınca kurulur*.

Bölge adliye mahkemelerinin kaldırılmasına ve yargı çevrelerinin belirlenmesine, değiştirilmesine, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine, *Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilir* (m. 25).

Bölge adliye mahkemesi, *hukuk ve ceza dairelerinden oluşur*. Her bölge adliye mahkemesinde en az üç *hukuk* (ve en az *iki ceza dairesi*) bulunur. Gerekli hallerde dairelerin sayısı, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca artırılıp veya azaltılabilir.

B) GÖREVLERİ

Bu mahkemelerin başlıca görevleri şunlardır:

⁴⁹ B:KURU, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.I, 5.Baskı, 1990, s. 63.

⁵⁰ KURU, a.g.e., s. 63-66.

(1) Adli yargı ilk derece mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlamak,

(2) Adli yargı ilk derece mahkemesi olarak yargı çevresi içerisindeki adli yargı ilk derece mahkemesi hakimleri aleyhinde açılacak tazminat davalarına bakmak. Bu davalar, HUMK hükümleri çerçevesinde açılır.

C) DAİRELER, YAPILARI VE GÖREVLERİ

Bölge adliye mahkemelerinde yargı işlevi yapan organlar, hakimlerin oluşturduğu dairelerdir.

1-Daireler ve Yapıları

Bölge adliye mahkemesi, *hukuk ve ceza dairelerinden* oluşur. Her bölge adliye mahkemesinde en az üç *hukuk* (ve en az *iki ceza dairesi*) bulunur. Gerekli hallerde dairelerin sayısı, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca artırılıp veya azaltılabilir.

Daireler de bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur. Her daire, bir başkan ve iki üyenin katılımıyla toplanır. Daire başkanının hukuki veya fiili nedenlerle bulunamaması halinde dairenin en kıdemli üyesi daireye başkanlık yapar. Görüşmeler gizli yapılır, kararlar çoğunlukla verilir.

Hukuki veya fiili nedenlerle bir daire toplanamazsa, başkanlar kurulunun kararıyla diğer dairelerden, bu da mümkün olmazsa, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca diğer bölge adliye mahkemelerinden yetkili olarak görevlendirilen üyelerle eksiklik tamamlanır.

2-Hukuk Dairelerinin Görevleri

(1) Adli yargı ilk derece hukuk mahkemelerinden verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılan başvuruları inceleyip karara bağlamak,

(2) Adli yargı ilk derece mahkemesi olarak; yargı çevresi içerisindeki adli yargı ilk derece mahkemesi hakimleri aleyhine Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa göre açılan tazminat davalarına bakmak,

(3) Yargı çevresi içerisinde bulunan adli yargı ilk derece hukuk mahkemeleri arasındaki yetki ve görev uyuşmazlıklarını çözmek,

(4) Gerektiğinde *merci tayini* yapmak; yani yargı çevresindeki yetkili adli yargı ilk derece hukuk mahkemesinin bir davaya bakmasına fiili veya hukuki bir engel çıktığı veya iki mahkemenin yargı sınırları kapsamının belirlenmesinde tereddüt edildiği takdirde, o davanın bölge adliye mahkemesi

yargı çevresi içerisinde başka bir hukuk mahkemesine nakline veya yetkili mahkemenin tayinine karar vermek

(5). Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

3- Ceza Dairelerinin Görevleri

(1). Adli yargı ilk derece ceza mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlamak,

(2). Yargı çevresi içerisinde bulunan adli yargı ilk derece ceza mahkemeleri arasındaki yetki ve görev uyuşmazlıklarını çözmek,

(3). Yargı çevresindeki adli yargı ilk derece ceza mahkemeleri hâkimlerinin davayı görmeye hukuki veya fiili engellerinin çıkması hâlinde, o davanın bölge adliye mahkemesi yargı çevresi içerisinde başka bir adli yargı ilk derece ceza mahkemesine nakli hakkında karar vermek,

(4) Kanunlarla Verilen Diğer Görevleri Yapmak

III- BAŞKAN VE ÜYELERİNİN NİTELİKLERİ, ATANMASI VE GÖREVLERİ

A) BAŞKAN VE ÜYELERİN NİTELİKLERİ, ATANMASI

Bölge adliye mahkemesi başkanı birinci sınıf hakimler, daire başkanları ve daire üyeleri birinci sınıfa ayrılmış ve Yargıtay üyeliğine seçilme hakkını yitirmemiş adli hakim ve savcılar arasından HSYK tarafından atanır.

Ayrıca, Yargıtay daire başkanı ve üyeleri, talep etmeleri halinde, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca bölge adliye mahkemesi başkanlığına, daire başkanlıklarına veya Cumhuriyet başsavcılığına atanabilirler. Bu şekilde ataması yapılanların başka bir bölge adliye mahkemesine atanmasında da aynı usul uygulanır. Adli yargı hakim sınıfından olan Adalet Bakanlığı yüksek müşavirleri, müsteşar yardımcıları, Teftiş Kurulu Başkanı ve genel müdürleri, bağımsız daire başkanları da, istekleri üzerine, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca bölge adliye mahkemesi başkanlığına, daire başkanlıklarına veya Cumhuriyet başsavcılığına atanabilirler.

Bunlar, dört yıldan önce başka bir yere veya göreve atanamazlar, ancak meşru mazeretleri durumunda onayları alınarak veya haklarında yapılacak soruşturma sonunda, görev yeri veya görevlerinin değiştirilmesine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilebilir.

B) DAİRE BAŞKANLARININ GÖREVLERİ

(1) Dairelerinde verimli ve düzenli bir çalışmanın gerçekleşmesini ve işlerin makul süre içinde incelenmesini ve karara bağlanmasını sağlamak;

(2) Dairenin kendi kararları arasında meydana gelen farklılık ve uyumsuzlukların giderilmesi için tedbirler almak, dosya hakkında rapor hazırlayacakları tespit etmek ve kararların yazılmasını sağlamak;

(3) Dairede görevli yazı işleri müdürlüğünün işleyişini denetlemek ve personel hakkında ilgili kanunda belirtilen disiplin cezalarını uygulamak.

3) Üyelerin görevleri

(1) Kendilerine verilen dosyaları gerekli şekilde ve zamanında inceleyerek heyete sunmak, rapor hazırlamak ve kararlarını yazmak,

(2) Dairelerindeki duruşma ve müzakerelere katılmak,

(3) Dairenin verimli ve düzenli çalışmasının sağlanmasında ve işlerin makul süre içinde incelenip karara bağlanmasında daire başkanına yardım etmek,

(4) Bu Kanun uyarınca daire başkanı tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

C) DAİRELERİN TOPLANTILARI VE KARAR ALMA USULÜ

Her daire, bir başkan ve iki üyenin katılmasıyla toplanır. Görüşmeler gizli yapılır, kararlar çoğunlukla verilir.

Hukuki veya fiili nedenlerle bir daire toplanamazsa, başkanlar kurulunun kararıyla diğer dairelerden, bu da mümkün olmazsa, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca diğer bölge adliye mahkemelerinden yetkili olarak görevlendirilen üyelerle eksiklik tamamlanır.

Daire başkanının hukuki veya fiili nedenlerle bulunamaması halinde dairenin en kıdemli üyesi daireye başkanlık yapar.

IV-BAM VE YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCILIKLARI

A) NİTELİKLERİ VE ATANMALARI

1-Nitelikleri

Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcıları birinci sınıfa ayrılmış ve Yargıtay üyeliğine seçilme hakkını yitirmemiş; bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet savcıları hâkimlik ve savcılık mesleğinde fiilen en az sekiz yıl görev yapmış ve üstün başarısı ile bölge adliye mahkemesinde yararlı olacağı anlaşılmış bulunan adli yargı hâkim ve savcıları arasından seçilirler.

2-Atanmaları

BAM Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca atanır.

Bunlar, dört yıldan önce başka bir yere veya göreve atanamazlar, ancak meşru mazeretleri durumunda onayları alınarak veya haklarında yapılacak soruşturma sonunda görev yeri veya görevlerinin değiştirilmesine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilebilir.

Yargıtay daire başkanı ve üyeleri, bu görevlerinden dolayı kazanılmış hakları ile üyelik hukukları saklı kalmak kaydıyla, istekleri üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca bölge adliye mahkemesi başkanlığına, daire başkanlıklarına veya Cumhuriyet başsavcılığına atanabilirler. Bu şekilde ataması yapılanların başka bir bölge adliye mahkemesine atanmasında da aynı usul uygulanır.

Adli yargı hâkim sınıfından olan Adalet Bakanlığı yüksek müşavirleri, müsteşar yardımcıları, Teftiş Kurulu Başkanı ve genel müdürleri, bağımsız daire başkanları istekleri üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca bölge adliye mahkemesi başkanlığına, daire başkanlıklarına veya Cumhuriyet başsavcılığına atanabilirler

B) BAM CUMHURİYET BAŞSAVCI VE SAVCILARININ GÖREVLERİ

1-Başsavcılarının Görevleri:

Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcısının görevleri şunlardır:

- * Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığını temsil etmek,
- * Cumhuriyet başsavcılığının verimli, uyumlu ve düzenli bir şekilde çalışmasını sağlamak, *
- Bölge adliye mahkemesinin genel yönetim işlerini yürütmek, *
- Bölge adliye mahkemesine gelen ceza davalarına ilişkin hüküm ve kararlara ait dosyaların incelenerek yazılı düşünce ile birlikte ilgili daireye gönderilmelerini ve duruşmalara katılmayı sağlamak, *
- Ceza dairelerinin kararlarına karşı gerektiğinde kanun yollarına başvurmak, *
- Dairelerin benzer olaylarda kesin olarak verdikleri kararlar arasındaki uyuşmazlığın giderilmesi için başkanlar kuruluna başvurmak, *
- Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet savcılarının ilerleme belgelerini düzenlemek, *
- Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet savcıları üzerinde gözetim ve denetim yetkisini kullanmak, *
- Cumhuriyet başsavcılığı müdürlüklerini ve personeli denetlemek veya denetletmek, *
- Cumhuriyet başsavcılığında görevli personel hakkında ilgili kanunda belirtilen disiplin cezalarını uygulamak, *
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

2- Savcılarının Görevleri

Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet savcılarının görevleri şunlardır:

* Bölge adliye mahkemesine gelen ceza davalarına ilişkin hüküm ve kararlara ait dosyalardan kendilerine verilenleri inceleyerek yazılı düşüncesiyle birlikte ilgili daireye göndermek ve duruşmalara katılmak, * Ceza daireleri kararlarına karşı gerektiğinde kanun yollarına başvurmak,

* Cumhuriyet başsavcısının vereceği diğer görevleri yapmak,

*. Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

DÖRDÜNCÜ ALT-BÖLÜM YARGITAY

Yargıtay, tanımı Anayasa ile yapılan, işlevleri, mensupları ve bunların seçimi ve diğer kuruluş esasları, Anayasa’da belirtilen (m.154) bir yüksek yargı organıdır. Anayasa ayrıca, bu maddesinde, bu konuların mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre, kanunla düzenleneceğini öngörmüştür.

Yargıtay’ın kuruluş; daire ve kurullarının görevleri, mensuplarının görevleri ve hakları; nitelik, seçim ve atanmaları; çalışma usulleri; suçların soruşturma ve kovuşturulması ve diğer hususlar, Anayasa’nın 154. maddesi hükümleri çerçevesinde 4.2.1983 tarihinde çıkarılan 2797 Yasa ile ve çeşitli tarihlerde çıkarılan düzenlenmiştir.

Yargıtay⁵¹, adli yargı düzeni içinde yer alan genel veya özel görevli hukuk veya ceza mahkemelerince verilen ve temyiz edilebilir karar ve hükümlerin son inceleme mercii olan bağımsız bir yüksek mahkemedir..

Yargıtay, bunun yanında, kanunla gösterilen belli konulardaki davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmaya yetkili, yani ilk derece mahkemesi olarak bazı davalara bakan ve karar verme yetkisine sahip olan bir yargı yeridir. Yargıtay bu sıfatla, *Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili ve özel kanunlarında belirtilen kimseler aleyhindeki görevden doğan tazminat davalarına ve bunların kişisel suçlarına ait ceza davalarına ve kanunlarda*

⁵¹ Kanun No: 2797 -Tarihi: 08/02/1983- 04/02/1983)

gösterilen diğer davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakma görev ve yetkisine sahiptir.

Yargıtay, ayrıca, gerek yargı yetkisi içinde yer alan gerekse bu yetki dışında olan kanunlarla verilen diğer işlemleri yapmak ve görevler yerine getirmekle de görevlidir.

I- YARGITAY ÜYE, BAŞKAN, BAŞKANVEKİLİ VE SAVCILARIN SEÇİMİ VE GÖREVLERİ

A) SEÇİMİ

Yargıtay üyeleri, birinci sınıfa ayrıldıktan sonra en az üç yıl süre ile başarılı görev yapmış ve birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hakim ve Cumhuriyet savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından seçilir.

Yargıtay Birinci Başkanı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı seçilebilmek için en az sekiz yıl, Yargıtay üyeliği yapmış olmak gerekir.

Birinci Başkanvekili, daire başkanı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili seçilebilmek için en az altı yıl süre ile Yargıtay üyeliği yapmış olmak zorunludur.

Yukarıda belirtilen altı ve sekiz yıllık süreler *Yargıtay üyeliğine başlama tarihinden hesaplanır.*

B) GÖREVLERİ

1--Yargıtay Üyelerinin Görevleri: *Yargıtay üyelerinin görevleri şunlardır:* 1. Kendilerine verilecek dosyaları gerekli şekilde ve zamanında inceleyip kurula tahrir etmek ve kararları yazmak, 2. Üyesi bulundukları kurullarda görüşmelere katılmak ve oylarını vermek, 3. Dairenin ahenkli, verimli ve düzenli çalışmalarının sağlanmasında ve işlerin çabuklukla incelenip karara bağlanmasında başkana yardım etmek.

2- Daire Başkanlarının Görevleri: *Daire başkanlarının görevleri şunlardır:* 1. Dairelerinde ahenkli, verimli ve düzenli bir çalışmanın gerçekleşmesini ve işlerin mümkün olan süratle incelenip karara bağlanmasını sağlamak, dairenin kendi kararları arasında çelişkiyi önlemek amacıyla gerekli göreceği bütün tedbirleri almak, dosyaları tahrir edecek kişileri, bu esaslar uyarınca tespit etmek ve kendi yazmayacağı kararların hangi üye tarafından yazılacağını belli etmek, 2. Kararların zamanında yazılıp dosyaların mahallerine iadesini sağlamak, 3. Büro görevlilerini denetlemek, 4. Büro personeli hakkında ilgili kanunda belirtilen uyarı, kınama ve aylıktan kesme disiplin cezalarını vermek, 5. Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek. Daire başkanına, gerektiğinde kıdemli üye vekillik eder.

3- Yargıtay Birinci Başkanının Görevleri: *Birinci Başkanın görevleri şunlardır:* 1. Yargıtayı temsil etmek, 2. Hukuk ve Ceza Genel Kurullarına katılması zorunlu olan daire başkanlarını belli etmek, 3. Kurullara başkanlık etmek; başkanlık yaptığı kurullarda kendi yazmayacağı kararların hangi üye tarafından yazılacağını belli etmek ve yazılan kararlardan ilgili dairelere örnekler göndermek, 4. Yargıtayın verimli ve düzenli çalışmasını sağlamak ve bu amaçla uygun göreceği tedbirleri almak, daire ve kurullara katılmamak veya geç katılmak suretiyle, kurul çalışmalarını aksatan başkan ve üyelerin dikkatini çekmek, 5. Dairelerin çalışma durumları ile ilgili olarak gerekli gördüğü bilgileri yazı ile istemek, 6. Kurullarca verilen yönetime ilişkin kararları yerine getirmek, 7. Zorunlu hallerde Yargıtaya ait geçici işlerde veya başkanlık ettiği kurullarda dosya tahrir etmek üzere Yargıtay daire başkan ve üyelerini ve tetkik hakimlerini görevlendirmek, 8. Bir dairede ani olarak meydana gelen bir boşluğu doldurmak üzere çok kısa bir süre için başka bir daire üyesini, o dairede görevlendirmek, 9. Yargıtay memurlarını denetlemek ve denetletmek, 10. Yargıtay üyeleri arasından Genel Sekreteri seçmek, 11. Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek.

4- Birinci Başkanvekilllerinin Görevleri: *Birinci başkanvekillilerinin görevleri şunlardır::* Birinci Başkana ait görevlerden, Birinci Başkan tarafından verilenleri yapmak, 2. Birinci Başkanın yokluğunda kıdem sırasına göre ona vekillik etmek, Birinci başkanvekillilerinin de yokluğunda Birinci Başkana en kıdemli daire başkanı, kıdemlerde eşitlik halinde ise yaşlısı vekillik eder.

5-Tetkik Hakimlerinin Görevleri: *Yargıtay'da yeteri kadar tetkik hakimi bulunur.* Tetkik hakimleri, meslekte en az beş yılını fiilen doldurmuş adli yargı hakim ve Cumhuriyet savcılarını arasından Birinci Başkanlık Kurulunun görüşü alınarak yetkili Kurulca atanır.

Atamanın gecikeceği ve tetkik hakimine ihtiyacın zorunlu bulunduğu hallerde boş bulunan tetkik hakimliği kadrolarına, bu kadrolara atanmak niteliğine sahip hakimler ve Cumhuriyet savcılarını ilgili kurulca geçici yetki ile görevlendirilebilirler.

II- YARGITAY'IN KARAR ORGANLARI

Yargıtay'ın karar organları; **Daireler, Hukuk Genel Kurulu, Ceza Genel Kurulu, Büyük Genel Kurul, Başkanlar Kurulları, Birinci Başkanlık Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu ve Yönetim Kuruludur (YK.m.3).**

Adlarından da anlaşılacağı gibi, bu karar organlarının bir bölümü, gerek Yargıtay'ın yönetimi ve işleyişi gerekse mensuplarının hukuksal durumlarıyla ilgili yönetsel nitelikli kararlar vermekle görevli ve yetkili organlardır. Örneğin, Yönetim Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu bu niteliktedir.

Birinci Başkanlık Kurulu ile Başkanlar Kurulları (aynı zamanda hukuk ve ceza daireleri başkanlar kurullarını da içermektedir) ise, daha çok Daireler ve Genel Kurulların yargısal işlevlerinin ve yapılanmalarının düzenlenmesiyle görevli organlardır.

Yargıtay Büyük Genel Kurulu'na gelince; bu Kurul, daha çok, Yasa'sına göre seçimle belirlenen Yargıtay başkanı, daire başkanları, başkan vekilleri, başsavcı, başsavcı vekilleri adayları arasından seçim yapmak; özel kanunların Yargıtay üyelerinin katılmasını öngördüğü kurullara üye seçmek veya üye adayı belirlemek; Yargıtay İç Yönetmeliğini yapmak ve gerektiğinde değiştirmek gibi iç yapılanmaya ve yönetime veya üye adayları belirlemek suretiyle diğer anayasal organların (Anayasa Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu gibi) oluşumuna ilişkin kararlar vermektedir. *Bu görevleri açısından, Büyük Genel Kurul'un da yargısal denetim süreci içinde yer alan organlardan biri olmadığı söylenebilir. Yargıtay Büyük Genel Kurulu'nu yargısal denetim süreci içine dahil eden en önemli işlevi, içtihat uyuşmazlıklarını gidermek ve içtihatları birleştirmek konusundaki görevidir*⁵².

Bu durum karşısında, **Yargıtay'ın karar organları** arasında, alt derece adli yargı mercilerinin kararlarının Yargıtay düzeyinde yargısal denetimini yapan organlar, **sadece Daireler ile Hukuk Genel Kurulu ve Ceza Genel Kurulu 'dur.**

III-YARGITAY DAİRELERİ VE GÖREVLERİ

Yargıtay'da (23) **yirmi üç hukuk** dairesi ve **on beş (15) ceza dairesi** bulunmaktadır. Bu sayı daha önce 21 ve 10 şeklinde iken, 09/02/2011 tarih ve 6110 Sayılı Yasanın 7. maddesiyle bu sayı artırılmıştır.

Her dairede bir daire başkanı ile yeteri kadar üye bulunur.

Yargıtay'ın hukuk ve ceza dairelerinin görevleri, Yargıtay Kanunu'nun 14. maddesinde 6110 Sayılı Yasanın 8. maddesiyle 09/02/2011 tarihinde yapılan değişiklikten önce tek tek sayma yöntemiyle belirlenmişti. Yapılan bu değişiklikle, Yargıtay'ın ve dairelerinin görevleri konusunda, alt derece mahkemelerin yargısal kararlarının hukuka uygunluğunun denetlenmesi anlamında tek tür bir görev olduğu anlayışından hareketle, iş bölümü esasına göre Başkanlar Kurulu tarafından düzenleneceği esası getirilmiştir.

⁵² “ Hukuk Genel Kurulunun benzer olaylarda birbirine aykırı biçimde verdiği kararları ile Ceza Genel Kurulunun yine benzer olaylarda birbirine aykırı olarak verdiği kararları veya Hukuk Genel Kurulu ile Ceza Genel Kurulu; Hukuk Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi; Hukuk Genel Kurulu ile bir ceza dairesi veya Ceza Genel Kurulu ile bir ceza dairesi; Ceza Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi veya bir hukuk dairesi ile bir ceza dairesi arasındaki içtihat uyuşmazlıklarını gidermek ve içtihatları birleştirmek” (Yarg.K.m16/5).

Nitekim, 14. maddenin yeni şekline göre; “ *Hukuk daireleri ile ceza daireleri kendi aralarında işbölümü esasına göre çalışır. dairelerin arasındaki işbölümü karar tasarısı aşağıdaki esaslar uyarınca, Başkanlar Kurulu tarafından hazırlanır. Hazırlanan işbölümü karar tasarısı, toplantı tarihinden yedi gün önce ilân edilmek kaydıyla Büyük Genel Kurulun onayına sunulur. Büyük Genel Kurul, işbölümü karar tasarısını aynen onaylayabileceği gibi üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine değiştirerek de onaylayabilir. Bu iş için toplanan Yargıtay Büyük Genel Kuruluna Birinci Başkan, birinci başkanvekilleri, daire başkanları, üyeler ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili katılabilir. Toplantı yeter sayısı üye tam sayısının salt çoğunluğu, karar yeter sayısı ise katılanların salt çoğunluğudur. Oylarda eşitlik hâlinde Başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.*

Bu görevler, **özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde** uygulanır. Bu görevlere ilişkin hükümler ile özel yasalarca verilen görevler arasında çelişki bulunduğu zaman, özel yasaların hükümleri uygulanır.

Yargıtay Başkanlar Kurulu tarafından daireler arasında işbölümünün belirlenmesinde hangi ilkeler veya ölçütlere göre hareket edileceği Yasanın 14. maddesinde, hukuk ve ceza daireleri yönlerinden, ayrıca sayılmıştır.

Bu ilkeler, aşağıda hukuk ve ceza dairelerinin görevleri başlıkları altında belirtildiği gibidir.

A) HUKUK DAİRELERİNİN GÖREVLERİ

a) Daireler arasındaki işbölümünün belirlenmesinde *mahkeme kararındaki nitelendirme* esas alınır.

b) Bir davadaki uyuşmazlık konusu, taraflar arasındaki hukuki ilişkinin aslına değil de bu ilişkiden doğan diğer isteklerle ilgili ise, *temyiz incelemesi asıl hukuki ilişkiye ait hüküm ve kararları incelemekle görevli dairece* yapılır.

c) Bir davada birden fazla hukuk dairesinin görevine giren uyuşmazlık söz konusu ise temyiz incelemesi uyuşmazlığı doğuran asıl hukukî ilişkiye ait hüküm ve kararları inceleyen dairece yapılır

d) Bir davada uyuşmazlık konusu hukukî ilişki birden fazla dairenin görev alanına giren karma sözleşmeye yahut birden ziyade sözleşme türüne ayrı ayrı dayanıyorsa temyiz incelemesi bunlardan 22/4/1926 tarihli ve 818 sayılı Borçlar Kanunundaki özel sözleşme türüne ilişkin davalara ait hüküm ve kararları incelemekle görevli dairece yapılır.

e) Bir sözleşme ile ilgili alacak ve tazminat davalarının temyiz incelemesini yapmakla görevli daire, bu sözleşme türüne ilişkin tespit davalarının temyiz incelemesini de yapmakla görevlidir,

f) Bir dava dosyasının incelenerek eksikliklerinin giderilmesinden sonra geri çevrilmesi için mahalline gönderilmesi veya duruşmasının olması o dosyanın görevli daireye gönderilmesine engel teşkil etmez.

g) Özel kanunlardan doğan ve ayın davası açılması imkânı bulunmayan durumlarda açılan tazminat davaları ile 18/6/1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 186 ncı maddesi hükmünden yararlanılmak suretiyle tazminata dönüştürülen davalara ilişkin olarak verilen hüküm ve kararların temyiz incelemesi ayın uyuşmazlığını inceleyecek dairece yapılır.

h) İşbölümünde hukuk dairelerinden herhangi birinin görevinde olduğu belirlenmemiş davalara bakmak üzere bir daire görevlendirilir.

B) CEZA DAİRELERİNİN GÖREVLERİ:

a) Daireler arasındaki işbölümünün belirlenmesinde dava açılan belgedeki nitelendirme esas alınır. Açıklama ile sevk maddelerinin uyumsuz olduğu durumlarda, açıklamaya itibar edilir.

b) Çeşitli suçlara ait davalarda, suçların en ağırını incelemeye yetkili olan daire görevlidir.

c) Temyiz davasına bakmakla görevli olan daire, Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi olarak bakmakla görevli olduğu davalar ile olağanüstü kanun yollarına ilişkin davalara bakmakla da görevlidir.

d) Hüküm veren dairenin, Ceza Genel Kurulu kararına uymayarak kendi kararında direnmesi hâlinde Ceza Genel Kurulunca verilecek ikinci karar kesin olup, ilgili dairece uyulması zorunludur.

e) İşbölümünde ceza dairelerinden herhangi birinin görevinde olduğu belirlenmemiş davalara bakmak üzere bir daire görevlendirilir.

Dairelerden birinin yıl içinde gelen işleri normal çalışma ile karşılanamayacak oranda artmış ve daireler arasında iş bakımından bir dengesizlik meydana gelmiş ise takvim yılı başında birinci fıkrada belirlenen usule göre bir kısım işler başka daireye verilebilir.

Bu madde uyarınca alınan kararlar Resmî Gazetede yayımlanır ve yayımı izleyen aybaşından itibaren uygulanır.

IV-HUKUK VE CEZA GENEL KURULLARI

Yargıtay hukuk ve ceza dairelerinin genel kurullarının oluşumları, toplanma sayıları, kararlarının alınmasında gerekli olan oranlar, bu konudaki ayrık ve özel durumlar ile bu genel kurulların görev ölçütleri veya ilkeleri Yargıtay Yasasının ilgili maddelerinde belirtilmiş ve açıklanmıştır. Bütün bu hususlar iki başlık altında açıklanabilir: A) Genel kurulların oluşumu, toplantıları ve kararları ve B) Genel kurulların Görevleri

A) GENEL KURULLARIN OLUŞUMU, TOPLANTILARI VE KARARLARI

* Hukuk Genel Kurulu, hukuk dairelerinin *başkan ve üyelerinden*; Ceza Genel Kurulu, ceza dairelerinin *başkan ve üyelerinden oluşur*.

* Hukuk ve ceza genel kurulları toplantılarında, *bu kurullara bağlı daire sayısının en az iki katı üyenin bulunması zorunludur*. Ancak, *bu genel kurulların toplantılarına işi görüşme konusu olan daireden beşten fazla üyenin katılmaması gerekir*.

* Hukuk ve Ceza Genel Kurullarının içtihadı birleştirme toplantılarında; *bu kurullara bağlı dairelerin her birinin*, her dairenin mevcudu beş itibar edilerek, *toplamının en az üçte ikisi kadar üyenin, bulunması gerekir*.

* Toplantılarda daire başkanlarının en az yarısından fazlasının bulunması zorunludur

* Hukuk ve Ceza Genel Kurullarındaki Başkanların yeter sayısı, başkanların izinli veya özürlü olması halinde aynı dairenin kıdemli üyesi ile doldurulur

* Toplantılarda, daire başkanlarının katıldığı dairelerden en az bir üyenin bulunması zorunludur,

* Toplantılarda daire başkanlarının katılmadığı dairelerden en az iki üyenin bulunması zorunludur.

* Ceza Genel Kurulunun içtihadı birleştirme toplantılarına ayrıca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili de katılır.

* İtiraz ettiği konularda görüşünü açıklamak, için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili Ceza Genel Kuruluna *bizzat* katılabilir. Ancak, bunlar müzakere ve oya katılmazlar.

* Hukuk ve ceza genel kurullarına kural olarak Yargıtay Birinci başkanı başkanlık eder. Birinci Başkanın başkanlık etmediği veya bulunmadığı zamanlarda Hukuk Genel Kuruluna hukuk dairelerinden, Ceza Genel Kuruluna ise ceza dairelerinden seçilmiş olan *başkanvekili* başkanlık eder.

* Birinci Başkanla belli kurulda onun yerini tutacak olan Birinci Başkanvekilinin bulunmaması halinde, diğer birinci başkanvekili, onun da bulunmaması halinde o toplantıya katılmış olan daire başkanlarından en kıdemlisi başkanlık görevini yapar.

* İcra ve İflas Kanunundaki ceza hükümlerinin uygulanmasına ilişkin daire kararlarının Ceza Genel Kurulunda incelenmesi sırasında, ilgili dairenin başkan ve en az bir üyesi de Ceza Genel Kuruluna katılır.

* Ceza Genel Kurulunun ilk derece mahkemesi olarak görev yapması halinde Kurul, asgari toplanma nisabıyla toplanır ve karar verir.

* Bu şekilde Ceza Genel Kurulunun verdiği kararların yeniden incelenmesi halinde ise Kurul, hukuki engeli olmayan Yargıtay Ceza

Dairelerinin diğer başkanları ile her daireden en az ikişer üyenin katılımıyla oluşur, evrak üzerinde inceleme yapar ve kesin olarak meseleyi karara bağlar.

* Başkanların katılamadığı durumlarda başkanın yerine katılmaya engeli olmayan en kıdemli üye kurula katılır.

B) HUKUK VE CEZA GENEL KURULLARININ GÖREVLERİ

Diğer bazı özel yasalar tarafından verilen görevlere ek olarak, Yargıtay Hukuk ve ceza Genel Kurullarının Yargıtay Yasası ile verilmiş görevler şunlardır:

1. Yargıtay dairelerinin bozma kararlarına karşı mahkemelerce verilen direnme kararlarını inceleyerek karar vermek,

2. Aşağıda belirtilen hallerde ve konularda içtihatların birleştirilmesi yoluyla kesin olarak kararlar vermek

a) Aynı veya farklı yer bölge adliye mahkemelerinin kesin olarak verdikleri kararlar bakımından hukuk daireleri arasında uyumsuzluk bulunursa (5235 S.K.m.51).

b) Hukuk daireleri arasında içtihat uyumsuzlukları bulunursa,

c) Yargıtay dairelerinden biri; yerleşmiş içtihadından dönmek isterse, benzer olaylarda birbirine uymayan kararlar vermiş bulunursa,

3. Yargıtay Başkan ve üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili ile yargılama görevi özel kanunlarınca Yargıtay Genel Kurullarına verilen kişilere ait davaları ilk mahkeme olarak görmek ve hükme bağlamak ve ilk mahkeme olarak özel dairelerce verilen hüküm ve kararların temyiz ve itiraz yoluyla incelenmesini yapmak.

Hukuk ve Ceza Genel Kurullarına katılmak zorunda olan *Başkan ve üyelerin belirlenmesine ilişkin esaslar, görüşmelerin gündemi, yönetimi, çalışma gün ve saatleri, oylama ve karar, ön sorun ve öncelikle karara bağlanacak hususlar*, kararın çıkmış sayılması, kanun hükümleri çerçevesinde Yargıtay İç Yönetmeliği ile düzenlenir.

V-YARGITAY BÜYÜK GENEL KURULU

A) OLUŞUMU

Yargıtay Büyük Genel Kurulu; Birinci Başkan, birinci başkanvekilleri, daire başkanları, üyeler ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinden oluşur.

Yargıtay Büyük Genel Kurulu, dairelerden her birinin mevcudu beş itibar edilerek toplamının en az üçte ikisi ile toplanır. Şu kadar ki, Ceza Genel Kuruluna katılması zorunlu üye sayısının üçte ikisi kadar ceza dairesi

üyeleri ile hukuk ve ceza daireleri başkanlarının en az yarısından fazlasının toplantıda hazır bulunması şarttır.

Başkanlar yeter sayısı, diğer başkanlarla doldurulmak mümkün oluyorsa en kıdemli üye ile doldurulamaz.

B) YARGITAY BÜYÜK GENEL KURULUNUN GÖREVLERİ

Yargıtay Büyük genel Kurulu'nun görevleri şunlardır:

1- Birinci Başkanı, birinci başkanvekillerini, daire başkanlarını ve bu Kanunda gösterilen kurulların üyelerini seçmek,

2 Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili adaylarını belirlemek,

3 Özel kanunların Yargıtay üyelerinin katılmasını öngördüğü kurullara üye seçmek veya üye adayı belirlemek,

4 Yargıtay İç Yönetmeliğini yapmak ve gerektiğinde değiştirmek,

5 Hukuk Genel Kurulunun benzer olaylarda birbirine aykırı biçimde verdiği kararları ile Ceza Genel Kurulunun yine benzer olaylarda birbirine aykırı olarak verdiği kararları veya Hukuk Genel Kurulu ile Ceza Genel Kurulu; Hukuk Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi; Hukuk Genel Kurulu ile bir ceza dairesi veya Ceza Genel Kurulu ile bir ceza dairesi; Ceza Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi veya bir hukuk dairesi ile bir ceza dairesi arasındaki içtihat uyumsuzluklarını gidermek ve içtihatları birleştirmek,

6 Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek. Yargıtay Büyük Genel Kurulu görevlerinin yapılmasında, içinden seçtiği bir komisyona hazırlık çalışması yaptırabilir. Yargıtay Büyük Genel Kurulunun kararları kesin olup, bu kararlar aleyhine başka bir yargı merciine başvurulamaz.

VI- YARGITAY BAŞKANLIK KURULLARI

Yargıtay'da dört tür başkanlar kurulu vardır: **Birinci Başkanlık Kurulu, Başkanlar Kurulu, Hukuk Daireleri Başkanları Kurulu, Ceza Daireleri Başkanlar**

A) BİRİNCİ BAŞKANLIK KURULU:

1- Üyelerinin Nitelikleri ve Seçimi

Birinci Başkanlık Kurulu üyeleri, Birinci Başkanlık Kuruluna seçilecek iki asıl daire başkanı ile bir yedek daire başkanı ve iki asıl üye ile bir yedek üye hukuk dairelerinden; iki asıl daire başkanı ile bir yedek daire başkanı ve iki asıl üye ile bir yedek üye ceza dairelerinden olmak üzere Yargıtay Büyük Genel Kurulunca seçilir.

Birinci Başkanlık Kurulu üyeliğine aynı daireden birden fazla kimse seçilemez.

Asıl üyelerden birinin Kurula katılamaması halinde noksanlık yedeği ile tamamlanır. Birinci Başkanlık Kuruluna seçilenlerin görev süresi iki yıl olup bir seçim dönemi geçmeden yeniden seçilemezler.

Birinci Başkanlık Kurulu üyeliğine seçilen daire başkan ve üyelerinin seçim süresi dolmadan bu sıfatları değiştiğinde kurul üyeliğinden ayrılmış sayılırlar. Birinci Başkanlık Kurulu üyeliğinin herhangi bir nedenle boşalması halinde onbeş gün içinde boşalan üyelik için seçim yapılır ve seçilen üye yerine seçildiği üyenin süresini tamamlar. Birinci Başkanlık Kurulu, üye tam sayısı ile toplanır. Birinci Başkanlık Kurulu üyeleri kendileri ile ilgili konularda kurul toplantılarına katılamazlar.

2-Kurulun Görevleri

Yargıtay Kanunu'na göre, Birinci Başkanlık Kurulunun görevleri şunlardır:

- a) Yeni gelen üyelerin yerlerini, dairelerin iş durumunu ve ihtiyaçlarını göz önünde tutarak belli etmek,
- b) Zorunlu hallerde daire başkanı ve üyelerin dairelerini değiştirmek,
- c) Yargıtay tetkik hakimlerinin çalışacakları daireleri, kurulları ve görecekları işleri belli etmek ve gerektiğinde yerlerini değiştirmek,
- d) Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri daire başkanları ve üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin hakimlik vakar ve onuruna ve kişisel haysiyetlerine dokunan veya görev gereklerine uygun düşmeyen davranışlarından, kişisel ve görevle ilgili suçlardan dolayı ön veya ilk soruşturma yapmak ve bu soruşturmanın, bir daire başkanı veya üye tarafından yapılması gerektiği takdirde, hakkında soruşturma yapılacak olandan kıdemli olması koşulu ile bu görevliyi belli etmek, bu mümkün olmadığı takdirde eşit kıdemli, o da yok ise en yakın kıdemli başkan veya üyeyi görevlendirmek,
- e) Yetkili merciin neresi olduğu belirtilmemiş olan yönetim işlerinin yerini belli etmek veya bu işleri yapmak,6. Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek.

B) BAŞKANLAR KURULU

Başkanlar Kurulu, birinci Başkan ile birinci başkanvekillerinden ve daire başkanlarından oluşur. Birinci Başkanın bulunmadığı hallerde Başkanlar Kurulunun başkanlık görevi, birinci başkanvekillerinden kıdemlisi,

bulunmaması halinde diğer başkanvekili, onun da bulunmaması halinde ise kurula katılan daire başkanlarından kıdemli olanı tarafından yerine getirilir.

Bu Başkanlar Kurulu'nun *görevleri* şunlardır:

1 Hukuk ve ceza daireleri arasında meydana gelen görev ve iş bölümü uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak, fiili veya hukuki imkansızlık sebebiyle bir dairenin görevine giren işe bakamaması halinde bir başka daireyi görevlendirmek,

2- İçtihadı birleştirme görüşmelerine ve kararlarının alınmasına ilişkin olarak ilke kararları almak,

3- Birinci Başkanlık Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu ile Yönetim Kurulu kararlarına karşı yapılan itirazları kesin olarak karara bağlamak. Bu itirazların incelenmesinde karara katılan kurul üyesi daire başkanları Kurula katılamaz ve eksiklikler o dairenin kıdemli üyeleriyle tamamlanır.

4- Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek.

C-HUKUK DAİRELERİ BAŞKANLARI KURULU

Hukuk Daireleri Başkanları Kurulu, birinci başkan ile hukuk dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili ve hukuk daireleri başkanlarından oluşur. Görevi, hukuk daireleri arasında meydana gelen görev ve işbölümü uyuşmazlıklarını karara bağlamaktır.

D-CEZA DAİRELERİ BAŞKANLAR KURULU

Ceza Daireleri Başkanlar Kurulu, Birinci Başkan ile ceza dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili ve ceza daireleri başkanlarından oluşur. Bu Kurulun başlıca görevi, ceza daireleri arasında meydana gelen görev ve işbölümü uyuşmazlıklarını karara bağlamaktır.

VII- YARGITAY KURULLARININ ÇALIŞMA USULLERİ

1- Genel Esaslar: Yargıtay daireleri ile kurulları oylamaya katılacakların tümünün hazır bulunması veya bu Kanunla belli edilen çoğunluğun meydana gelmesi halinde toplanır. Görüşmeler gizli olur. Daire ve kurullarda kararlar çoğunlukla verilir. Özel hükümler saklıdır. Dairelerin veya genel kurulların başkan ve üyeleri reddolunabilirler. Ret hususundaki istemler, reddedilen başkan veya üye katılmaksızın ilgili daire veya genel kurullarca incelenerek kesin karara bağlanır. Daire ve kurulların toplantılarını engelleyen toplu ret istemleri dinlenmez.

Genel Kurullarda görüşülecek *işlerin gündemi*, kurul başkanları tarafından toplantı gününden en az bir hafta önce dairelere ve gerektiğinde diğer ilgililere dağıtılır. Gündemin düzenleniş şekli İç Yönetmelikte gösterilir.

2- Dairelerin Çalışması: Daireler heyet hâlinde çalışır, heyet bir başkan ve dört üyenin katılmasıyla toplanır. Üye sayısının yeterli olması halinde birden fazla heyet oluşturulabilir. Bu durumda, oluşturulan diğer heyetlere, heyette yer alan en kıdemli üye başkanlık eder. Heyetler işi müzakere eder ve salt çoğunlukla karar verirler. Müzakereler gizli cereyan eder.

Görüşmeye katılan başkan ve üyelerin adları mahallerine gönderilecek karar örneklerine de yazılır. Karar çoğunluk ile verilmişse karşı oy yazısı, kararların asıl ve örneklerinde gösterilir.

Yargıtay incelemesi için dairelere gelen dosyalar bekletilmeksizin görev ve iş bölümü, temyiz kabiliyetinin bulunup bulunmadığı, temyiz isteminin süresi içinde olup olmadığı, temyiz şartı ve diğer usul eksiklikleri yönlerinden ön incelemeye tabi tutulur.

Ön inceleme sırasında, temyiz incelemesinin başka daireye ait olduğu, temyiz kabiliyetinin bulunmadığı, temyiz isteminin süresi içinde olmadığı, temyiz şartının yerine getirilmediği veya diğer usul eksiklikleri bulunduğu saptanan dosyalar dairede öncelikle incelenip karara bağlanır.

Yukarıdaki esaslar, özel hükümler saklı kalmak üzere Hukuk ve Ceza Genel Kurulları çalışmalarında da uygulanır. (Değişik fıkra: 09/02/2011-6110 S.K/9. md.)

3- Hukuk ve Ceza Genel Kurullarının Çalışması: Hukuk ve Ceza Genel Kurulları 7 nci maddede yazılı şekilde toplanır. Toplantıda bulunanların üçte ikisinin oyu ile karar verilir. Birinci toplantıda üçte iki oy çoğunluğu sağlanamazsa ikinci toplantıda bulunanların çoğunluğu ile karar verilir. Ancak, içtihadı birleştirme toplantılarında birinci ve ikinci toplantıda üçte iki çoğunluk sağlanamazsa üçüncü toplantıdakilerin çoğunluğu ile karar verilir. Özel dairenin ilk derece mahkemesi olarak verdiği kararın temyiz veya itiraz yoluyla incelenmesinde özel dairelerde duruşmaya katılıp da hükme müessir olacak hukuki işlemlerin yapıldığı oturumda bulunmuş veya karara katılmış olanlar genel kurullarda bulunamazlar. Bir işin duruşmasında bulunmuş olan başkan ve üyelerin çoğunluğunun kurul kadrolarında değişiklik, izin veya hastalık gibi nedenler dışında o işin görüşülmesinin yapıldığı kurullarda yer alması zorunludur. Tarafların sözlü açıklamalarının dinlenmiş olduğu işlerde, o gün dosya incelenip karara varılamadığı takdirde, sonraki toplantıda yeniden dinlenmelerine ihtiyaç olmaksızın kağıtların okunmasıyla yetinilir.

4- Yargıtay Genel Kurulunun Çalışması: Yargıtay Büyük Genel Kurulu, toplantıda bulunanların üçte iki çoğunluğuyla karar verir. Ancak, birinci ve ikinci toplantıda bu çoğunluk sağlanamaz ise, üçüncü toplantıda bulunanların çoğunluk oyu ile yetinilir. Toplantı ve karar yeter sayısı bakımından özel hükümler saklıdır. Yargıtay Büyük Genel Kurulunun toplantı günlerinde ve müzakerelerinin devamı süresince bütün daireler; Hukuk İçtihadı

Birleştirme Genel Kurulunun toplantı günlerinde ve müzakerelerinin devamı süresince hukuk daireleri; Ceza İçtihadı Birleştirme Genel Kurulunun toplantı günlerinde ve müzakerelerinin devamı süresince de ceza daireleri kurul olarak çalışamazlar.

5- Yargıtay Başkanlık Kurullarının Çalışma Usul ve İlkeleri

Yargıtay bünyesinde yer alan Birinci Başkanlık Kurulu, Başkanlar Kurulu, Hukuk Daireleri Başkanları Kurulu ve Ceza Daireleri Başkanları kurullarının işleyişiyle ilgili olarak Yasa özel bazı usul ve ilkelere yer vermektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Bu kurullarda, oylamanın şekli, ilgili kurullarca belirlenir.
- Başkanlar kurullarının itiraz üzerine veya doğrudan doğruya verdikleri bütün kararlar kesin olup, bu kararlar aleyhine başka bir yargı merciine başvurulamaz.

- Hukuk ve Ceza daireleri Başkanlar Kurullarında Birinci Başkanın bulunmadığı hallerde; Hukuk Daireleri Başkanlar Kuruluna hukuk dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili; Ceza Daireleri Başkanlar Kuruluna ceza dairelerinden seçilen Birinci Başkanvekili başkanlık yapar. İlgili birinci başkanvekilinin bulunmaması halinde diğer başkanvekili, onun da bulunmaması halinde en kıdemli daire başkanı başkanlık görevini yerine getirir.

- Başkanlar kendileriyle ilgili konuların görüşülmesinde, Başkanlar Kuruluna katılamazlar. Daire başkanlarının özürleri halinde, dairenin kıdemli üyesi, Başkanlar Kurulu ile Hukuk ve Ceza Başkanlar Kuruluna katılırlar.

VIII- YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCISI, BAŞSAVCIVEKİLİ VE BAŞSAVCI YARDIMCILARI

İlk derece ceza mahkemeleri, özellikle asliye ceza mahkemeleri, asliye ceza düzeyindeki özel görevli ceza mahkemeleri ve ağır ceza mahkemeleri ile bölge adliye mahkemelerinde görevli savcılar, başsavcılar ve başsavcı vekilleri gibi; Yargıtay'da da ceza daireleri ve ceza genel kurulları veya diğer bazı Yargıtay kurulları nezdinde Yargıtay Başsavcısı, Yargıtay Başsavcivekili ve başsavcı yardımcılarını gibi savcılar görev yapmaktadır. Dolayısıyla, burada da söz konusu savcılıkların seçimi ile görev ve yetkilerinin neler olduğunu kısaca belirtmek gerekir.

A) YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCISI VE VEKİLİNİN SEÇİMİ

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, Yargıtay Büyük Genel Kurulunun, kendi üyeleri içinden göstereceği adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

Yargıtay Büyük Genel Kurulu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı adaylarını belirlemek için üye tamsayısının çoğunluğu ile toplanır. Adaylar gizli oyla tespit edilir⁵³. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin görev süreleri dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

B) BAŞSAVCI VE BAŞSAVCIVEKİLİNİN GÖREVLERİ

1- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının Görevleri

a) Cumhuriyet Başsavcılığını temsil etmek,

b) Anayasa Mahkemesinde Cumhuriyet Savcılığı görevini yapmak,

c) Ceza Genel Kurulunda görülen davaların duruşmalarına katılmak,

d) Bizzat veya Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı, Cumhuriyet Başsavcı yardımcıları marifetiyle siyasi partilerin tüzük ve programlarını ve kurucularının hukuki durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarını takiben ve öncelikle denetlemek, faaliyetlerini takip etmek, gerektiğinde siyasi parti, siyasi parti üyesi veya kuruluşu hakkında mahallinde denetleme, inceleme ve soruşturma yapmak, yaptırmak,

e) Siyasi partilerin kapatılması hakkında dava açmak,

f) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının verimli ve düzenli bir şekilde çalışmasını sağlamak ve bu yolda uygun göreceği her türlü tedbiri almak,

g) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı ve yardımcılarının görevlere ve bu görevlerden başka görevlere atanmalarında yetkili mercie görüş bildirmek,

f) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı yardımcılarının yükselme ve ilerleme fişlerini düzenlemek,

h) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı bürolarını ve personelinin denetim ve gözetim altında bulundurmak veya bu denetim ve gözetimi tensip edeceği yardımcılardan birine yaptırmak,

i)Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı bürolarına naklen atanacak personelin inhalarını yapmak,

k) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında görevli personel hakkında ilgili kanunla belirtilen uyarma, kınama ve aylıktan kesme disiplin cezalarını uygulamak,

l)Yargıtay Büyük Genel Kurulu ile Ceza Genel Kurulundaki içtihadların birleştirilmesi müzakere ve kararlarına katılıp oyunu kullanmak,

m)Siyasi partiler ve diğer kanunlarla verilen görevleri yerine getirmek.

2-Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin Görevleri

a) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının kanuni nedenlerle görevi başında bulunmaması halinde, kanunların bizzat Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılmasını öngördüğü görevler dahil, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının tüm görevlerini yerine getirmek,

b) Ayrıca, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı görevi başında bulunsa dahi kanunların bizzat Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılmasını öngördüğü görevler dahil olmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının vereceği işleri ifa etmek,

c) Yargıtay Büyük Genel Kurulu ile Ceza Genel Kurulundaki içtihadların birleştirilmesi müzakere ve kararlarına katılıp oyunu kullanmak.

C) BAŞSAVCI BAŞYARDIMCISI VE YARDIMCILARININ GÖREVLERİ

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin vereceği görevleri yapar.

Özel hükümler saklı kalmak kaydıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Vekilinin yokluğunda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına vekillik eder. Başyardımcının da bulunmadığı zamanlarda bu görevi en kıdemli Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıyardımcısı yapar.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıyardımcıları, kendilerine verilen dosyaların tebliğnamelerini, karar düzeltme ve itiraz yoluna başvurma işlemlerini Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı adına düzenler ve onun yerine imza ederler. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının vereceği diğer işleri görürler.

Türk Ceza Kanununun 102 nci maddesinin birinci fıkrasının (5) ve (6) numaralı bentleri kapsamında olan suçlara ilişkin dava dosyaları, temyiz üzerine, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca tebliğname düzenlenmeksizin ilgili daireye gönderilir. Daire kararına karşı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının karar düzeltme ve itiraz kanun yollarına başvurma yetkisi vardır(m. 28)..

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETSEL YARGI

Yönetsel Yargı veya **İdari Yargı** deyimi, dar anlamda, Danıştay ve alt derece yönetsel yargı yerlerini (bölge idare, idare ve vergi mahkemeleri) içine alan bir deyimdir. Bu deyimın kapsamı içine, “*Askeri Yüksek İdare Mahkemesi*” de girmekle birlikte, bu Mahkeme genellikle Askeri Yargı içinde ele alınır ve inceleme konusu yapılır. Bu uygulamaya paralel olarak *Askeri Yüksek İdare Mahkemesini (AYİM)*, “*Askeri Yargı*” başlığı altında inceleme konusu yapacağız.

Bu kapsam içinde, Yönetsel Yargı esas itibariyle *iki alt bölümden oluşacaktır*. Birinci Alt Bölüm, **Alt Derece Yönetsel Mahkemeler** ve İkinci Alt Bölüm üst derece yönetsel yargı yeri veya temyiz mercii olarak **Danıştay başlığını taşıyacaktır**.

BİRİNCİ ALT-BÖLÜM ALT DERECE YÖNETSEL MAHKEMELER

Yönetsel yargı düzeni içinde yer alan alt derece idari (yönetsel) mahkemeler; (1) Bölge İdare Mahkemeleri, (2) İdare Mahkemeleri ve (3) Vergi Mahkemeleridir.

Deyim olarak, bunların hepsine birden yönetsel yargıdaki alt derece mahkemeleri veya sadece *idari (yönetsel) mahkemeler* denir. Oysa daha dar bir kavram olan *idare mahkemesi* deyimi, vergi mahkemeleri ile bölge idare mahkemeleri dışında kalan mahkemeleri ifade eder. Yönetsel yargı alanında *genel yetkili olan mahkemeler idare mahkemeleridir*. Diğer iki idari veya yönetsel mahkeme ,idare mahkemelerine oranla daha sınırlı ve özel görevli mahkemelerdir. Çünkü, idare mahkemeleri onların görev alanları dışında kalan tüm yönetsel uyuşmazlıklara bakmakla görevlidir.

Bu mahkemeler, kuruluşlarına ilişkin yasada belirtilen görevleri yerine getirirler ve Anayasanın öngördüğü yargı bağımsızlığından yararlanırlar.

I- YÖNETSEL MAHKEMELERİN KURULUŞU VE OLUŞUMU

A) KURULUŞU

Bölge idare mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri *kuruluşuna ve yargı çevrelerinin tespitine karar verme yetkisi Adalet Bakanlığına* aittir. Bakanlık bu yetkisini kullanırken bölgelerin coğrafi

durumları ile bölgedeki bu mahkemelerin görevleriyle ilgili iş hacmi göz önünde tutar ve bu konuda, İçişleri ve Maliye Bakanlığı ile Gümrük ve Tekel Bakanlığının görüşlerini alır. Alınan bu görüşlere uyma zorunluluğu yoksa da, bir yerde idari mahkeme kurabilmek için, hukuken bu bakanlıkların görüşlerinin alınması zorunluluğu vardır. Aksi halde, yapılan işlemin şekil ve usul yönlerinden hukuka aykırı olması nedeniyle iptal edilebilir.

Bu mahkemelerin *kaldırılmasına veya yargı çevrelerinin değiştirilmesine* karar verme yetkisi ise **Hakimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna** aittir. Bu konudaki kararlar da; Adalet Bakanlığının *önerisi* üzerine, Maliye Bakanlığı ile Gümrük ve Tekel Bakanlığının görüşleri alınmak suretiyle verilir.

Aynı yargı çevresinde birden fazla idare veya vergi mahkemesi kurulduğu takdirde, bu mahkemeler arasındaki işbölümü, **Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca** belirlenir.

B) OLUŞUMU

Bölge idare mahkemeleri *bir başkan ve iki üyeden oluşur. Bölge İdare Mahkemesi başkan ve üyeleri Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca atanır*⁵⁴.

Bu mahkemeler gerektiğinde birden çok kurul halinde çalışabilirler. Ancak, *bu kurulların oluşumu ve aralarındaki iş bölümü bölge idaresi başkanlığı bünyesinde değil, Hakimler ve Savcılar yüksek kurulu tarafından belirlenir.*

İdare ve vergi mahkemeleri ise, o mahkemenin adı ile anılan *bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşur. Bu mahkemeler yargısal kararlarını bir başkan ve iki üyeden oluşan mahkeme kurulları halinde verirler.*

Bölge mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemelerinde mahkeme başkanının yasal nedenlerle katılamaması halinde; *başkanlığa en kıdemli üye vekalet eder.* Üyelerin yasal nedenlerle kurullara katılamaması nedeniyle, bu mahkemelerin oluşturulamaması veya üye noksanlıkları, kıdem sırasına göre, o mahkemeden, alt derece mahkemelerinden veya diğer idare veya vergi mahkemelerinden bir üye çağrılmak suretiyle tamamlanır.

⁵⁴ Ankara, İstanbul ve İzmir bölge mahkemeleri başkanlıklarına istekte bulunan Danıştay üyeleri arasından atama yapılabilir ve, bu takdirde, bunların kadroları, aylık ve ödenekleri ile her türlü özlük hakları Danıştay üyeliği olarak korunur.

C) BAŞKANLAR VE ÜYELERİN ATANMASI

1- Yetki ve Atanma Koşulları

Bölge idare, idare ve vergi mahkemelerine üye veya başkan ataması, *Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yapılır*. Ancak bu atamalarda Adalet Bakanlığı ilgilinin, yani atanacak olanın mensup olduğu kurum ve kuruluşların görüşlerini alır.

Bu görevlere, *hukuk veya hukuk bilgisine programlarında yer veren* -siyasal bilimler, idari bilimler, iktisat ve maliye alanında yükseköğrenimlerini yapmış olmaları şartıyla-**aşağıda belirtilen görevlerde bulunanlar veya bulunmuş olanlar, idare, vergi veya bölge idare mahkemesi başkan veya üyeliklerine atanabilirler.**

(1) Danıştay tetkik hakimleri ve Danıştay savcıları,

(2) Kaymakamlık sıfatını kazanmış olmak şartıyla İçişleri Bakanlığı mensupları,

(3) Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu üyeleri ve uzmanları,

(4) Genel ve katma bütçeli daireler genel müdürleri, genel müdür yardımcıları ve daire başkanları,

(5) Başbakanlık ve bakanlık başmüşavirleri, müşavirleri, hukuk müşavirleri, bölge ve il muhakemat müdürleri, müşavir avukatları, hazine avukatları ve kamu iktisadi teşebbüsleri hukuk müşavirleri,

(6) *Sayıştay raportörleri, uzman denetçileri, başdenetçileri, denetçileri, savcı ve savcı yardımcıları,*

(7) *Maliye müfettişleri, maliye hesap uzmanları;*

(8) *Vergiler Temyiz Komisyonu ile muvazaf vergi itiraz komisyonları başkan ve üyeleri ile başraportör ve raportörleri,*

(9) *Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürü ve yardımcıları, gelirler kontrolörleri, Gelirler Genel Müdürlüğü başmüşavir ve müşavirleri;*

(10) *Maliye Bakanlığı hukuk müşavirleri, bölge ve il muhakemat müdürleri, müşavir avukatları, hazine avukatları,*

(11) *Defterdar ve defterdar yardımcıları, vergi dairesi müdürleri,*

(12) *Gümrük ve Tekel Bakanlığı Gümrükler Genel Müdür ve yardımcıları, müşavirleri, gümrük başmüdürleri, gümrük müdürleri ile Kontrol Genel Müdürü ve yardımcıları ve Bakanlık müfettişleri.*

Ancak, Yasa, yukarıda sayılanların idare veya vergi mahkemesi üye veya başkanlıklarına atanmaları konusunda bir ayırım yapmakta ve bir sınırlama getirmektedir. Yasaya göre, yukarıda görevlerde bulunanlar veya bulunmuş olanlardan birinci ve beşinci sıra arasında yer alanlar idare mahkemesi başkan ve üyeliklerine; birinci şıkta yer alanlar ile altı ila 12. sıra arasında yer alanlar ise vergi mahkemesi başkan ve üyeliklerine atanabilirler.

2- Atamalarda Gözetilecek Diğer Esaslar

Bölge idare mahkemesi başkanlıklarına atanacakların, *en az üç yıl* yukarıda belirtilen görevlerde olmak üzere *on yıl*; diğer mahkeme başkanlıkları ile üyeliklere atanacakların ise, en az iki yıl yukarıda belirtilen görevlerde olmak üzere *beş yıl devlet hizmetinde bulunmaları* gerekir⁵⁵.

Bölge idare mahkemeleri başkan ve üyeliklerine ise, 2576 Sayılı Yasanın Geçici 1. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında, yukarıda belirtilen niteliklere sahip olanlar atanabilirler. Atamalarda; ilgilinin sicili, görevindeki başarısı, hakimlik mesleğinin gerektirdiği ahlak ve seciyeyi taşıyıp taşımadığı Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca takdir edilir.

II- YÖNETSEL MAHKEMELERİN GÖREVLERİ

A) İDARE MAHKEMELERİNİN GÖREVLERİ

Genel olarak belirtmek gerekirse, idare mahkemelerinin görev alanına giren davalar; vergi mahkemelerinin görevine giren davalar ile ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'ın görevine giren davalar dışında kalan davalardır. Bu görevler, davanın niteliği ve konularına göre ayırım yapılarak belirlenebilir.

1- Davaların Niteliği Yönünden

Türleri yönünden bu davalar Yasa'nın 5. maddesinde (3410 Sayılı Yasanın 1. maddesiyle değişik) belirtilmiştir. Bunlar; *iptal, tam yargı, sözleşmeden doğan davalar ile özel yasaların hükümleriyle öngörölmüş davalardır*.

a) İptal davaları

Bu davalar, kamu idarelerinin düzenleyici veya bireysel nitelikli tek yanlı icrai işlemlerine karşı, hukuka aykırı oldukları iddiasıyla menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan, dava konusu işlemlerin yapılışından itibaren bütün hukuksal sonuçlarıyla hukuk dünyasından kaldırılmasını amaçlanan davalardır.

⁵⁵ Bu atamalardan ve atama koşullardan söz eden, 2576 Sayılı Yasanın Geçici 1. maddesinde, Vergiler Temyiz Komisyonu ile muvazzaf vergi itiraz komisyonlarının başkan, üye, başraportör, raportörlerinin atanmaları için *beş yıllık devlet hizmeti aranmaz. Vergiler Temyiz Komisyonu ile muvazzaf vergi itiraz komisyonları başkan, üye, başraportör ve raportörlerinin bu maddede belirtilen nitelikleri taşımaları şartıyla vergi mahkemesi başkan ve üyeliklerine tercihan atanacakları* hükmünü içermekte idi. Ancak, İdare, Vergi ve Bölge İdare mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki bu Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce var olan bu vergiler temyiz komisyonu ve muvazzaf vergi itiraz komisyonları, aradan geçen yirmi bir yıldan fazla zamandan bu yana olmadıkları için, bu hüküm veya ayrıcalık uygulanabilir olmaktan çıkmıştır.

b) Tam yargı davaları

Tam yargı davaları, yönetimin hukuka aykırı *tek yanlı yönetsel işlemlerinden* veya *yönetimin eylemlerinden* doğan maddi ve manevi zararlar dolayısıyla açılan davalardır.

c) Yönetsel sözleşmelere ilişkin davalar

Bu davalar, tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan davalar dışındaki davalardır.

Kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idari sözleşmelerden dolayı, taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin olan bu davalar, duruma göre, *sözleşmenin iptali veya sözleşme sürecinde yapılan ve “ayrılabilir işlem” olarak nitelenen tek yanlı bireysel işlemin iptali davası olabileceği gibi, yönetsel sözleşme çerçevesinde yapılan eylem veya işlemlerden doğan tam yargı davası da olabilir.*

d) Özel yasalarda öngörülmüş davalar

Bu davalar, yasalarda Danıştay’ın görevli olduğu belirtilen davalar (örneğin, memurların yargılanması ile ilgili olarak yetkili amirler tarafından verilen yargılanma veya yargılanmama işlemleriyle ilgili davalar) ile İdari Yargılama Usulü Yasası tarafından idare mahkemelerinin görevli olduğu belirtilen davalardır. Bundan başka, dava niteliğinde olmamakla birlikte diğer yasalarla verilmiş bazı hukuksal uyuşmazlıkların çözülmesi işleri de idare mahkemelerinin görevleri arasın da yer alabilir.

2- Konuları veya İlişkin Olduğu Yasalar Yönünden

İdare mahkemelerinin görev alanına giren yukarıda türleri belirtilen davalar, kamu idarelerinin, yani devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin, hukuken yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin yerine getirmesiyle ilgili olarak yapılan tek yanlı işlemler, idari sözleşmeler ve eylemlerden doğan iptal ve tam yargı davalarıdır. Bu kamu hizmetleri çok çeşitli konularda olabilir ve bunlar Anayasa, kamu idarelerine ilişkin yasalar, KHK’ler, tüzükler, yönetmelikler ve ilgili diğer mevzuatta düzenlenmiştir. Bununla birlikte, idare mahkemelerinin görev alanına giren bazı davalar, *örnek olması ve bir fikir vermesi açısından*, Danıştay Yasasının idari dava dairelerinin görev alanlarına ilişkin hükümlerden yararlanarak, konuları açısından şu şekilde belirtilebilir:

* *Kamu görevlilerine ilişkin mevzuattan doğan uyuşmazlıklar;*

* *İmar, kamulaştırma ve bunlara bağlı işler; eski eserler mevzuatından doğan uyuşmazlıklar;*

* *Köy, belediye ve il özel idarelerini, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını ilgilendiren mevzuatın uygulanmasından doğan uyuşmazlıklar;*

* *Sınır, iskan, toprak edinme, maden, taş ocakları, orman mevzuatına ilişkin uyuşmazlıklar;*

* Öğrenci ve öğrenim işleri, Karayolları trafik Yasasına ilişkin davalar;

* Türk Parasının Kıymetini koruma mevzuatına ilişkin uyuşmazlıklara ilişkin davalar ve işler.

B) VERGİ MAHKEMELERİNİN GÖREVLERİ⁵⁶

Vergi mahkemelerinin görevleri 2576 Sayılı Yasada belirtilmiştir (m.6). Bu görevler *Genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları ile taifelere ilişkin davalar ile bu konularda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davalara bakma ve diğer kanunlarla verilen işleri görmek olarak belirtilmiştir.*

Vergi mahkemeleri, bir kamu yükümlülüğü olan ve kamu idarelerinin tek yanlı bir işlemle vergi yükümlülerine yüklediği vergilere ve diğer mali yükümlere ilişkin uyuşmazlıklara bakan mahkemelerdir. Bu mahkemelerin görevleri de vergilerin ait olduğu bütçelere ve konuları yönünden vergi türlerine göre ayırım yapılarak incelenebilir.

1-Kamu Bütçelerine Göre

2576 Sayılı Yasa'nın 6. maddesinde vergi mahkemelerinin görevleri sayılırken, öncelikle genel bütçe ile il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergiler ve diğer mali yükümlerle ilgili uyuşmazlıklardan söz edilmektedir. Bu nedenle, sözü edilen bütçe kavramına açıklık getirmek gerekir.

(1) Genel Bütçeye Ait Mali Yükümler

Bütçe, Devleti ve diğer kamu tüzel kişilerinin gelecekteki belirli bir dönem içindeki gelir ve giderlerini tahmin eden ve bunların uygulanmasına izin veren hukuksal bir işlemdir. Bu işlem genel ve katma bütçeler için şekli anlamda bir yasa, özel bütçeler için yönetsel bir işlem biçiminde yapılır. Genel bütçe, TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, bakanlıklar ve tüzel kişiliği olmayan bağlı kuruluşları kapsamakla birlikte; bu deyimden kapsama tüzel kişiliğe sahip kamu hizmeti kurumlarının (devlet üniversiteleri gibi) bütçelerini de, yani giderleri özel gelirleriyle karşılanan katma bütçeleri de dahil etmek gerekir. Zira, yasalar bunlara da resim ve harç almak, diğer mali yükümler getirme yetkileri tanımaktadır.

⁵⁶**Değiştirilen deyimler:** Vergi mahkemelerinin göreve başlamasıyla bu mahkemelerin görev alanına giren konularla ilgili olarak diğer kanunlarda yer alan a) İtiraz komisyonu, Vergiler Temyiz Komisyonu, Gümrük Hakem Kurulu deyimleri, **Vergi Mahkemesi** olarak; b) Vergi ihtilafı deyimini, **vergi davası**, c) İtiraz deyimini, **vergi mahkemesinde dava açılması** anlamını taşır.

Buna karşılık, döner sermaye işletmelerinin, fonların ve kamu iktisadi teşebbüslerinin bütçelerine ait gelirler genel bütçe kapsamı içinde düşünülemez. Çünkü, bu bütçelerin hem nitelikleri farklı hem de gelir kaynakları genellikle vergi, resim, harç vs. biçimlerinde değildir.

(2) Özel Bütçeye Ait Mali Yükümler

Yasanın 6.maddesinin (a) fıkkında, il özel idareleri, belediye ve köy bütçelerine ilişkin mali yükümlerden de söz edilmektedir. Genel Muhasebe Yasasının 115. maddesinde “Özel Bütçe” olarak nitelenen bu bütçeler; yerel yönetimlerinin genel karar organları tarafından yapılmakta, vesayet makamlarınca (vali veya kaymakam) onanmak suretiyle kesinlik kazanmaktadır.

2- Konularına Göre

a) Vergi, Resim ve Harç Kavramları

Öncelikle belirtmek gerekir ki *vergi, resim, harç ve diğer mali yükümler* deyimlerinin hepsini içine alan deyim, “**mali yüküm**” deyimidir.

Vergi, kamu giderlerini karşılamak üzere yasayla konulan ve kamu kurumları tarafından belirli bir hizmetin karşılığı olmaksızın talep edilen ve gereğinde icra yoluyla alınabilen parasal bir yükümlülüktür.

Harç deymi ise vergi hukuku terminolojisinde, kamu hizmeti kurumlarının sunduğu belirli bir hizmet karşılığında hizmetten yararlananlardan aldığı ücret veya ona yüklediği mali bir yükümlülük olarak tanımlanmaktadır (kayıt harcı, pasaport harcı, çalışma ruhsatı harcı gibi).

Resim ise, belirli, bir işi yapabilmek için kişilerin kamu hizmeti kurumlarından alınan izin veya yetkinin karşılığı olarak ödenen parasal yükümlülük anlamına gelmektedir (damga resmi, ruhtüm resmi, eğlence resmi gibi).

Ancak, uygulamada ve yasalarda harç ve resimlerinin biri diğerinin yerine ya da birlikte kullanıldığına sık rastlanmaktadır.

Benzeri mali yükümler deyimine gelince; bu deyim vergi, resim ve harçlar dışında kalan mali yükümleri ifade etmektedir. Bu deyim kapsamına ise, para cezaları, hizmetlere (yol, su, elektrik, doğal gaz, kanalizasyon vs.) katılım payları ile şerefiyeler gibi yükümler girmektedir.

b) Konularına Göre Vergi Türleri

Vergiler konularına göre; gelirlerden alınan vergiler, kurumlar vergisi, giderlerden alınan vergiler biçiminde ayrılmaktadır.

Gelirden alınanlar; ticaret, tarım, serbest meslek ve sermaye gelirleri ile ücretler ve diğer gelirlerden alınan vergiler ile kurumlar vergisidir.

Servetten alınanlar; veraset ve intikal, emlak, motorlu taşıtlar vergileri;

Giderlerden alınan vergiler ise; özel tüketim, katma değer, banka ve sigorta işlemleri, taşıt alım-satım, akaryakıt tüketimi, damga ve değerli kağıtlar vergileri ile çeşitli harçlardır.

Mali yükümlerin zam ve cezaları.

C) BÖLGE İDARE MAHKEMELERİNİN GÖREVLERİ

Bu mahkemeler, kendilerine karşı doğrudan dava açılmayan, sadece idare ve vergi mahkemeleri tarafından verilen ve yasalarda belirtilen bazı kararlara karşı itiraz edilebilen bir yargı yeridir.

Bu ön koşula bağlı olarak bölge idare mahkemelerinin görevleri şunlardır:

1- Yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemelerinde tek hakim tarafından 7. madde uyarınca verilen kararları⁵⁷ itiraz üzerine incelemek ve kesin olarak hükme bağlamak.

2- İdari Yargılama Usulü Yasasının 45. maddesinde yer alan ve idare veya vergi mahkemeleri tarafından nihai olarak çözümleneceği belirtilen davalara ilişkin kararlara yapılacak itirazları karara bağlamak.

İdari Yargılama Usulü Yasasının 45. maddesi, idare ve vergi mahkemelerinin hangi konulardaki kararlarının kesin olarak verilebileceğini; yani bu mahkemelerin itiraz ve temyiz edilemeyen kararlarının hangileri olduğunu belirtmiştir:

a) İlk ve orta öğretim, yani temel eğitim ve lise öğrencilerinin sınıf geçmelerine ve notlarının tespitiyle ilişkin işlemlerden doğan davalar;

b) Valilik, kaymakamlık ve yerel yönetimler ile bakanlıkların ve diğer kamu kurumları ve kuruluşlarının taşra örgütündeki yetkili organlarının kamu görevlileri hakkında yapılan geçici görevlendirme, görevden uzaklaştırma, yolluk, lojman ve izinlerine ilişkin idari işlemlerden doğan uyuşmazlıklar;

c) Taşınmaz mal zilyetliğine yapılan tecavüzün önlenmesi hakkındaki yasa (no:3091) nın uygulanmasından doğan uyuşmazlıklar;

d) Kamu kurum ve kuruluşlarınca sosyal yardım amacıyla bağlanan aylıklar ve yapılan sosyal yardımlarla ilgili uygulamalardan doğan uyuşmazlıklar;

⁵⁷ Vergi ve idare mahkemelerinde tek hakim tarafından verilebilen kararlar şunlardır: a) İdare mahkemesi hakimlerinden biri tarafından verilen ve uyuşmazlık konusu bir (1000 TL),yi aşmayan idari işlemlere karşı açılan iptal davaları ile yine idarenin işlem veya eylemlerden dolayı açılan ve konusu (1000 tl)'yi aşmayan tam yargı davaları. b) Vergi mahkemesi hakimlerinden biri tarafından verilen, uyuşmazlık konusu (1000 tl)'yi aşmayan davalar (2576 Say.Y.m. 7). Bu tür davaların hakimler arasında dağılımına ilişkin esaslar, işlerde denge sağlanacak biçimde idare ve vergi mahkemeleri başkanları tarafından önceden tespit edilir.

e) Vergi Usul Yasası gereğince verilen işyeri kapatma cezalarından doğan uyuşmazlıklar.

Yukarıda (a) ve (b) şıklarda belirtilen konularda, görevli yargı yerlerince verilen kararların başka yargı yerlerince denetleneneğine ilişkin diğer yasalarda hüküm bulunsa dahi, o yasaların bu konudaki hükümleri değil, İYUK'nun 45. maddesinin hükmü uygulanır; yani bu konulardan doğan uyuşmazlıklar, yapılacak itirazlar üzerine, bölge idare mahkemelerince sonuçlandırılır.

3- Yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlar.

Bölge idare mahkemeleri, belirli bölgelerde kurulmuş olup, yargı çevresi içinde yer alan idare ve vergi mahkemelerini kapsayan yargı yerleridir. Bir bölge idare mahkemesi çevresinde yer alan idare mahkemeleri veya vergi mahkemeleri arasında yer yönünden olumlu veya olumsuz yetki uyuşmazlıkları çıkabileceği gibi, vergi mahkemeleri ile idare mahkemeleri arasında da olumlu veya olumsuz görev uyuşmazlıkları çıkabilir. *Bu durumlarda, yetki veya görev uyuşmazlıkları hakkında kesin olarak karar verme yetkisi o çevredeki bölge idare mahkemesine aittir* (2576 Say.K.m.8/b; İYUK m.43/1-b).

4- İdare mahkemelerince verilen yürütmenin durdurulması kararlarına karşı yapılacak itirazları kesin olarak sonuçlandırır.

Yürütmenin durdurulması kararları, bir bölge idare mahkemesi çevresinde yer alan kural olarak idare mahkemeleri, bazı hallerde vergi mahkemeleri ve tek hakimle verilen bazı uyuşmazlıklarda tek hakim tarafından, açılmış bir iptal davasıyla ilgili olarak, talep üzerine ve belirli koşullara bağlı olarak (açıkça hukuka aykırı olma ve onarılması güç veya olanaksız bir zararın doğacak olması) verilebilen, etkisini dava sonuna kadar sürdüren ara kararlarıdır. Bu yargı yerlerince verilen bu kararlara karşı, bu yargı yerlerinin çevresinde bulunduğu bölge idare mahkemesine yedi gün içinde itiraz edilebilir ve bu itirazları kesin olarak karara bağlama yetkisi, o çevredeki bölge idare mahkemesine aittir.

4- Diğer kanunlarla verilen görevleri yerine getirir.

D) İLK DERECE MAHKEMESİ OLARAK DANIŞTAY'IN GÖREVLERİ

Danıştay'ın görevli daireleri, ilk derece mahkemesi olarak, Danıştay adına aşağıda belirtilen işlemler hakkında kendisine açılacak iptal ve tam yargı davalarına bakmaya yetkilidir(Dan.K. m.24).

◆ Bakanlar Kurulu Kararlarına,

◆ Başbakanlık, bakanlıklar, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının müsteşarları ile ilgili müşterek kararnamelere,

◆ Bakanlıkların düzenleyici işlemleri ile kamu kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına çıkarılan ve ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere;

◆ Danıştay idari dairesi veya idari işler kurulu tarafından verilen kararlar uygulanan eylem ve işlemler hakkında açılacak davalara.

◆ Birden çok idare veya vergi mahkemesinin yetki alanına gören işlere;

◆ Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu kararları ile bu Kurulun görev alanı ile ilgili Danıştay Başkanlığı tarafından yapılan işlemlere karşı açılacak davalara.

◆ Tahkim yolu öngörülme-yen kamu hizmetleriyle ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlamak.

◆ Belediyelerin ve il özel idarelerinin seçimle gelen organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri hakkındaki başvuruları inceleyip karara bağlamak.

III- MAHKEME ÜYELERİ VE BAŞKANLARININ GÖREVLERİ

A) MAHKEME ÜYELERİNİN GÖREVLERİ

Üyelerin görevlerini yargısal olan ve olmayan görevler şeklinde ayrılamaz. Zira, özellikle kurul halinde çalışan mahkemelerin yargıçları için kullanılan mahkeme üyeleri için, başkana vekalet etmedikleri sürece, yönetsel nitelikli veya mahkemelerin yönetimine ilişkin bir görev söz konusu olamaz. Bunlar, mahkeme başkanı olmadıkları için ne görevli olduğu mahkemenin düzenli ve verimli çalışmasından sorumludurlar ne de yönetsel yazışma ile görevlidirler.

Mahkeme üyelerin başlıca görevi yargısal nitelikli olanlardır. Bununla birlikte, Yasa, **“mahkeme ile ilgili olmak üzere başkan tarafından verilen diğer işleri görürler”** şeklinde bir istisnai bir hüküm koyarak, üyelere istisna olarak bazı yönetsel görevlerin verilebilmesine olanak tanımış fakat, *bu görevlerin mahkemeyle ilgili olması gerektiği* belirtilerek buna bir sınır ve açıklık getirilmiştir.

2576 Sayılı Yasanın 11. maddesine göre; bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinin üyelerinin yerine getirmekle ve yapmakla yükümlü olduğu görevler ve yetkiler şunlardır:

1- Üyesi bulundukları mahkemenin başkanı tarafından kendisine verilen dava dosyalarını incelemek;

2- Bu dosyalarla ilgili düşünce ve görüşlerini hazırlamak;

3- Mahkeme Kurulu (heyet) toplantılarında hazır bulunmak ve davaya ilişkin gerekli açıklamaları yapmak, müzakerelere katılmak,

4- Oylamaya katılmak ve hazırlığını yaptığı dava dosyası ile ilgili olarak kurul tarafından verilen kararları yazmak.

Bu görevler, gerçekte mahkeme heyetinin bir üyesi olarak *karar vermek* biçiminde özetlenecek yargı kararı süreci ile ilgili maddi işlemleri (işleri), düşünsel ve hukuksal işlemleri yapmaktan ibarettir. Bu işlemler (incelemek, düşünce ve görüş hazırlamak ve bildirmek, kararlar ile ilgili oyunu belirtmek ve kararı yazmak) kuramsal olarak ayrılabilen, fakat uygulamada yargısal karar sürecinin birer halkasını oluşturan birbirine bağlı işlemlerdir.

Mahkemelerin başkanları da, kurul toplantılarını yönetmek dışında, diğer üyelerle eşit yetkisi olan bir üyedir ve yukarıda belirtilen görevler onlar için de söz konusudur. Diğer üyelerle eşit oranda olmasa da, başkanların da bir kısım dava dosyasını kendine ayırmak suretiyle, bunları incelemeleri, toplantılarda bunlar hakkında görüşlerini açıklamaları ve oy vermeleri gerekir.

B) MAHKEME BAŞKANLARININ GÖREVLERİ

Bölge idare mahkemesi ile idare ve vergi mahkemeleri başkanlarının görevleri ilgili Yasada sayılmıştır. Sayılan bu görevler, nitelikleri dikkate alınarak **yargısal görevler** ve mahkemelerin veya **yargının işleyişine ilişkin görevler** biçiminde ikiye ayrılabilir.

1- Yargısal Görevleri

Bu tür görevler, bu mahkemelerin varoluş nedenini oluşturan, asli nitelikte, mahkemelerin başkanı ve aynı zamanda birer üyesi olmaları nedeniyle başkanlara düşen görevlerdir. İlgili Yasada bu görevler iki şık halinde özet olarak ifade edilmiştir:

a) *Mahkeme kurullarında yapılan görüşme ve duruşmaları yönetmek;*

b) *Kurul üyesi olarak, bu görüşmeler ve duruşmalarla ilgili olarak düşünce ve görüşlerini bildirmek, dava dosyası ile ilgili oy vermek.*

2-Mahkemenin İşleyişine İlişkin Görevleri

Bu tür görevler, bölge idare mahkemeleri başkanları için konuları yönünden Yasanın 9.maddesinde aşağıdaki biçimde sayılmıştır:

a) *Bölge İdare Mahkemesi Başkanlarının Görevleri*

(1) Bölge idare mahkemesi yargı çevresinde bulunan idare ve vergi mahkemelerinin iyi işleyişini sağlamak;

(2) İdare ve vergi mahkemeleri başkanlarına danışarak, kendi bölgesindeki mahkemelerin düzenli ve verimli çalışmasını sağlamak;

(3) Adalet Bakanlığı aracılığı ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna her takvim yılı sonunda rapor sunmak⁵⁸.

(4) İdare ve vergi mahkemeleri adına Adalet Bakanlığı ve diğer resmi mercilerle idari yazışmalar yapmak.

b) İdare ve Vergi Mahkemelerinin Başkanlarının Görevleri

Bunların görevleri de *Bölge İdare Mahkemesi Başkanlarının Görevlerine* paralel şekilde düzenlenmiştir. Bunların görevleri ise şunlardır:

(1) Mahkemelerinde görevli bulunanların görevlerine devamlarını, düzenli çalışmalarını, mahkeme işlerinin verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak. *Mahkemelerde görevli bulunanlar* deyiminin kapsamına, kuşkusuz yargıçlar dışında kalan mahkemelerde görevli memurlar ile diğer mahkeme çalışanları⁵⁹ da girmektedir. Ancak, bu deyimle amaçlanan görevliler mahkeme üyeleridir.

(2) Her yıl, mahkemelerinin işleyişi, işlerin durumu, görülen aksaklıklar ve bunların nedenleri ile alınması uygun görülen önlemleri içeren bir raporu, içinde yer aldığı bölge idare mahkemesi başkanlığına sunmak.

Bölge idare mahkemesi ile idare ve vergi mahkemesinin başkanlarına verilen yukarıda belirtilen görevler, görüldüğü gibi, yargı işlevinin doğrudan yerine getirilmesiyle, yani yargısal kararların alınmasıyla ilgili görevler değildir. Bunlar daha çok, idari yazışma ve haberleşme, mahkemelerin iyi, düzenli, verimli ve etkin çalışmasına ilişkin her örgüt ve yönetsel yapılarda da söz konusu olan görevlerdir. Bu nedenle de, söz konusu görevler yargısal değil yönetsel nitelikli, yani mahkemelerin yönetimine ve işleyişine ilişkin görevlerdir.

⁵⁸ Bu rapor, her bölge idare mahkemesinin kendi yargı çevresindeki işlerin durumu, var olan aksaklıklar, bunların nedenleri, alınmasını gerekli görülen önlemleri içeren bir rapordur.

⁵⁹ Nitekim, 2576 Sayılı Yasanın 12. maddesinde, konuyla ilgili olarak " mahkeme memurları" başlığı altında, "Her bölge idare mahkemesi, idare mahkemesi ve vergi mahkemesinde yazı işleri müdürünün yönetiminde bir kalem bulunur. Her mahkemeye yeterince zabıt katibi ve memur verilir" hükmüne yer verilmiştir.

İKİNCİ ALT-BÖLÜM TEMYİZ MAHKEMESİ OLARAK DANIŞTAY

I- DANIŞTAY'IN NİTELİĞİ

Anayasa'ya göre Danıştay, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş bir idari yargı yeri ve aynı zamanda danışma ve inceleme merciidir* (m.155). Danıştay'ın, yürütme ve yönetimin yapacağı yönetsel işlemlerde danışma ve inceleme mercii olarak yardımcı olması, görüş bildirmesi *yargısal bir işlev olmadığından*; bu sıfatla Danıştay'ın incelenmesi konumuz dışında kalmaktadır⁶⁰.

İdari yargı yeri olarak Danıştay, Danıştay Yasasının 24. maddesinde sayılan konularda *ilk derece mahkemesi* ve alt derece idari yargı yerlerince veya Danıştay dairelerince verilen nihai yargısal kararlar konusunda ise bir temyiz merciidir.

Danıştay, ister ilk derece mahkemesi sıfatı ile hareket etsin isterse bir temyiz merci olarak karar versin, yargı yeri olarak Anayasa'nın 138. maddesi hükmü gereği bağımsızdır ve *“mahkemelerin bağımsızlığı”* esaslarından yararlanır. Başka bir anlatımla; mahkemelerin bağımsızlığına ilişkin Anayasa ilkeleri Danıştay için de söz konusudur. Bu ilkeler şunlardır:

* *“Hiçbir organ, makam, merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz”* (m.138/II).

* *“Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz”* (m.138/III).

* *“Hakimler ve savcılar azlonulamaz; kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz”*(m.139/I).

---

⁶⁰ Bununla birlikte, danışma ve inceleme mercii olarak Danıştay'ın görevlerini kısaca belirtmek gerekirse, bu görevler şunlardır: 1- Başbakanlık ve bakanlar kurulunca gönderilen kanun tasarıları ve teklifleri hakkında görüş bildirmek. 2- Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık tarafından gönderilen işler hakkında görüşünü bildirmek. 3-Tüzük tasarılarını ve imtiyaz sözleşme ve şartlaşmalarını inceler. hakkında görüşünü bildirmek. 4- Bu kanunla ve diğer kanunlarla verilen danışma ve inceleme görevlerini yapmak. Bu bağlamda, Danıştay'ın bu görevlerini yerine getirmekle görevli Danıştay 1. Dairesi ile İdari İşler Kurulu'nun görevlerini incelemek de gerekmemektedir.

* “Hakimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler “ (m.140/II).

* “Hakimler ve savcılar altmış beş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; askeri hakimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir.”(m.140/IV). “Hakimler ve savcılar kanunda belirtilenlerden başka resmi ve özel hiçbir görev alamazlar “(m.140/V).

Gerek temyiz mercii olarak gerekse ilk derece idari yargı yeri olarak **Danıştay’ın görevlerine gelince;** bu görevler Danıştay Yasasının çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. Bu görevler şunlardır:

* İdare Mahkemeleri ile vergi mahkemelerince verilen nihai kararlar, görevli ve yetkili *Danıştay dairelerinde* temyiz yolu ile incelenerek karara bağlanır.

* İlk derece mahkemesi olarak Danıştay’da görülen davalarla ilgili nihai kararlar, Danıştay *İdari Dava Daireleri Genel Kurulunda* temyiz yoluyla incelenir ve karara bağlanır.

* Vergi dava dairelerinden Danıştay Yasasının 24. maddesinde belirtilen konularda ilk derece mahkemesi sıfatıyla nihai olarak verilen yargı kararları, *Vergi Daireleri Genel Kurulunda* temyiz yolu ile incelenerek karara bağlanır.

* İdare mahkemelerince verilen ısrar kararları, *İdari Dava Daireleri Genel Kurulu’nda* kesin olarak incelenerek karara bağlanır .

II- DANIŞTAY MESLEK MENSUPLARI

Danıştay meslek mensupları; *Danıştay Başkanı, Danıştay Başsavcısı, Danıştay başkanvekilleri, daire başkanları ile üyeleridir.* Bu meslek mensupları, yüksek mahkeme hakimleri olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunların kendilerine sağladığı teminat altında görev yaparlar.

A) DANIŞTAY TETKİK HAKİMLERİ VE SAVCILARI

Danıştay, tetkik hakimleri ile savcılar, beş yıl meslekte hizmet etmiş ve olumlu sicil almış idari yargı hakimleri arasından Hakimler ve savcılar Yüksek Kurulunca atanırlar.

Danıştay tetkik hakimlerinin görev yerleri, *Başkanlık Kurulu* tarafından belirlenir. Görev yerleri, aynı usulle değiştirilir. İdari bakımdan zaruret olmadıkça bir sicil devresi geçmeden görev yerleri değiştirilemez. Sicil devresi en az altı aydır. Tetkik hakimlerin göre yaptıkları kurul ve daireler, yönetmelikte belirlenecek esas ve sürelerle göre değiştirilebilir.

B) DANIŞTAY ÜYELERİ

Danıştay üyeliği, yargıçlık mesleğinden ve idari görevlerden gelenler olmak üzere iki farklı kaynaktan sağlanır.

1- Yargıçlık mesleğinden gelenler

Danıştay'da boşalan üyeliklerin dörtte üçü idari yargı hakim ve savcılığı yapmış olanlar arasından Hakimler ve savcılar Yüksek Kurulunca seçilir ve atanır. İdari yargı hakim ve savcılarının Danıştay üyeliğine seçilebilmeleri için şu iki koşulun yerine getirilmiş olması gerekir:

a) *Birinci sınıfa ayrılmış olmaları ve birinci sınıfa ayrılma niteliğini kaybetmemek,*

b) *Bu sınıfa ayrıldıktan sonra en az üç yıl bu görevlerde başarı ile çalışmış olmak.*

2- İdari görevlerden gelenler

Danıştay üyelerinin **dörtte biri** idari görevlerden gelenler arasından *Cumhurbaşkanınca seçilir. İdari görevlerden Danıştay üyeliğine seçilebilmek için yerine getirilmesi gereken koşullar şunlardır:*

a) Yüksek öğrenim yapmış olmak

b) Yüksek öğrenimin tamamlanmasından sonra Devlet hizmetinde yirmi yıl, aşağıda sayılan görevlerde toplam olarak en az üç yıl çalışmış olmak,

c) Birinci derece aylığını kazanılmış hak olarak elde etmek,

d) Hakimliğin gerektirdiği ahlak ve seciyeyle sahip olmak,

e) Yasada sayılan görevlerden birinde bulunmuş olmak.

Bulunulmuş olması gereken Yasa'da sayılan görevler şunlardır: *Bakanlık, müsteşarlık, müsteşar yardımcılığı, elçilik, valilik; generallik, amirallik; Devlet başkanlığı genel sekreterliği; genel ve katma bütçeli dairelerde veya kamu kuruluşlarında genel müdürlük veya en az bu derecedeki tetkik ve teftiş kurul başkanlıkları; yükseköğretim kurumlarında hukuk, iktisat, maliye, kamu yönetimi profesörlüğü; bakanlıklarda baş hukuk müşavirliği veya birinci hukuk müşavirliği veya Maliye Bakanlığında bu derecelerdeki hukuk müşavirliği, müşavir avukatlığı veya muhakemat müdürlüğü .*

C) DANIŞTAY BAŞKANI, BAŞKANVEKİLLERİ, DAİRE BAŞKANLARI VE BAŞSAVCISI,

Bu Danıştay mensuplarının, *seçilme usulü ve şekli, seçen organ, seçilme süresi ve göreve vekaletle ilişkin başlıca kurallar şunlardır:*

* Danıştay başkanı, Başsavcısı, başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilirler.

* Danıştay Başkanı ve Başsavcısı seçilebilmek için sekiz yıl, başkanvekili ve daire başkanı seçilebilmek için altı yıl süre ile Danıştay üyeliği yapmış olmak zorunludur.

* Danıştay Başkanı, Başsavcısı, başkanvekilleri ve daire başkanlarının görev süreleri dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler, yeniden seçilemeyenler ile seçime girmeyenler veya süreleri dolmadan bu görevlerden çekilenlerin Danıştay üyeliği devam eder.

* Seçim gizli oyla yapılır. İlk üç oylamada sonuç alınamazsa, seçim üçüncü oylamada en çok oy alan iki aday arasında yapılır. Dördüncü oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa seçim, yeniden aday gösterilerek tekrarlanır. Şu kadar ki, bundan sondaki üç oylamada sonuç alınamazsa dördüncü oylamada en çok oy alan seçilmiş sayılır.

* Genel Kurulun bu seçim için yapacağı toplantılarda üye tam sayısının en az dörtte üçünün hazır bulunması şarttır.

* Danıştay başkanlığının boşalması, Danıştay başkanının izinli veya özürlü olması hallerinde başkanvekillерinden en kıdemlisi Danıştay başkanına vekalet eder.

Dairelerden en kıdemli üye başkana vekalet eder. Başsavcıya Danıştay Başkanının seçeceği ve Başsavcılığa seçilme niteliğine sahip bir Danıştay üyesi vekalet eder.

III- DANIŞTAY DAVA DAİRELERİ VE GENEL KURULLARI

A) DAVA DAİRELERİ

1- Oluşumu ve İşleyişi

Danıştay dairelerinden her biri bir başkan ve en az dört üyeden kurulur. Görüşme sayısı beştir. Kararlar çoğunlukla verilir

Daire başkanları Genel Kurul tarafından belirli bir dairenin başkanı olarak seçilirler.

Üyeler, Başkanlık Kurulu'nun kararı ile dairelere ayrılırlar ve hizmetlerin icaplarına göre, daireleri aynı usule değiştirebilir. Dairelerde meydana gelecek noksanlıklar, diğer dairelerden üye almak suretiyle tamamlanır. Noksanlığı tamamlayacak üyeler yine Başkanlık Kurulunun kararı ile önceden tespit edilir.

Danıştay dava dairelerinde görev yapacak üyelerin yükseköğrenimlerini, hukuk ve hukuk bilgisine programlarında yer veren

siyasal bilimler, idari bilimler, iktisat ve maliye alanlarında yapmış olmaları gereklidir.

Ayrıca, her dairede, dava dosyaların incelenmesinde ve kararların hazırlanmasında yardımcı olmak üzere yeteri kadar *tetkik hakimi* bulunur.

2- Dava Daireleri ve Görevleri

Danıştay dava dairelerinin sayısı, 9.2.2011 tarih ve 6110 Sayılı Yasa ile yapılan son değişiklikten önce 2. daireden 13. daireye kadar daireleri kapsayan 12 tane idi. Bu dairelerin her birinin hangi görevlerle görevli olduğu, görevler tek tek sayılmak suretiyle belirtilmişti.

6110 Sayılı Yasayla Danıştay Yasasının 27. maddesinde yapılan değişiklikle, Danıştay dava dairelerinin sayısı 15'e çıkarılmış ve bu dairelerin görevlerinin belirlenmesinde ise daha farklı bir yöntemle başvurulmuştur. Buna göre, Danıştay'ın ve dairelerinin asıl görevinin idari uyuşmazlıkları çözmek olduğu ilkesinden hareketle, önce istisna olan vergi dairelerinin uyuşmazlıklarıyla görevli daireler belirlenmiş- ki bunlar 3, 4, 7, 9. dairelerdir- ve bunlar dışındaki dava dairelerinin idari uyuşmazlıklara bakmakla görevli olduğu belirtilmiştir (m. 27/I).

Bu ilke dışında, idari ve vergi dava daireleri arasındaki işbölümü bazı ikincil derecede ilkeler bağlanmıştır. 27. maddenin sonraki fıkraları hükümlerine göre İdari dava daireleri ile vergi dava daireleri kendi aralarında işbölümü esasına göre çalışır.

Özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde, dava daireleri arasındaki işbölümü karar tasarısı **aşağıdaki esaslar uyarınca, Başkanlık Kurulu** tarafından hazırlanır. Hazırlanan işbölümü karar tasarısı, toplantı tarihinden yedi gün önce ilân edilmek kaydıyla Genel Kurulun onayına sunulur. Genel Kurul, işbölümü karar tasarısını aynen onaylayabileceği gibi üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine değiştirerek de onaylayabilir

1. *İptal davaları ve idari sözleşmelerden doğan davalar yönünden, daireler arasındaki işbölümünün belirlenmesinde uyuşmazlığın kaynaklandığı mevzuat* esas alınır.

2. *Tam yargı davaları yönünden işbölümü; a) Zarara neden olan idari işlemde doğan uyuşmazlığı çözmekle görevli daireye göre, b) Zarar idari eylemden kaynaklanmışsa hizmetin niteliğine göre belirlenir.*

3. *Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlere ilişkin davalarda vergi dava daireleri arasındaki işbölümünün belirlenmesinde uyuşmazlığın kaynaklandığı mevzuat* esas alınır.

4. *Temyiz incelemesi yapmakla görevli daire, aynı konuda ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülecek davalara bakmak ve olağanüstü kanun yolları incelemelerini de yapmakla görevlidir.*

5. İdare mahkemeleri arasında görev ve yetkiye ilişkin uyuşmazlıklarda ve bağlantılı davalarda merci tayini, uyuşmazlığın esasını çözümlemekle *görevli idari dava dairesince* yapılır.

6. Vergi mahkemeleri arasında görev ve yetkiye ilişkin uyuşmazlıklarda ve bağlantılı davalarda merci tayini, uyuşmazlığın esasını çözümlemekle *görevli vergi dava dairesince* yapılır.

7. İşbölümünde idari ve vergi dava dairelerinden herhangi birinin görevinde olduğu belirlenmemiş davalara bakmak üzere *birer idari ve vergi dava dairesi görevlendirilir*.

8. İşbölümünde aynı mevzuattan kaynaklanan uyuşmazlıkların birden fazla dairede çözülmesi konusunda farklı esaslar belirlenebilir.

9. Dairelerden birinin yıl içinde gelen işleri normal çalışma ile karşılanamayacak oranda artmış ve daireler arasında iş bakımından bir dengesizlik meydana gelmiş ise takvim yılı başında ikinci fıkrada belirlenen usule göre bir kısım işler başka daireye verilebilir.

10-Bu madde uyarınca alınan kararlar Resmî Gazetede yayımlanır ve yayımı izleyen ay başından itibaren uygulanır

11. Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davalar, alacağın tahakkukuna ilişkin davalara bakmakla görevli dava daireleri tarafından çözülür (m.35) .

12. Bir vergiyi kaldıran ve yerine aynı veya benzeri nitelikte yeni bir vergi koyan kanunlardan doğan uyuşmazlıklar, önceki vergiden doğan uyuşmazlıkları çözümlemekle görevli dairece çözülür(m 36).

B) İDARİ VE VERGİ DAVA DAİRELERİ GENEL KURULLARI

1- Görevleri

a) *İdari Dava Daireleri Kurulunun görevleri:* (1) İdare mahkemelerinden verilen ısrar kararlarını, (2) İdari dava dairelerinden ilk derece mahkemesi olarak verilen kararları temyizden inceleyerek karara bağlamaktır.

b) *Vergi Dava Daireleri Kurulunun görevleri;* (1) Vergi mahkemelerinden verilen ısrar kararlarını, (2) Vergi dava dairelerinden ilk derece mahkemesi olarak verilen kararları inceleyerek karara bağlamaktır.

2- Toplanması ve Karar Usulü

İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, idari dairelerin başkan ve üyelerinden, Vergi Dava Daireleri Genel Kurulu ise vergi dava dairelerinin başkalarıyla üyelerinden oluşur.

Dava daireleri genel kurullarına Danıştay Başkanı veya başkanın vekillerinden biri başkanlık eder.

Bu kurulların toplanma ve görüşme yeter sayısı on dokuzdur. Toplantıda hazır bulunanlar çift sayıda olursa en kıdemsiz üye kurula katılmaz.

İdari dava daireleri ile vergi dava dairelerinin ilk derece mahkemesi olarak verdikleri kararların temyiz veya itiraz yoluyla incelenmesinde bu dairelerde hükme müessir olacak hukuki işlemlerin yapıldığı toplantıda bulunmuş veya karar katılmış olanlar genel kurullarda bulunamazlar.

Bu temyiz ve itiraz incelemesinde genel kurulların toplanma ve görüşme yeter sayısı on beştir. Ancak, iki dava dairesinin birlikte yapacağı toplantıda verilen kararların incelenmesinde, toplanma ve görüşme yeter sayısı *on birdir*. Bu toplantılarda da hazır bulunanlar çift sayıda olursa en kıdemsiz üye kurula katılamaz.

Bu kurullarda kararlar oy çokluğu ile verilir. Her kurula yeri kadar tetkik hakimi ve memur verilir.

C) İÇTİHATLARI BİRLEŞTİRME KURULU

1-Toplanması ve Karar Usulü

İçtihatları Birleştirme Kurulu, *Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkan vekilleri, dava daireleri başkanları ve üyelerinden kurulur.*

Toplanma ve görüşme yeter sayısı en az otuz birdir. Toplantıda hazır bulunanlar çift sayıda olursa en kıdemsiz üye kurula katılmaz.

Esas hakkındaki kararlar, birinci toplantıda Kurul üye tamsayısının salt çoğunluğu ile, bu toplantıda karar yeter sayısı sağlanamaz ise ikinci toplantıda mevcudun salt çoğunluğu ile verilir. Kurulun diğer kararları oyçokluğu ile verilir.

İçtihatları Birleştirme Kuruluna yeteri kadar tetkik hakimi ve memur verilir.

2- İçtihat Birleştirme İsteminde Bulunacaklar ve Nedenleri

a) *Birleştirme veya değiştirmeyi isteme yetkisi:* İçtihatların birleştirilmesi veya birleştirilmiş içtihatların değiştirilmesi *Danıştay Başkanı, konu ile ilgili daireler, idari ve vergi dava daireleri genel kurulları veya başsavcı* tarafından istenebilir. *Aykırı kararlarla ilgili kişiler, içtihatların birleştirilmesi için Danıştay Başkanlığına başvurabilirler.*

b) *Nedenler:* İçtihatları Birleştirme Kurulu, aşağıdaki durumlarda içtihatların birleştirilmesi yoluna gidebilir:

1°-Dava dairelerinin veya idari ve vergi dava daireleri genel kurullarının kendi kararları arasında uyumsuzluk olduğunda;

2°-Dava dairelerinin veya genel kurulların ayrı ayrı verdikleri kararlar arasında aykırılık veya uyumsuzluk görüldüğü takdirde;

3°-Birleştirilmiş içtihatların değiştirilmesi gerekli görüldüğü takdirde.

c) *Usul ve Kararlarının Bağlayıcılığı*: İçtihatları Birleştirme Genel Kurulu, Danıştay başkanının havalesi üzerine, Danıştay Başsavcının düşüncesi alır; işi inceler ve lüzumlu görürse, içtihadın bileştirilmesi veya değiştirilmesi hakkında karar verir.

Kurulun, içtihatların birleştirilmesi veya değiştirilmesi hakkındaki kararları, gönderildikleri tarihten itibaren bir ay içerisinde Resmi Gazete’de yayımlanır. *Danıştay daire ve kurulları ile idari mahkemeler ve idare bu kararlara uymak zorundadır*

IV- DANIŞTAY’IN DİĞER KURULLARI

Danıştay’ın diğer kurulları, *Genel Kurul* ve *Başkanlık Kuruludur*. Bu kurulların doğrudan yargısal görevleri bulunmamakta, fakat yargı kararı veren organların oluşumunda ve yargı görevlerinin dağılımı gibi konularda, yargı işlevinin yerine getirilmesini dolaylı olarak etkileyecek görevleri bulunmaktadır.

A) DANIŞTAY GENEL KURULU VE BAŞKANLIK KURULU

1- Danıştay Genel Kurulu

Danıştay Genel Kurulu, Danıştay *Başkanı*, *Başsavcı*, *başkanvekilleri*, *daire başkanları* ve *üyeleri ile genel sekreterden oluşur*.

Genel Kurulun toplanma ve görüşme yeter sayısı başkan ve üyeler tam sayısının yarısından fazlasıdır. *Kararlar çoğunlukla verilir*. Oylarda eşitlik halinde, başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır. Genel kurulun toplantı yeter sayısına ilişkin özel hükümler saklıdır.

Görevleri; Danıştay Genel Kurulu, bu kanunla ve diğer kanunlarla bu Kurula verilen *seçim görevleri* ile diğer görevleri yapar ve bu Kanunla öngörülen *içtüzük ve yönetmelikleri kabul eder* (Md. 45).

2- Başkanlık Kurulu

Başkanlık kurulu, Danıştay Başkanının başkanlığında Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanlarından oluşur. Kurul, Danıştay Başkanının davetiyle toplanır.

Bu Kurulun görevleri; şu konularda inceleme yapar, düşüncesini bildirir ve gereğine göre karar verir:

- a) Üyelerin dairelere ayrılımları;
- b) Zorunluluk halinde daire başkanlarının ve üyelerin dairelerinin değiştirilmesi,
- c) Daireler arasında iş dağılımı,
- d) Danıştay daireleri arasında çıkan görev uyuşmazlıklarının giderilmesi,
- e) Ayrı yargı çevrelerinde bulunan idare ve vergi mahkemeleri arasında görev ve yetkiye ilişkin uyuşmazlıklarda ve bağlantılı davalarda merci tayini,
- f) Danıştay Başkanının Kurulda görüşülmesini uygun gördüğü işler.

B) DANIŞTAY İDARİ DAİRELERİ VE İDARİ İŞLER KURULU

1-İdari Daireler

Danıştay idari dairelerinin oluşumu, üyelerin nitelikleri ve seçilmesi, toplanması, noksanlıkların giderilmesine ilişkin esas ve usuller dıa dairelerinde olduğu gibidir.

Dava daireleri ile 2. dairenin görevlerini belirleyen hükmün kaldırılmasından sonra tek kalan 1. idari daire arasındaki fark, görevlerinin niteliğindedir. Aşağıda görüldüğü gibi, bu dairenin görevleri yargı kararı vermek değil, esas itibarıyla yönetsel icrai kararların alınmasında yardımcı olacak görüş veya düşünce bildirmektir.

Gerçekten, idari bir daire olan Danıştay Birinci Dairesi kendisinden istenmesi halinde veya itiraz üzerine; aşağıda sayılan işler hakkında, inceleme yapmak, görüş veya düşüncesini bildirmek ve idari nitelikteki uyuşmazlıkları sonuçlandırmakla görevlidir.

* Başkanlık ve Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarı ve tekliflerini

* Başbakanlıktan gönderilen tüzük tasarılarını

* Bayındırlık imtiyazları ile madenlerin imtiyaza bağlanması ve maden imtiyazların bozulması işlerini,

* İdari makamlar arasında görev ve yetkiden doğan ve başbakanlıktan gönderilen uyuşmazlıkları,

* Kanunlarında Danıştay'dan alınacağı yazılı bulunan düşüncelere ilişkin istekleri

* Danıştay'ca istişari mahiyette incelemek ve düşüncesini bildirmek için Devlet Başkanlığı ve Başbakanlıktan gönderilecek işleri.

- * Kamulaştırma Kanununun otuzuncu maddesinin uygulanmasından çıkan uyuşmazlıkları,
- * İl İdareesi Kanunu gereğince doğrudan doğruya veya itiraz yoluyla Danıştay'a verilen işleri,
- * Belediye Kanunu ile Danıştay'a verilen idari davaya konu olmayan işleri,
- * Derneklerin, kamu yararına çalışan derneklerden sayılabilmesi için yapılacak teklifleri,
- * Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yargılanmalarına ilişkin mevzuat uyarınca görülecek işleri,
- * Diğer idari dairenin görevi dışında kalan işleri

2- İdari İşler Kurulu

a) Oluşumu

İdari işler Kurulu, idari daireler başkanı ve üyeleri ile her yıl genel kurulca seçilecek on dava dairesi başkan ve üyesinden oluşur. Bu kurula Danıştay Başkanı ve Başkan Vekillerinden biri başkanlık eder. Toplanma ve görüşmeye yeter sayısı on beştir.

Kararlar oyçokluğu ile verilir. Oylarda eşitlik halinde başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.

İdari işler kuruluna yeteri kadar tetkik hakimi ve memuru verilir.

b) Görevleri

İdari işler kurulu aşağıda belirtilen konuları inceler ve gereğince göre karara bağlar veya düşüncesini bildirir. Bu kurul tarafından verilen bozma kararları Danıştay'ın ilgili dairesini bağlar.

- * İmtiyaz verilmesine ilişkin sözleşme ve şartlaşmaları;
- * Kanunlarda Danıştay idari işler kurulunda görüşüleceği yazılı olan işleri,
- * Danıştay idari daire ve kurulları arasında çıkacak görev uyuşmazlıklarını,
- * Yukarıda yazılı olanlardan başka idari dairelerden çıkan işlerden Danıştay Başkanının havale edeceği işleri,
- * Çeşitli kanunlarda Danıştay Genel Kurulunca görüşülerek karara bağlanacağı yazılı işler, bu kanun yürürlüğe girdiği tarihten sonda Danıştay idari işler kurulunca görüşülerek karara bağlanır.

3. Usuller

Görevli idare, kanun tasarı ve teklifleriyle tüzük tasarıları üzerindeki incelemesini Danıştay geliş tarihinden itibaren üç ay içerisinde

sonuçlandırmak zorundadır. Kanun tasarı ve teklifleriyle tüzük tasarıları görevli daire dışında başka bir daire veya kurulda bir daha görüşülemez

İncelenmekte olan işler hakkında lüzum görülen her türlü evrak getirilebileceği ve bilgi istenebileceği gibi, tamamlayıcı veya aydınlatıcı bilgiler alınmak üzere ilgili dairelerden veya uygun görülecek diğer yerlerden yetkili memur ve uzmanlar da çağrılabilir (m. 49/2).

İstenen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine ve yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, ilgili makam, gerekçesini bildirmek suretiyle söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir (m.49/2).

Başkan, görüşmeleri idare eder ve oya sunulacak hususları belirler. Göreve ve usule ait meselelerde azınlıkta kalanlar, işin esası hakkında oylarını kullanmak zorundadırlar (m.50).

Kararlar da, toplantıya katılanların ad ve soyadları, işin konusu, verilen kararların gerekçeleri, azınlıkta kalanların görüşleri ve karar tarihi belirtilir. Kararlar, toplantıya katılan Başkan ve üyeler tarafından imzalanır (m. 51).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASKERİ YARGI

Askeri yargı⁶¹, işlevsel açıdan, Anayasa'nın 145.maddesinde askeri mahkemelerle ilgili hükümlerle açıklanabilir. Bu maddeye göre, " asker kişilerin; askeri olan suçları ile bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler (m.145/I). Askeri mahkemeler, asker olmayan kişilerin özel kanunda belirtilen askeri suçları ile kanunda gösterilen görevlerini ifa ettikleri sırada veya kanunda gösterilen askeri mahallerde askerlere karşı işledikleri suçlara da bakmakla görevlidirler(m.145/II). Askeri mahkemelerin savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları; kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adli yargı hakim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir"(m.145/III). Askeri yargı deyimi geniş veya işlevsel anlamda, askeri ceza mahkemeleri ve askeri disiplin mahkemeleri yanında Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'ni de içerecek şekilde anlaşılabilir. Bu anlamıyla askeri yargı; asker kişiler, askeri hizmetler ve işlemlerle ilgili uyuşmazlıklara bakan mahkemelerin oluşturduğu bir yargı düzenini ifade etmektedir.

Askeri Yargı, üç başlık veya alt bölüm halinde incelenebilir: *Askeri Ceza Yargısı, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Deniz Müsade Mahkemeleri*.

Bu askeri yargı yerlerinin nitelikleri ve görev konuları birbirinden oldukça farklıdır. Gerçekten, bu yargı yerlerinin görevleri, ceza uyuşmazlıklarından idari uyuşmazlıklara, idari işlem olan disiplin kararlarının denetlenmesinden; denizde zapt olunan bir deniz taşıma aracının veya malın müsaderesine veya serbest bırakılmasına karar vermek; bunlarla ilgili itirazları incelemek ve denizde zapt ve müsadere yetkisinin kullanılmasıyla ilgili olarak alınan önlemlerin yasaya uygun olup olmadığı hakkında karar vermek gibi konuları kapsamaktadır.

Öte yandan, Askeri Yarı kapsamına giren yukarıda belirtilen yargı yerlerinden disiplin mahkemeleri ile Deniz Müsade Mahkemelerinin gerçekte birer mahkeme veya yargı yeri oldukları bile tartışılabilir. Zira, bu iki yargı yerinin yapıları ve kararlarının nitelikleri, bir mahkemede bulunması gereken özellikleri pek taşımamaktadır.

Askeri yargı içinde ele alınan bu yargı yerlerinin tek ortak noktası, bir yandan gerek işlem gerekse eylem olarak dava veya

---

⁶¹ Anayasa m.145'e göre, " askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askeri hakimlerin özlük işleri askeri savcılık görevlerini yapan askeri hakimlerin mahkemesinde görevli bulundukları komutanlık ile ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı, askerlik hizmetinin gereklerine göre kanunla düzenlenir. Kanun, ayrıca askeri hakimlerin yargı hizmeti dışındaki askeri hizmetler yönünden askeri hizmetlerin gereklerine göre teşkilatında görevli bulundukları komutanlık ile olan ilişkilerini de gösterir".

uyuşmazlık konularının “askeri” nitelikte olması, diğer yandan söz konusu yargı yerlerinin mensupları ile belirli istisnalar dışında eylem ve işlemleri yapanların niteliğinin de yine “asker” veya yapılan işlerin “askeri” nitelikte olmasıdır. Bu nedenle, söz konusu yargı yerleri “Askeri Yargı” başlığı altında inceleme konusu yapılmaktadır.

BİRİNCİ ALT-BÖLÜM ASKERİ CEZA YARGISI

Askeri Ceza Yargısı deyimi, *Askeri Ceza Mahkemeleri, Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri ve Disiplin Mahkemeleri ile Askeri Yargıtay’ı* içine alacak genişlikte ve kapsamda bir deyimdir. Zira, bunlardan ilk üç yargı yerinin görev ve yetkileri, suç oluşturan eylem ve işlemleri konu almakta ve bu eylem ve işlemleri vereceği cezai nitelikte kararlarla yaptırıma bağlama görev ve yetkisine sahip bulunmaktadır. Yine, Askeri Yargıtay da, bu üç askeri yargı yerinin kararlarını bir temyiz mercii olarak denetleme yetkisine sahip bir *askeri yüksek mahkemedir*. Dolayısıyla, **Askeri Ceza Yargısı** kapsamı içinde yer alan *Askeri Ceza Mahkemeleri, Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri ve Disiplin Mahkemelerini, İlk Derece Askeri Ceza Yargı Yerleri* başlığı altında toplayarak ve **Askeri Yargıtay’ı** da ayrı bir başlık altında ele alarak, *Askeri Ceza Yargısı Alt Bölümünü* bu iki başlık altında inceleyebiliriz.

I- İLK DERECE ASKERİ CEZA YARGI YERLERİ

Yukarıda belirtildiği gibi, Alt Derece Askeri Ceza Yargı Yerlerini, *Askeri Ceza Mahkemeleri, Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri ve Disiplin Mahkemeleri oluşturmaktadır*. Bu yargı yerleri, *kuruluş, oluşum, görevleri, mensupları, mensuplarının atanması ve bunların görev ve yetkileri* çerçevesinde incelenebilir.

A) ASKERİ CEZA MAHKEMELERİ

Askeri ceza mahkemelerin görevi sadece askeri suçlarla ilgili ceza davalarına bakmaktır. Burada, bu mahkemelerin kuruluşu, oluşumu, görev ve yetkileri, üyeleri, üyelerinin nitelikleri, atanmaları, bunların görev ve yetkileri gibi konular inceleme konusu yapılacaktır.

1- Kuruluşu

Askeri mahkemeler; diğer tüm mahkemeler gibi Anayasa'nın (Anayasa m.138) mahkemelere tanıdığı yargı bağımsızlığına sahip olan, yargı yetkisini Türk Milleti adına kullanan yargı yerleridir. Bu bağlamda, hakim ve savcılar Anayasa'nın 139 ve 140.maddeleri ile tanınan yargı güvencelerinden yararlanır.

Askeri Mahkemeler Milli Savunma Bakanlığı tarafından kurulan ve kaldırılan mahkemelerdir.

Kuruluş yerleri ise kolordu, ordu, kuvvet komutanlıkları ve Genelkurmay Başkanlığıdır. Kuvvet Komutanlıklarının yapacakları teklif veya Genelkurmay Başkanlığının, doğrudan doğruya göstereceği lüzum üzerine, diğer kıta komutanlıkları veya askeri kurum amirliklerinde de askeri mahkeme kurulabilir ve aynı yolla kaldırılabilir.

2- Oluşum

Askeri mahkemeler *iki askeri hakim ve bir subay* üyeden oluşur.

Genelkurmay Başkanlığında kurulan askeri mahkeme, general ve amiralleri yargıladığı zaman, *üç askeri hakim ile iki general veya amiral olmak üzere beş üyeden oluşur.*

İki yüz ve daha fazla sanık hakkında açılan davalarda askeri mahkeme, dört hakim ve bir subay üyeden oluşur. Duruşma sonuçlanıncaya kadar birleştirme veya başka nedenlerle sanık sayısının iki yüz veya daha fazla miktara ulaştığı davalarda da bu hüküm uygulanır. Ancak, duruşma sonuçlanıncaya kadar görülmekte olan davadaki sanık sayısının bu miktardan aşağı düşmesi halinde, askeri mahkeme kuruluşunda değişiklik yapılamaz

Mahkeme başkanlığı için üyenin, askeri hakim sınıfından olup olmaması konusunda bir ayırım yapılamamaktadır. Yasa'ya göre üyelerden en kıdemlisi mahkeme başkanlığı görevini yapar.

3- Mahkeme Üyelerinin Nitelikleri

a) Askeri Hakim Üyeler

Askeri hakim statüsündeki üyeler, *hukuk fakültesi mezunları* arasından *Özel Yasası'nda aranan koşullara ve öngörülen usullere göre mesleğe atanan askeri hakim niteliğini kazanmış olan üyelerdir.*

b) Subay Üyeler

aa) *Nitelikleri:* Askerî mahkemelerde bulunacak subay üyelerin, *en az yüzbaşı rütbesinde, muharip sınıftan olmaları gerekir.* Ayrıca, subay üyenin *yargılanan sanığın en az bir üst rütbesinde olması gerekir.* Ancak savaş sırasında esir edilen subayların yargılanmalarında bu koşulu yerine getirmek

mümkün değilse dikkate alınmaz. *Yargılama zamanında subay üyenin ayrıca sanığın en yakın amiri olmaması ve, taksirli suçlar hariç, bir suçtan hükümlü olmaması gerekir.*

*bb) Seçimi:*Subay üyeler ile yedekleri, askeri mahkemenin kurulduğu yerin komutan veya askeri kurum amiri tarafından, o mahkemenin yetkisine giren birlik ve kurum mensupları arasından bir yıl süre ile değiştirilmemek üzere seçilir.

3-Askeri Savcılık ve Adli Müşavirlik

aa) Savcılık: Askeri mahkemenin kurulduğu yerdeki her kıta komutanı veya askeri kurum amirinin yanında, *bir askeri savcı ile yeteri kadar askeri savcı yardımcı olarak bulunur.*

Kıta komutanı veya askeri kurum amiri, bir suçun işlendiğini öğrendiklerinde, askeri savcıya soruşturma açma emri verebilir ve yapılmakta olan soruşturma hakkında askeri savcıdan her zaman bilgi isteyebilirler.

bb) Adli Müşavirlik: Adli müşavirler, kıta komutanları veya askeri kurum amirlerinin hukuk işlerine bakan, kanun yollarına başvurmada komutan ve askeri kurum amirleri adına ceza soruşturması ve dava dosyalarını incelemeye yetkili olan askeri görevlilerdir.

4- Askeri Mahkemelerin Görevleri

a) Genel Kural

aa) Askeri Görev ve Ölçütleri

Askeri mahkemeler, kanunlarda aksi yazılı olmadıkça, *asker kişilerin askeri olan suçları ile bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler (m.9).*

Yasanın bu hükmüne göre, görevleri yönünden askeri mahkemeler, aşağıda belirtilen suçlarla ilgili davalara bakmakla görevli mahkemelerdir: (1) *Asker kişileri askeri olan suçlar,*(2) *Asker kişiler aleyhine işlenen suçlar,* (3) *Askeri yerlerde işlenen suçlar,* (4) *Askerlik hizmeti ve görevleri ile ilgili olarak işlenen suçlar.*

Bu mahkemelerin görevleri konusunda Yasanın 9.maddesinin bu ifadesinden öne çıkan belirleyici ana kavramlar, *asker kişi, askeri suç, askeri yer, askerlik hizmeti ve görevi* kavramlarıdır. Bu nedenle, öncelikle askeri mahkemelerin görevleri konusunda bu kavramların yasal ve hukuksal tanımlarını belirlemek gerekir.

bb) Asker kişi: Askeri Mahkemeler Kanunu (AMK)'nın 10. maddesine göre *asker kişi olarak nitelenebilecek kimseler şunlardır:*

(1) *Muvazzaf askerler*; (mareşalden asteğmene kadar) subaylar, astsubaylar, askerî öğrenciler, uzman jandarmalar, uzman erbaşlar, erbaş ve erler;

(2) *Yedek askerler* (askeri hizmette bulundukları sürece),

(3) *Milli Savunma Bakanlığı veya Türk Silahlı Kuvvetleri kadro ve kuruluşlarında çalışan sivil personel*. Ancak bunların asker kişi sıfatları, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 115. maddesinde belirtilen yükümlülükleri ile sınırlıdır (Ask. Ceza K. M.3/II).

(4) *Askeri işyerlerinde çalışan ve İş Kanununa tabi bulunan işçiler*,

(5) *Rızası ile Türk Silahlı Kuvvetlerine katılanlar*.

(6) Asker kişi kavramı, Askeri Ceza kanununun 3. ve 4. maddelerinde de tanımlanmıştır. Bu maddelerde asker kişi kavramına *ihtiyat askerleri* de eklenmektedir.

cc) *Askeri suç*: Askeri suç, Askeri Ceza kanunu'nun 1. maddesinde tanımlanmıştır. Bu madde hükümlerine göre; askerî suçlar, *askerî cürümler ve askerî kabahatlerdir*.

(1) *Askerî cürüm*, Askeri Ceza Kanunu'nun ölüm, ağır hapis ve hapis cezalarıyla cezalandırdığı suçlardır. Ağır hapis ve hapis cezalarının mahiyeti, sonuçları ve icrası TCK hükümlerine tabidir. Bu suçlar, Askeri Ceza Kanunu'nun 54-161. maddelerinde öngörülmüş ve düzenlenmiş olan çeşitli askerî suçlardır (hıyanet, firar, isyan, emre itaatsizlik, fesat karıştırma, nüfuzun kötüye kullanılması, mallara ve kişilere karşı suçlar, hizmet ihlali, askerî disiplini bozan eylemler vs.).

(2) *Kabahatler*, ACK'nın kısa hapis cezasıyla cezalandırdığı suçlardır. Kısa hapis cezaları, göz hapsi, oda hapsi ve katıksız hapis cezalarıdır (ACK m.23-28). *Bu cezalar dışında kalan askerî cezaları gerektiren suçlar cürümlerdir*.

dd) *Askerî Hizmet*

Askeri Ceza Kanununun uygulanmasında *askerî hizmet deyimi*, gerek malum ve muayyen olan gerekse bir amir tarafından emredilen bir askerî görevin astlar tarafından yapılması halidir. Bu tanımdaki “malum ve muayyen” hizmetler; Anayasa, yasalar ve diğer hukuk kurallarıyla düzenlenmiş ve nesnel olarak belirlenmiş, tanımlanmış hizmetlerdir. Bir amir veya üst tarafından verilen görevler ise nesnel olarak belirlenen hizmetler çerçevesinde görevin gereği olarak verilen ve yapılması gereken işler, eylemler, işlemler veya görevlerdir. Dolayısıyla, *Yasada kullanılan hizmet deyimini nesnel olanlara, görev deyimini de üstlerce verilen emirlere ilişkin olanlar karşılığı olarak anlamak daha uygun olur*.

ee) *Askerî Yer*

Askerî yer, yasalarda tanımı yapılmamakla birlikte, *askerî hizmetlerin ve görevlerin yapıldığı coğrafi alanlar olarak anlamak gerekir*.

b) Göreve İlişkin Özel Durumlar

aa) Adli ve Askeri Ceza Yargısının Görev Alanlarına Giren Ortak Suçlar

Askeri mahkemelere ve adliye mahkemelerine tabi kişiler tarafından bir suçun müştereken işlenmesi halinde;

* Suç Askeri Ceza Kanununda yazılı bir suç ise sanıkların yargılanmaları askeri mahkemelerin görevine girer.

* Suç Askeri Ceza Kanununda yazılı olmayan bir suç ise, adliye mahkemelerinin görev alanına girer (m.12).

bb) Yabancı Asker Kişilerin Askerî Mahkemelerde Yargılanmalarında Görev⁽¹⁾

Uluslararası anlaşmalar gereğince yabancı asker kişilerin askerî mahkemede yargılanmalarını gerektiren suçları hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılması Millî Savunma Bakanının iznine bağlıdır (m. 11).

cc) Barış Zamanında Askerî Ceza Kanununa Tâbi Sivil Kişilerin Suçlarının Yargılanmasında Görev⁶²

Askerî Ceza Kanununun 55, 56, 57, 58, 59, 61, 63, 64, 75, 79, 80, 81, 93, 94, 95, 114 ve 131 inci maddelerinde yazılı suçlar, askerî mahkemelerin yargı yetkisine tâbi olmayan sivil kişiler tarafından barış zamanında işlenirse; bu kişilerin yargılanması, adlî yargı mahkemeleri tarafından, Askerî Ceza Kanunu hükümleri uygulanmak suretiyle yapılır (m.13).

dd) Savaş Halinde Askeri Mahkemenin Görevi:

Askeri mahkemeler, savaş halinde aşağıda belirtilen davalara bakmakla görevlidirler:

(1)Asker kişilerin işledikleri suçlara ait bütün davalar, (2) Asker kişilerle müştereken suç işleyen sivil kişilere ait davalar, (3) Türkiye Cumhuriyeti Hükümetin ile özel bir antlaşma yapılmamış olması koşuluyla, muharip Türk Silahlı Kuvvetleri yanında bulunmalarına izin verilmiş olan yabancı askerlerin işledikleri suçlara ait bütün davalar ; (4) Savaşta esir edilenlerin işledikleri suçlara ait bütün davalar, (5)Adliye mahkemelerinin bulunmadığı savaş bölgelerinde işlenmiş suçlara ait bütün davalar,

(6) Bir hizmet veya sözleşme ve yüklenme veya her hangi bir sebep ve suretle muharip Türk Silahlı Kuvvetleri yanında bulunan veya Türk Silahlı Kuvvetlerini takip eden kişiler ile Türk Silahlı Kuvvetleri yanında bulunmaya izin verilmiş olan yabancı askerlerin yanlarında

⁶² Bu arada yer alan; "... ve sanık hakkında kamu davası açılmamış olması" sözcükleri, Anayasa Mahkemesinin 1/7/1998 tarih ve E.: 1996/74, K.: 1998/45 sayılı kararı ile iptal edildiği için metinden çıkarılmıştır.

bulunan kişiler tarafından işlenen Askeri Ceza Kanununda yazılı askeri suçlara ait davalar,

(7) 1632 sayılı Askerî Ceza Kanununun 55, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 75, 78, 80, 81, 93, 94, 95, 100, 101, 102, 124, 125 ve 127 nci maddelerinde yazılı suçlara ait davalar,

(8) İlan olunan harekât bölgesinde, birinci derece askerî yasak bölgeler içinde veya nöbet yerlerinde karakollarda kışla ve karargâhlarda, askerî kurumlarda, yerleşme ve konaklama amacıyla kullanılan bina ve mahaller içinde askerlere karşı işlenen 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 86, 106, 108, 113, 125 ve 265 inci maddelerinde yazılı suçlara ait davalar,

(9) Nöbet, devriye, karakol, inzibat, askerî trafik, kolluk veya kurtarma ve yardım görevi yapan askerlere karşı bu görevleri yaptıkları sırada işlenen (8.) bendinde yazılı suçlara ait davalar.

ee) General ve Amirallerin Yargılanmasında Görev

General ve amirallerin askeri mahkemelere tabi suçlarından dolayı yargılanmaları Genelkurmay Başkanlığında kurulan askeri mahkemede yapılır.

ff) İstirdat ve Tazminat Davalarında Görev

Suçlardan doğan istirdat ve tazminat davalarına kamu davaları ile birlikte askeri mahkemelerde bakılır.

Askeri savcılar Hazineye ilişkin zararları tespit ve iddianameye yazarak askeri mahkemelerde kovuşturmak ve dava etmekle yükümlüdürler. Ancak, askeri mahkemelerde kamu davasının kovuşturulmasına imkan kalmayarak davanın adliye mahkemelerinde görülmesi gerektiği hallerde Devlet hakları özel kanuna göre kovuşturulur.

gg) Askeri Mahkemelerde Yargılamayı Gerektiren İlginin Kesilmesi:

Askeri mahkemelerde yargılamayı gerektiren ilginin kesilmesi, daha önce işlenen suçlara ait davalara bu mahkemelerin bakma görevini değiştirmez. Ancak suçun; askeri bir suç olmaması, askeri bir suça bağlı bulunmaması (...) ⁶³ halinde askeri mahkemenin görevi sona erer.

hh) Tek Hâkimle ve Kurulla Bakılacak İşler

Subay ve astsubayların işledikleri suçlara ait davalar hariç olmak üzere, adli para cezasını veya yukarı haddi üç yıla kadar hapis cezasını gerektiren Askerî Ceza Kanununda ve diğer kanunlarda yazılı suçları işleyenlerin davalarına ve suç konusu olmayan eşyanın müsaderesine askerî mahkemelerin hâkim sınıfından olan üyelerinden birisi tarafından bakılır.

⁶³ Bu madde başlığı "Görev kararı:" iken 29/6/2006 tarihli ve 5530 sayılı Kanunun 6 maddesiyle bu şekilde olmuştur.

Bir kimse tarafından işlenmiş müteaddit fiillerin yargılanması en ağır cezayı gerektiren fiile bakmakla görevli mahkemeye aittir. Fiilde irtibat hâlinde de aynı hüküm uygulanır. Suçun subay ve astsubayla birlikte işlenmesi hâlinde birinci fıkra hükmü uygulanmaz.

Birinci fıkra yazılı suçlarla ilgili soruşturmalarda hâkim kararı gerektiren her türlü işleme ait kararlar, askerî mahkemenin hâkim sınıfından olan üyelerinden birisi tarafından verilir. Bu kararlara karşı itirazı incelemeye, en yakın askerî mahkeme yetkilidir.

İddianamenin kabulünden sonra, yargılamanın tek hâkimle yürütülmesi gerektiği gerekçesi ile görevsizlik kararı verilemez.

Görülmekte olan davalar nedeniyle tek hâkim ile askerî mahkeme kurulu arasında çıkan görev uyuşmazlıklarını Askerî Yargıtay çözümler.

ii) Davaların Geri Bırakılması:

Er ve erbaşlar ile yedek subayların askere girmeden veya silâh altına çağrılmadan önce işledikleri yukarı haddi iki yıla kadar hapis cezasını gerektiren suçlara ait davalarda soruşturma ve kovuşturma işlemleri askerliklerini bitirmelerine kadar geri bırakılır. *Türk Silâhlı Kuvvetlerinden çıkarmayı gerektiren suçlardan sanık yedek subaylar hakkında bu hüküm uygulanmaz.*

Savaş hâlinde, silâh altında bulunan veya silâh altına çağrılan bütün asker kişiler aleyhine adliye mahkemelerinin görevine giren suçlardan aşağı haddi beş yıl ve daha fazla hapis cezasını gerektirenler hariç olmak üzere, şüpheli veya sanık bulundukları diğer suçlara ait soruşturma ve kovuşturma işlemleri barışa veya askerliklerinin bitimine kadar geri bırakılır. Savaş hâlinde, askerî mahkemenin görevine giren asker kişiler hakkındaki suçlara ait soruşturma ve kovuşturma işlemleri, barışa veya askerliklerinin bitimine kadar geri bırakılır. Ancak teşkilâtında askerî mahkeme kurulan kıt'a komutanı veya askerî kurum amiri askerî menfaat ve zorunluluklar karşısında geri bırakma hükümlerinin uygulanmamasını askerî savcıdan isteyebilir ve geri bırakma süresi içinde zamanaşımı işlemez.

Ancak, aşağıda belirtilen suçlar bu son fıkra hükmünün uygulama alanı dışında kalır: (1) Aşağı haddi beş yıl ve daha fazla hapis cezasını gerektiren suçlar. (2) Askerî Ceza Kanununun 3 üncü babının birinci, üçüncü (63 üncü maddesinin birinci fıkrası ile 76 ve 77 nci maddeleri hariç), dördüncü, beşinci (82, 83, 84, 95 inci maddeleri hariç), yedinci fasıllarında yazılı suçlar. (3) Askerî Ceza Kanununun 130, 131 ve 137 nci maddelerinde yazılı suçlar.

B) SIKIYÖNETİM ASKERİ MAHKEMELERİ

1- Kuruluşu

Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri, sıkıyönetim ilan edilen yerlerdeki sıkıyönetim komutanlıklarında kurulan askeri mahkemelerdir. Ancak, sıkıyönetim ilanından sonra bu komutanlıkların kurulduğu yerlerde askeri mahkemelerin kurulması zaman aldığından ve bu mahkemelerin görev ve yetkilerinin genişlemesi ve artması nedeniyle, 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasası bu mahkemelerin görevlerinin diğer bazı mahkemeler ve yargı mercileri tarafından yerine getirilebileceğini öngörmektedir. Bu Yasa'nın 12. maddesi hükmüne göre, sıkıyönetim komutanı nezdindeki askeri mahkemeler göreve başlayıncaya kadar, suçun işlendiği yerlerde bulunan askeri savcılar ile askeri mahkemeler ve bunlar yoksa Cumhuriyet Savcıları ile adliye mahkemeleri, Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılarının ve mahkemelerinin görevlerini yaparlar. Sıkıyönetimin kaldırılması durumunda, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görev ve yetkileri sona erer (m.23).

Görüldüğü gibi, sıkıyönetim askeri mahkemeleri bir yerde sıkıyönetim ilan edilmesi ve sıkıyönetim komutanlıklarının kurulması koşuluna bağlı olarak kurulan, sıkıyönetimin kaldırılmasıyla da görev ve yetkileri sona eren geçici nitelikteki mahkemelerdir.

2- Görevleri

Sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görevleri, genel olarak diğer askeri ceza mahkemelerinin görevleriyle aynıdır. Görev yönünden aralarındaki fark, askeri suç, askeri kişi ve askeri yer, askeri hizmet ve görev deyimlerinin anlamlarında değişme ve genişleme dolayısıyla bu mahkemelerin görevlerinin-savaş zamanındaki askeri mahkemelerin görevleri kadar olmasa da- normal zamandaki askeri mahkemelere oranla nitelik ve nicelik yönlerinden değişmesi ve çoğalmasındır.

Sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görevlerine ilişkin bu özellik dışında, bu mahkemelere Yasa tarafından(m.14,15) verilen diğer görevler şunlardır:

* Sıkıyönetim emrindeki asker kişilerin sıkıyönetim görevine ilişkin suçlarına Sıkıyönetim Mahkemesinde bakılır. Sıkıyönetim Komutanı; emrindeki personele özel kanunlarında yazılı disiplin ve idari cezaları re'sen verebileceği gibi, özel kanunlarına göre işlem yapılması için yetkili makam ve kurullarına teklifte de bulunabilir .

* Sıkıyönetim Komutanlığı emrine giren personelin, sıkıyönetim hizmet ve görevleri ile ilgili olarak veya sıkıyönetim hizmet ve görevlerinin yapılması sırasında işledikleri suçlara ait davalara bakmak görevi, sıkıyönetim

askeri mahkemelerine aittir. Bu kişilerin sıkıyönetim mahkemesi görevine giren suçları hakkında re'sen kovuşturma yapılır. Bunlar hakkında özel kanunlarında gösterilen yargı usulü hükümleri uygulanmaz .

* Sıkıyönetim ilan edilen yerlerde *Yasada belirtilen bazı kişilerin suçları* - sıkıyönetim ilanına ve faaliyetlerine ilişkin olarak işleyenler ve bunların suçlarına iştirak edenler bu Kanunun 21 inci madde hükümleri saklı kalmak şartıyla – *sanıkların sıfat, meslek ve memuriyetleri ne olursa olsun Sıkıyönetim Komutanı nezdindeki askeri mahkemelerde yargılanır*. Bu kişiler ve suçlar Yasada belirtilmiştir.⁶⁴

Sıkıyönetim mahkemelerinin görev ve yetkileri ile yargılama usullerine ilişkin diğer ilkelere bazıları şunlardır:

* Sıkıyönetim Komutanı Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde bakılmasına lüzum görmedikleri suçların yargılanmasını ilgili adli mercilere vermeye yetkilidir. Sıkıyönetim Komutanının, suç dosyasının gönderdiği Cumhuriyet Savcıları, Askeri Savcılar ile askeri ve adliye mahkemeleri görevsizlik ve yetkisizlik kararları veremezler. Bu şekilde gönderilen suç dosyaları hakkında bu Kanun hükümleri uygulanır.

* Sıkıyönetim mahkemelerince verilen cezalar para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilemez ve ertelenemez.

* Sanık hakkında, duruşmadaki iyi hali sebebine dayanılarak Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanamaz.

⁶⁴ **Bu suçlardan bazıları şunlardır:** Türk Ceza Kanununun 390 ve 391 inci maddelerinde yazılı suçlar; haberleşmeyi sağlayan Posta, Telgraf, Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğüne veya Türk Silahlı Kuvvetlerine ait her türlü araç, gereç, tesis ve tellerine karşı işlenen hırsızlık suçları; * 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanunda yazılı suçlar; yağma, yol kesme, adam kaldırma suçları; * Kamunun selameti aleyhine işlenen suçlar; * Devlete ait mühür, damga ve sair alametlerin taklidi hakkındaki suçlar; suç işlemeye tahrik ve cürüm ikai için cemiyet kurmak suçları. * Devletin kişiliğine karşı işlenen suçlar. * Takibi şikayete bağlı olmayan veya şahsi dava yoluyla takibi gerekli bulunmayan basın yoluyla işlenmiş suçlar. * Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti hakkında Kanuna muhalefetten doğan suçlar. * Derneklerin, sendikaların ve mesleki kuruluşların kanunlarında mevcut kapatılmalarıyla ilgili davalar. * Türk Ceza Kanununun 179, 180, 188, 191, 192, 201, 228, 234, 235, 236, 241, 242, 248, 249, 254, 255, 256, 257, 258, 260, 264, 266, 268, 271, 296, 448, 449, 450, 451, 452, 516, (takibi şikayete bağlı olan fıkraları hariç), 517, 536 ve 537'nci maddelerinde yazılı suçlar.

⁶⁴ Yasanın 21. maddesi hükmüne göre, şu kişiler hakkında Sıkıyönetim Komutanlığınca kovuşturma yapılabilmesi Yasada belirtilen yetkililer veya kurulların iznine bağlıdır. Şöyle ki; a) Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, kendi meclislerinin, b) General ve amiraller hakkında Genelkurmay Başkanının, c) Müsteşarlar hakkında Başbakanın veya ilgili bakanların, d) Valiler, kaymakamlar hakkında İçişleri Bakanının, e) Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Yüksek Hakimler Kurulu, Sayıştay Başkan ve üyeleriyle Başkansözcüleri, Cumhuriyet Başsavcısı, Askeri Yargıtay Başsavcısı, hakimler ve yardımcısıyla Cumhuriyet Savcı ve yardımcılarını ve bu sınıftan sayılanlar, askeri hakim subaylar hakkında özel kanunlarına göre yetkili kurul ve makamların iznine ve yargılama usulüne bağlıdır. Bu kişiler hakkında yetkili kurul ve makamlar tarafından, Sıkıyönetim Komutanlığınca kovuşturma yapılmasına izin verilmediği ahvalde özel kanunlarına göre işlem yapılır. Diplomatik dokunulmazlıkla ilgili hukuk kuralları saklıdır.

* Para cezaları, para cezası ile birlikte veya müstakil 6 aya kadar (altı ay dahil) hürriyeti bağlayıcı ceza hükümleri ve bu cezalara bağlı veya müstakil veya neticesi olan fer'i ve mütemmim ceza hükümleri temyiz olunamaz.

* Yasada sayılan bazı suçlardan dolayı sanıklar hakkında kovuşturma açılması bu konuda yetkili ve görevli makamların iznine bağlıdır⁶⁵.

C) DİSİPLİN MAHKEMELERİ

1- Kuruluş

Disiplin mahkemeleri, doğrudan doğruya Genel Kurmay Başkanlığı tarafından veya Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarının, kuvvet komutanlarının, Jandarma Genel Komutanı'nın ve Sahil Güvenlik Komutanının önerisi üzerine yine GKB tarafından kurulan mahkemelerdir.

Disiplin mahkemelerinin kurulduğu askeri kuruluşlar; tugay ve daha büyük (Deniz ve Hava Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığında eşiti) kıt'a, karargah ve askeri kurumlar ile Milli savunma Bakanlığı Müsteşarlığıdır.

2-Oluşum

Disiplin mahkemeleri, biri başkan olmak üzere *üç subaydan* oluşur. Astsubay, erbaş ve erlerin yargılanmalarında üyelerden biri astsubaylardan seçilir. Bu üyelerin ayrıca birer yedeği seçilir.

Öte yandan, teşkilatında disiplin mahkemesi kurulan komutanlıklar ve askeri kurum amirlikleri ile MSB Müsteşarlığında; disiplin mahkemelerinde başkan veya disiplin subaylarından en az biri askeri hakim sınıfına mensup olması gerekir. Askeri hakim sınıfına mensup bu disiplin subayları, aynı zamanda komutanlık ve askeri kurum amirliklerinin hukuk müşaviridirler.

Refakatinde adli müşavir bulunan kıta komutanlığı ve askeri kurum amirliklerinde kurulan disiplin mahkemelerinde, disiplin subaylığı görevi bu adli müşavir veya yardımcısı tarafından yapılır. Askeri hakim sınıfına mensup bir disiplin subayı, adli müşavir veya yardımcısı bulunamadığı takdirde; disiplin subaylığı görevini diğer bir sınıf subayı yapabilir.

Hükme katılan disiplin mahkemesi başkan ve üyesi, aleyhine kanun yoluna gidilen disiplin mahkemesi hükmünün, üst disiplin mahkemesindeki incelenmesine katılamaz (m.23)

Başkan ve üyeler ile yedekleri, disiplin mahkemesinin kurulduğu askeri kuruluşların komutan veya askeri kurum amiri tarafından bir yıl için

seçilirler. Başkan ve üyeleri ile yedeklerin görevlerini yapmalarına sürekli engeller çıktığında yerlerine başkaları seçilebilir.

3-Başkan ve Üyelerin Nitelikleri

Başkan ve üye seçilebilmek için şu niteliklere sahip olmak gerekir:

aa)Başkan olmak için en az yüzbaşı rütbesinde olmak, bb) Taksirli suçlar dışında cürüm oluşturan bir suçtan dolayı hüküm giymemiş olmak, cc) Sanığın astı olamamak, dd) Başkan ve üyelerin en az bir yıl kıta veya askeri kurumlarda hizmet görmüş olmaları ve biri diğerinin ve sanığın en yakın amiri olmaması, ee) Üyelerden birinin askeri hakim sınıfından ya da adli müşavir veya yardımcısı olması.

4- Disiplin Mahkemelerinin Görevleri

Disiplin mahkemeleri asker kişilerin *Kanunda yazılı disiplin suçları ile ilgili* davalara bakar.

Şu kadar ki, bu kanunda yazılı disiplin suçlarından dolayı disiplin amiri, özel kanunlarda kendisine tanınan yetki içinde, oda veya göz hapsi verebileceği gibi disiplin mahkemesine de yollayabilir.

Disiplin mahkemeleri kuruluşu hakkındaki 477 sayılı kanunda yazılı disiplin suçları, *oda hapsi ve göz hapsi cezalarını gerektiren suçlardır (m.41-64).*

Bu cezaları gerektiren suçlardan bazıları şunlardır: amir ve üste saygısızlık, kısa süreli kaçma, izin süresini geçirme, kaçmaya teşebbüs edenleri haber vermeme, asta hizmetle ilgisi olmayan emir verme, hediye isteme ve borç alma, astlarını gözetimde ihmal, astına söven veya hakaret etme, sarhoşluk, yasak edilen yerlere gitmek, hoşnutsuzluk yaratmak, kumar oynamak.

5- Disiplin Mahkemesi Kararlarına Karşı İtiraz

a) İtiraza Hakkı Olanlar ve İtiraz Usulü

Hakkında disiplin cezası verilen asker kişiler, sanık ya da disiplin mahkemesi kuruluşu komutan veya askeri kurum amiridir.

İtiraz süresi, mahkemenin kararının tefhim veya tebliğinden itibaren üç gündür.

İtirazlar, bir üst disiplin mahkemesine; bir dilekçe ile veya sözlü itirazların tutanağa geçirilmesi ile yapılır. İtiraz, hükmü veren disiplin mahkemesinin kurulduğu komutana veya askeri kurum amirine yapılır.

Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı ile Genelkurmay Başkanlığında kurulan disiplin mahkemelerinin hükümlerine karşı yapılan

itirazı, itiraz edilen hükme katılmayan ve onlardan daha kıdemli olan başkan ve üyelerden kurulu yeni bir kurul inceler. Buna rağmen uygun nitelikte başkan ve üye bulunmazsa, en yüksek komuta makamından itibaren sıra ile aşağı derecelerdeki komuta mevkilerinde bulunan subaylar başkan ve üye olarak görevlendirilirler.

bb) İtiraz Nedenleri

İtiraz, kural olarak hükmün kanuna aykırılığı sebebine dayanır. Hukuki bir kuralın uygulanmaması yahut yanlış uygulanması suretiyle hükmün kanuna aykırı olmasıdır.

Şu hallerde kanuna aykırılık bulunduğu karine olarak kabul edilir:

(1) Disiplin mahkemesinin yasaya aykırı olarak kurulmamış olması. (2) Başkan ve üyelik niteliklerini haiz olmayan bir başkan veya üyenin hükme katılması. (3) Disiplin mahkemesinin kanuna aykırı olarak davaya bakmaya kendisini görevli veya rütbe yönünden yetkili görmesi, (4) Disiplin subayının veya kanunen bulunması gerekli diğer bir kişinin yokluğunda duruşma yapılması. (5) Sözlü duruşma sonucu olarak verilen hükümde duruşmanın açıklığı kuralına uyulmamış olması. (6) Hükmün gerekçesiz bulunması, (7) Hüküm için önemli olan noktalarda mahkeme kararı ile savunma hakkının kısıtlanmış olması.

cc) İtirazın Kararın İcrasına Etkisi

İtiraz, aleyhine itiraz olunan hükmün yerine getirilmesini geri bıraktırır. Ancak disiplin mahkemesince cezanın derhal yerine getirilmesine karar verilmişse bu hüküm uygulanmaz(m.33).

dd) İtirazın İncelenmesi ve Karar

İtiraz üzerine üst disiplin mahkemesi disiplin subayı en geç üç gün içinde gerekli incelemeyi yapar ve mütalaası ile birlikte dosyayı mahkemeye verir. Mahkeme en geç üç gün içinde dosyayı inceleyerek kararını verir.

Üst disiplin mahkemesi gerekli gördüğü soruşturmanın yapılmasını isteyebilir veya soruşturmayı kendisi yapabilir. Bu halde soruşturma için geçecek süre, üç günlük süreye dahil olmaz.

Üst disiplin mahkemesi itirazı yerinde görürse davanın esasına hükmeder. Aksi halde itirazı reddeder.

Disiplin mahkemelerince verilen hükümlerden süresi içinde itiraz olunmayan veya itiraz olunup da üst disiplin mahkemesince hakkındaki itiraz sonuçlanan hükümler kesinleşir (m. 37 ve 35).

6-Kanun Yolu: Yazılı Emir Üzerine Temyiz

Hakkında disiplin cezası verilen asker kişilerin, bu kararlara karşı bir üst disiplin kurulu önünde itiraz etmek dışında, kanun yoluna başvurmak gibi bir hakları bulunmamaktadır. Bir başka anlatımla disiplin mahkemesinin kararları ilke olarak Askeri Yargıtay önünde temyiz edilemez.

Bununla birlikte, Disiplin Mahkemelerinin Kuruluşuna ilişkin 477 Sayılı Yasa, kanun yararına temyize benzeyen ve “yazılı emir “ olarak nitelediği bir kanun yolu öngörmektedir.

Bu Yasanın 40. maddesi hükmüne göre, “disiplin mahkemeleri tarafından verilip kesinleşmiş bulunan hükümlerde kanuna aykırılık bulunduğunu öğrenen *Genelkurmay Başkanı*, Askeri Yargıtay’a başvurması için Askeri Yargıtay Başsavcısına yazılı emir verilmesi hususunda *Milli Savunma Bakanından istemde bulunur*. Bu istem üzerine veya ayrıca *Milli Savunma Bakanı*, disiplin mahkemelerince verilip kesinleşmiş bulunan hükümlerde kanuna aykırılık bulunduğunu öğrenirse, *Askeri Yargıtay’a başvurması için Askeri Yargıtay Başsavcısına yazılı emir verebilir*.

Bu temyiz kararı sonucunda verilen kararların, hakkında disiplin cezası verilen hükümlünün cezası üzerinde ne gibi etkilerinin olacağı konusunda 477 Sayılı Yasada bir açıklık bulunmamaktadır. Böyle bir başvuru üzerine, Askeri Yargıtay tarafından verilen kararın temyiz edilen kararın hukuksal sonucunu değiştireceği yönünde açık bir hükmün yer almamaktadır. *Yasa’nın bu konudaki suskunluğunu “yazılı emir” üzerine verilen Askeri Yargıtay kararının disiplin mahkemesi kararlarının hukuksal sonuçlarını değiştirmeyeceği yönünde yorumlamak gerekir*. Zira, bu tür temyiz, *kanun yararına temyizdir*. Nitekim, askeri mahkemelerin kararlarının kararlarına karşı yapılabilen kanun yararına temyiz için, Yasasında daha önce kullanılan “yazılı emir üzerine temyiz” deyimini yapılan yasal değişiklikle “kanun yararına temyiz”e dönüştürülmüştür. Bu değişiklik askeri disiplin mahkemelerine ilişkin yasada henüz yapılmamıştır.

7- Disiplin Mahkemeleri ve Kararlarının Hukuksal Niteliği

Yukarıda incelenen ve askeri nitelik taşıyan disiplin mahkemelerinin kuruluşu, oluşumu, görevleri, yargılama usulleri ve kararlarının etkileri göz önüne alındığında, bir yargı mercii olarak bu mahkemelerin ve kararlarının hukuksal niteliği nedir ? Anayasa ve Kuruluş Yasasında “mahkeme” olarak nitelenmelerine karşın, gerçekte birer mahkeme olarak kabul edilebilir mi ? Bu mahkemelerin ve kararlarının, gerçek anlamda mahkeme olup olmadıklarının çeşitli açılardan incelenmesi gerekir.

Anayasanın “Askeri Yargı” başlığını taşıyan 145.maddesi hükmüne göre, askeri yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür”. Anayasanın bu hükmüne bakılırsa, disiplin mahkemeleri de birer mahkemedir. Ancak, Anayasa’nın “Askeri Yargıtay”ı düzenleyen 156. maddesinde, Askeri Yargıtay sadece askeri mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son inceleme mercii olduğunu belirtmektedir. *Bu hükmüyle Anayasa, disiplin mahkemelerinin kararlarını- kanun yararına temyiz hali hariç- temyiz denetimi dışında bırakmaktadır*. Bu durum, disiplin

mahkemelerinin gerçekte mahkeme olup olmadığı hakkında kuşkuya yer vermektedir.

Öte yandan, *Disiplin Mahkemelerinin kuruluş ve İşleyişine ilişkin 477 Sayılı Yasada, bu yargı yeri için sürekli “mahkeme” deyimini kullanılmakta ise de, askeri makamlar tarafından kurulması ve aynı usule göre kaldırılması, mensuplarının- birisinin askeri hakim sınıfından olması gerekse de- asker sınıfından kimselerden oluşması, görevlerine askeri makamlar tarafından atanması, görev sürelerinin birer yıllık ve geçici olması dolayısıyla; bu mahkemelerin ve üyelerinin durumlarının, Anayasanın “Yargı” Bölümünde yer verilen “mahkemelerin bağımsızlığı”, “hakimlik teminatı”, “hakimlik ve savcılık mesleği” ne ilişkin hükümlerle hiç bağdaşmadığı ve aykırılık oluşturduğu açıktır.*

Bu mahkemelerin kararlarının niteliğine gelince, kararların bir ceza yargılaması usulü sonucunda verildiği kuşkusuzdur. Zira, ilgili Yasaya göre; disiplin kararının verilmesi için soruşturmanın başlatılması, hazırlık soruşturması, kurul üyelerinin reddi, duruşmalar, kanıtlar, zamanaşımı, savunma, itiraz, itirazın icrayı durdurması ve benzeri ceza usulü işlemlerinin yapılmaktadır. Verilen kararlar itiraz edilmemek, belli sürenin geçirilmesi sonucunda ya da itiraz merciinin kararı üzerine kesinleşmektedir. Kesinleşen kararların uygulanmasına ilişkin hükümler incelendiğinde bu kararların tarafları bağlayıcı, geri alınamayan ve maddi anlamda kesin hüküm etkisine nitelikte oldukları da anlaşılmaktadır. Ancak, bu kararları ilgilileri tarafından temyiz edilememesi, yargı güvencesini zayıflatan bir unsur olarak görünmektedir.

Sonuç olarak, askeri disiplin mahkemelerini, adının mahkeme olmasına rağmen, mahkeme olarak nitelemek mümkün değildir. *Bunlara askeri disiplin mercii demek daha doğrudur.* Kararlarının ilgililer tarafından temyiz edilememesi, bu kararların askeri disipline ilişkin olmaları ve sonuç almanın gecikmelere elverişli olması ile açıklanabilir. İtiraz ve diğer usul sürelerinin kısalığı da bunlara eklenebilecek diğer bir nedendir. Temyiz yolunun kapalı olması, yazılı emir üzerine temyiz yolu ile bir ölçüde giderilmektedir. Ancak bu yol istisnai ve askeri üst mercilerin takdirine bağlı bir yoldur.

II- ASKERİ YARGITAY

A) İLK DERECE MAHKEMESİ OLARAK ASKERİ YARGITAY

Anayasa’ya göre Askeri Yargıtay, ilke olarak, askeri mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir (m.156).

Fakat, Askeri Yargıtay aynı zamanda, asker kişilerin “askeri suçları ile bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlar” la ilgili olarak “*kanunda*

gösterilen belli davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar” (Anayasa m.146).

İlk ve son derece mahkemesi olarak Askeri Yargıtay’a yasalarla verilen görevlerin neler olduğuna gelince; Askeri Yargıtay Kanunu, ilk ve son derece mahkemesi olarak Askeri Yargıtay’a bazı konularda yargı yetkisi tanımaktadır. Gerçekten, Askeri Yargıtay kanunu’nun 16. maddesinin 3. fıkrası hükmüne göre, Askeri Yargıtay’ın görevlerinden biri de “ Askeri Yargıtay Başkanının, Başsavcısının, İkinci Başkanının, daire başkanlarının ve üyelerinin askeri yargıya tabi şahsi suçlarına ilişkin ceza davalarına ve kamu davası ile birlikte bu suçlardan doğan istirdat ve tazminat davalarına ilk ve son yargı yeri olarak bakmak”tır.

B) YÜKSEK MAHKEME OLARAK ASKERİ YARGITAY

1- Yapısı ve Görevleri

a) Askeri Yargıtay’ın Yapısı

Askeri Yargıtay, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve diğer kanunlarla görevlendirilmiş bağımsız bir yüksek mahkemedir. Askeri Yargıtay’ın yapısı, görevleri, mensuplarının seçilmesi ve atanması, organları ve kararlarının hukuksal sonuçları kuruluş ve işleyişine ilişkin 1600 Sayılı Yasada düzenlenmiştir.

Bu Yasa’ya göre, Askeri Yargıtay; Başkanlık, Başsavcılık, *daireler* (beş tane), *Daireler Kurulu*, *Genel Kurul*⁶⁶, *Başkanlar Kurulu*⁶⁷ ve *Yüksek disiplin Kurulu* gibi birimlerden oluşmaktadır.

Askeri Yargıtay’ı oluşturan, bu birimler arasında yargısal görevleri olanlar, yargısal görevleri çerçevesinde *Birinci Başkan*⁶⁸, *daireler* ve

---

66 Askeri Yargıtay Genel Kurulu, Başkan, Başsavcı, İkinci Başkan, daire başkanları ve üyelerin tamamından kurulur. Genel Kurul üye tamsayısının beşte dördü ile toplanır. Genel Kurulun (1) Askeri Yargıtay’da boşalan üyelikler için yapılacak seçimin zamanını ve seçilecek üye sayısını tespit etmek, (2) Askeri Yargıtay üye adaylarını seçmek, (3) Anayasa Mahkemesine, Askeri Yargıtay’dan gösterilecek üye adaylarını özel kanununa göre seçmek, (4) Üye mevcudunun üçte birinin teklifi üzerine yetersizliğe karar vermek, (6) Askeri Yargıtay’ın çalışma esasları ile ilgili içtüzüğü yapmak ve değiştirmek,

⁶⁷ Askeri Yargıtay **Başkanlar Kurulu**; Başkan, İkinci Başkan ve daire başkanlarından kurulur. Başkanlar kurulunun; (1) Yeni seçilen üyelerin çalışacakları daireleri belli etmek ve zorunluluk halinde üyelerin dairelerini değiştirmek, (2) Askeri Yargıtay içtüzüğünün uygulanmasında çıkacak uyuşmazlıkları kesin olarak karara bağlamak, (3) Bir dairede birikmiş işleri çıkarmaya veya dairenin toplanma ve kararı için yeter üye sayısını sağlamak gibi geçici sebeplerle bir üyenin dairesini iki ayı geçmemek üzere değiştirmek, (4) Askeri Yargıtay Başkanı, Başsavcısı, İkinci Başkanı, daire başkanları ve üyelerinin askeri yargıya tabi şahsi suçlardan dolayı yargılanmalarına Askeri Yargıtay’ın hangi dairesinde bakılacağını belli etmek, (5) Bu Kanun ve diğer kanunlarla verilen görevleri yapmak gibi görevleri vardır.

Daireler Kuruludur. Diğer birim, kurul veya organların işlevleri, ya sadece yönetsel nitelikli ya da yargısal görevleri ikinci derecededir. Bu nedenle, bir üst yargı yeri veya yüksek mahkeme olarak konumuzla ilgili olan, Askeri Yargıtay'ın yargı işlevi olan birimleri ile mensuplarının seçilmesi ve atanmasıdır.

b) Askeri Yargıtay'ın Görevleri

1. Askeri mahkemelerden verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararları son yargı yeri olarak inceleyip karara bağlamak,
2. Askeri yargıda kanun hükümlerinin ve hukuk kurallarının uygulanmasında birliği sağlamak, gerektiğinde kurulları arasında beliren içtihat uyumsuzluklarını, içtihatları birleştirmek suretiyle gidermek,
3. *Askeri Yargıtay Başkanının, Başsavcısının, İkinci Başkanının, daire başkanlarının ve üyelerinin askeri yargıya tabi şahsi suçlarına ilişkin ceza davalarına ve kamu davası ile birlikte bu suçlardan doğan istirdat ve tazminat davalarına ilk ve son derece yargı yeri olarak bakmak.*

2- Mensuplarının Seçilmesi ve Atanması

a) Seçilmesi

Askeri Yargıtay üyeleri, en az yarbay rütbesinde birinci sınıf askeri hakimler arasından Askeri Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ile her boş yerin üç misli olarak gösterdiği adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

---

⁶⁸ **Başkanlık:** Askeri Yargıtay'da bir Başkan ve bir ikinci başkan bulunur. *Görevleri;*1. Askeri Yargıtay'ı temsil etmek, 2. askeri Yargıtay'ın verimli ve düzenli çalışmasını sağlamak ve bu yolda uygun göreceği tedbirleri almak, dairelerin çalışma durumları hakkında gerekli gördüğü bilgileri yazı ile istemek, 3. Askeri Yargıtay kurullarına başkanlık etmek, 4. Askeri Yargıtay üyeleri arasından Genel Sekreteri seçmek, 5. Askeri Yargıtay başkanları, Başsavcısı ve üyelerinin lüzumunda Yüksek Disiplin Kuruluna sevkleri için gerekli işlemleri yapmak, 6. (Değişik bent: 11/12/1981 - 2563/6 md.) Askeri Yargıtay'a ait önemli geçici işlerde veya başkanlık ettiği kurullarda dosya tetkik etmek üzere Askeri Yargıtay üyelerini veya tetkik hakimlerini görevlendirmek.7. Askeri Yargıtay memur ve idari görevlilerini denetlemek veya denetletmek, hizmetin gereklerine göre uygun göreceği yerlerde görevlendirmek, 8. Bu Kanun ve diğer kanunlarla verilen işleri yapmak.

⁶⁸ **Başsavcılık:** Askeri Yargıtay Başsavcılığı; bir başsavcı, başsavcı başyardımcısı ile yeteri kadar başsavcı yardımcılarında kurulur. *Görevleri:* (1).Askeri Yargıtay Başsavcılığını temsil etmek, (2). Askeri Yargıtay Başsavcılığının genel yönetim işlerini yürütmek, (3). İncelenen dava dosyalarında soruşturma yapan ve iddia makamını temsil eden askeri savcılar ile yardımcılara not vermek, (4) Genel Kurul toplantılarına ve içtihatların birleştirilmesi müzakere ve kararlarına katılıp oyunu kullanmak, (5) Başsavcılığa bağlı kalem görevlilerini denetlemek veya denetletmek, (6) Bu Kanun ve diğer kanunlarla verilen görevleri yapmak.

Boş üyelik birden fazla ise; Askeri Yargıtay Genel Kurulu, boş üyeliklerin üç misli olarak adayları tespit eder. Boş üyelik sayısı kadar üyeyi Cumhurbaşkanlığı teklif edilen adaylar arasından seçer.

b) Atanması

aa) Askeri Yargıtay Başkanı, Başsavcısı, ikinci Başkanı ve daire başkanları ile Askeri Yargıtay üyeliğine seçilen askeri hakimlerin atanmaları, Genelkurmay Başkanının teklifi ve Milli Savunma Bakanı ve Başbakanın müşterek kararnamesi ile Cumhurbaşkanının onayına sunulur.

Askeri Yargıtay Başkanı, Başsavcısı, İkinci Başkanı ve daire başkanları Askeri Yargıtay üyeleri arasından rütbe ve kıdem sırasına göre atanır.

bb) Başsavcı yardımcılarının Atanması

Bunların seçilmesinde, bu hizmetin gereklerine uygun tecrübe ve nitelik aranır ve genel atanma şartları da dikkate alınarak başsavcı tarafından, boş yerlerin üç katı olarak gösterilen adaylar arasından atanmaları yapılır. Başsavcı başyardımcısı, albay rütbesinde birinci sınıf askeri hakimlerden başsavcı tarafından gösterilecek üç aday arasından Milli Savunma Bakanı (MSB) tarafından usulüne göre atanır.

cc) Tetkik Hakimlerinin Atanması

Askeri Yargıtay Daireler Kurulu ve Dairelerinde yeteri kadar tetkik hakimi bulunur. Tetkik hakimlerinin çalışacakları daireler Askeri Yargıtay Başkanlar Kurulu tarafından belirlenir.

Tetkik hakimlerinin seçilmesinde bu hizmetin gereklerine uygun nitelik aranır ve genel atanma şartları da dikkate alınarak en az 5 yıl süre ile askeri hakimlik yapmış olanlar arasından *atamaları yapılır.*

Tetkik hakimleri, Daireler Kurulu Başkanı veya Daire Başkanlarının kendilerine vereceği dava dosyalarını inceleyip dosya hakkında rapor düzenlemek ve Daireler Kurulu veya Daire Başkanları tarafından dava dosyalarıyla ilgili olarak verilen diğer işlemleri yapmakla görevlidirler.

Tetkik hakimlerinin yükselmeleri, birinci sınıfa ayrılımları ile diğer özlük işleri bu madde hükümleri saklı kalmak üzere özel kanunlarına göre yapılır ve Askeri Yargıtay'da geçirdikleri süreler asıl mesleklerinde geçmiş sayılır.

Haklarında disiplin soruşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, şahsi ve görev ile ilgili suçlarının soruşturulması ve kovuşturulması ile diğer özlük işleri bu madde hükümleri saklı kalmak üzere özel kanunlarına göre yapılır. Tetkik hakimleri izin, istirahat, tedavi konularında *askeri hakimlerin* statüsüne tabidirler.

3- Daireler

a) Daireleri Oluşumu ve Kararları

Askeri Yargıtay'da *beş daire* bulunmaktadır. Her dairede *bir başkan ve yedi üyeden* oluşmaktadır.

Dairelerin üye sayısı, altı veya beşe indirilebilir. Dairelerdeki veya bir dairedeki üye sayısının indirilmesinde dairelerin iş yoğunluğu derecesi dikkate alınır. Bu konuda karar verme yetkisi, Askeri Yargıtay Genel Kurulunun teklifi ve Genelkurmay Başkanlığının olumlu görüşü üzerine Milli Savunma Bakanlığına aittir.

Dairelerdeki üye sayısının çift sayıda olabilmesine karşın, *dairenin toplanma yeter sayısı, bir başkan ve dört üye biçiminde, beştir*. Dolayısıyla, yargı organlarının karar yeter sayısının tek sayılı olmasına ilişkin kurala uygunluk söz konusudur.

Daire Başkanının bulunmadığı hallerde, o dairenin en kıdemli üyesi başkanlık görevini yapar.

Bir başkan ve dört üyenin katılımıyla toplanan Askeri Yargıtay daireleri, *kararlarını, yasalarda öngörülen özel oranlar dışında, oy çokluğu ile yani en az üç üyenin kararı yönünde verirler*. Oylarda eşitlik ve başkanın bulunduğu tarafın oyunun çift sayılması daire kararları için söz konusu olamaz.

b) Dairelerin görevleri

Askeri Yargıtay dairelerinin, *temyiz mahkemesi dairesi olarak tek görevi, askeri mahkemeler veya disiplin mahkemeleri tarafından verilen ve temyiz başvurusu sonucunda Askeri Yargıtay'a gelen ve Başkan tarafından daireye gönderilen dava dosyalarını üst yargı yeri olarak inceleyip karara bağlamaktır*.

Bunun dışında, Askeri Yargıtay Yasası tarafından verilen diğer görevler ; (1) incelediği davaları hükme bağlayan askeri hakimler ve yardımcıları hakkında not vermek ve (2) Kanunun öngördüğü hallerde ilk derece mahkemesi olarak hüküm vermektir. Bu görevlerden birincisi yargısal değildir ve bunlar askeri hakimlerin değerlendirilmesinde ve yükselmesinde rol oynayan idari iç işlem yapmaya ilişkin görevlerdir. İkinci görev, yargısal nitelikli olmakla birlikte, Askeri Yargıtay'a ilk derece mahkemesi sıfatıyla yapılan görevlerdir.

4- Daireler Kurulu

a) Oluşumu

Daireler Kurulu, *Askeri Yargıtay Başkanının başkanlığında, ikinci başkan, daire başkanları ve dairelerden ikişer üyenin katılımı ile* kurulur. Bu

duruma göre, Daireler Kurulunun toplanma yeter sayısı, başkan, ikinci başkan, beş dairenin başkanları ve on üye hesabı (1+1+5+10) ile, on yedi (17) dir.

Ancak, kararına itiraz edilen veya kararında direnen dairelerin başkanı ile bu dairelerden seçilecek iki üye Daireler Kurulunun o dairenin kararlarının görüşüleceği toplantılara katılamaz. Bu durumlarda, toplanma yeter sayısı on beş (15) olmaktadır.

Daireler Kurulu kararlarını, yasal istisnalar dışında, katılan üyelerin oy çokluğu ile yani, duruma göre en az dokuz (9) veya sekiz (8) üyenin oyu ile verir. Oylarda eşitlik ve başkanın bulunduğu tarafın oyunun çift sayılması Dairler Kurulu kararları için söz konusu olamaz.

b) Görevleri

Daireler Kurulunun görevleri de yargısal nitelikli olanlar ve olmayan görevler şeklinde iki tür oluşturmaktadır. Askeri hakimlerin ve tetkik hakimlerinin değerlendirilmesine ilişkin olarak sicil notu verme görevi dışındaki görevleri, hem yargısal hem de üst yargı yeri olarak karar verme yetkisine ilişkin görevlerdir. Bu görevler şunlardır:

(1) *Askeri mahkemelerden verilen direnme kararları inceleyip karara bağlamak.*

Askeri mahkemelerin kararlarının temyizen incelenmesi, Askeri Yargıtay dairelerinde karara bağlandığından, bu kararlara askeri mahkemelerin direnmesi durumunda Daireler Kurulu bir üst yargı yeri olarak karar vermektedir. Bu kararlar, hem kendi kararında direnen askeri mahkemeyi hem de bozma kararı veren Askeri Yargıtay Dairesini bağlar.

(2) *Askeri Yargıtay dairelerinden çıkan kararlara karşı Başsavcılıkça yapılan itirazları inceleyip karara bağlamak,*

(3. *İlk derece mahkemesi olarak Askeri Yargıtay dairelerince verilmiş bulunan kararların temyiz yolu ile incelenmesini yapmak.*

İKİNCİ ALT-BÖLÜM ASKERİ YÜKSEK İDARE MAHKEMESİ

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, 1972 Yılında, o dönemde yürürlükte olan 1961 Anayasasının 140. maddesine eklenen “*Asker kişilerle ilgili eylem ve işlemlerin yargı denetimini yapmak üzere* “ hükmü ile kurulmuş, özel yetkili bir yönetsel yargı kuruluşudur. Bu yönetsel yargı kuruluşunun kuruluş ve işleyiş esasları ile görev ve yetkileri, ilk kez kapsamlı bir biçimde 04.07.1972 tarih ve 1602 Sayılı Yasa ile düzenlenmiştir.

Asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari eylem ve işlemlerden doğan uyuşmazlıkların yargısal denetimi, 1972 yılında yapılan bu düzenlemelerle başlamamıştır. *Bu konudaki idari uyuşmazlıklar, önceleri 1939 tarihli ve 3410 Sayılı Askeri Yargıtay Yasasına konulan özel hükümler gereği, Askeri Yargıtay bünyesinde yer bazı dairelerde görülmüyordu.* Daha sonra, 1953’ de çıkarılan 6142 Sayılı Yasa ile bu konudaki davaların görülmesi yetkisi ve görevi Danıştay’a verilmiştir. Danıştay’ın bu konudaki yetkisi, 1972 tarihinde Anayasanın 140. maddesinde yapılan değişikliğe ve bu değişikliğe paralel olarak yapılan 1602 Sayılı yasanın yürürlüğe girmesine (4.7.1972) kadar devam etmiştir.

Asker kişilere ve askeri hizmete ilişkin yönetsel uyuşmazlıkların, bu amaçla kurulan özel görevli bir yönetsel yargı yerinde görülmesi gerektiği anlayışı 1982 Anayasasıyla da sürdürülmüş ve bu yönetsel yargı kuruluşu 1982 Anayasasının Yargı Bölümü’nde, Yüksek Mahkemeler başlığı altında düzenlenmiştir. Gerçekten, bu Anayasanın (Yargı-II / E) başlığı altında yer alan 157. maddesine göre; Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM), “ *askeri olmayan makamlarca tesis edilse bile , asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece idare mahkemesidir.* Ancak, askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz”. 1982 Anayasası’nın anılan hükmüne göre çıkarılan 25.12.1981 tarihli ve 2568 Sayılı Yasa ile 1602 Sayılı Yasada yapılan değişikliklerle, AYİM’in yapısı, görev ve yetkileri ve işleyişine bugünkü son şekli verilmiştir.

I- AYİM’İN ÖZELLİKLERİ

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi; bir mahkeme olması, idare mahkemesi olması, özel görevli bir idare mahkemesi olması, aynı zamanda ilk ve son derece idare mahkemesi olması özellikleri ile nitelenebilir.

A) MAHKEME NİTELİĞİNDEDİR

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi bir mahkemedir. Ancak, AYİM’in yargı görevi yapan dairelerinin oluşumuna bakıldığında, bunların dördü askeri hakim ve ikisi kurmay subay olan üyelerden oluştuğu görülür (m.14/II).

Anayasa’nın 157. maddesi ile Kuruluş Yasası (1602 Sayılı) nın 1. maddesinin ifadelerinde açıkça belirtildiği gibi, subay üyeler hakim olarak kabul edilmemişlerdir. Buna rağmen AYİM, Anayasanın Yargı Bölümünün 138 -145. maddelerinde yer alan yargıya ilişkin genel hükümlere tabidir. Bir başka anlatımla; bu mahkeme de her mahkeme gibi, mahkemelerin

bağımsızlığı, duruşmalarının açık ve kararlarının gerekçeli olması, hakim ve savcı konumundaki mensuplarının hakimlik ve savcılık teminatından yararlanmaları, hukuksal statülerinin özel yasayla düzenlenmesi ve ulus adına karar vermeleri gibi ilkelere tabidir.

Bununla birlikte, Anayasa ve kuruluş yasasındaki bazı hükümler bu yargı yerinin mahkeme olma özelliğini ciddi olarak zedelemektedir. *Bu hükümler; Genelkurmay Başkanlığının önerdiği üyeler arasından Cumhurbaşkanınca aday belirlenmesine (m.8), atamanın üçlü kararname ile yapılmasına (m.9); hakim sınıfından olmayan üyelerin görev süresinin en fazla dört yıl olmasına (m. 10); hakim sınıfından olan üyelerin ve savcılarının emeklilik yaşının- sivil hakim ve savcılarının aksine-anayasal güvenceye bağlanmamasına, aksine yasayla belirlenmesine; subay üyelerin atanma süresi sonunda aynı usule göre görevlerine son verilebilmesine ilişkin hükümlerdir.* Çoğunluğu askeri hakimlerden olmak üzere görüşme sayısının beş olması ve AYİM Başkanı ile daire başkanlarının hakim sınıfından seçilmesi zorunluluğu bu ciddi zedelenmeyi giderememektedir.

B) ASKERİ NİTELİKLİ İDARE MAHKEMESİDİR

Yönetsel yargı düzeni içinde genel görevli ilk derece mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri içinde yer alan idare mahkemeleridir. Buna karşılık, yönetsel yargı içindeki diğer tüm mahkemeler, yani vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri, ilk derece mahkeme olarak Danıştay ve, bu arada, ilk derece mahkemesi olarak Askeri Yüksek İdare Mahkemesi özel görevli idare mahkemeleridir. Zira, anılan bu idari yargı yerlerinin görevleri, özel ve yasalarında belirtilen ya da sayılan konularla veya alanlarla sınırlıdır ve bu nedenle istisnadır. Uyuşmazlığın bu özel görevlere ve konulara ilişkin olması durumunda öncelikli olarak bu yargı yerleri görevlidir. Oysa, idare mahkemeleri yönetsel davanın veya bu nitelikteki uyuşmazlığın çözülmesi görevinin başka bir idari yargı yerine verilmediği hallerde genel görevli yönetsel yargı yerleridir. *Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin yönetsel davalarla ilgili özel görevi, aşağıda görüleceği gibi, asker kişiler ve askeri hizmetlere ilişkin uyuşmazlıklarla sınırlıdır.*

C) İLK VE SON DERECE İDARİ YARGI YERİDİR

AYİM'in asker kişi ve askeri hizmete ilişkin konularda aynı zamanda hem il derece hem de son derece idari yargı yeri olması; bu yargı yerinin altında "askeri idare mahkemesi" niteliğinde mahkemelerin bulunmaması, Ankara'da ve tek bir mahkeme olarak bulunması ve kendi görev

alanına giren yönetsel davaların, ilk derece mahkemesi olarak doğrudan doğruya ve kesin olarak AYİM’de açılabilmesi anlamına gelmektedir.

D) TEMYİZ MAHKEMESİ DEĞİLDİR

Anayasa’da ve Yasasında yer alan, AYİM’in aynı zamanda son derece mahkemesi olduğu ifadesi, onun bir temyiz yeri olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü, AYİM’in ne bir idari yargı yerinin verdiği kararları denetleme yetkisi bulunmaktadır ne de dairelerinin kararlarını temyiz yeri olarak denetleyecek AYİM içinde bir organ bulunmaktadır. AYİM’in son derece idari yargı yeri olması, yargı yeri sıfatıyla verdiği kararların kesin olarak, Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde çözümlenmesi ve karara bağlanması, uyuşmazlıkları temyiz edilemez biçimde sonuçlandırması demektir.

E) KARARLARI TEMYİZ DENETİMİNE TABİ DEĞİLDİR

AYİM bir temyiz mahkemesi konumunda olmamakla birlikte, kararları bir başka yargı mercii ya da temyiz mahkemesi tarafından denetlenebilen bir alt derece idari yargı yeri de değildir. Bu husus Anayasa’da AYİM ilk ve son derece mahkemesi olduğu belirtilmek suretiyle vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu Mahkemenin kararları, hiçbir halde ve biçimde, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yargıtay veya benzeri bir yüksek mahkeme tarafından denetlenemez.

Bunun bir istisnası, adli, idari ve askeri yargı yerlerinin görev veya görevsizliğe ilişkin kararları ile görevsiz olarak verdikleri hükümler dolayısıyla Uyuşmazlık Mahkemesi önünde uyuşmazlık çıkmış olması halidir. Bu durumlarda Uyuşmazlık Mahkemesinin denetimi, bir yargı sistemi içinde farklı yargı düzenleri bulunmasının gerekli ve doğal sonucudur ve ancak bu, bir temyiz denetimi değildir.

Bunun ikinci istisnası, Anayasanın 148. maddesinde yapılan son değişiklikle, Anayasa Mahkemesine, kişiler tarafından kendisine yapılacak bireysel başvurular hakkında karar verme görev ve yetkisi de tanınmış olması karşısında, Anayasa Mahkemesinin AYİM tarafından verilen nihai yargısal kararlarıyla *temel hak ve özgürlüklerinden herhangi birinin ihlal edilmiş olması veya iddiası halinde; bu kararların bireysel başvuru sonucunda Anayasa mahkemesi tarafından denetlenebilmesidir*⁶⁹.

⁶⁹ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için , aşağıda Anayasa Mahkemesi Bölümünde açıklanan Bireysel Başvuru hakkına ilişkin kısma bakılabilir.

III- AYİM'İN GÖREVLERİ

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin görevleri yargısal görevler ve yargısal olmayan görevler şeklinde bir ayırım yapılarak iki başlık altında incelenebilir.

A) YARGISAL GÖREVLERİ

Bu Mahkemenin yargısal görevi, doğal olarak, yönetsel nitelikli yargı denetimi görevidir. Yasaya göre bu görev “*askeri olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların ilk ve son derece mahkemesi olarak Türk Milleti adına yargı denetimini yapma*” görevidir ve “*askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz*”(m.20). Asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin davalar şunlardır:

◆ Bir yandan, asker kişiler veya askeri hizmetlerle ilgili olarak, Bakanlar Kurulu, Milli Savunma bakanlığı ile askeri makamların yaptığı düzenleyici veya bireysel işlemler ile ilgili; hukuka aykırı olmaları nedeniyle menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılacak *iptal davaları* ve *bu işlemlerden doğan zararlarla ilgili tam yargı davaları*.

◆ Öte yandan, bu kişiler ve hizmetlerle ilgili olarak, askeri makamlar veya kamu idareleri tarafından yapılan *uygulamalardan ve eylemlerden dolayı açılacak tam yargı davalarıdır*.

B) YARGISAL OLMAYAN GÖREVLERİ

AYİM'in yargısal olmayan görevleri de vardır. Bu görevler, AYİM organları tarafından mahkeme sıfatıyla yapılmayan işler ile kendi bünyesi içinde yapılan yönetsel nitelikli görevlerdir. Bu işler ve görevlerle ilgili olarak yapılan işlemler ise ya iç işlem niteliğindedir ve yönetilenlerin hak ve menfaatlerine dokunmaz; ya da icrai fakat yargısal olmayan işlemlerdir. Bu görevler ve işlemlerden bazıları konularına göre şunlardır:

◆ AYİM idari personeli hakkında, Başkanlık veya Genel Sekreterlik tarafından yapılan her türlü hizmetler ve işlemler (atama, yükselme, sicil, disiplin vs.).

- ◆ Yayın, tasnif, yardımcı hizmetler ve danışma hizmetleri ve işlemleri
- ◆ AYİM mensuplarının seçilmesi, atanması, statü değiştirmeleri, dairelere ayrılması, vekalet, emekli olmaları, disiplin vs. hakkındaki işlemleri.
- ◆ Diğer Yasalar tarafından verilen yönetsel görevler ve bunlarla ilgili olarak yapılan işlemler.

III- AYİM YARGI MENSUPLARI

Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin yargısal görev yapan mensupları; *AYİM Başkanı, Başsavcı ve savcılar, daire başkanları, üyeler ve askeri hakimlerdir.*

A) AYİM ÜYELİĞİNE SEÇİLME

Askeri hakim sınıfından olan üyeleri, en az yarbay rütbesindeki birinci sınıf askeri hakim olmak koşuluyla, bu sınıftan olan başkan ve üyeler tam sayısının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterilecek üç aday arasından;

Hakim sınıfından olmayan üyeleri, yarbay rütbesinde iki yılını veya albay rütbesinde üç yılını doldurmuş kurmay subay olmak koşuluyla, Genelkurmay Başkanlığınca her boş yer için gösterilecek üç aday arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Savcılıklara, genel atama şartları da dikkate alınarak bu hizmetin gereklerine uygun tecrübe ve nitelikleri haiz askeri hakimler atanır ve bu görevde geçen süreler, hakimlik hizmetinden sayılır. Bu maksatla Başsavcı tarafından boş yerlerin üç katı olarak aday gösterilir.

B) BAŞKAN, BAŞSAVCI, DAİRE BAŞKANLARI VE ÜYELER

1- Atanma

Üyeliklere seçilenler arasından, rütbe ve kıdem sırasına göre, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanlığına, Başsavcılığına, daire başkanlıklarına, üyeliklere, Milli Savunma Bakanı ve Başbakanın imzalayacağı, Cumhurbaşkanının onaylayacağı kararname ile atama yapılır.

Atamalar Resmi Gazete’de yayımlanır. Başkan, Başsavcı ile daire başkanlarının askeri hakim sınıfından olması şarttır.

2- Görev süresi

Askeri hakim sınıfından olan üyelerin atanması süreye bağlı değildir. Bunlar, Anayasanın 140. maddesi hükümlerine tabi olup hakimlik ve

savcılık güvencesinden yararlanırlar. Bunlar azledilemez ve Yasada belirtilen yaştan önce emekli edilemezler.

Askeri Hakim sınıfından subay üyelerin görev süresi en fazla dört yıldır. Bunların görevlerine, atanma süresi sonunda aynı usule göre son verilebilir.

3- Başkanlara ve Başsavcıya Vekalet

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanlığının boşalması, Başkanın izinli veya mazeretli olması hallerinde *en kıdemli daire başkanı* vekalet eder.

Daire başkanlıklarının aynı nedenlerle boşalması halinde, o dairenin *hakim sınıfından en kıdemli üyesi* vekalet görevini üstlenir.

Başsavcılık makamının boşalması halinde ise, mahkemedeki *hakim sınıfındaki üyelerden en kıdemlisi* vekalet eder.

Ancak, başkanlık, başsavcılık ve üyeliklerin sürekli olarak boşalması hallerinde; yukarıda belirtilen usullere göre seçme ve atamalar yapılır.

IV- ORGANLARI

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin organları; *daireler, daireler kurulu, başkanlar kurulu, genel kurul* ve yüksek disiplin kuruludur. Bunlardan *yüksek disiplin kurulu*, yapısı ve işlemlerinin niteliği açısından yönetsel bir organdır. Bu nedenle yönetsel yargının inceleme alanı dışında kalır. Yargı organlarının yapıları ve görevleri ise şöyledir.

A) DAİRELER

1- Oluşumu

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi iki daireden oluşur. Daire sayısı iş hacmine göre artırılabilir veya tekrar ikiye indirilebilir. Bu konuda karar verme yetkisi *Milli Savunma Bakanlığına* aittir.

Ancak, Bakanlık bu kararını *AYİM Genel Kurulunun önerisi, Genelkurmay Başkanlığının uygun görmesi üzerine* verebilir. Bakanlık, yapılan öneriler hakkında hiçbir karar vermeyebilir, *fakat genel kurulun onaylanmış önerisini değiştiremez veya yerine başka bir karar alamaz.* Bu durum, alınması ve uyulması zorunlu danışsal görüşün tipik bir örneğini oluşturmaktadır.

Her daire, bir başkan ile altı üyeden kurulur. Üyelerden dördü askeri hakim, ikisi kurmay subaydır. Dairelerde görüşme sayısı, çoğunluk askeri hakim sınıfından olmak üzere, beştir. Kararlar oy çokluğu ile verilir

İş yüküne ve hizmetin gereklerine göre üyelerin dairelere ayrılmasına ve dairelerinin değiştirilmesine *Başkanlar Kurulu*’ karar verir. Bunun gibi, dairelerde meydana gelecek noksanlar diğer dairelerden üye alınmak suretiyle tamamlanır. Bu üyeler Başkanlar kurulunun kararı ile önceden saptanır.

2- Görevleri

Daireler, Anayasanın, yasaların AYİM’i görevli ve yetkili kıldığı konularda, idare tarafından asker kişiler ve askeri hizmetler ilgili olarak yapılan işlemler ve eylemler hakkında iptal ve tam yargı kararları verirler. AYİM’in iki dairesinin hangi konularda görevli olduğu Yasada belirtilmiştir.

a) *Birinci Daire*; atanma, yer değiştirme, nasıp, sicil, kademe ilerlemesi, terfi, emeklilik, maluliyet, aylık ve yolluklara ilişkin iptal ve tam yargı davalarını çözümler (m.22).

b) *İkinci Daire*; İstifa, hizmet yükümlülüğü, askeri akademiler, askeri öğrenci ve yedek subay işlemleri ile Birinci Dairenin görevi dışında kalan diğer tüm işlem ve eylemlerden doğan iptal ve tam yargı davalarını çözümler (m.23).

Daireler arasında iş yükü açısından oransızlık meydana gelirse *Başkanlar Kurulu* kararı ile bir dairenin görevine giren işlerden, belirli konulara ilişkin olanlar diğer daireye verilebilir.

B) DAİRELER KURULU

1- Oluşumu

Daireler Kurulu, AYİM Başkanı’nın yönetiminde daire başkanları ile her dairenin kendi üyeleri arasından bir yıl süreyle için seçeceği biri askeri hakim, biri de subay sınıfından olan üyelerden oluşur. Buna göre, Kurul beşi hakim sınıfından ikisi subay sınıfından olmak üzere yedi üyeden oluşmaktadır.

Başkan ve üyelerden birinin özürlü olması halinde, özürlü üyenin dairesinden ve kendi statüsünde olan en kıdemli üye Kurula katılır. Kurulda kararlar oyçokluğu ile verilir.

2- Görevleri

Daireler Kurulu asker kişilerle ilgili aşağıda yazılı uyuşmazlıklara ve davalara bakar.

- ◆Birden fazla dairenin görev kapsamı içinde yer alan davalar;
- ◆Bakanlar kurulu kararlarına karşı açılan davalar;
- ◆Danıştay’dan alınan düşünceler üzerine uygulanan eylem ve işlemler

hakkında açılan davalar; ♦Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin daireleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıkları;♦Prensiple ilgili konularda, AYİM Başkanı veya Başsavcısı ile dairelerin Daireler Kurulunda görüşülmesini uygun gördükleri davalar. Ancak, bu son konulardaki yetkiler; Başkan tarafından davanın açılması sırasında; Başsavcı tarafından esas hakkında düşünce verilmeden önce kullanılabilir.

C) BAŞKANLAR KURULU

1-Oluşumu

Başkanlar Kurulu; AYİM Başkanı, daire başkanları ve her dairenin en kıdemli birer üyesinden oluşur. Başkan ve üyelerin özürlü olmaları halinde aynı daireden en kıdemli üye Kurula katılır.

Başsavcılığı ilgilendiren konular ile Kurul tarafından gerekli görülen konuların görüşülmesinde, Başsavcı toplantılara katılır ve oy kullanır.

Kararlar oy çokluğu ile verilir. Kurul üye sayısının üç olması halinde en az kıdemli üye oylamalara katılmaz.

2- Görevleri

Başkanlar Kurulu; gerektiğinde, bu Kanunla görevli kılındığı işler ile Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanının Kurulda görüşülmesini uygun gördüğü idari işler hakkında da karar verir veya düşüncesini bildirir.

D) GENEL KURUL

1- Oluşum, Toplantı ve Kararlar

Genel Kurul; Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcı Daire Başkanları ve üyelerin tamamından kurulur. Genel Kurul üye tamsayısının beşte dördünün katılımıyla ve AYİM başkanının çağrısı üzerine toplanır. AYİM mensuplarının görevle ilgili suçları ile askeri ve genel ceza yargısına tabi suçlarına ilişkin olarak yapılan toplantılara, hakkında soruşturma açılma isteminde bulunan üye toplantıya katılamaz. Kararlar oy çokluğu ile verilir. Oylarda eşitlik halinde Başkanın bulunduğu tarafın oyu geçerli sayılır.

2- Görevleri

Genel Kurulun görevleri şunlardır:

♦ Uyuşmazlık mahkemesine üye seçmek ve AYİM Yüksek Disiplin Kurulu kararlarına yapılacak itirazlar hakkında karar vermek.

♦ İctihatların birleştirilmesine veya değiştirilmesine hakkında karar vermek. Bu yetkinin kullanılması usulü şöyledir: *İsteme Yetkisi*: İctihatların birleştirilmesi veya değiştirilmesi istemleri; Başkan, Başsavcı ve konuyla ilgili daire tarafından yapılabilir. *İstenebilen Durumlar*: Dairelerin veya Daireler Kurulunun kendi kararları arasında veya dairelerin ya da Kurul'un ayrı ayrı verdikleri kararlar arasında aykırılık veya uyuşmazlık görülmesi hallerinde, içtihatların *birleştirilmesine*; birleştirilmiş içtihatların değiştirilmesi gerekli görüldüğü durumlarda, içtihatların *değiştirilmesine* karar verilebilir.

ÜÇÜNCÜ ALT BÖLÜM DENİZ MÜSADERE MAHKEMELERİ

Deniz Müsadere Mahkemeleri (DMM), kuruluşları 10.07.1940 tarihinde çıkarılan 3894 Sayılı Deniz Zapt⁷⁰ ve Müsadere⁷¹ Kanununa dayanan,

⁷⁰ Bu Yasanın uygulanmasında zapt, taşıma aracının ve yükünün zaptı demektir. Yasanın 63 -66. maddelerine göre, ***nakil vasıtasının zaptı***, *nakil vasıtası üzerindeki emir ve kumanda yetkisini ele almak suretiyle olur*. Nakil vasıtası bir müsadere müfrezesi ile işgal edilir. Müsadere müfrezesinin amiri bu gemiye Türk Bayrağını çekmeye yetkilidir. Nakil vasıtalarının bir müsadere müfrezesi ile işgal edilemediği takdirde, nakil vasıtası bayrağını indirmeğe ve sürat ve rotasını harp gemisinin emirlerine göre tanzim etmeye davet olunur. Nakil vasıtasının teçhizatı, yükü ve nakil vasıtasında bulunan belgeleri güvence altına alınır. Gerekteğinde, nakil vasıtası kaptanına zapt hakkında bir belge verilir. ***Malın zaptı ise*** kurak olarak nakil vasıtasının zabtı suretiyle olur. İstisnai olarak aşağıdaki hallerde mal ayrıca zapt olunabilir⁷¹(1) Kaptan malı teslimine hazır olursa; (2) Nakil vasıtasının sevki mümkün olmaz ve tahriri de caiz bulunmazsa; (3) Nakil vasıtası tahrip edilecek olursa.

⁷⁰ ***Müsadere***, el konulan nakil aracının ve taşıdığı malların Deniz Müsadere Mahkemesinin kararı ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mülkiyetine geçmesi demektir.

⁷⁰ Davaları birinci derecede görmek üzere deniz müsadere mahkemeleri ve ikinci derecede görmek üzere bir Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi kurulur (m. 90). Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi, ikisi Temyiz Mahkemesi üyesi ve birisi Askeri Temyiz Mahkemesi askeri adli hakimlerinden olmak üzere, üç mesleki hakimden ve iki deniz üst subayından oluşur. Bu mahkemenin başkanlığını adliye hakimleri arasından en kıdemli hakim yerine getirir (m. 93). Yüksek deniz müsadere mahkemesi nezdindeki Devlet görevlisi Başkomutanın ve deniz müsadere mahkemelerindeki Devlet görevlileri de baş görevlinin emri altında bulunurlar (m. 97). Yüksek deniz müsadere mahkemesi aşağıdaki hususlara hüküm verir. 1 - Deniz müsadere mahkemeleri hükümlerine karşı vakı olan istinaf davaları üzerine; 2 - Deniz müsadere mahkemeleri kararları aleyhindeki itirazlar üzerine; 3 - Zapt olunan nakil vasıtasının veya malın kullanılması veya iadesi hakkında ikinci derece muhakemenin devamı sırasında ve hitamından önce vakı olan iddialara.

⁷⁰ Deniz müsadere mahkemelerinin kaza salahiyeti tamamiyle istisnai bir salahiyettir. Diğer mahkemeler ve Devlet idare makamları deniz müsadere mahkemelerinin katiyet halini almış olan hükümleri ile bağlıdır (m.100).

ilk derece mahkemeleri ve bir yüksek mahkeme şeklinde iki dereceli olarak kurulması düşünülmüş mahkemelerdir. Dolayısıyla, ilk derece Deniz Müsadere Mahkemelerinin kararları ne Yargıtay ne de Askeri Yargıtay'ın denetimine tabidir. Bu mahkemelerin üst yargı yeri konumunda bulunan Deniz Müsadere Yüksek Mahkemesi ise bir istinaf mahkemesi niteliğindedir (DZMK m. 134)⁷². Deniz Müsadere Mahkemeleri; önce kurulan ve kurulduktan sonra denizde müsadere ve zapta ilişkin bir olayın olması üzerine bu konularda karar veren, yani düzenli görev yapan mahkemelerden değil, istisnai nitelikte⁷³ mahkemelerdir. Gerçekten, DZMK'nun 88. madde hükmüne göre; *"deniz müsadere mahkemelerinin kaza salahiyyeti ve denizde zapt ve müsadere hukukunu tatbika memur makamların faaliyete geçecekleri zamanın başlangıcı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından denizde zapt ve müsadere hakkının kullanılmasına dair ittihaz olunan kararın neşri tarihinden başlar"*. Bu konudaki olaylar çok seyrek ve raslantısal olduğundan, bu mahkemeler görev alanlarıyla ilgili konularda meydana gelen olaylar üzerine, Hükümetin kararı ve bunun Resmi Gazetede yayınlanmasıyla oluşturulan (kurulan değil) mahkemelerdir. Bugüne kadar bu mahkemelerin fiilen oluşturulmasını gerektirir bir durum doğmamıştır⁷⁴. Bunun nedeni, bu konudaki uyuşmazlıkların başka biçimlerde (siyasi veya diplomatik) çözümlenmesi olabilir.

A) DENİZ MÜSADERE MAHKEMELERİ

1- Oluşumu

İlgili Yasa'ya göre bu mahkemeler, *en kıdemli adliye hakiminin başkanlığında, başkan dahil ikisi adliye hakimlerinden ve diğeri askeri adli hakimlerden olmak üzere, üç mesleki hakim ve iki deniz subayından oluşur* (m. 92). Deniz müsadere mahkemelerinin başkanı ve adli hakimleri ve yedekleri Adalet Bakanı; askeri adli hakim ile subay hakimler ve yedekleri ise Milli Savunma Bakanı seçer. *Bunların atanması üçlü kararname ile gerçekleştirilir.*⁷⁵

⁷⁰ *Müsadere*, el konulan nakil aracının ve taşıdığı malların Deniz Müsadere Mahkemesinin kararı ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mülkiyetine geçmesi demektir.

⁷¹ Deniz müsadere mahkemelerinin kaza salahiyyeti tamamıyla istisnai bir selahiyyettir. Diğer mahkemeler ve Devlet idare makamları deniz müsadere mahkemelerinin katiyet halini almış olan hükümleri ile bağlıdır (m.100).

⁷⁴ ARSLAN-TANRIVER, a.g.e., s. 74.

⁷⁵ Bu husus Yasa'da "milli iradeye arz olunur" biçiminde ifade edilmiş olmakla birlikte, bugün bunun anlamının, Milli Savunma ve Adalet Bakanlarının önerisi üzerine Başbakan ve

Deniz müsadere mahkemelerine, yeteri yedek hakim de tayin olunur. Başkana vekalet edecek yedek hakimi Adalet Bakanı, diğer hakimlere vekalet edecek yedek hakimleri mahkemenin başkanı tayin eder (m.94).

Her deniz müsadere mahkemesine, Devlet görevlisi olarak, bir de deniz subayı tayin olunur. Devlet görevlisi (ajanı), Milli Savunma Bakanının önerisi üzerine kararname (üçlü kararname) ile tayin olunur. Bu Devlet ajanları; açılacak davaları hazırlık soruşturması yapmak, zapt olunan nakil aracı ile yükünü (navlunu) muhafaza etmek, haklarında tutuklama kararı verilen kişileri gözaltında tutmak, görevlisi olduğu mahkemede Devleti temsil etmek, ve mahkeme kararlarını uygulatmak (m.101) gibi görev ve yetkileri bulunmaktadır. Bu nedenle, bu Devlet görevlileri bir anlamda savcılık görevi yapmaktadırlar.

Deniz müsadere mahkemelerinin toplanacağı yerleri Başkomutan tayin eder (m.91).

Deniz müsadere mahkemelerinin adli, askeri ve subay hakimleri, görev süreleri içinde hakimlerin haiz olduğu bütün hak ve yetkilere sahiptirler. Bunlar, hakimlik görevlerinden ancak Hakimler Kanunu hükümlerine göre çıkarılabilirler (m. 96).

2- Görevleri

Deniz Müsadere Mahkemelerinin yargı yetkisi ve görev konuları, DZMK'nun 87, 89 ve 90. maddelerinde belirtilmiştir. Bu maddelerde yer alan hükümlere göre; denizde zapt ve müsadere yetkisinin kullanılması suretiyle zapt olunan deniz nakil vasıtaları ve malları, deniz müsadere mahkemelerinde görülecek işlerin konusunu oluşturur (m.89). Bu mahkemelerin yargı yetkisinin konusu ise, denizde zapt ve müsadere hukukuna ilişkin işlemlerin ve alınan önlemlerin yasaya uygun olup olmadığını denetlemektir (DZMK m.87).

Deniz Müsadere Mahkemelerinin genel olarak yukarıda belirtilen maddelerinde yer alan görevi, Yasanın 99. maddesinde ayrıntılı olarak belirtilmiş ve sayılmıştır. Bu madde hükmüne göre, Deniz müsadere mahkemelerinin görevleri şunlardır:

* Denizde zapt ve müsadere yetkisinin kullanılmasıyla ilgili olarak alınan önlemlerin yasaya uygun olup olmadığına karar vermek;

* Zapt olunan nakil aracının veya malın müsaderesine veya serbest bırakılmasına karar vermek;

* Zapt ve imha muamelelerinin haksız olarak yapılmış veya haksız surette rota emri verilmiş olmasından dolayı zarar ve ziyan ödenmesine hükmetmek;

* 30 uncu maddenin (A) fıkrası gereğince tazminat ödenmesine hükmetmek;

* Zapt olunan nakil vasıtası veya malın kullanılması veya iadesi hakkında muhakemenin devamı sırasında ve sonunda, ilk itiraz olarak ileri sürülen iddialar hakkında karar vermek.

3- Hukuksal Niteliği

Mensuplarının askeri hakimler, adli hakimler ve deniz subaylarından oluşması; bunların atanmasının ilgili bakanlar tarafından yapılması, oluşumunda deniz subaylarına yer verilmesi nedeniyle yapısı yönünden **askeri nitelikte bir mahkeme** olduğu görülmektedir. Bünyesinde subay üyelere ve askeri hakimlerin yer verilmesi bu niteliği pekiştirmektedir.

Görevlerinin zapt ve müsadere ile ilgili olması da **bu mahkemelerin birer hukuk mahkemesi değil, ceza mahkemesi olduğunu göstermektedir.**

B) YÜKSEK DENİZ MÜSADERE MAHKEMESİ

1- Kuruluş

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi, davaları ikinci derecede görmek üzere kurulan bir tür istinaf mahkemesi konumunda olan, fakat verdikleri kararlara karşı, başka bir yargı merciine, örneğin Yargıtay veya Askeri Yargıtay'a başvurulamayan mahkemedir.

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi, *ikisi Temyiz Mahkemesi üyesi ve diğeri Askeri Yargıtay adli hakimlerinden olmak üzere, üç mesleki hakimden ve iki deniz üst subayından oluşur.* Bu mahkemenin başkanlığını adliye hakimleri arasından en kıdemli hakim yerine getirir (m. 93).

Yüksek deniz müsadere mahkemesi nezdindeki Devlet görevlisi Başkomutanın ve deniz müsadere mahkemelerindeki Devlet görevlileri de baş görevlinin emri altında bulunurlar (m 97).

Deniz müsadere mahkemelerinde olan istisnai nitelik, Yüksek Deniz Müsadere mahkemesi için de söz konusudur.

Diğer mahkemeler, Devlet ve idare makamları deniz müsadere mahkemelerinin kesinleşmiş kararları ile bağlıdır (m.100). Aynı bağlayıcılık, doğal olarak, Deniz Yüksek Mahkemesi kararları için de söz konusudur.

2- Görevleri

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi, Deniz Müsadere Mahkemeleri *hükümlerine karşı yapılan istinaf başvuruları*, Deniz Müsadere

Mahkemeleri kararları aleyhindeki itirazlar ve zapt olunan nakil vasıtasının veya malın kullanılması veya iadesi hakkında karar vermekle görevli ve yetkilidir.

Görüldüğü gibi, deniz müsadere mahkemelerinin kararlarına karşı, istinaf başvurusundan başka itiraz yoluna da başvurulabilir. Bu itiraz, bu kanunda yazılı hallerde ve on beş günlük süre içinde yazılı olarak, avukat vasıtasıyla **Deniz Müsadere Mahkemesine** yapılır. İtiraz üzerine duruşma yapılmadan karar verilir. **İtirazla ilgili kararlara karşı Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesine başvurulabilir.**

3- Yargılama Usulü

Deniz müsadere mahkemelerinin hükümlerine karşı bu mahkemeler nezdindeki Devlet ajanı veya alakalılar tarafından istinaf talep edilebilir. İstinaf, yeni vakıalara ve yeni delillere de istinaden istenebilir.

İstinaf başvurusu, hükmün tebliğinden itibaren bir ay içinde ve yazılı şekilde deniz müsadere mahkemesinde yapılır. İstinaf dilekçesinin verilmesinden sonra, deniz müsadere mahkemesi başkanı dilekçeyi ve dava dosyasını hemen Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesine gönderir.

İstinaf talebi dilekçede belirtmek veya sonradan sunulacak ayrı bir layiha halinde açıklanacak gerekçelere dayanması gerekir. Gerekçeyi içeren istinaf layihasının, istinaf olunan hükmün tebliği tarihinden itibaren iki ay içinde verilmesi gerekir. Bu süre talep edilmesi üzerine, Deniz Müsadere Mahkemesi tarafından uzatılabilir. Dilekçe ile birlikte veya sonradan sunulacak gerekçeli layihada mahkeme kararının hangi noktalardan değiştirilmesi gerektiği açıkça izah edilir.

İstinafın kabulü için ileri sürülen, istinaf nedenleri, yeni vakıalar ve deliller açıkça gösterilir.

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesinde duruşmadan önce istinaf talebinin geri alınması caizdir. Bu takdirde istinaf hakkı düşer.

İstinaf başvurularını ve verecekleri layihaları taraflar ancak avukat vasıtasıyla yapabilirler veya verebilirler.

İstinaf dilekçesi ve layihası yasal süreler içinde ve kanunun gösterdiği şekilde verilmemiş ise istinaf talebi reddolunur. Red kararı aleyhine itiraz caizdir. *Verilecek karar gerekçeli olmak zorundadır.*

İstinaf dilekçesi ve istinaf layihası Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi tarafından re'sen karşı tarafa tebliğ olunur. İlgililere yapılacak tebligat başka bir vekil tayin edilmemişse, ilk derece mahkemesinde tarafları temsil eden avukatlara yapılır.

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi Başkanı, cevap vermek üzere karşı tarafa uygun bir süre tanır ve duruşma gününü belirler. Yüksek Deniz

Müsadere Mahkemesinde izlenecek yargılama usulü hakkında, ilk derece mahkemelerince uyulması gereken usuller (m.111-133) uygulanır.

Yüksek Mahkemeye yapılacak istinaf başvurusuyla ilgili olarak eski hale getirme talebinde bulunulabilir; ancak bu talebin istinaf süresinin sona ermesinden itibaren bir sene içinde yapılması gerekir.

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi, deniz müsadere mahkemesinin hükmünü tamamen veya kısmen bozarsa, davayı yeniden görmek üzere deniz müsadere mahkemesine iade edebilir.

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesinin hükümleri tefhim veya tebliğ ile kesinleşir.

Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesinin hükümlerini deniz müsadere mahkemeleri nezdindeki Devlet ajanı icra ettirir. Şu kadar ki, Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi ajanı bu salahiyeti kendisi için muhafaza edebilir.

Bu mahkemenin, itiraz veya istinaf başvurusu üzerine verdiği kararlar kesindir. Bunların bozulması için Yargıtay, Askeri Yargıtay veya diğer bir üst yargı yerine başvurulamaz

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ

Anayasaya göre, ”Uyuşmazlık Mahkemesi adli idari ve askeri yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir” (m.158/I).

Mahkemenin kuruluş ve işleyişine ilişkin 2247 Sayılı Yasaya göre ise; “Uyuşmazlık Mahkemesi; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş, adli, idari ve askeri yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmeye yetkili ve bu kanunla kurulup görev yapan bağımsız bir yüksek mahkemedir.”(m.1/I).

Özel kanun uyarınca hakeme başvurulmasının zorunlu olduğu hallerde, -eğer hakemlik görevi hakim tarafından yerine getirilmiş ise - bu merci, yani hakem de davanın konusuna göre, yukarıdaki fıkrada yazılı adli veya idari yargı mercilerinden sayılır (m.1/II).

Uyuşmazlık Mahkemesinin yukarıdaki anayasal ve yasal tanımlarında bu mahkemenin hukuksal özellikleri ve nitelikleri belirtilmektedir. Sıralamak gerekirse bu özellikler şunlardır:

◆ Bir yüksek mahkemedir.

Bunun sonucu olarak, Anayasanın yargı bölümünde yer alan mahkemelerin bağımsızlığı, mahkemede görevli hakimler ve savcılar anayasal güvenceye sahiptirler, duruşmaları açık ve kararları gerekçeli olmak zorundadır, kuruluş ve işleyiş esasları yasayla düzenlenir,

◆ Görevi, adli, idari ve askeri yargı yerleri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemektir.

◆ Kararları kesin ve karar konusuyla ilgili olarak tüm yargı yerlerini ve tarafları bağlar.

I-UYUŞMAZLIK MAHKEMESİNİN YAPISI

A) KURULUŞU VE ORGANLARI

Uyuşmazlık Mahkemesi; bir Başkan, 12 asıl ve 12 yedek üye ’den kurulur.

Asıl üyeliklerde meydana gelecek geçici veya sürekli noksanlıklar yedek üyelerle tamamlanarak giderilir.

Uyuşmazlık Mahkemesi iki bölümden oluşur: Hukuk Bölümü ve Ceza Bölümü. Hukuk uyuşmazlıkları Hukuk Bölümünde, Ceza Uyuşmazlıkları Ceza Bölümünde karara bağlanır.

Her iki bölümün üyelerinin belirlenmesi, aşağıda belirtilen usule göre ilgili yargı yerlerinden seçimle belirlenerek önerilecek üyeler arasından, Yargıtay ve Danıştay adayları ile ilgili olarak Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından, AYİM ve Askeri Yargıtay adaylarıyla ilgili olarak Cumhurbaşkanı tarafından yapılır.

1- Hukuk Bölümü

Hukuk Bölümü bir başkan ve (6) asıl üyeden oluşur ve hukuk uyuşmazlıkları bu Bölümde karara bağlanır.

Hukuk Bölümüne Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ile Danıştay Genel Kurulunun her biri kendi Başkan ve üyeleri arasından seçilerek (4) asıl, (4) yedek üye önerir.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu gösterilen bu adaylar arasından ikişer asıl ikişer yedek üye, yani toplam (4) asıl, (4) yedek üye belirler.

İki asıl ve iki yedek üye ise Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Genel Kurulu- tarafından- askeri hakim sınıfından olan daire başkanı ve üyeleri arasından - seçilerek önerilecek (4) asıl, (4) yedek üye arasından, Cumhurbaşkanınca seçilir.

2- Ceza Bölümü

Bu bölüm de, hukuk bölümü gibi, bir başkan ile (6) asıl üyeden oluşur.

Bu Bölüme, Yargıtay Ceza Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından gösterilecek iki kat aday arasından üç asıl, üç yedek üye Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca; Askeri Yargıtay Genel Kurulunca daire başkan ve üyeleri arasından gösterilecek iki kat aday arasından üç asıl, üç yedek üye Cumhurbaşkanınca seçilir.

3- Genel Kurul

Birlikte toplanan Hukuk ve Ceza Bölümleri, Uyuşmazlık Mahkemesi Genel Kurulunu oluşturur.

Uyuşmazlık mahkemesi Genel Kurulu, bu Kanunla belli edilen görevleri yerine getirir ve ayrıca bölümler arasında çıkan olumsuz görev uyuşmazlıklarında görevli bölümü belirler. Bölümler ve Genel Kurul, ayrı ayrı Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanının Başkanlığı altında toplanır. Bölümlerde ve Genel Kurulda toplantı yeter sayısı, asıl üyelerin mazeretleri halinde yedek üyeler alınmak suretiyle sağlanır.

B) BAŞKAN VE ÜYELER

Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı ve başkanvekili, Anayasa Mahkemesi tarafından ve onun üyeleri arasından seçilir (Uyuşmazlık Kanunu m. 3).

Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı dört yıllık bir dönem için seçilir. Görev süresi sona eren Başkan bir dönem daha seçilebilir. Dönem içinde başkanlık makamının boşalması halinde aynı usule göre Anayasa Mahkemesi tarafından, eskisinin kalan süresini tamamlamak üzere yeni bir başkan seçilir.

Başkanın mazereti halinde Anayasa Mahkemesince yine Anayasa mahkemesinin kendi üyeleri arasından dönem başında seçilip görevlendirilecek bir üye Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanına vekalet eder.

Üyeler de dört yıllık bir süre için seçilirler. Dönem içinde herhangi bir nedenle boşalacak üyeliklere aynı usulle yenileri seçilir. Üyelerin sayısında kurulların çalışmasına engel oluşturacak oranda bir boşalma olursa, yeni seçim tamamlanıncaya kadar eski kurulun görevi devam eder.

Uyuşmazlık Mahkemesini Başkan temsil eder. Uyuşmazlık Mahkemesi işlerinin yönetimi ve yürütülmesi Başkanın görevidir.

Bu suretle seçilenler, yerine seçildikleri hakimın süresini tamamlarlar. Üyelerin de yeniden seçilmeleri mümkündür.

C) KURULLARIN ÇALIŞMA DÖNEMİ VE TOPLANTILARI

Uyuşmazlık Mahkemesinin çalışma dönemi 6 eylül ile 19 temmuz arasındaki dönemdir. Mahkeme çalışmalarını, toplantılarını bu dönem içinde yapar

Uyuşmazlık Mahkemesi hukuk ve ceza bölümleri ile Genel Kurulu, *Başkanın çağrısı üzerine, Başkentte, mahkeme için ayrılan yerde toplanır.*

Toplantının gündemi toplantıdan en az üç gün önce, raporlarla birlikte üyelere ve uyuşmazlıkla ilgili Başsavcı veya Başkanunsözcülerine dağıtılır.

Başkan, mahkemeye gelen uyuşmazlıklarda, tutuklu veya tedbirli olanlarla ilgili işler ile yürütmenin durdurulması isteminin bulunması gibi ivedilik gösteren durumlarda; söz konusu uyuşmazlıkların Adli Tatil'den önce bitirilmesi için gerekli önlemler alır.

İlgili Başsavcılar veya görevlendirecekleri yardımcıları, gerekli gördüklerinde veya Mahkemece gerekli görülen durumlarda, yazılı olarak düşüncelerini bildirirler veya toplantılarda sözlü açıklamalarda bulunurlar, fakat oylamalara katılmazlar ve oy kullanamazlar.

Uyuşmazlık Mahkemesi Başkan ve Üyeleri; toplantılara katılmalarına engel oluşturan ve Kuruluş Yasasında belirtilen bir nedenin bulunması halinde⁷⁶, toplantılara katılamaz ve oy kullanamazlar. Yasada

⁷⁶ **Dava ve işlere bakmanın caiz olmadığı haller** - Uyuşmazlık Mahkemesi Başkan ve Üyeleri;1. Kendilerine ait olan veya kendilerini ilgilendiren dava ve işlere; 2. Aralarında evlilik bağı kalkmış olsa bile eşinin, kan veya sıhrîyet yönünden usul ve fîruunun, dördüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan yönünden ve sıhrîyeti doğuran evlilik kalkmış olsa bile üçüncü

belirtilen nedenler, genellikle Hukuk ve Ceza Yargılama Usullerinde var olan hakimin davadan çekinme ve reddedilmesi nedenleridir. Aynı şekilde, Başkan veya üyelerden birinin reddedilmesi ve buna ilişkin istemlerin üyenin bulunduğu bölüm kurulunca kabul edilmesi halinde, reddi kararlaştırılan üye veya başkan toplantılara katılamaz ve oy kullanamaz.

Hukuk ve Ceza Bölümlerinde ve Genel Kurulda, *üye tam sayısı hazır bulunmadıkça görüşmelere başlanamaz ve karar verilemez*. Eksik üyenin yeri o üyenin geldiği yargı merciinin yedek üyesi ile, bu olmadığı takdirde başka bir yedek üye ile doldurulur. Mahkeme, her toplantı dönemi başında, yıllık çalışma planını yapar.

Bölümlerde ve Genel Kurulda incelemeler dosya üzerinde yapılır ve bu kanunda belli edilenler dışında çoğunlukla karar verilir.

II- GÖREVLERİ VE UYUŞMAZLIK USULÜ

Uyuşmazlık Mahkemesinin görevi, *görev veya hüküm uyuşmazlığı içimlerinde* olabilir. *Görev uyuşmazlığı da*, olumlu görev uyuşmazlığı ve olumsuz görev uyuşmazlıkları biçimlerinde olabilir.

A) OLUMLU GÖREV UYUŞMAZLIĞI VE GİDERİLMESİ

Olumlu görev uyuşmazlığı; adli, idari ve askeri yargı mercilerinde açılmış olan tarafları, nedeni ve konusu aynı olan davalarda, bu yargı mercilerinden en az ikisinin kendilerini görevli sayan kararlar vermiş olmaları, veya bu farklı yargı düzenleri içinde yer alan mahkemeler önünde ileri sürülen görev itirazının reddi üzerine, görev kararlarına karşı itiraz yolunun açık olduğu

---

dereceye kadar (bu derece dahil) sıhriyet yönünden civar hısımlarının veya aralarında evlatlık bağı bulunan kimselerin dava ve işlerine; 3. Dava ve iş sahiplerinin vekili, vasisi veya kayyumu sıfatıyla hareket ettiği dava ve işlere; 4. Hakim, savcı, hakem sıfatıyla bakmış veyahut tanık veya bilirkişi olarak beyanda bulunmuş olduğu dava ve işlere; 5. İstisnâ mütalaa ve kanaat beyan etmiş olduğu dava ve işlere; bakamazlar.(m.8).

Çekinme:- Uyuşmazlık Mahkemesi Başkan ve üyelerinin 7 nci maddede yazılı sebeplere dayanarak davaya veya işe bakmaktan çekinmeleri halinde, uyuşmazlık mahkemesi, çekinme isteğinde bulunan başkan ve üye katılmaksızın konu hakkında kesin karar verir. Mahkeme kurulunun toplanmasına engel olacak sayıda başkan ve üyenin çekinmek istemesi halinde, ancak toplanma nisabını ortadan kaldırmayacak sayıda başkan ve üyenin çekinme isteği kabul edilebilir.(m.8).

Başkan ve üyelerin reddi: Uyuşmazlık Mahkemesi Başkan ve üyeleri, tarafsız kalamayacakları kanısını haklı kılan hallerin varlığı iddiasıyla reddolunabilir. Uyuşmazlık Mahkemesi Başkan ve üyelerinin reddine ilişkin istemler, reddedilen üye katılmaksızın bölümlerce incelenir. Bölümler ret konusunda kesin karar verir. Ret şahsidir. Bölümlerin toplantılarını engelleyen toplu ret istemleri dinlenmez (m.9).

ceza davalarında ise bu kararların kesinleşmiş bulunması durumunda meydana gelir.

Bu hallerde, ilgili yargı düzeni içinde yer alan yüksek mahkemelerinden birinin Başsavcı veya Başkanunsözcüsü tarafından görev konusunun incelenmesi istemi üzerine Uyuşmazlık Mahkemesinden bu olumlu görev uyuşmazlığı hakkında kararını verir.

1- Olumlu Görev Uyuşmazlığı Çıkarılabilecek Durumlar

Yetkili Başsavcı veya Kanunsözcüsünün Uyuşmazlık Mahkemesinden istekte bulunabilmesi için aşağıdaki durumların ortaya çıkması ve bazı koşulların gerçekleşmesi gerekir

a) Davaya bakan veya önünde dava açılan mahkemelerin **yargı düzeni açısından** (Örneğin; adli yargı ve idari yargıda, adli yargı ve askeri yargıda, askeri yargı ve idari yargıda) *görevsiz olduğuna dair* davacı veya davalı tarafından yapılan *göreve ilişkin itirazın, süresi içinde ve usulüne uygun olarak yapılmış olması.*

b) Bu *itirazın; hukuk mahkemelerinde en geç birinci oturumda, ceza mahkemelerinde delillerin ikamesine başlamadan önce, idari yargı yerlerinde de dilekçe ve savunma evresi tamamlanmadan önce yapılmış olması gerekir.*

c) *İki mahkemenin de görevlilik kararı vermesi:* Yapılan itiraza rağmen, kendilerine itirazda bulunulan farklı yargı düzenlerinde bulunan *yargı yerlerinin, görev kurallarına aykırı olarak, yani gerçekte en azından birinin görevli olmamasına karşın, her ikisinin de kendilerinin görevli olduklarına karar vermiş bulunmaları gerekir.*

d) Olumlu görev uyuşmazlığına neden olan *bir başka durum;* kendisine görev itirazında bulunulan yargı yerlerinin veya bunlardan birinin, *yapılan görevsizlik itirazını yerinde görerek, açılan davanın kendisinin de içinde bulunduğu yargı düzeninin görev alanına girmediğine dair görevsizlik kararı vermesi halinde söz konusu olabilir.*

Bu halde, görev konusunun Uyuşmazlık Mahkemesince incelenebilmesi için, konusu, tarafları ve nedeni aynı bir davayla ilgili olarak, *görevsizlik kararı veren mahkemenin veya mahkemelerin (farklı yargı düzenleri içindeki mahkemelerin) karar veya kararlarına karşı yetkili temyiz mercii veya mercilerine (Danıştay, Yargıtay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) başvurmuş olması gerekir.*

e) Olumlu görev uyuşmazlığı durumunun ortaya çıkması için, *mahkemenin veya mahkemelerin verdiği veya verdikleri görevsizlik kararı veya kararlarının temyiz mercii (veya mercileri) tarafından bozulması ve kararı bozulan mahkemenin de bu bozmaya uyarak görevli olduğu yönünde karar vermesi gerekir.*

f) Uyuşmazlığın konusu uyuşmazlık çıkarılması mümkün olmayan konularda olmamalıdır. Uyuşmazlık çıkarılması hukuken mümkün olmayan davalar, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla baktığı davaları ile Anayasa Mahkemesine açılan siyasi partilerin kapatılması davalarıdır (m.11).

Ayrıca, Görev itirazının reddine ilişkin karara karşı itiraz yolunun açık bulunduğu ceza davalarında, ret kararı kesinleşmeden uyuşmazlık çıkarma istenemez.

2- Uyuşmazlık Çıkarmaya Yetkili Merciler

Yukarıda açıklanan hallerde, uyuşmazlık çıkarma isteminde bulunmaya yetkili merciler şunlardır:

◆ Reddedilen görevsizlik itirazı Adli Yargı yararına ileri sürülmüş ise *Cumhuriyet Başsavcısı*;

◆ İdari yargı yararına ileri sürülmüş ise *Askeri Yargıtay Başsavcısı*;

◆ Askeri İdari Yargı (AYİM) yararına ileri sürülmüş ise bu mahkemenin *Başnunsözcüsüdür*.

3- Uyuşmazlık Çıkarmada Süre, Başvuru Yeri ve Şekli

Olumlu görev uyuşmazlığının çözülmesinde olumsuz görev uyuşmazlıklarına ilişkin usul kuralları uygulanır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki bir davada, uyuşmazlık çıkarılması yoluna ilgililer tarafından ancak bir kez başvurulabilir.

*Görev itirazında bulunan kişi veya makam, itirazın reddine ilişkin kararın verildiği tarihten, şayet bu kararın tebliği gerekiyorsa tebliğ tarihinden, itiraz yolu açık bulunan ceza davalarında ise ret kararının kesinleştiği tarihten başlayarak **on beş gün içinde**, uyuşmazlık çıkarılmasını istemeye yetkili makama sunulmak üzere iki nüsha dilekçeyi itirazı reddeden yargı merciine verir.*

Bu yargı mercii, dilekçenin bir nüshasını ve varsa eklerini **yedi gün** içinde cevabını bildirmesi için diğer tarafı **tebliğ eder** [tebligat yapılan taraf, süresi içinde bu yargı merciine cevabını bildirmezse, cevap vermekten vazgeçmiş sayılır].

Yargı mercii, itiraz dilekçesi üzerine verdiği itirazı ret kararını kaldırarak görevsizlik kararı verebilir.

Yargı mercii itirazı kaldırma kararı vermediği takdirde, kendisine verilen dilekçeyi, alınan cevabı ve varsa belgeleriyle birlikte görevsizlik itirazının reddine ilişkin karar ile dayanağı belgenin asıl veya örneklerini uyuşmazlık çıkarmak isteminde bulunmaya yetkili makama gönderir.

Yukarıda belirtilen sürelerin bitmesi çalışmaya ara verme zamanına rastlarsa bu süreler, çalışmaya ara vermenin sona erdiği günü izleyen tarihten itibaren yedi gün uzamış sayılır.

4- Başvurunun Etkileri

Uyuşmazlık Mahkemesine başvurulduğu resmi yazı ile kendisine bildirilen yargı mercii, **görev konusunda Uyuşmazlık Mahkemesince bir karar verilmeye kadar davanın görülmesini geri bırakır.** *Bu takdirde zamanaşımı süreleriyle öbür kanuni veya hakim tarafından verilen süreler, işin yeniden incelenmesine başlanacağı güne kadar durur.*

Şu kadar ki, Uyuşmazlık Mahkemesine başvurulduğunu bildiren yazının alındığı günden başlamak üzere **altı ay içinde bu Mahkemenin kararı gelmezse** yargı mercii davayı görmeye devam eder. Ancak, esas hakkında son kararı vermeden Uyuşmazlık Mahkemesinin kararı gelirse yargı mercii bu karara uymak zorundadır.

Uyuşmazlık çıkarılacağı bildirilerek yargı merciinden davaya bakmanın ertelenmesi istenemez (m. 18).

5- Uyuşmazlık çıkarmaya yetkili merci tarafından yapılacak işlemler

Görev itirazında bulunan kişi veya makam, görev itirazının reddine ilişkin başvurusunu uyuşmazlık çıkarmaya yetkili makama, ilgili Başsavcı veya Başkanunözcüsü'ne sunulmak üzere, itirazı reddeden yargı merciine sunar. Uyuşmazlık çıkarmaya ilişkin dilekçe kendisine ulaşan Başsavcı veya Başkanunözcüsü, uyuşmazlık çıkarma isteminin reddi veya kabulü yönlerinde karar verebilir:

a) Uyuşmazlık İsteminin Reddi

Uyuşmazlık çıkarma konusundaki dilekçeyi içeren dosyayı alan yetkili makam, gerekirse dosyadaki eksiklikleri tamamlattıktan sonra, uyuşmazlık çıkarmaya yer olmadığı sonucuna varırsa, istemin reddine karar verir.

Bu karar, ilgili kişilere veya makama ve ilgili yargı merciine, hemen tebliğ olunur. *Bu karara karşı hiç bir yargı merciine başvurulamaz.*

b) Uyuşmazlık İsteminin Kabulü

Yetkili makam, başvuru dosyasının kendisine ulaştığı tarihten veya eksikliklerin tamamlandığı tarihten başlayarak *en geç on gün içinde düzenleyeceği gerekçeli düşünce yazısını ve başvuru dosyasını* Uyuşmazlık Mahkemesine yollar. Ayrıca, Uyuşmazlık Mahkemesine başvurduğunu ilgili yargı merciine hemen bildirir.

Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı, yetkili makamın düşünce yazısını içeren başvuru dosyasını görevsizlik itirazını reddeden yargı merciine, görevle ilgili bulunan Başsavcı veya Başkanunsözcüsüne tebliğ eder.

Tebliği alan makam görüş veya karşılık vermek isterse, görüşünü veya karşılığı yedi gün içinde yazılı olarak vermekle zorundadır. Aksi halde, karşılık vermemiş sayılır veya bu süreden sonra verilen karşılığa dosyada yer verilmez.

B) OLUMSUZ GÖREV UYUŞMAZLIĞI VE GİDERİLMESİ

Olumsuz görev uyuşmazlığının bulunduğu ileri sürülebilmesi için adli, idari veya askeri yargı mercilerinden *en az ikisinin tarafları, konusu ve sebebi ayrı olan davada kendilerini görevsiz görmeleri ve bu yolla verdikleri kararların kesin veya kesinleşmiş olması gerekir.*

Bu uyuşmazlığın giderilmesi istemi, ancak davanın taraflarınca ve ceza davalarında ise ayrıca ilgili makamlarca ileri sürülebilir.

1- Uyuşmazlık Çıkarılma Usulü

Olumsuz görev uyuşmazlığı çıkarılabilmesi için izlenecek usule ilişkin olarak Yasada düzenlenen kurallar şunlardır:

a) Tarafların veya Savcılığın Başvurusu

Farklı yargı düzenleri içinde yer alan en az iki mahkemenin; konusu, nedeni ve tarafları aynı bir dava ile ilgili olarak açılan davalarda kendilerini görevsiz görerek görevsizlik kararları vermeleri ve bu kararların, gerek kanun yollarına ilişkin sürelerin geçirilmiş olması gerekse temyiz yerlerinde onaylanması üzerine kesinleşmeleri hallerinde, davanın tarafları veya ceza davalarında ilgili makamlarca (savcılık gibi), son görevsizlik kararını veren mahkemeye başvur. Böyle bir başvuru üzerine; kendisine başvurulmuş son görevsizlik kararını veren mahkeme dava dosyasını;

◆ Ceza davalarında, bu kararın kesinleşmesinden sonra *doğrudan doğruya*, Uyuşmazlık Mahkemesine gönderir.

◆ Diğer davalarda, bu kararın kesinleşmesinden sonra, *taraflardan birinin istemi üzerine* Uyuşmazlık Mahkemesine gönderir.

b) Yargı mercilerinin uyuşmazlık mahkemesine başvurmaları

İdari, askeri ve adli yargı mercilerinden birisinin, kesin veya kesinleşmiş görevsizlik kararı üzerine, kendisine gelen bir davayı incelemeye başlayan veya incelemekte olan bir yargı mercii [Örneğin, *AYİM'in bir idare mahkemesi veya Danıştay'da, askeri ceza mahkemelerinden birinin adli ceza mahkemelerinden birinde, ya da tersi, görülerek kesinleşmiş görevsizlik kararlarının kendilerine gelmesi durumunda olduğu gibi*]; davada görevsizlik kararı veren merciin görevli olduğu kanısına varırsa, gerekçeli bir ara kararı

vererek, görevli mercii belirtilmesi için Uyuşmazlık Mahkemesine başvurarak, incelemekte olduğu dava dosyasının incelemesini ve sonuçlandırılmasını Uyuşmazlık Mahkemesinin karar vermesine kadar durdurur.

c) Temyiz Mercilerinin Uyuşmazlık Mahkemesine Başvurmaları

Daha önce Uyuşmazlık Mahkemesince yargı mercii belirtilmemiş olan bir davada temyiz incelemesi yapan *yüksek mahkeme, davanın, davaya bakan mahkemesinin görevi dışında olduğu kanısına varırsa, incelediği kararı bozacak yerde, incelemeyi erteleyerek yargı mercisinin belirtilmesi için Uyuşmazlık Mahkemesine başvurmaya karar verebilir.*

Bütün bu başvurularda Uyuşmazlık Mahkemesinin vereceği kararın konusu, görevli mahkemenin belirlenmesidir.

2- Uyuşmazlık Mahkemesince yapılacak işlemler

Mahkemelerin gönderdikleri işlerin incelenmesinde Uyuşmazlık Mahkemesince, olumsuz görev uyuşmazlıkları ile ilgili usul kuralları uygulanır.

Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı, yetkili makamın düşünce yazısını içeren başvuru dosyasını görevsizlik itirazını reddeden veya görevsizlik kararı veren yargı mercii ne ya da mercilerine, görevle ilgili Başsavcı veya Başkanunsözcüsüne tebliğ edebilir. Tebliği alan makam görüş veya karşılık vermek isterse, görüşünü veya karşılığı yedi gün içinde yazılı olarak vermekle yükümlüdür

Görevsizlik kararı veren mahkemenin gerekçeli kararı, dava dosyası ile birlikte Uyuşmazlık Mahkemesine gönderilir

Uyuşmazlık Mahkemesi, *olumsuz görev uyuşmazlığı ile ilgili dosyaların ilk incelemesi sırasında ve gerekli gördüğü hallerde, ilgili Başsavcılarının görüşünü de alarak, görevli yargı mercii ni belirten kararını verir.*

3- Uyuşmazlık Mahkemesine Başvurmanın Sonuçları

Olumlu veya olumsuz görev uyuşmazlığı çıkarmak amacıyla yukarıda belirtilen usullere göre Uyuşmazlık Mahkemesine bir başvuru yapılması ve bu başvurunun Mahkeme tarafından incelemeye alınması bazı hukuksal etkiler ve sonuçlar yaratmaktadır. Bu sonuçlardan bazıları şunlardır:

a) Davanın Görülmesinin Ertelenmesi

Uyuşmazlık mahkemesine başvurulduğu resmi yazı ile kendisine bildirilen yargı mercii, görev konusunda Uyuşmazlık Mahkemesince bir karar verilinceye kadar davanın görülmesini geri bırakır.

Bu takdirde, zamanaşımı süreleri, diğer *yasal süreler* ve hakim tarafından verilen süreler, işin yeniden incelenmesine başlanacağı güne kadar *durur*.

b) Hukuk davalarında verilen tedbir kararlarına etkisi

Hukuk davalarında adli veya idari yargı mercilerine verilmiş bulunan *ihtiyati tedbir*, *ihtiyatı haciz* ve özellikle *yürütmenin durdurulması kararları*, Uyuşmazlık Mahkemesinin kararına kadar geçerli kalacağı gibi bu kararları veren yargı mercii'nin görevsizliğine ilişkin uyuşmazlık Mahkemesi kararının davacıya ildirilmesinden sonra da, *görevi belli edilen yargı mercii'nce kaldırılmadıkça, altmış gün süre ile devam eder*.

Kendisine karşı tedbir kararı verilmiş bulunanın isteği üzerine, görev konusunda son kararı veren yargı mercii bu tedbirlerin kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verebilir.

Süreye bağlı bir tedbir kararının birinci fıkrada anılan zamandan önce süresi dolarsa, *göreve ilişkin son kararı veren yargı mercii, kararı almış olanın isteği üzerine, tedbir süresini uzatabilir*.

Tedbir kararı bulunmayan bir işte, birinci fıkrada belli edilen süre içinde usulünce tedbir kararı vermeye de görev konusunda son kararı veren yargı mercii, yetkilidir.

Yukarıda sözü edilen kararları, *uyuşmazlık çıkarma durumunda, görevsizlik itirazını reddeden yargı merci, yargı mercii'nin Uyuşmazlık Mahkemesine başvurusu durumunda ise o yargı mercii verebilir*.

c) Ceza davalarında tedbirler

Ceza davalarında *koruma veya başkaca güvenlik altına alma, el koyma, zor alım gibi tedbirlere konu olan şeyler ve belgeler, yurt dışına çıkarılması yasaklanmış şeylerle, yurt dışına çıkması yasak edilmiş kişilere ilişkin kararları, değiştirmeye veya kaldırmaya veya ilk kez vermeye, görev konusunda son kararı veren yargı mercii görevlidir*.

Anılan yargı mercii, tutuklulara Ceza Mahkemeleri Kanununun veya Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununun konuya ilişkin maddelerini uygulayacağı gibi tutuklamaya ilişkin başvuruları da karara bağlar. Uyuşmazlık çıkarma durumlarında görev itirazını reddeden, yargı mercii'nin Uyuşmazlık Mahkemesine başvurduğu durumlarda ise Uyuşmazlık Mahkemesine başvuran yargı mercii, yukarıdaki belirtildiği gibi uygulama yapar.

C) HÜKÜM UYUŞMAZLIĞI VE GİDERİLMESİ

1- Kavram ve Tanım

Adli, idari ve askeri yargı mercilerinden en az ikisi tarafından, görevle ilgili olmasızın, kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş, aynı konuya ve

sebebe ilişkin, taraflarından en az biri aynı olan kararlar arasında çelişki olursa ve **bu yüzden hakkın yerine getirilmesi olanaksız hale gelirse**; hüküm uyumsuzluğunun varlığı kabul edilir.

Ceza kararlarında; sanığın, fiilin ve maddi olayların aynı olması halinde hüküm uyumsuzluğu var sayılır.

İlgili kişi veya makam Uyuşmazlık Mahkemesine başvurarak hüküm uyumsuzluğunun giderilmesini isteyebilir. Bu halde olumsuz görev uyumsuzluğunun çıkarılması ile ilgili Uyuşmazlık Mahkemesi Yasasının 15 ve 16. maddelerindeki usul kuralları uygulanır.

2- Uygulanacak Usul ve İnceleme Kuralları

Hukuk alanındaki hüküm uyumsuzluklarında Uyuşmazlık Mahkemesi, Danıştay Yargılama usulünün (Danıştay Yasası ve İdari Yargılama Usulü Yasasının) bu Yasaya (Uyuşmazlık Mahkemesi Yasası) aykırı olmayan hükümlerini uygulamak suretiyle anlaşmazlığı esasını da karara bağlar.

Ceza alanındaki hüküm uyumsuzluklarında Uyuşmazlık Mahkemesi, Ceza Mahkemeleri Kanununun bu kanına aykırı olmayan hükümlerini uygular ve esasa ilişkin bu karar vermeksizin sadece o davayı hangi ceza mahkemesinin görüp karara bağlaması gerektiği belirtmek suretiyle anlaşmazlığı çözer. Kazanılmış haklar saklı tutulur.

Uyuşmazlık Mahkemesi hüküm uyumsuzluklarını dosya üzerinde inceleyerek karara bağlar. Gerekli gördüğü hallerde veya istek üzerine tarafları dinleyebilir.

III- UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ GÖRÜŞMELERİ VE KARARLARI

Uyuşmazlık Mahkemesi, uyumsuzluk çıkarmaya veya görev uyumsuzluklarına ilişkin istemleri önce şekil ve süre açısından inceler; usulüne uymayan veya süresi içinde ileri sürülmemiş istemleri reddeder. Bu inceleme sonunda verilen Uyuşmazlık Mahkemesi üç tür karar verir: *görev uyumsuzluğuna ilişkin kararlar, hüküm uyumsuzluğuna ilişkin kararlar ve ilke kararları*. Görev ve hüküm uyumsuzluğu kararlarından yukarıda söz edildiğinden, burada sadece ilke kararları ile Uyuşmazlık Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı konuları üzerinde durulacaktır.

A) İLKE KARARLARI

Uyuşmazlık Mahkemesinin bu kararları, bir tür içtihadı birleştirme kararlarıdır. Bu kararlarla, Uyuşmazlık Mahkemesinin Bölümlerinin kararları arasındaki çelişkiler *Genel Kurulca* verilecek ilke kararları ile giderilir. Bu

Mahkemenin Genel Kurulu diğer yüksek mahkemelerdeki içtihatları birleştirme genel kurullarının işlevini görmektedir. Bu Mahkemenin Bölümleri ise anılan yüksek mahkemelerin dairelerine paralel organlar konumundadır.

İlke kararları ve Başkanın uygun göreceği bölümlerin kararları Resmi Gazete’de yayımlanır ve gerekçeleriyle birlikte açıklanır.

İlkeye ilişkin kararlar ilk toplantıda üçte iki çoğunlukla verilir. Bu çoğunluk sağlanmazsa ikinci toplantıda salt çoğunlukla yetinilir. Bir ilke kararının değişmesi veya kaldırılması yeni bir ilke kararıyla olur.

İlke kararı verilmesine yer olup olmadığına bölümler karar verir. Başkan, bu hususu raportörlere veya üyelere birine incelettirebilir.

Bölümlerin ilke kararını gerekli görmesi halinde, Başkan çelişme doğuran kararları veya yerleşmiş içtihadı gösteren kararlardan biriyle yeni çoğunluğun görüşünü ve çelişme gerekçesini, başsavcı ve Başkanunsözcülerinin de görüşlerini alır.

B) KARARLARIN KESİNLİĞİ VE BAĞLAYICILIĞI

Bölümlerin ve Genel Kurulun kararları kesindir.

Uyuşmazlık Mahkemesi, vereceği bütün kararların sonuçlarını ilgili Başsavcı ve Başkanunsözcüsüne, görev uyuşmazlığının çözülmesi için kendisine başvuran yargı merciine, kararı beklemesi için yazı yazılmış bulunan yargı merciine veya mercilerine uyuşmazlığın çözülmesi için başvurmuş olan kişilere veya makamlara hemen tebliğ eder.

İlgili yargı mercileri ile bütün makam, kuruluş ve kişiler; Uyuşmazlık Mahkemesinin kararlarına uymak, geciktirmeksizin onları uygulamakla ödevlidirler.

Gerekçeli kararın birer örneği de birinci fıkrada yazılı yerlere ve kişilere gönderilir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin Görev konusundaki ilke kararları; Uyuşmazlık Mahkemesini ve bütün yargı mercilerini bağlar.

Hüküm uyuşmazlıkları dolayısıyla verilecek esasa ilişkin ilke kararları ise yalnız Uyuşmazlık Mahkemesini bağlar. Başka bir ifadeyle bu kararlar diğer yargı yerlerini bağlamaz.

BEŞİNCİ BÖLÜM
SAYIŞTAY

Sayıştay, yeni Yasasında (3/12/2010 Tarih ve 6085 Sayılı) (m. 5) sayılan işlevleri açısından tanımlamak gerekirse, Sayıştay, görev ve yetki alanına giren kamu idarelerinin;

Mali faaliyet, karar ve işlemlerini denetlemek ve bu denetim sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine rapor sunmak(1), Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin; gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığını denetlemek (2) Sorumluların kamu zararına yol açan hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak (3) Söz konusu kamu idarelerinin; gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığı hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine Genel Uygunluk raporu sunmak (4) ve Kanunlarla verilen diğer inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla (5) görevli ve yetkili, denetleme, inceleme ve yargılama mercii veya organıdır.

Kuruluş Yasa'sının Sayıştay'a verdiği bu görevler ve yetkiler, Sayıştay'ın üniter yapıda bir denetleme organı değil, fakat aynı zaman danışma, inceleme, denetleme ve yargılama görevleri yapan çok işlevli ve çeşitli karakterli bir denetim organı olduğunu göstermektedir.

Yargı yeri sıfatıyla Sayıştay konusunda, Sayıştay'ın **mensupları ve organik yapısını** inceledikten sonra, esas itibarıyla yargısal denetim işlevi üzerinde duracağız.

I- SAYIŞTAY'IN GÖREVLERİ VE YETKİLERİ⁷⁷

Sayıştay'ın görev ve yetkileri, “Denetim Alanı” yani denetlediği kurumlar ve “Denetim Konuları”, yani denetim yaptığı konularda yaptığı işlemler başlıkları altında incelenebilir.

A) DENETİM ALANI

Sayıştay tarafından denetlenen kurumlar, genel bir ifadeyle “kamu idareleri”dir. Sayıştay Yasası'nın 2. maddesinde bu deyimın anlam ve kapsamı, genel olarak “kamu idaresi”, “Genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri” ve “Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri” deyimleriyle açıklanmıştır.

Bu açıklamaya göre, “Kamu idaresi”, “kamu veya özel hukuk hükümlerine tabi olup olmadığına bakılmaksızın Sayıştay denetimine tabi tüm idare, kuruluş, müessese, birlik, işletme, bağlı ortaklık ve şirketleri”; “Genel

⁷⁷ Tanımlar: MADDE 2 – (1) Bu Kanunun uygulanmasında; a) **Sayıştay denetimi**: Düzenlilik ve performans denetimini, b) **Düzenlilik denetimi**: Mali denetim ve uygunluk denetimini, c) **Mali denetim**: Kamu idarelerinin hesap ve işlemleri ile mali faaliyet, mali yönetim ve kontrol sistemlerinin değerlendirme sonuçları esas alınarak, mali rapor ve tablolarının güvenilirliği ve doğruluğuna ilişkin denetimi, ç) **Uygunluk denetimi**: Kamu idarelerinin gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygunluğunun incelenmesine ilişkin denetimi, d) **Performans denetimi**: Hesap verme sorumluluğu çerçevesinde idarelerce belirlenen hedef ve göstergeler ile ilgili olarak faaliyet sonuçlarının ölçülmesini, e) **Hesap yargılaması**: Kanunlarla belirlenen sorumluların hesap ve işlemlerinin mevzuata uygun olup olmadığının yargılama yoluyla kesin hükme bağlanmasını ve bununla ilgili kanun yollarını, f) **Yargılamaya esas rapor**: Sayıştay dairelerince yapılacak yargılamaya esas olmak üzere, denetçiler tarafından genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin hesap ve işlemlerinin denetimi sırasında tespit edilen kamu zararına ilişkin düzenlenen rapor, g) **Denetim raporu**: Sayıştay raporlarına esas olmak üzere, denetim ve incelemeler sonucunda denetim grup başkanlıkları veya denetçiler tarafından hazırlanan raporu, ğ) **Sayıştay raporu**: Denetim ve incelemeler sonucu hazırlanarak Sayıştay Başkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan veya kamu idarelerine gönderilen raporu, h) **Sayıştay incelemesi**: Sayıştayın kesin hükme bağlama ve denetim dışında kalan diğer çalışmalarını, ı) **Kamu idaresi**: Kamu veya özel hukuk hükümlerine tabi olup olmadığına bakılmaksızın Sayıştay denetimine tabi tüm idare, kuruluş, müessese, birlik, işletme, bağlı ortaklık ve şirketleri, i) **Genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri**: 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda tanımlanan genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerini, j) **Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri**: Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda tanımlanan merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerini, k) **Kamu zararı**: Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda belirtilen kamu zararını, l) **Kamu kaynakları**: Kamuya ait veya kamu gücü kullanılarak elde edilen gelirler, taşınır ve taşınmazlar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler, para, alacak ve haklar, borçlanma suretiyle elde edilenler dahil her türlü değerler ile bağış ve yardımları, m) **Sayıştay denetçisi**: Uzman denetçi, başdenetçi, denetçi ve denetçi yardımcısını, n) **Performans**: Kamu idarelerince belirlenen hedef ve göstergelere ulaşma seviyesini, ifade eder.

yönetim kapsamındaki kamu idareleri”, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda tanımlanan genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerini; “Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri”, , Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda tanımlanan merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerini ifade etmektedir.

Sayıştay Yasası’nın 4. ve 2. maddelerinin hükümleri karşısında, **Sayıştay’ın denetim alanına giren kurum ve kuruluşlar şunlardır:**

a) Merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarını, mahallî idareleri, sermayesindeki kamu payı doğrudan veya dolaylı olarak % 50’den fazla olan özel kanunlar ile kurulmuş anonim ortaklıkları (% 50’den az olması halinde ortaklık hakları yönüyle), kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları dışındaki diğer kamu idareleri.

b) (a) bendinde sayılan idarelere bağlı veya bu idarelerin kurdukları veya doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak ortak oldukları her çeşit idare, kuruluş, müessese, birlik, işletme ve şirketleri (kamu payının yarısından az olması halinde ortaklık hakları yönüyle),

c) Kamu idareleri tarafından yapılan her türlü iç ve dış borçlanma, borç verilmesi, borç geri ödemeleri, yurt dışından alınan hibelerin kullanımı, hibe verilmesi, Hazine garantileri, Hazine alacakları, nakit yönetimi ve bunlarla ilgili diğer hususları; tüm kaynak aktarımları ve kullanımları ile Avrupa Birliği fonları dahil yurt içi ve yurt dışından sağlanan diğer kaynakların ve fonların kullanımı.

d) Kamu idareleri bütçelerinde yer alıp almadığına bakılmaksızın özel hesaplar dahil tüm kamu hesapları, fonları, kaynakları ve faaliyetleri.

e) Sayıştay; yapılan antlaşma veya sözleşmedeki esaslar çerçevesinde uluslararası kuruluş ve örgütlerin hesap ve işlemleri.

f) 3346 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile Fonların Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 2 nci maddesi kapsamına giren kamu kurum, kuruluş ve ortaklıklarının Türkiye Büyük Millet Meclisince denetlenmesi, bu Kanun ve diğer kanunlarda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde yerine getirilir.

B) DENETİM İŞLEVLERİ VE İŞLEMLERİ

Sayıştay denetimine tabi olan yukarıda belirtilen kurum ve kuruluşların Sayıştay tarafından denetimi, yaptığı işlemler ve işlevlerinin niteliği açısından iki gruba ayrılabilir: adına denetim yaptığı TBMM’yi bilgilendirme ve yargısal mali denetim yapma.

1- TBMM’yi Bilgilendirme

Sayıştay, Anayasaya göre (m.160), Anayasa ve yasaların kendisine tanıdığı denetim yetkileri ve görevlerini *Türkiye Büyük Millet Meclisi adına* kullanmakta ve yapmaktadır. TBMM’yi bilgilendirme görevi de, Anayasanın Sayıştay’a yüklediği bu yükümlülüğün sonucudur.

Sayıştay’ın TBMM’yi bilgilendirilmesi, farklı biçimlerde yapılmaktadır: Bu bilgilendirme şu biçimlerde olabilmektedir:

a) *Kamu idarelerinin mali faaliyet, karar ve işlemlerini hesap verme sorumluluğu çerçevesinde denetler ve sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine bilgi vermek ve raporlar sunmak.*

b) *Genel uygunluk bildirimini Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmak.*

Genel Uygunluk Bildirimi,: kamu idarelerinin gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygunluğunun incelenmesi sonucuyla ilgili olarak TBMM’ye yapılan bildirimdir.

2- Yargısal Mali Denetim Yapmak

Sayıştay, ayrıca, denetimi kapsamı içinde yer alan *genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığını denetlemek, sorumluların hesap ve işlemlerinden kamu zararına yol açan hususları kesin hükme bağlamakla yetkili ve görevlidir.*

C) BİLGİ ALMA HAKKI VE SORUMLULARIN BİLGİ VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Sayıştay, Anayasa ve yasaların kendisine verdiği yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmek için, *denetim kapsamı içinde yer alan kurum ve kuruluşlardan, onların yetkili ve görevlilerinden her türlü bilgi ve belgeyi isteyebilir; bunların hesap ve işlemlerini ile bu hesap ve işlemlerle ilgili kayıtları ve defterleri inceleyebilir.*

Öte yandan, , *denetim kapsamı içinde yer alan kurum ve kuruluşlar ile onların yetkili ve görevlileri, Sayıştay’ın Anayasa ve yasaların kendisine verdiği yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmesi çerçevesinde istediği bilgiler ve belgeleri Sayıştay’a, onun denetim elemanlarına ve organlarına vermek, inceleme yapmalarını kolaylaştırmakla görevli ve yükümlüdürler.*

Sayıştay’ın denetim yetkinin kullanılmasına ilişkin bu bilgi alma, denetim ve inceleme yapma hakkı ile denetime tabi olanların bu konudaki yükümlülükleri, Sayıştay Yasasının 6 ila 9. maddelerinde düzenlenmiştir.

1- Sayıştay'ın Bilgi Alma ve İnceleme Yapma Hakkı

Bu haklar, Sayıştay Yasası'nın "Sayıştay'ın Yetkileri" başlığını taşıyan 6. maddesinde belirtilmiştir. Bu madde hükmüne göre;

a) Sayıştay, bu Kanunla veya diğer kanunlarla yüklendiği görevlerin yerine getirilmesi sırasında kamu idareleri ve görevlileriyle doğrudan yazışmaya, gerekli gördüğü belge, defter ve kayıtları göndereceği mensupları aracılığıyla görmeye, mallar hariç dilediği yere getirtmeye, sözlü bilgi almak üzere her derece ve sınıftan ilgili memurları çağırmaya, kamu idarelerinden temsilci istemeye yetkilidir.

b) Sayıştay, denetimine giren işlemlerle ilgili her türlü bilgi ve belgeyi, kamu idareleri ile bankalar dahil diğer gerçek ve tüzel kişilerden isteyebilir.

c) Sayıştay, denetimine giren kamu idarelerinin işlemleriyle ilgili kayıtları, eşya ve malları, işleri, faaliyetleri ve hizmetleri görevlendireceği mensupları veya bilirkişiler tarafından yerinde ve işlem ve olayın her safhasında incelemeye yetkilidir. Bilirkişinin hukuki durumu, yetkisi ve sorumluluğu genel hükümlere tabidir.

d) Sayıştay, kamu idarelerinin hesap, işlem ve faaliyetleri ile mallarını, hesap veya faaliyet dönemine bağlı olmaksızın yılı içinde veya yıllar itibarıyla denetleyebileceği gibi sektör, program, proje ve konu bazında da denetleyebilir

e) Denetimler sırasında gerekli görülmesi halinde, Sayıştay dışından uzman görevlendirilebilir. Bilirkişi ve uzman görevlendirilmesine ilişkin esas ve usuller yönetmelikle belirlenir.

2-Sorumluların Bilgi Verme Yükümlülüğü ve Sorumlulukları

a) Bilgi Verme Yükümlülüğü ve Biçimi

Bu husus, Yasanın 8. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir:

(1) Kamu idarelerinin hesapları, muhasebe yetkilileri tarafından hazırlanarak üst yöneticiler veya görevlendirdiği harcama yetkilileri ile muhasebe yetkilileri tarafından denetime hazır bekletilir veya Sayıştay'ın bildireceği yere gönderilir.

(2) Bu hesaplara ilişkin ve mevzuatına uygun olarak tutulan defter, kayıt ve belgelerden Sayıştay'a sunulacak olanların çeşitleri, verilme yeri, süresi ve usulleri Sayıştay tarafından belirlenir.

(3) Hesapların verilmemesinden doğan sorumluluk, hesapların Sayıştay tarafından istendiği tarihte görev başında bulunan muhasebe yetkilisi ile üst yönetici veya görevlendirdiği harcama yetkilisine aittir.

(4) Sayıştay denetimine tabi kamu idareleri, her hesap yılı başında muhasebe birimlerini, muhasebe yetkililerinin ad ve soyadlarını Sayıştay'a

bildirmekle yükümlüdür. Yıl içinde yapılan değişiklikler, değişiklik tarihinden itibaren en geç bir ay içinde aynı şekilde Sayıştay'a bildirilir.

b) Bilgi Verme Sorumlulukları ve Sorumluları

aa) Sorumluluk İlkeleri

(1) Bu Kanunun sorumlular ve sorumluluk halleri uygulamasında; 5018 sayılı Kanun ve Sayıştay denetimi ile ilgili diğer kanunlarda belirtilen sorumlular ve sorumluluk halleri esas alınır.

(2) Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanlar; kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur. Bu sorumluluğun yerine getirilip getirilmediği Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacak Sayıştay raporlarında belirtilir. Kamu zararına sebep olunan durumlar ise bu zararın tazminine ilişkin hükme bağlama işlemi ile sonuçlandırılır.

(3) Sorumlular; mevzuata aykırı karar, işlem veya eylemleri ile illiyet bağı kurularak oluşturulan ilamda yer alan kamu zararından tek başlarına veya birlikte tazmin ile yükümlüdür.

(4) Usulüne uygun biçimde görevlendirilmediği halde kendiliğinden veya verilen emir üzerine gelirleri tahakkuk ettiren, toplayan, harcayan ve bu işlemleri onaylayanlar, malları muhafaza eden ve idare edenlerle her türlü mali iş ve işlemleri yürütenlerin işlemleri bir hesaba dahil edilmediği takdirde, sorumluluk bu kişiler hakkında da uygulanır. Bu durum yöneticilerin yazılı emirleri üzerine meydana gelmiş ise sorumluluğa yöneticiler de ortak olur.

(5) Bakanlar, kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılması ile hukuki ve mali konularda Başbakana ve Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı sorumludurlar.

(6) Sayıştay tarafından gerçekleştirilen performans denetimleri mali ve hukuki sorumluluk doğurmaz.

(7) Kamu idareleri ve görevlileri, denetim ve inceleme ile görevlendirilmiş olanlara her türlü hesap, bilgi, belge ve kayıtları ibraz etmek, işlem, faaliyet ve malların fiili ve fiziki durumlarının görülmesini sağlamak, görevin düzenli olarak yapılmasını sağlayacak tedbirleri almak ve her türlü yardım ve kolaylığı göstermek zorundadır.

(8) İlgili kamu idareleri bu madde hükümlerinin uygulanış ve sonucu hakkında Sayıştay'a bilgi verme zorunludur.

bb) Sorumluluk Halleri ve Sorumlular

(1) Sorumlular veya diğer ilgililer, denetçilerin isteyecekleri bilgi, kayıt ve belgeleri vermeye, işlem, faaliyet ve malların fiili ve fiziki durumlarını geciktirmeksizin göstermeye mecburdurlar.

(2) Sorumlular veya diğer ilgililerce verilemeyen veya gösterilemeyen belgeler ilgili kamu idarelerinden istenir. Sorumlular veya diğer ilgililer belgelerin asıllarını ve aslı gösterilemeyen belgelerin ikinci nüshalarını göstermek zorundadır.

(3) Hesabı bu Kanun hükümlerine göre zamanında ve tam olarak vermeyen sorumlular veya diğer ilgililer ile Sayıştay denetimine giren kamu idareleri görevlilerinden, denetleme ve yargılama sırasında, istenilen her çeşit bilgi, belge ve defterleri vermeyen ve denetleme ve yargılamayı güçleştirenlerin aylıkları, Sayıştay'ın istemi üzerine ilgili kamu idarelerince, hesabı veya istenen bilgi, belge ve defterleri eksiksiz verinceye kadar yarım olarak ödenir. Yarım aylık kesilmeye başlandığı tarihten itibaren muhasebe yetkilileri en çok üç ay, diğer görevliler ise Sayıştay tarafından belli edilen süre içinde yine hesabı veya istenilen bilgi, belge ve defterleri vermez veya denetleme ve yargılamayı güçleştiren sebepleri ortadan kaldırmazlarsa, bu defa ilgili kamu idarelerince mevzuatındaki usule göre görevden uzaklaştırılarak haklarında gerekli soruşturma veya kovuşturma yapılır.

(4) Sayıştay ilamlarının infazını izlemeyen ve gereklerini yerine getirmeyenler hakkında da üçüncü fıkradaki hükümler uygulanır.

(5) Yukarıdaki hükümlere uymayanlar ile Sayıştay Yasasının 6. maddenin birinci ve ikinci fıkralarının gereklerini haklı bir sebebe dayanmaksızın tam olarak ve zamanında yerine getirmeyen ilgililer hakkında Sayıştay'ın istemi üzerine disiplin veya ceza kovuşturması yapılır.

II- SAYIŞTAY MENSUPLARI

Yasa Sayıştay mensuplarını iki gruba ayırmaktadır: Sayıştay başkanı, başkan yardımcıları, başsavcı ve yardımcıları, daire başkanları, üyeler ve denetçilerin oluşturduğu *meslek mensupları* olarak adlandırılacak mensuplar ve *idari hizmetlerle görevli yönetim mensupları*. Yargı ve denetim organı olarak Sayıştay'ın incelenmesinde önem taşıyan, Sayıştay meslek mensuplarıdır⁷⁸. Bu meslek mensuplarının her birinin atanmalarını ve görevlerinin neler olduğundan söz etmeden önce, Sayıştay üyesi olabilmek için sahip olunması gereken niteliklerin veya koşulların belirtilmesi gerekir.

⁷⁸ 832 Sayılı Eski Yasa'da bu mensuplardan denetçiler kendi aralarında Uzman Denetçi, Başdenetçi, Denetçi ve Denetçi Yardımcıları şeklinde ayırıma tabi tutuluyor ve bunların yanında bir de raportörlere yer veriliyordu. Yeni Yasa denetçiler arasındaki bu ayrımı ve raportörlük pozisyonunu kaldırmıştır. Yeni Yasa, ayrıca, daha önce Birinci Başkan olarak Sayıştay Başkanı ile ilgili bu sıfatı da kaldırmış, diğer yüksek mahkemelerde olduğu gibi, sadece Başkan yani Sayıştay Başkanı deyimine yer vermiştir.

A) SAYIŞTAY BAŞKANI VE ÜYESİ OLMA KOŞULLARI

Sayıştay Yasası'nın 12. maddesi hükmüne göre, bu koşullar şunlardır:

(1) *Dört yıllık lisans eğitimi yapma koşulu:* Sayıştay Başkan ve üyelerinin hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme, iktisadi ve idari bilimler fakülteleri veya öğrenim itibarıyla bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulu tarafından onanmış yurt içinde veya yurt dışındaki en az dört yıllık fakülte veya yüksekokulların birinden mezun olmak

(2) *Asgari fiili çalışma koşulu:* Bu eğitim kurumlarından mezun olduktan sonra kamu idarelerinde en az on altı yıl çalışmış olmaları gerekir.

(3) *Üyelik için,* lisan eğitimi ve on altı yıl kamu idarelerinde çalışmış olma koşullarına ek olarak, *aşağıda belirtilen kamu kurumlarında asgari bir yıl görev yapmış olmak .*

Geldikleri kurumlara göre, üyelerin en az bir yıl çalışmış olmaları gereken kamu kurumları şunlardır: a) İkinci fıkranın (a) bendi hariç diğer bentlerinde sayılan görevler ile müsteşar yardımcılığı, b) Birinci sınıfa ayrılmak şartıyla Sayıştay denetçiliği, Sayıştay başsavcı veya savcılığı, c) Profesörlük, d) Birinci sınıfa ayrılmak şartıyla idari veya adli yargı hakimliği veya savcılık, e) Başbakanlık, bakanlıklar ve Hazine Müsteşarlığı merkez denetim elemanlığı .

(4) *Sayıştay Başkanlığı için*⁷⁹ birinci fıkrada sayılan nitelikler ile birlikte; a) Sayıştay üyeliği, b) Bakanlık, c) Müsteşarlık veya valilik, ç) Rektörlük, d) Başbakanlık ve bakanlıklar ile bağlı kuruluşların genel müdürlük veya başkanlık, e) Maliye Teftiş Kurulu ile Hesap Uzmanları Kurulu Başkanlığı, f) Başbakanlık ve bakanlıklar Teftiş Kurulu başkanlıkları, g) Düzenleyici ve Denetleyici Kurul başkanlıkları, *görevlerinde toplam bir yıl bulunmuş olmaları gerekir.*

(5) *Sayıştay dışından üye seçilenlerin,* son görev yaptıkları idare ile ilgili işlere üç yıl süreyle bakmama yükümlülüğü bulunmaktadır.

⁷⁹ Önceki 832 Sayılı Yasa'da öngörülen hizmet koşulları şunlardır: Bu kamu hizmetleri şunlardır: Sayıştay daire Başkanlığı; Sayıştay üyeliği; Bakanlık, Müsteşarlık, Müsteşar Yardımcılığı, Valilik, Genel ve Katma bütçeli dairelerin veya diğer kamu kurumlarının genel müdürlüğü veya başkanlığı, Başkanlıkların teftiş kurulları ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Başkanlıkları; Yüksek Öğretim Kurumlarında hukuk, iktisat, işletme, muhasebe, maliye veya kamu yönetimi profesörlüğü.

B) SAYIŞTAY ÜYELİĞİ

1- Üyelerin Seçimi ve Seçim Usulü

Sayıştay üyesi seçilebilmek için yukarıda “Başkan ve Üyelerin Nitelikleri” başlığı altından belirtilen niteliklere sahip olmak gerekir.

Bunun yanında, ayrıca, TBMM tarafından Yasanın 15⁸⁰ ve 16. maddelerinde belirtilen koşullara ve usullere göre TBMM Genel Kurulu tarafından üye olarak seçilmek gerekir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda yapılacak Sayıştay Başkanlığı ve Sayıştay üyeliği seçimleri için Ön Seçim Geçici Komisyonu⁸¹ kurulmak suretiyle yapılır.

⁸⁰ **Madde 15** – (1) Sayıştay üyelerinin beşte üçü Sayıştay meslek mensuplarından, geriye kalanların en az yarısı Maliye Bakanlığı meslek mensuplarından olmak üzere bu Kanunun 12 nci maddesinde nitelikleri belirlenen diğer adaylar arasından seçilir. Üyeliklerde boşalma olması halinde daire başkanlığı kadroları da dahil olmak üzere boşalan kontenjan için seçim yapılır.

(2) Sayıştay Başkanlığı boşalan üyelik sayısının beşi bulunduğu tarihten itibaren yedi gün içinde başlamak üzere, Resmi Gazete ve diğer basın ve yayın organları aracılığıyla seçim için duyuru yapar. Başvurular Sayıştaya yapılır. Üye adaylığı için başvuru süresi, ilk duyuru tarihinden itibaren otuz gündür.

(3) Sayıştay Genel Kurulunca, Sayıştaya başvuranların sicilleri üzerinde yapılacak inceleme sonucunda, bu Kanunda yazılı niteliklere sahip oldukları anlaşılanlar arasından mevcut üye sayısının salt çoğunluğunun gizli oyu ile her boş yer için dörder aday seçilir. Aday seçimi, başvuru süresinin bitiminden itibaren otuz gün içerisinde sonuçlandırılır. Seçim sonuçları, seçilen adayların sicil özetleri ile birlikte Sayıştay Başkanlığınca seçimi takip eden üç gün içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulur. Otuz günlük sürede seçim tamamlanamadığı takdirde, Sayıştay Başkanlığı aday adaylıkları kabul edilmiş olanların tümünü, sicil özetleri ile birlikte kontenjan gruplarını da belirtmek suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar.

⁸¹ (2) Ön Seçim Geçici Komisyonu, *Plan ve Bütçe Komisyonu üyeleri arasından, siyasi partiler ile bağımsızların Türkiye Büyük Millet Meclisindeki temsil güçleri oranında ve ad çekme usulü ile belirlenen onbeş kişiden oluşur.* Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanı, kendi siyasi parti grubunun kontenjanından Ön Seçim Geçici Komisyonuna katılır ve başkanlık eder.

(3) Ön Seçim Geçici Komisyonu salt çoğunluk ile toplanır. Sayıştay Başkan adaylarının seçiminde aday listesi, Sayıştay üye adaylarının seçiminde ise kontenjan gruplarına göre düzenlenen birleşik oy pusulası kullanılır. Aday seçimleri gizli oyla yapılır. Aday seçilebilmek için ilk turda üye tam sayısının salt çoğunluğu, ikinci turda oylamaya katılanların salt çoğunluğu aranır. İlk iki oylamada sonuç alınamadığı takdirde, üçüncü oylamada geçerli oyların en yüksekini alanlar seçilmiş sayılır. Adayların belirlenmesi sırasında oylarda eşitlik olması halinde, eşit oy alanlar arasında yeniden oylama yapılır.

(4) Ön Seçim Geçici Komisyonu gerekli gördüğü hallerde adaylarla mülakat yapabilir.

(5) 15 inci maddenin birinci fıkrasındaki kontenjan grupları oranlarına göre, Ön Seçim Geçici Komisyonu tarafından boş üyelik sayısının iki katı olarak belirlenen adayların isimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna sunulur. Kontenjan grupları oranlarına göre gösterilen adaylar için ayrı ayrı listeler halinde birleşik oy pusulası düzenlenir. Adayların adlarının karşısındaki özel yer işaretlenmek suretiyle gizli oylama yapılır. Seçilecek üyelerin sayısından fazla verilen oylar geçersiz sayılır.

Sayıştay üyelerinin beşte üçü Sayıştay meslek mensuplarından, geriye kalanların en az yarısı Maliye Bakanlığı meslek mensuplarından olmak üzere bu Kanunun 12 nci maddesinde nitelikleri belirlenen diğer adaylar arasından seçilir.

Seçim, koşulları yerine getiren adayların süresi içinde başvurusu üzerine, Sayıştay Genel Kurulunca her boş üyelik için iki katı aday arasından seçilir.

TBMM'nin yaptığı bu işlem yasa değil bir meclis kararıdır. Bu nedenle seçimin bu Yasaya ve TBMM İçtüzüğüne uygun olması gerekir.

2- Üyelerin Görevleri ve Yetkileri

Üyeler, bulundukları dairelerde daire başkanı ya da dahil bulundukları kurulda kurul başkanı tarafından kendilerine verilen dosyaları ve raporları geciktirmeden inceleyerek görevli daire veya kurullara gerekli açıklamaları yapar, görüş ve düşüncelerini gerekçeleri ile yazılı olarak bildirir, dairelerin ve üyesi bulundukları kurulların toplantılarına katılır, oylarını verir, karar ve görüşlerde azınlıkta kalanlar karşı oy gerekçelerini yazılı olarak bildirir, daire ve kurullarla ilgili olmak üzere verilen diğer işleri yapar.

Sayıştay Başkan ve üyeleri azlolunamaz. İlke olarak kendileri istemedikçe 65 yaşından önce emekliye ayrılamaz⁸².

Memuriyetten çıkarılmayı gerektiren bur suçtan dolayı kesin hüküm giymiş olanların görevleri kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği tam teşkilatlı resmi sağlık kurulu raporuyla kesin olarak anlaşılanların görevi ise, Sayıştay Genel Kurul kararıyla sona erer.

C) SAYIŞTAY BAŞKANI VE BAŞKAN YARDIMCILARI

1- Sayıştay Başkanı

a) Seçilmesi

Sayıştay Başkanı olabilmek için yasanın öngördüğü yukarıda belirtilen koşullardan başka, TBMM Genel Kurulunca bu göreve seçilmek gerekir:

Bu seçim, Sayıştay Yasasında sayılan ve yukarıda belirtilen niteliklere *sahip isteklilerden* 16. madde esaslarına göre *belirlenecek iki aday arasından Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca gizli oyla yapılır.*

Sayıştay Başkanı seçilmek için, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olmamak kaydıyla, toplantıya katılanların salt çoğunluğunun oyu aranır.

⁸² (Ek: 26/6/1996 – 4149/4 md.; İptal: Ana.Mah.'nin 20/11/1996 tarih ve E. 1996/58, K. 1996/43 sayılı Kararı ile)

*Sayıştay Başkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Sayıştay Başkanı seçilebilir. Başkanın görev süresi yeni Başkan göreve başlayıncaya kadar devam eder*⁸³.

Görevi sona eren Başkan, boş kadro şartı aranmaksızın Sayıştay üyesi olarak göreve devam eder; boşalan ilk üye kadrosu kendisine tahsis edilir ve en kıdemli üye sayılır.

Birinci Başkan, görevde olmadığı zamanlar için daire başkanlarından birini yerine vekil tayin edebilir. Vekil tayin etmemiş olduğu veya Birinci Başkanlığın acık bulunduğu durumlarda, daire başkanlarının en kıdemlisi vekillik yapar.

b) Sayıştay Başkanı'nın Görev ve Yetkileri

(1) Sayıştay'ı yönetir ve temsil eder. Sayıştay Başkanı, Kurumun en üst yöneticisi olup *genel işleyişten sorumludur*; kanunlarla verilen görevlerin iyi yapılması ve *yönetimin düzenli bir surette yürütülmesi için gerekli tedbirleri alır*.

(2) *Genel Kurulun başkanı olup gerekli gördükçe Temyiz Kurulu ve Daireler Kuruluna da başkanlık eder*; bu kurullara verilecek işleri düzenler ve görüşmeleri yönetir.

(3) Sayıştay'ın faaliyetleri ile ilgili olarak yılda en az iki defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonunu ve gerektiğinde diğer ilgili komisyonları bilgilendirir.

(4) Sayıştay raporlarının Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülmesi sırasında Sayıştay Başkanı veya görevlendireceği başkan yardımcısı hazır bulunur.

(5) *Daire başkanları ve üyelerin dairelerini belirler, ihtisas dairelerini tespit eder, işleri dairelere dağıtır, denetim ve denetim destek grup başkanlıklarını oluşturur, meslek mensuplarının görev yerlerini; yönetim mensuplarının görevlerini ve görev yerlerini tayin ve tespit eder.*

(6) *Gerekli gördüğü durumlarda, en çok beş denetçiyi ilgililerin kabulü üzerine Başkanlık danışmanı olarak görevlendirebilir (m.21).*

2- Başkan Yardımcıları

(1) *Sayıştay Başkanı, biri denetim diğeri yönetim ile ilgili işlerde kendisine yardımcı olmak üzere üyeler arasından iki başkan yardımcısı görevlendirir. Başkan yardımcıları daire başkanı statüsündedir.*

(2) *Denetimle ilgili başkan yardımcısı, denetim faaliyetlerinin yürütülmesi, raporlanması ve gözden geçirilmesinden sorumlu olup, denetim ve*

⁸³ Bu seçim ve görev süresiyle ilgili önceki Yasa hükmü şöyle idi: Sayıştay Birinci Başkanı, bu yasada belirtilen niteliklere sahip istekliler arasından, TBMM Sayıştay Başkanı ve Üyeleri Ön Seçim Geçici Komisyonunca belirlenecek iki aday arasından, TBMM Genel Kurulunca ve gizli oyla seçilir. Birinci başkanın görev süresi yedi yıldır. Süresi biten başkan yeniden seçilebilir.

denetim destek grup başkanlıklarının çalışmalarını Sayıştay Başkanı adına yönetir.

Denetimle ilgili başkan yardımcısına verilmiş görevlerin yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere Sayıştay Başkanının onayıyla, birinci sınıfa ayrıldıktan sonra en az üç yıl çalışmış meslek mensupları arasından *en çok beş bölüm başkanı* görevlendirilir.

(3) *Yönetimle ilgili başkan yardımcısı, yönetim birimlerini Sayıştay Başkanı adına yönetir.* Yönetimle ilgili başkan yardımcısına verilmiş görevlerin yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere Sayıştay Başkanının onayı ile bir ila dördüncü derecelerdeki meslek mensuplarından *en çok üç bölüm başkanı* görevlendirilir.(m.22).

D) SAYIŞTAY DAİRE BAŞKANLARI

1-Seçimi

Daire başkanları, *Sayıştay Genel Kurulunca, en az üç yılını doldurmuş üyeler arasından gizli oy ve üye tamsayısının salt çoğunluğu* ile seçilir.⁸⁴

Daire başkanlarının *görev süresi dört yıldır.* Süresi dolan veya kendi isteği ile üyeliğe dönmüş olanlar yeniden seçilebilir.

Görevi sona eren daire başkanları, boş üye kadrosu şartı aranmaksızın üyeliğe dönerler. Bu durumda boşalan ilk üye kadrosu kendilerine tahsis edilir (m.14).

2- Görev ve Yetkileri

(1) Daire başkanları, dairelerine havale edilen yargılamaya esas raporların karara bağlanmasını, bunlara ilişkin tutanak ve ilamların düzenlenmesini sağlamakla görevlidir. Bu görevler, çalışmaya ara verilme süresi hariç en geç altı ay içinde yerine getirilir.

(2) Daire başkanları, denetim raporlarına ilişkin görüşlerin bildirilmesiyle ilgili işlemleri yürütür ve görüş bildirdikleri raporların Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülmesi sırasında hazır bulunur.

⁸⁴ İlk üç oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, üçüncü oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır. Dördüncü oylamada en fazla oy alan üye daire başkanı seçilmiş olur. Seçim, görev süresinin bittiği tarihten, diğer sebeplerle boşalma halinde boşalmanın vuku bulduğu tarihten itibaren on beş gün içinde yapılır. Çalışmaya ara verme müddeti bu sürenin hesabında dikkate alınmaz.

E) BAŞSAVCI VE SAVCILAR

1- Nitelikleri ve Atanmaları (m.18)

Sayıştay Başsavcısı ve savcısı olarak atanabilmek için adayların aşağıdaki nitelikleri taşıması gerekir:

a) *Öğrenim Koşulu:* Hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme, iktisadi ve idari bilimler fakülteleri veya Yükseköğretim Kurulu tarafından bunlara denkliği kabul edilen yurt içindeki veya yurt dışındaki en az dört yıllık fakülte veya yüksekokullardan birini bitirmiş olmak gerekir.

b) *Fiili Hizmet Koşulu:* Yüksek öğrenimden sonra mali, iktisadi veya hukuki konularla ilgili kamu hizmetinde en az onaltı yıl çalışmış olmak. ya da Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde denetim elemanlığı, müşavir Hazine avukatlığı veya daire başkanlığı ve üstü görevlerde bulunmuş olmak gerekir.

Başsavcı birinci sınıfa ayrılmış ve bu sınıfta dokuz yılını doldurmuş denetçinin sahip olduğu haklardan yararlanır. Savcılarının intibaklarında Sayıştay dışındaki hizmet sürelerinin üçte ikisi dikkate alınır. Başsavcı ve savcılar; aylık, ödenek, mali, sosyal, emeklilik ve diğer hakları ile disiplin, ceza kovuşturması, sicil ve teminatları bakımından kendi derece ve kıdemindeki denetçiler hakkındaki hükümlere tabidir.

Sayıştay Başsavcısı ve savcıları, Sayıştay Başkanının görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığınca yapılacak teklif üzerine ortak kararname ile atanırlar.

Sayıştay Başsavcısının görev süresi dört yıldır. Süresi dolan Sayıştay Başsavcısı yeniden atanabilir. Görevi sona eren Sayıştay Başsavcısı boş kadro şartı aranmaksızın Sayıştay savcısı olarak görevine devam eder ve boşalan ilk savcı kadrosu kendisine tahsis edilir.

2- Görevler ve Yetkileri

Başsavcılık, Başsavcı ve savcılardan oluşur. Başsavcılığın çalışma esas ve usulleri yönetmelikle düzenlenir.

Başsavcının Görev ve Yetkileri: a) Başsavcılığa intikal eden yargılamaya esas raporları, temyiz konusu dosyaları ve diğer işleri savcılara havale eder. b) İlama ilişkin yargılamaya esas raporları hazırlayan denetçiler tarafından yapılan temyiz istemini gerçekleştirir veya temyiz isteminde bulunmama gerekçesini, ilgili denetçiye bildirilmek üzere Başkanlık makamına sunar. İlamların infazını izler ve bu hususla ilgili gerekli işlemleri yapar. c) Hakkında suç duyurusunda bulunulan sorumluların ve diğer ilgililerin durumlarını izler. ç) Sayıştay'ca belirtilen süreler içerisinde verilmeyen hesapları takip eder, hesabı ve istenilen bilgi ve belgeleri vermeyen sorumlular

ve diğer ilgililer hakkında bu Kanunda belirtilen gerekli işlemleri yapar. d) Kanunlarla ve Sayıştay Başkanı tarafından verilen diğer **görevleri yerine getirir.**

Savcılarının Görev ve yetkileri: a) Kendisine havale edilen yargılamaya esas raporları, temyiz konusu dosyaları ve diğer işleri inceleyerek düşüncesini gerekçeli olarak bildirir. b) Oy hakkı bulunmamak üzere hesap yargılamasına katılır ve görüşünü açıklar. c) Başsavcı tarafından verilen diğer görevleri yerine getirir.

F) DENETÇİLERİNİN NİTELİKLERİ VE MESLEĞE ALINMALARI

1- Mesleğe Giriş ve Atanma

Denetçiler⁸⁵, denetçi yardımcılığından yetişirler. Denetçi yardımcısı atanabilmek için sahip olunması gereken nitelikler ve yerine getirilmesi gereken koşullar şunlardır(m.17):

(1) *Öğrenim Koşulu:* Denetçi yardımcılığına hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme, iktisadi ve idari bilimler fakültelerinden veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulu tarafından kabul edilen yurt içi veya yurt dışındaki en az dört yıllık fakülte veya yüksekokullardan birini bitirmiş olmak gerekir.

(3) *Yaş Koşulu:* Sınava girebilmek için, ayrıca, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinde belirtilen genel nitelikleri taşımak şarttır.

(2) *Yapılacak Yarışma ve Yeterlik Sınavında Başarılı Olmak:* Sınava girebilmek için sınavın yapıldığı yılın ocak ayının ilk günü itibariyle 31 yaşını (yüksek lisans veya doktora derecesine sahip olanlar için 35 yaşını) bitirmemiş olmak

(3) *Bu niteliklere sahip olanlar arasında yapılacak giriş sınavını kazananlar Sayıştay Başkanı tarafından aday olarak atanır⁸⁶.*

⁸⁵Sayıştay denetçisi: Uzman denetçi, başdenetçi, denetçi ve denetçi yardımcısını ifade eder.

⁸⁶(1) Giriş sınavı; eleme sınavı, yazılı sınav ve mülakattan oluşur. Eleme ve yazılı sınavları, Sayıştay Başkanlığı ile imzalanacak protokole göre Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılır.

(2) Eleme sınavı; alan bilgisi, genel kültür ve genel yetenek sorularından oluşur ve test usulüne göre yapılır. Eleme sınavı sonucunda, yetmiş puandan az olmamak üzere en yüksek puandan başlayarak sınav ilanında belirtilen kadronun beş katına kadar aday yazılı sınava çağrılır.

(3) Yazılı sınav, zorunlu olan; iktisat, maliye, hukuk, kompozisyon ile seçimli olan ticaret hukuku veya muhasebe konularından oluşur. Yazılı sınav sonucunda, yetmiş puandan az olmamak üzere, en yüksek puandan başlayarak eleme sınavı ilanında belirtilen kadronun üç katına kadar aday mülakata çağrılır.

(4) Mülakat, adayın; a) Bir konuyu kavrayıp özetleme, ifade yeteneği ve muhakeme gücü, b) Liyakati, temsil kabiliyeti, davranış ve tepkilerinin mesleğe uygunluğu, c) Özgüveni, ikna kabiliyeti ve inandırıcılığı, ç) Genel yetenek ve genel kültürü, d) Bilimsel ve teknolojik

Yeterlik sınavında başarılı olamayanların meslek mensupluğu ile ilişiği kesilir. Bunlardan yazılı olarak talepte bulunanlar, Sayıştay Başkanının onayıyla yönetim mensubu olarak atanır.

Sınavı kazanan fakat staj sonunda olumlu sicil alamayanların görevine, Meslek Mensupları Yükseltme ve Disiplin Kurulunun kararı ve Sayıştay Başkanının onayıyla son verilir.

(4) Denetçi yardımcılığı sınavını kazananlar önce aday olarak atanırlar. *Denetçi yardımcılarının mesleki eğitim ve staj süresi en az iki en çok üç yıldır.* Adaylık süresi en az bir en çok iki yıldır.

Denetçi yardımcıları adaylık süresi içinde bir meslek kursuna veya stajına tabi tutulurlar. Kursta okutulacak nazari ve tatbiki derslerle stajın şekil ve şartları, kursun veya stajın süresi kurs veya staj sonundaki sınav usulleri ve diğer hususlar yönetmeliğinde belirtilir. Denetçi olabilmek için kurs veya stajdan sonra yapılacak meslek sınavını başarmak şarttır.

Adaylık süresi sonunda; bilgi, çalışma ve ahlak bakımından hizmete elverişli görülenler *Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu⁸⁷ nun kararı ve Birinci Başkanın onayıyla* denetçi yardımcılığına atanırlar. Hizmete elverişli görülmeyenlerin görevine Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu kararı ve Birinci Başkanın onayıyla son verilir.

2- Görevleri

Daire ve kurullarca verilen karar ve görüşler dairesinde karar, tutanak, ilam ve daire görüşünü düzenleyerek bunların gerektirdiği diğer işlemleri yapmak üzere yeterli sayıda denetçi Sayıştay Başkanı tarafından raportör olarak görevlendirilir.

---

gelişmelere açıklığı, yönlerinden değerlendirilerek, ayrı ayrı puan verilmek suretiyle gerçekleştirilir. Adaylar, komisyon tarafından (a) ila (d) bentlerinde yazılı özelliklerin her biri için yirmişer puan üzerinden değerlendirilir ve verilen puanlar ayrı ayrı tutanağa geçirilir. Bunun dışında mülakat ile ilgili herhangi bir kayıt sistemi kullanılmaz.

(5) Mülakat komisyonu; Sayıştay Başkanının veya görevlendireceği bir daire başkanının başkanlığında, iki üye ve üç uzman denetçi olmak üzere altı kişiden oluşur. Mülakatta başarılı sayılmak için, komisyon başkan ve üyelerinin yüz tam puan üzerinden verdikleri puanların aritmetik ortalamasının en az yetmiş olması şarttır.

(6) Giriş sınav sonuç listesi, eleme sınav puanı ve yazılı sınav puanı ile mülakat puanının aritmetik ortalaması tespit edilerek en yüksek puan alandan başlamak üzere hazırlanır. Giriş sınav sonuç listesindeki sıralama doğrultusunda eleme sınav ilanında belirtilen kadro sayısı kadar adayın atama işlemleri yapılır.

⁸⁷ *Memurlar seçim ve disiplin kurulu:* Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu iki takvim yılı için Genel Kurulca seçilerek bir daire başkanı, bir üye, bir denetçi ve genel sekreterden kurulur. Aynı şekilde birer yedek seçilir. Kurula daire başkanı başkanlık eder. Kurul üye tamsayısı ile toplanır ve oy çokluğuyla karar verir. Uzman denetçi veya raportör, baş denetçi Memurlar seçim ve disiplin kurulur Uzman denetçi veya raportör, baş denetçi şahıslarını ilgilendiren konuların görüşüldüğü toplantılara katılamazlar.

Denetçiler tarafından hesap ve işlemlerin inceleme usulleri denetleme gruplarının çalışma şekilleri ile grup şeflerinin görev ve sorumlulukları bir *yönetmelikle* düzenlenir. Yasada, denetçilerin görevlerinden bazılarını belirtmektedir. Buna göre;

a) İncelemek üzere Birinci Başkanlıkça veya onun adına gurup şeflerince kendilerine verilen idare hesaplarıyla kesin hesapları ve işlemleri incelemek ve sonucunu birer raporla Birinci Başkanlığa bildirmek.

b) Yasayla verilen diğer Sayıştay hizmetlerini yapmak.

c) Denetçiler; anlamı, uygulaması ve sonuçları bakımından Hazine menfaatlerini zarara uğraticı nitelikte gördükleri kanun, tüzük, yönetmelik, kararname ve sair mevzuat hükümlerini, inceleme sonrasında tespit ederek bunları gerekçesiyle birlikte ve yazılı olarak Birinci Başkanlığa bildirmek. Birinci Başkan bu bildirimleri derhal Genel Kurula havale eder. Genel Kurul kararıyla kabule değer görülen bildirimler, Sayıştay tarafından TBMM'ye sunulan üç aylık raporlarda belirtilir.

G) SAYIŞTAY YARGI MENSUPLARININ TEMİNATLARI VE BAŞKA GÖREV YASAĞI

Sayıştay Başkanı, daire başkanları ve üyeler; **diğer yargı yerlerinde görevli yargı mensuplarının güvencelerine benzer şekilde**, bazı güvencelere sahiptirler. Bu güvenceler, Sayıştay Yasasının 70. ve 71. maddelerinde belirtilmiştir.

(1) *Sayıştay Başkanı, daire başkanları ve üyeler azlolunamaz, 65 inci madde hükmü saklı kalmak kaydıyla kendileri istemedikçe 65 yaşından önce emekli edilemez.*

Ancak, memuriyetten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı kesin hüküm giymiş olanların görevleri kendiliğinden, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği tam teşekküllü resmi hastane sağlık kurulu raporuyla anlaşılanların görevleri Sayıştay Genel Kurulu kararıyla sona erer.

(2) *Sayıştay Başkanı, daire başkanları ve üyeler dışındaki meslek mensuplarının görevlerine, bu Kanunda yazılı haller dışında son verilemez, aylık ve diğer hakları ellerinden alınamaz. Bunlar, meslek mensupları için tesis edilmiş sınıflardan başka bir sınıftaki görevde çalıştırılmazlar.*

Ancak memuriyetten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı kesin hüküm giymiş olanların görevleri kendiliğinden sona erer. Sağlık bakımından görevlerini yerine getiremeyecek durumda oldukları tam teşekküllü resmi hastane sağlık kurulu raporuyla anlaşılanların da görevine Meslek Mensupları Yükseltme ve Disiplin Kurulu kararı ve Sayıştay Başkanının onayıyla son verilir⁸⁸.

⁸⁸ Sayıştay Başkanı, daire başkanları ve üyeler dışındaki meslek mensuplarından haklarında disiplin veya ceza kovuşturması yapılmasına karar verilen ve görevi başında kalmasında

Bu güvenceler yargıç güvenceleri anlam ve kapsamında değildir. Çünkü; öncelikle, bu güvencelerden Sayıştay başsavcısı, savcılar ve denetçileri kapsamaktadır. İkincisi, bu güvenceden yararlananlar hakimler ve savcılar gibi, ayrı bir kurum ve statü içinde yer almamakta ve görevden uzaklaştırma gibi bazı konularda Devlet Personel kanunu hükümlerine tabi olmaktadır.

(3) *Başka görev yasağı:* Sayıştay mensupları bu Yasada ve diğer yasalarda öngörülen istisnai durumlar dışında, kamu idareleri ile gerçek ve tüzel kişiler yanında paralı veya parasız hiçbir görev alamaz ve bilirkişilik yapamazlar.

Buna karşılık, Sayıştay meslek mensupları, Sayıştay Başkanının izniyle kamu idarelerinde bir göreve atanabilir. Bu şekilde bir göreve atananlardan Sayıştay'a dönmek isteyenler, Sayıştay Başkanının onayı ile yeniden atanır. Bu kişiler görev yaptıkları idarenin denetiminde üç yıl süre ile görevlendirilemez.

III- SAYIŞTAY DAİRELERİ VE KURULLARI

Sayıştay içinde yer alan yargısal karar organları; *Daireler, Daireler Kurulu, Temyiz Kurulu, Genel Kurul*dur.

A) DAİRELER

1- Yapısı ve İşleyişi

Daireler birer hesap mahkemesidir.

Her dairede bir başkan ve altı üye bulunur. Ancak, daireler bir başkan ve dört üye ile toplanır ve karar verir.

Daire başkanlığının boşalması, daire başkanının izinli veya özürlü olması halinde en kıdemli üye daire başkanlığına vekalet eder. Kıdemde esas, üyeliğe seçilmez. Hüküm ve kararlar oy çokluğu ile verilir

2- Dairelerin Görevleri ve Yetkileri

Yasa'da *hüküm* ve *karar* deyimleri arasında ayırım yapılması, dairelerin yargısal nitelikli olmayan kararlar da verebildiği anlamına gelmektedir. Nitekim, dairelerin görevlerine ilişkin maddede dairelerin görevleri sayılırken, bu görevler arasında danışma niteliğinde kararlar

---

soruşturmanın veya hizmetin gereği bakımından sakınca görülenler, Meslek Mensupları Yükseltme ve Disiplin Kurulu kararıyla geçici bir süre için Sayıştay Başkanı tarafından görevden uzaklaştırılabilir. Görevden uzaklaştırma ile tekrar işe başlatma ve bunlarla ilgili diğer hususlar hakkında 657 sayılı Kanunun görevden uzaklaştırma ile ilgili hükümleri uygulanır.

vermekten, yani görüş bildirmekten de söz edilmektedir. Sayıştay dairelerinin görevleri şunlardır:

a) Hesap mahkemesi olarak sorumluların hesap ve işlemlerine ilişkin düzenlenen yargılamaya esas raporlarda yer alan kamu zararına ilişkin hususları hükme bağlar.

b) Denetim raporları hakkında görüş bildirir.

c) Sayıştay Başkanı tarafından görüşülmesi istenilen konular hakkında görüş bildirir veya karar verir.

Denetim raporlarının dairelerde görüşülmesi sırasında ilgili grup başkanı veya raporu düzenleyen denetçi katılarak görüşünü açıklar. Yargılamaya esas raporların görüşülmesi sırasında açıklamalarda bulunmak üzere ilgili grup başkanı, raporu düzenleyen denetçi, sorumlular ve ahizler çağrılabilir.

Ayrıca ilgili kamu idaresinin üst yöneticisi veya görevlendireceği yardımcısı açıklamalarda bulunmak üzere çağrılabilir.

Daire ve kurullarca verilen karar ve görüşler dairesinde karar, tutanak, ilam ve daire görüşünü düzenleyerek bunların gerektirdiği diğer işlemleri yapmak üzere yeterli sayıda denetçi Sayıştay Başkanı tarafından raportör olarak görevlendirilir

B) DAİRELER KURULU

1- Yapısı ve İşleyişi (m.27)

Daireler Kurulu, Rapor Değerlendirme Kurulu ile Temyiz Kuruluna seçilen daire başkanı ve üyelerin dışında kalan daire başkanı ve üyelerden kurulur. En kıdemli daire başkanı Kurula başkanlık eder.

Kurul mevcut üye sayısının en az üçte ikisi ile toplanır. Kanuni izin ve boş üyelik sebebiyle toplantı yeter sayısının sağlanamadığı hallerde, o toplantıya münhasır olmak kaydıyla Kurul Başkanı tarafından katılamayan üyelerin yerine her daireden bir üyeyi aşmamak koşuluyla kıdem esasına göre yeter sayıyı sağlayacak kadar üye toplantıya davet edilebilir.

Kurul, mevcudun salt çoğunluğu ile karar verir. Oyların eşitliği halinde Başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.

2- Kurulun Görev ve Yetkileri

Sayıştay Daireler Kurulunun görev ve yetkileri, esas itibariyle danışsal görüş bildirmekten ibarettir. Kurul, bunun yanında, yasalarla verilen diğer görevleri yapar.

Daireler Kurulu görüşlerini,

a) Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerince mali konularda düzenlenecek yönetmelikler ile yönetmelik niteliğindeki düzenleyici işlemler hakkında bildirir.

Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerince mali konularda düzenlenecek yönetmelikler ile yönetmelik niteliğindeki düzenleyici işlemler, Sayıştay'ın istişari görüşü alınarak yürürlüğe konulur

b) Kurul, ayrıca, Sayıştay Başkanı tarafından incelenmesi istenen konular, hakkında da Başkanlığa görüş bildirir

c) Kanunla kendisine verilmiş diğer görevleri (örneğin, inceleme ve denetleme gibi) yapar .

Sayıştay, bu arada Daireler Kurulu, kendisinden istenen görüşlerini istemin yapılması tarihinden itibaren çalışmaya ara verilme süresi hariç *en geç otuz gün içinde bildirir*. Bu sürenin aşıldığı haller, Sayıştay faaliyet raporunda gerekçeli olarak yer alır.

C) TEMYİZ KURULU

1- Yapısı ve İşleyişi (m.26)

Temyiz Kurulu; *Sayıştay Genel Kurulunca, Rapor Değerlendirme Kuruluna seçilenler dışında kalan daire başkanları ile üyeler arasından dört yıl için seçilecek dört daire başkanı ve her daireden seçilecek ikişer üyenin katılımı ile kurulur.*

Her yıl Kurul üyelerinin dörtte biri yenilenir. Üyeliği sona erenler dört yıl geçmeden tekrar seçilemez. Kurula en kıdemli daire başkanı başkanlık eder.

Kurul üye tamsayısının en az üçte ikisi ile toplanır.

Kanuni izin ve boş üyelik sebebiyle toplantı yeter sayısının sağlanamadığı hallerde, dairelerden Kurula seçilmiş bulunan üye sayısını aşmamak ve o toplantıya münhasır olmak kaydıyla Kurul Başkanı tarafından katılamayan üyelerin yerine *her daireden bir üyeyi aşmamak koşuluyla kıdem esasına göre yeter sayıyı sağlayacak kadar üye toplantıya davet edilebilir.*

Kurul, mevcudun salt çoğunluğu ile karar verir. Oyların eşitliği halinde Başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır. Kararı temyiz edilen daire başkan ve üyelerinin oy hakkı yoktur.

Savcı, duruşmalı oturumlarda doğrudan, diğer oturumlarda ise Kurulun daveti üzerine toplantıya katılarak görüşünü açıklar.

2- Görevleri ve Yetkileri

Temyiz Kurulu Sayıştay dairelerince verilen *ilamların son hüküm merciidir.*

Sayıştay dairelerinin görevlerinden biri de, “*Hesap mahkemesi olarak sorumluların hesap ve işlemlerine ilişkin düzenlenen yargılamaya esas raporlarda yer alan kamu zararına ilişkin hususları hükme bağlamak*”tır.

Temyiz Kurulu, Sayıştay dairelerinin hüküm şeklinde verilen bu kararlarını, yani ilamlarının hukuka uygunluk denetimini yapmakla görevli ve yetkilidir. Zira, Sayıştay ilamı, Sayıştay’ın “hesap yargılaması” sonucunda verdiği kararlardır. Başka bir ifade ile “*hesap yargılaması*”, “*kanunlarla belirlenen sorumluların hesap ve işlemlerinin mevzuata uygun olup olmadığının yargılama yoluyla kesin hükme bağlanmak*”tır.

D) GENEL KURUL

1- Yapısı ve İşleyişi

Genel Kurul Sayıştay Başkanının başkanlığında başkan yardımcıları, daire başkanları ve üyelerden oluşur

Genel Kurul mevcut üye sayısının en az üçte ikisi ile toplanır. Sayıştay Başkanının katılamadığı hallerde Genel Kurula, Kurula katılan başkan yardımcılarının kıdemli olanı başkanlık eder.

Başsavcı oy hakkı olmamak üzere Genel Kurul toplantılarına katılır ve görüşünü açıklar.

Genel Kurul katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar verir. Oyların eşitliği halinde Sayıştay Başkanının bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.

2- Görev ve Yetkileri

Genel Kurulun başlıca görevleri şunlardır:

a) *İçtihatların birleştirilmesi kararları vermek;*

Dairelerin kararları veya bir dairenin iki kararı arasında bir sorunla ilgili olarak aykırılık bulunur veya bir içtihadın değişmesine lüzum görülür ya da bu mahiyette bütün işlemlere uygulanabilecek kararlar almaya ihtiyaç duyulursa, bu sorun Genel Kurulda görüşülerek karara bağlanır. Bu konunun görüşülmesinde Sayıştay Savcısı da bulunabilir.

b) *Genel uygunluk bildirimlerini görüşerek karara bağlamak;*

c) *Sayıştay’a ilişkin olarak yapılan kanun tasarısı ve teklifleri hakkında görüşlerini belirlemek ve ilgili mercilere bildirmek;*

d) *Sayıştay Başkanı tarafından incelenmesi istenilen diğer konular hakkında görüş bildirmek veya karar vermek;*

e) *Sayıştay Yasası tarafından kendisine verilen diğer görevleri yapmak.*

IV- HESAP YARGILAMASI, YARGILAMA USULLERİ

A) GENEL OLARAK

Sayıştay'ın, denetim alanına giren konularda yaptığı denetimler, esas itibarıyla *düzenlilik denetimi*⁸⁹; ve *performans denetimini*⁹⁰ kapsar (m.36).

Düzenlilik denetimi (a) *Kamu idarelerinin gelir, gider ve malları ile bunlara ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığının tespiti* ile (b) *Kamu idarelerinin mali rapor ve tablolarının, bunlara dayanak oluşturan ve ihtiyaç duyulan her türlü belgelerin değerlendirilerek, bunların güvenilirliği ve doğruluğu hakkında görüş bildirilmesi* ve c) *Mali yönetim ve iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi, anlamına gelmektedir.*

Sayıştay tarafından yapılan *düzenlilik denetimi*, yani *kamu idarelerinin gelir, gider ve malları ile bunlara ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığının tespitine ilişkin* denetimi; özellikle medeni usul hukukunda olduğu gibi *uyuşmazlığın ve bu uyuşmazlıkta tarafların bulunduğu* bir yargı denetimi değildir. Sayıştay tarafından yapılan yargısal denetimde Hukuk Muhakemeleri Usulünde görülen bir uyuşmazlık ve karşılıklı iki taraf bulunmamaktadır. Burada, *gelir, gider ve malları ile bunlara ilişkin hesap ve işlemlerinin yürürlükteki kurallara uygun şekilde yapılmadığı* iddiası üzerine, sorumluların kendilerini savunmaları ve bunu sonucunda Sayıştay dairelerince bir karar verilmesi söz konusudur. Suçlamayı yapan ve karar veren de aynı kurumun, yani Sayıştay'ın değişik bölümleri veya görevlileridir. Suçlama veya iddia, bir denetim usulü ve süreci çerçevesinde denetçiler tarafından yapılmakta, karar ise Sayıştay daireleri tarafından verilmektedir. Bu usul ve süreç, bir bakıma, ceza davaları ve yargısına benzemektedir. Zira, ceza yargılamasında da, davacı veya iddia makamı konumunda olan savcılar ile yargılamayı yapan ceza mahkemeleri aynı yargı erkinin unsurlarını oluşturmaktadır. Kısaca, Sayıştay daireleri aşamasında yapılan yargılamada durum böyledir. Buna karşılık, aşağıda görüleceği gibi, Sayıştay içindeki temyiz denetimi aşamasında, taraflar arasında uyuşmazlık ve karşılıklılık öğeleri nedeniyle, gerçek yargılamaya yakın bir durumla karşı karşıya bulunmaktadır.

⁸⁹ **Türkiye'de Yargı Düzeni'nin** incelemesini konu alan bu çalışmamızla ilgili olarak; Sayıştay'ın bir yargı yeri olarak incelenmesinde konumuzu ilgilendiren denetim Sayıştay tarafından yapılan *bu düzenlilik denetimi kapsamındaki i hukuka uygunluk denetimidir.*

⁹⁰ **Performans denetimi;** *hesap verme sorumluluğu çerçevesinde idarelerce belirlenen hedef ve göstergelerle ilgili olarak faaliyet sonuçlarının ölçülmesi suretiyle gerçekleştirilir. Sayıştay Yasasında ayrıntılı olarak düzenlenen bu mali denetim bu çalışmamızın konusu dışında kalmaktadır.*

Sayıştay tarafından yapılan hesap yargılaması, yukarıda yapılan ön açıklama çerçevesinde, düzenlilik denetimi yapan denetim elemanları ve birimleri tarafından hazırlanan yargılamaya ilişkin esas raporun verilmesi üzerine başlamaktadır. İddialar bu rapor öncesinde sorumlu kişilere yöneltilmekte ve savunmaları da yargılama öncesinde alınmaktadır. Yargılamaya yetkili daireler kararlarını, suçlananların ayrıca savunmasını almaksızın kararlarını dosya üzerinden vermektedirler. Ancak, bu karar öncesinde Sayıştay savcılarının da konu hakkında görüşleri alınmaktadır. Süreç, verilen karar veya ilamlarla tamamlamaktadır.

Söz konusu aşamalara ilişkin esaslar Sayıştay Yasası'nda aşağıda belirtildiği şekilde düzenlenmiştir:

B) YARGILAMAYA ESAS RAPORUN VERİLMESİ

(1) Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin hesap ve işlemlerinin denetimi sırasında denetçiler tarafından kamu zararına yol açan bir husus tespit edildiğinde sorumluların savunmaları alınarak mali yıl sonu itibariyle yargılamaya esas rapor düzenlenir⁹¹. Yargılamaya esas raporun düzenlenmesinde, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde cevap vermeyen sorumluların savunmaları dikkate alınmaz.

(2) Yargılamaya esas raporlar eki belgelerle birlikte Başkanlığa sunulur. Başkanlık bu raporları en geç onbeş gün içinde hesap yargılamasının yapılacağı daireye gönderir.

C) RAPORLARIN DAİRELERCE İNCELENMESİ

(1) Daire başkanları dairelerine verilen yargılamaya esas raporlar hakkında başsavcılığın yazılı düşüncesini alır.

(2) Daire başkanı başsavcılığın yazılı düşüncesini içeren yargılamaya esas raporu düşüncesini bildirmesi için üyelerden birine verir. Üye kendisine verilen yargılamaya esas rapor üzerinde gerekli incelemeyi yapar ve yazılı düşüncesi ile birlikte daire başkanlığına geri verir ve raporda konu edilen hesap ve işlemlerin yargılanmasına başlanır.

(3) Hesap yargılaması sırasında savcı da hazır bulunur ve görüşünü açıklar.

D) HÜKÜM VE İLAM

(1) Daireler tarafından yapılan hesap yargılaması sonucunda; **hesap ve işlemlerin yasal düzenlemelere uygunluğuna veya kamu zararının**

⁹¹ Ancak bu Kanunun 6 ncı maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen hususlara ilişkin düzenlenen yargılamaya esas raporlar için mali yıl sonu beklenmez

sorumlulardan tazminine hükmedilir. Bu hükümler dışında, gerekli görülen hususların ilgili mercilere bildirilmesine karar verilebilir.

(2) Verilen *hüküm ve kararlar gerekçeli olarak tutanağa bağlanır ve daire başkanı ve üyeler tarafından imzalanır.*

(3) Hesap yargılaması sırasında, mahkemelere veya yürütülen bir soruşturma için ilgili idari mercilere verilmiş olması nedeniyle belgeleri bulunmayan hesap yargılamasına konu olan bir işleme ilişkin bilgi ve belgelerin yeterli görülmemesi ve kovuşturma veya soruşturma sonucunun beklenmesine gerek görülen hallerde, *bu hususlara ilişkin hesap ve işlemlerin yargılanması durdurularak, hüküm dışı bırakılabilir.* Hüküm dışı bırakılan hususlara ilişkin noksanlıklar giderildikten sonra bu hesap ve işlemlerin yargılanmasına devam edilir.

(4) İlamlar *gerekçeli olarak düzenlenir.* İlamlardan ikişer nüshası daire başkanı ve üyeler tarafından imza edildikten sonra imzalı nüshalardan biri dairede alıkonulur, diğeri ve imzasız nüshaları rapor dosyası ile birlikte Sayıştay Başkanlığına verilir. Sayıştay Başkanı veya görevlendireceği kimseler tarafından Sayıştay mührü ile mühürlenip imza edildikten sonra hesap yargılamasını yapan daire başkan ve üyeleri tarafından imzalanan nüsha Başkanlıkça saklanır.

(5) *İlamlarda içermesi gereken unsurlar şunlardır:* a) Daire ve karar numarası, ilgili kamu idaresinin adı ve denetim dönemi, b) Raporu düzenleyen denetçinin, savcının ve ilamı yazan raportörün ad ve soyadları, c) Sorumluların ve varsa vekil veya temsilcilerinin ad ve soyadları ile unvan ve adresleri, ç) Denetçinin rapora konu ettiği hususların ve dayandığı hukuki sebeplerin özeti, savcının düşüncesi, istem sonucu ve sorumluların savunmalarının özeti, d) Duruşma yapılıp yapılmadığı, yapılmış ise hazır bulunanların ad ve soyadları, e) Kararın hukuki dayanakları ile gerekçesi, tazmin hükmolunan hallerde tazmin miktarı ve uygulanacak faizin başlangıç tarihi, f) Tahsil edilmek suretiyle ilişkisi giderilmiş hususlar ve ahizleri ile tahsilat miktarları, g) Sorgu üzerine tahsil edilmiş olan miktarların yersiz tahsil edildiğine karar verilmesi durumunda, tahsilata ilişkin belgelerin tarih ve numarası, sorumluların ve ahizlerin ad ve soyadları ile iade gerekçesi, ğ) Hüküm dışı bırakılan hususlar, h) Kararın tarihi ve oybirliği veya oy çokluğu ile verilmiş olduğu ve varsa muhalefet şerhi, ı) Hesap yargılamasını yapan daire başkan ve üyelerinin ad ve soyadları ile imzaları.

E) İLAMLARIN TEBLİĞİ, TAVZİHİ, DÜZELTİLMESİ VE İNFAZI

(1) Sayıştay ilamları; sorumlulara, sorumluların bağlı olduğu kamu idarelerine, genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri için Maliye Bakanlığına, ilgili muhasebe birimine ve başsavcılığa tebliğ edilir.

(2) Sayıştay dairelerinden veya Temyiz Kurulundan verilen kararlar müphem ise taraflardan her biri bunların tavgizini yahut tarafların adı ve soyadı ile sıfatı ve iddiaların sonucuna ilişkin yanlışlıklar ile hüküm fıkrasındaki hesap yanlışlıklarının düzeltilmesini isteyebilir⁹².

(3) Tavviz veya düzeltme, kararın yerine getirilmesine kadar istenebilir.

(4) Sayıştay ilamları kesinleştikten sonra *doksan gün içerisinde* yerine getirilir. *İlam hükümlerinin yerine getirilmesinden, ilamların gönderildiği kamu idarelerinin üst yöneticileri sorumludur.*

(5) İlamlarda gösterilen tazmin miktarı hüküm tarihinden itibaren kanuni faize tabi tutularak İcra ve İflas Kanunu hükümlerine göre tahsil olunur.

V- KANUN YOLLARI

A) KANUN YOLLARINA BAŞVURMA

(1) *Temyiz, yargılamanın iadesi ve karar düzeltilmesi talepleri, Sayıştay Başkanlığına hitaben yazılmış imzalı dilekçe ile yapılır.* Dilekçeler Sayıştay Başkanlığına verilir veya gönderilir. İlgililer isterlerse evrakın alındığına dair kendilerine bir alındı verilir.

(2) *Dilekçelerde bulunacak hususlar şunlardır:* a) Başvuruda bulunan kişinin ve varsa kanuni temsilcisinin veya vekilinin adı, soyadı, unvanı ve adresi. b) İlamın tarihi, numarası. c) İlgili hesabın adı ve yılı. ç) Başvurunun konusu. d) Hangi kanun yoluna başvurulduğu ve başvurunun hukuki sebepleri. e) Varsa duruşma talebi.

(3) Dilekçelere ilgililer tarafından itirazlarını ispat edecek belgeler eklenir. Dilekçeler ve bunlara ekli belgelerin örnekleri karşı taraf sayısından bir fazla olur.

(4) Dilekçelerin yukarıda belirtilen hususları ihtiva etmediğine, ilgisine göre Temyiz Kurulu veya dairece karar verilirse, eksikliklerin onbeş gün içinde tamamlanması dilekçe sahibine tebliğ olunur. Bu süre içinde eksiklikler tamamlanmazsa, ilgisine göre Temyiz Kurulunca veya dairece başvurunun reddine karar verilir. Şu kadar ki, başvuru sahibinin kimliğini, imzasını, başvuru konusu ilam hükmünü ve hangi kanun yoluna hangi sebeple başvurulduğunu yeteri kadar belli edecek kayıtları ihtiva eden dilekçeler, diğer hususlar gösterilmemiş olsa bile kabul edilir(m.54).

⁹² Tavviz veya düzeltme dilekçeleri karşı taraf sayısından bir nüsha fazlasıyla verilir.(4) Kararı vermiş olan daire veya Kurul işi inceler ve lüzum görürse dilekçenin bir nüshasını, tayin edeceği süre içerisinde cevap verilmek üzere, diğer tarafa tebliğ eder. Cevap iki nüsha olarak verilir; bunlardan biri tavviz veya düzeltmeyi isteyen tarafa gönderilir. (5) Görevli daire veya Kurulun bu husustaki kararı taraflara tebliğ olunur.

B) TEMYİZ

(1) Sayıştay dairelerince verilen ilamlar Sayıştay Temyiz Kurulunda temyiz olunur. Bu Kurulca verilen kararlar kesindir.

(2) *Temyiz Nedenleri*: Sayıştay dairelerinin ilamları; a) Kanuna aykırılık, b) Yetkiyi aşmak, c) Hesap yargılaması usullerine riayet etmemek nedenleriyle temyiz edilebilir.

(3) *Temyiz başvurusu*, bu Yasanın 52 nci maddenin birinci fıkrasında yazılı ilgililer tarafından temyiz olunabilir. Başka bir ifadeyle ilamın kendilerine tebliğ edildiği *sorumlular, sorumluların bağlı olduğu kamu idareleri, genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri için Maliye Bakanlığı, ilgili muhasebe birimi ve başsavcılık* tarafından yapılabilir.

(4) *Süre*: Temyiz süresi ilamın ilgiliye tebliğinden itibaren *altmış gündür*.

(5) *Cevap ve Karşı Cevap* :Temyiz dilekçesiyle buna ekli evrak karşı tarafa tebliğ olunur. Cevap süresi tebliğden itibaren otuz gündür. Bu cevaplar temyiz edene tebliğ olunur. Temyiz eden buna onbeş gün içinde cevap verir. Bu cevaplar da karşı tarafa tebliğ olunur. Buna da onbeş gün içinde cevap verilir.

(6) *Tarafların Dinlenmesi*: Taraflar dilekçelerinde duruşma istediklerini belirtmişlerse veya Temyiz Kurulu lüzum görürse tarafları davet ederek savunmalarını dinler ve açıklama isteyebilir. Sorumlular diğer ilgililer ile birlikte açıklamalarda bulunabilirler. Taraflara ikiyeşer defa söz verilir. Taraflardan yalnız biri gelirse onun açıklamaları dinlenir; hiçbiri gelmezse duruşma açılmaz, inceleme evrak üzerinde yapılır.

(7) *Karar*: Cevaplar alındıktan sonra veya taraflardan biri süresi içinde karşılık vermediği takdirde temyiz incelemesi yapılarak karara bağlanır.

Temyiz Kurulu temyiz olunan hükmü olduğu gibi veya düzelterek tasdik eder, bozar ya da Kurul üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kaldırır. Bozma halinde evrak yeniden karara bağlanmak üzere o kararı veren daireye gönderilir.

(8) *Dairenin Tutumu*: Daire ilk kararında ısrar eder ve bu ısrar üzerine temyiz olunarak tekrar Temyiz Kurulunca bozma kararı verilirse daire bu karara uymak zorundadır.

(9) *Kararın Etkileri*: Temyiz Kurulunun tazmin hükmünün kaldırılmasına ilişkin kararları, temyiz konusu ilam maddesindeki bütün sorumluları bağlar (m.55).

C) KARAR DÜZELTİLMESİ

(1) *Başvuracaklar ve Süre*: Temyiz Kurulu kararları hakkında, 52 nci maddenin birinci fıkrasında yazılı ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren

onbeş gün içinde bir defaya mahsus olmak üzere aşağıdaki sebeplerle karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler:

(2) *Nedenler:* a) Hükümün esasına etkili iddia ve itirazların kararda karşılanmamış olması. b) Bir kararda aynı konu hakkında birbirine aykırı hükümler bulunması. c) Temyiz incelemesi sırasında hükümün esasını etkileyen belgelerde hile ve sahtekârlığın ortaya çıkmış olması. ç) Temyiz sebeplerinden en az birinin mevcut olması.

(3) Karar düzeltilmesi istem ve incelenmesi temyiz şekil ve usulleri dairesinde yürütülür.

(4) Temyiz Kurulu, karar düzeltilmesi isteminde ileri sürülen sebeplerle bağlıdır. Karar düzeltilmesi istemi, kesin hükmün yerine getirilmesine engel değildir. Verilen karar, ilgililere tebliğ edilir.

D) YARGILAMANIN YENİLENMESİ

(1) *Başvuracaklar:*52 nci maddenin birinci fıkrasında yazılı ilgililer tarafından yargılamanın iadesi istenebileceği gibi Sayıştay dairelerince de doğrudan doğruya buna karar verilebilir.

(2) *Yargılamanın iadesi isteminde bulunma süresi* ilamın tebliği tarihinden itibaren beş yıldır.

(3) **Yargılamanın iadesi sebepleri** şunlardır: a) Hesapta maddi hata, isim yanlışlığı veya eksikliği bulunması, noksanlık veya mükerrerlik olması, b) Hükme etki yapmış olan bir belgede sahtecilik bulunması, c) Denetleme veya hesap yargılaması sırasında görülmeyen yanlış veya usulsüz bir işlemin hükümden sonra meydana çıkmış olması., ç) Denetleme veya hesap yargılaması sırasında bulunmayan hükme tesir edebilecek bazı belgelerin hükümden sonra ortaya çıkması, d) Hükme esas tutulan bir ilamın bozulma suretiyle ortadan kalkmış olması,. e) Bilirkişi veya uzmanın gerçeğe aykırı rapor düzenlediğinin ortaya çıkması.

(4) *Yargılamanın iadesi isteminde bulunmak ilamın icrasını alıkoymaz.* Yargılamanın iadesi dilekçesini inceleyen daire gerekli gördüğü takdirde, kanunen geçerli *teminat* karşılığında, icranın geciktirilmesine karar verebilir.

(5) *Yargılamanın iadesi istemi, hükmü veren dairece incelenir ve ilk olarak yargılamanın iadesi talebinin kabulüne veya reddine karar verilir.* Kabul kararı verilmesi halinde iade edilen hususlarla sınırlı olmak üzere hesap yargılaması yapılır.

(6) *Türkiye Büyük Millet Meclisince kesin hesap kanunu tasarısının karara bağlanmış olması şahıs borçlarına etkili değildir.*

VI- İÇTİHATLAR

A) İÇTİHATLARIN BİRLEŞTİRİLMESİ

(1) İşin gereği ve ibraz edilen belgelerin mahiyeti bir olduğu halde *aynı konu hakkında dairelerce veya Temyiz Kurulunca verilen ilamlar birbirine aykırı ise Sayıştay Başkanı bu ilamları içtihatların birleştirilmesi için Genel Kurula gönderir.*

(2) *Sayıştay Başkanı birleşmiş içtihadın değiştirilmesi için de istemde bulunabilir.*

(3) İçtihatların birleştirilmesi veya değiştirilmesi kararları Resmi Gazetede yayımlanır. **Bu kararlara Sayıştay daire ve kurulları ile kamu idareleri ve sorumlular uymak zorundadır.**

B) DAİRE KARARLARININ BİRLEŞTİRİLMESİ

Sayıştay dairelerince verilen kararlar yargısal nitelikli değildir. Zira, yargısal kararların özelliklerini taşımamaktadır⁹³. Bu kararlar idari niteliktedir. Bu kararların idari nitelikte olduğu Sayıştay Yasası tarafından da kabul edilmektedir (m.59).

Yargısal nitelikli olmadıkları halde, Yasa, Sayıştay dairelerince verilen bu kararların da birleştirilebileceğinden söz etmektedir. Nitekim ilgili Yasa hükmüne göre, dairelerin kararları veya bir dairenin iki kararı arasında aynı konuda aykırılık bulunur veya bir içtihadın değişmesine lüzum görülür ya da bu mahiyette bütün işlemlere uygulanabilecek kararlar almaya ihtiyaç duyulursa, konu Genel Kurulda görüşülerek karara bağlanır ve Resmi Gazetede yayımlanır. Bu konunun görüşülmesinde Başsavcı da bulunur ve görüşünü açıklar.

Bu kararlara Sayıştay daire ve kurulları uymak zorundadır.

C) DANIŞTAY İLE SAYIŞTAY KARARLARI ARASINDAKİ UYUŞMAZLIKLAR

(1) Vergi, benzeri mali yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay'ın kesinleşmiş kararları arasındaki uyumsuzluklarda, başvuruda menfaati olan veya Yasa'nın kendilerine başvuru hakkı tanıdığı kişilerin (m.52) Yasada öngörülen (m.56) esas ve usullere göre başvurusu üzerine Sayıştay kararı, yargılamanın iadesi usulü esaslarına uygun olarak Sayıştay Genel Kurulunda görüşülür ve Danıştay kararı doğrultusunda giderilir.

⁹³ C. ATAY, İdari Yargıda Temyiz, 1981, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi,

(2) Uyuşmazlığın bulunmadığı hakkındaki Sayıştay kararına karşı 52. maddede belirtilen ilgililerce Danıştay'a başvurulduğu takdirde, bu hususa ilişkin Danıştay kararına uyulur.

(3) Uyuşmazlığın mevcut olmadığı tespit edilinceye kadar Sayıştay ilamının yerine getirilmesi durdurulur (m.60).

VII- HUKUK MUHAKEMLERİ KANUNUNUN UYGULANACAĞI HALLER

Bu Kanunda yargılama usulüne ve kanun yollarına ilişkin hüküm bulunmayan hallerde Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun ilgili hükümleri uygulanır (m.61).

ALTINCI BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİ

I- ANAYASA MAHKEMESİNİN YAPISI

A) ANAYASA MAHKEMESİ ÜYELİĞİ

Yapılan son Anayasa değişikliğine⁹⁴ ve bu değişikliğe paralel olarak çıkarılan 30.03.2011 Tarih ve 6216 Sayılı Yasa'ya göre (m.6), Anayasa Mahkemesi *on yedi üyeden*⁹⁵ oluşmaktadır

1961 Anayasasının Anayasa Mahkemesinin kuruluşuna, üyeliklere ve bunların seçilme yeterliklerine ilişkin düzenlemesi bu son düzenlemeye bazı yönlerden benzemekte ise de, diğer bazı yönlerden bu düzenlemeden esaslı şekilde ayrılmakta idi. Bu farklar, 1961 Anayasasının ilk şeklinin ve 1971 de aldığı son şeklini gösteren aşağıdaki 1961 Anayasasının 145. ve 146. maddelerinin metinlerinden de anlaşılmaktadır⁹⁶.

---

⁹⁴ Madde 146- (Değ. md.: 7.5.2010-5982/md. 16)

⁹⁵ 1982 Anayasasının ilk şeklinde bu sayı, 11 olarak belirlenmişti ve buna ilişkin 146.madde hükmü şöyle idi: “Anayasa Mahkemesi **onbir asıl ve dört yedek** üyeden kurulur. **Cumhurbaşkanı**, iki asıl ve iki yedek üyeyi **Yargıtay**, iki asıl ve bir yedek üyeyi **Danıştay**, birer asıl üyeyi **Askerî Yargıtay**, **Askerî Yüksek İdare Mahkemesi** ve **Sayıştay** genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise **Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden** göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi **üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından** seçer. Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır. Anayasa Mahkemesi, asıl üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler”.

⁹⁶ **Üyelerin seçimi:** madde 145.- (Özgün hali) Anayasa Mahkemesi, **onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur**. Asıl üyelerden dördü **Yargıtay**, üçü **Danıştay** genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. **Bir üye, Sayıştay** genel kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından aynı usûlle seçilir. **Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanınca da iki üye seçilir.** Cumhurbaşkanı bu üyelerden birini, **Askerî Yargıtay** genel kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla, dört yıl için, bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer; yeniden seçilmek caizdir. Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir. Yasama Meclislerince seçilecek üyelerden birer kişinin Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak, açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştay'da Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanunsözcülüğü veya Üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır. Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin herbiri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usûl uygulanır. Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

B) ÜYELERİN SEÇİLME YETERLİĞİ, SEÇME YETKİSİ VE USULÜ

1- Üyelerin Seçilme Yeterliği

Anayasa'ya (m...146) ve Yasa'ya göre, Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilebilmek için bazı niteliklere sahip olmak gerekir.

Bu nitelikler, üyelerin *kişisel ve mesleki durumlarına* ilişkin olmak üzere iki grup oluşturmaktadır.

aa) Üyelerin Kişisel Durumlarıyla İlgili Koşullar

Bu koşullar, Yasa'da a) *kırk beş yaşını doldurmuş olmak*, b) *Yükseköğrenim görmüş olmak*; c) *Hâkimlik mesleğine alınmaya engel bir hâli bulunmamak* şeklinde belirtilmiştir.

bb) Üyelerin Mesleki Durumlarıyla İlgili Koşullar

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için daha önce hangi mesleklerde bulunmak gerektiğine ve bu mesleklerde geçirilmesi gereken asgari sürelerin ne olması gerektiğine ilişkin mesleki koşullar Kuruluş Yasası'nın 6. maddesinde belirtilmiştir. Bu koşullar şunlardır:

(1)Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi veya Sayıştay'da başkan ya da üye olmak.

Bu yüksek mahkemelerde üye veya savcı olmak birinci sınıf hakim veya savcı olmak ön koşuluna bağlıdır. Anayasa; yargıç olarak birinci sınıf hâkim ve savcılar için, ayrıca, adaylık dâhil *en az yirmi yıl çalışmış olmak* koşulunu öngörmektedir.

1961 Anayasası Madde 145 (Değişik : 20/9/1971 - 1488 S. Kanun/md. 1): Anayasa Mahkemesi, **onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur.** Asıl üyelerden dördü **Yargıtay**, üçü **Danıştay** Genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye **Sayıştay** Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. **Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki** üye seçer. **Cumhurbaşkanınca da iki üye seçilir.** Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. Yasama Meclislerince yapılacak seçimlerde, adaylığa başvurma ve seçim esas ve usulleri kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve salt çoğunlukla, dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer; yeniden seçilmek caizdir. *Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştay'da Başkanlık, Üyelik, Başsavcılık, Başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.*Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin her biri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usul uygulanır. Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

(2) Anayasa Mahkemesinde en az asgarî beş yıl raportör olarak görev yapıyor olmak

(3) Yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler dallarında profesör veya doçent unvanını kazanmış olmak,

(4) En az yirmi yıl fiilen serbest avukatlık yapmış olmak,

(5) Üst kademe yöneticisi olarak Yükseköğretim Kurulu Başkan veya üyesi ya da bir yükseköğretim kurumunun rektör veya dekanı ya da müsteşar, müsteşar yardımcısı, büyükelçi veya vali olmak.

Bu üst kademe yöneticilerinin en az yirmi yıl süreyle kamu hizmetinde fiilen çalışmış olmaları gerekmektedir.

2-Üyelğe Seçme Yetkisi ve Usulü

Anayasa ve Kuruluş Yasası, Anayasa mahkemesine üye seçme yetkisini iki anayasal organa vermektedir. Bu organlar, **Türkiye Büyük Millet Meclisi** ve **Cumhurbaşkanı**dır.

aa) Türkiye Büyük Millet Meclisi;

Anayasa ve Kuruluş Yasası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bünyesi içinden üye seçeceği kurumlar *Sayıştay* ve *barolardır*.

(1) TBMM, Anayasa Mahkemesi üyelerinden ikisini *Sayıştay üyeleri* arasından seçer. Bu seçme, *Sayıştay Genel Kurulunun kendi Başkan ve üyeleri* arasından, *her boş yer için göstereceği üçer aday* arasından yapılır.

(2) TBMM, diğer bir üyeyi *baro başkanlarının serbest avukatlar* arasından *gösterecekleri üç aday içinden* yapacağı gizli oylamayla seçer.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapacağı bu seçimler şu usule göre yapar:

TBMM'nin bu konuda yapacağı oylamalar gizli oy kullanma usulüne göre yapılır: Her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur. İkinci ve üçüncü tur oylamalarda oyları eşit olan adaylar arasında eşitlik bozulana kadar oylama tekrarlanır.

bb) Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı'nın Anayasa Mahkemesine içinden üye seçeceği anayasal kurumlar ve meslek grupları ile üye sayıları şöyledir:

(1) *Yargıtay* (üç üye), (2) *Danıştay* (iki üye), (3) *Askeri Yargıtay* (bir üye), (4) *Askeri Yüksek İdare mahkemesi* (bir üye), (5) *Yüksek Öğretim Kurumu* (üç üye), (6) *Kamu personeli üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hakim ve savcılar ve beş yıl Anayasa Mahkemesi raportörlüğü yapmış raportörler* arasından (biri olmak üzere dört üye) .

Cumhurbaşkanının yapacağı bu seçimde izlenecek usul şöyledir: Cumhurbaşkanı, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi içinden seçeceği üyeleri, bu yüksek mahkemelerin genel kurullarında kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterilecek üçer aday içinden seçer.

Yükseköğretim Kurulu içinden belirleyeceği üç üyeyi ise; en az ikisi hukuk bilim dallarından olmak üzere, yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan ve kendi üyesi olmayan öğretim üyeleri arasından her boş yer için göstereceği üçer aday içinden seçer.

Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulu ve baro başkanlarıca Mahkeme üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

Bu yüksek mahkemelerde ve YÖK’de yapılacak seçimler tek turda yapılır ve her bir üye her boş üyelik için üç adaya oy kullanabilir. Oyları eşit olan adaylar arasında eşitlik bozulana kadar oylama tekrarlanır⁹⁷

3-Üye Seçilenlere Tebligat ve Görevi Kabul Etmeme

Anayasa mahkemesinin Kuruluşu Hakkındaki Yasa’nın 8. maddesi hükmüne göre, Anayasa Mahkemesine seçilen üyeler, kendi seçimini yapan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı tarafından Anayasa Mahkemesi Başkanlığına birer yazıyla bildirilir. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı da, üyesi seçilenlere bu durumu birer yazıyla tebliğ eder ve seçilenlerin ad ve soyadları, ayrıca, Resmî Gazetede yayımlanır.

Mahkeme üyeliğine seçilenin üyenin veya üyelerin, görevi kabul etmemesi durumunda, üyeliği kabul etmeyen üyenin durumu, seçimi yapan Türkiye Büyük Millet 120 ise, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına; Cumhurbaşkanı ise, Cumhurbaşkanlığına ve ayrıca yeni aday gösterilmesi söz konusu ise ilgili kurum ya da kurula Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından yazıyla bildirilir.

Bildirimden itibaren bir ay içinde, yukarıda açıklanan yani Yasa’nın yedinci maddesinde öngörülen usule göre, TBMM ve/veya Cumhurbaşkanı tarafından yeni üye veya üyelerin seçimi yapılır. Aday

⁹⁷ 1982 Anayasasının değiştirilmesine ilişkin Yasa’nın halkoyuna sunulmadan önceki şeklinde 146. maddeye ilişkin Yasa metni aşağıda belirtildiği gibi idi. Fakat, bu Yasanın iptali için Anayasa Mahkemesinde açılan dava sonunda Anayasa Mahkemesi, 146.maddenin ilk şeklinde yer alan “*Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir*” cümlesindeki *bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir*” ifadesi ile “Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde *her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir*” cümlesindeki, “*her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir*” ifadesinin iptaline karar vermiştir.

gösterecek kurulların tatilde bulunması hâlinde, bu süre tatilin bitiminden itibaren başlar.

4-Ant İçme ve Göreve Başlama

Üyeler görevlerine başlamadan önce törenle ant içerler: Yasaya (m.9.) göre bu andın şekli şöyledir:

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını ve temel hak ve özgürlükleri koruyacağıma; görevimi doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık ve hakka saygı duygusu içinde, her türlü etki ve kaygıdan uzak olarak Anayasanın dayandığı temel ilkelere uygun hukuk anlayışı içinde, sadece vicdanımın emrine uyarak yerine getireceğime büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine ant içerim”

Bu ant töreni Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından davet edilecek, Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, yüksek yargı organları başkan ve başsavcılar, Adalet Bakanı ve Devlet protokolünde yer alan diğer üst düzey görevliler ile emekli üyelerden katılanların ve diğer ilgililerin huzurunda ve Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin katılımıyla ve bunların önünde yapılır.

5-Üyelik Süresi ve Teminatı

1982 Anayasasının 7.5.2010- Tarihli Yasayla değiştirilen 147. maddesine ve Kuruluş Yasasının 10. maddesine göre, Anayasa mahkemesi üyelerinin görev süresi 12 yılla sınırlanmıştır⁹⁸. Üyeler oniki yıl için seçilirler ve bu üyeliğe seçilen bir üye, bu süre sonunda veya üyelikten herhangi bir şekilde ayrıldıktan sonra ikinci kez seçilemez.

Anayasada ve Yasada belirtilen üyeliğin sona ermesi halleri dışında, Anayasa mahkemesi başkan ve üyeleri azlolunamaz. Kendileri istemedikçe, görev süreleri dolmadan ve altmış beş yaşından önce emekliye

---

⁹⁸ Oysa, 1961 Anayasasına ve 1982 Anayasasının ilk şekline göre, seçildikten sonra emeklilik yaş sınırı olan 65 yaşına kadar devam edebilmekte idi. Gerçekten, **1961 Anayasa’sının 146. maddesi hükmüne göre**, “Anayasa Mahkemesi üyeleri altmışbeş yaşında emekliye ayrılırlar. Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer”. Bunun gibi, **1982 Anayasasının 147. maddesinin değişiklikten önceki metni** de “Anayasa mahkemesi üyeleri 65 yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar” biçiminde idi.

Bu iki Anayasada üyelerin sürelerinin emeklilik yaşıyla sınırlı olması, hakimlik teminatının bir gereğidir. Nitekim. askeri yargı hariç, diğer yargı düzenlerinde görevli hakimlerin görev süreleri de emeklilik yaşıyla sınırlıdır. Anayasa Mahkemesi üyelerinin görev sürelerinin de böyle bir sınırlamaya gidilmesi gerçekte yargıç güvencesiyle bağdaşmamaktadır.

sevk edilemezler. *Başkan ve üyelerin görevleri yalnızca Anayasada ve bu Kanunda öngörülen hâllerde sona erer.*

6-Üyeliğin Sona Ermesi

Anayasa (m.147) ve Kuruluş Yasası (m.11) Anayasa mahkemesi üyeliğin hangi hallerde sona ereceğini belirtmiştir: Bu nedenler şunlardır:

(1) Üyenin üyelikten yazılı olarak istifa etmesi veya istifa etmiş sayılması ;

(2) Türk vatandaşlığını kaybetmesi,

(3) Üyenin görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması,. Buradaki sağlık kapsamına doğal olarak fiil ehliyetinin sağlık nedeniyle kaybedilmesi de girmektedir.

(4) 12 yıl olan üyelik süresinin sona ermesi,

(5) Zorunlu emeklilik yaşı olan 65 yaşın doldurulmuş olması ve bu sürenin dolmasından önce kendi istekleriyle, süreye ve kabule bağlı olmaksızın emekli olmaları;

(6) 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununa göre hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olması;.

(7) Mahkeme üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararıyla ya da 19 uncu maddeye⁹⁹ göre, üye hakkında Anayasa mahkemesi Genel Kurulu kararıyla üyelikten çekilmeye davet edilme cezası verilmesi.

Anayasa mahkemesi üyeliği, dolayısıyla başkanlığı, hâkimlik ve savcılık mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı kesin hüküm giyilmesi veya Türk vatandaşlığının kaybedilmesi hâlinde kendiliğinden sona erer.

Diğer hallerde üyelik, yapılacak saptama üzerine (istifa, sürenin veya yaşın dolması, emeklilik istemi vs.) Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunun kararıyla sona erer.

⁹⁹ **Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkında kanun m.19:** (1) Başkan ve üyelerin, asli görevleri dışında resmî veya özel bir görev almaları ya da yaptıkları yeminle veya üyeliğin vakar ve şerefi ile bağdaşmayan, hizmetin aksamasına yol açan hâl ve hareketlerinin sabit görülmesi hâlinde, eylemin niteliğine göre, uyarma, kınama ya da üyelikten çekilmeye davet edilme cezalarından birisine karar verilir.(2) Üyelikten çekilmeye davet edilme cezasına karar verilebilmesi için Genel Kurulun üçte iki oy çokluğu aranır. (3) Disiplin cezasına ilişkin Genel Kurul kararına karşı ilgili, kararın kendisine tebliğ tarihinden itibaren on gün içinde Genel Kurula yeniden inceleme başvurusunda bulunabilir. Genel Kurulca yapılacak yeniden inceleme sonucunda verilen karar kesindir. Genel Kurul kararı Başkan tarafından ilgilieye tebliğ edilir ve yerine getirilir. (4) *Hakkında üyelikten çekilmeye davet cezası verilen üye, tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde buna uymazsa istifa etmiş sayılır ve bu süre içinde izinli kabul edilir.*

Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilen üyenin, ordu mensubu olmaktan doğan emeklilikle ilgili bütün hakları saklıdır.

Başkan, bir üyenin görev süresinin dolacağı tarihten iki ay önce, bunun dışında bir nedenle boşalma olduğu takdirde ise derhâl, durum üyeyi seçmeye ve aday göstermeye yetkili olanlara yazıyla bildirir ve bu tarihten itibaren iki ay içinde 7 nci maddedeki usule göre boşalan üyelik kaynağından seçim yapılır.

Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir¹⁰⁰.

B) BAŞKAN, BAŞKANVEKİLLERİ, ÜYELER VE GÖREVLERİ

Yukarıda belirtilen ilkelere göre, Anayasa Mahkemesine üye seçilenler, Anayasa ve Kuruluş Yasası'nın öngördüğü usullere göre, kendi aralarında başkan, başkanvekili, Uyuşmazlık Mahkemesi başkanı seçilmek ya da üye kalmak suretiyle iş bölümü yaparlar.

1-Başkan, Başkanvekili ve Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı Seçimi

Anayasa Mahkemesi üyeleri, kendi aralarından üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla **dört yıllık bir süre bir Başkan ve iki başkanvekili seçerler** (Anayasa m.146, Yasas m. 12).

Bu dört yıllık süre sonunda, her üye başkan, başkanvekili ve Uyuşmazlık Mahkemesi için başkan seçilebileceği gibi, daha önce bu görevlere seçilenler tekrar seçilebilirler. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesinde başkan,

¹⁰⁰ 7.5.2010 günlü, 5982 sayılı türkiye cumhuriyeti anayasasının bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında kanun'un; dördüncü fıkrasının; a- birinci tümcesinde yer alan "... bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir; ..." ibaresinin, b- ikinci tümcesinde yer alan "... de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve ..." ibaresinin, anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, oybirliğiyle, 1- 22. maddesiyle değiştirilen, anayasa'nın 159. maddesinin; 2- üçüncü fıkrasının; a- üçüncü tümcesinde yer alan "... iktisat ve siyasal bilimler ..." ve "... üst kademe yöneticileri ..." ibarelerinin anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, oybirliğiyle, 4- beşinci fıkrasının; a- birinci tümcesinde yer alan "... ancak bir aday için ..." ibaresinin anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, oybirliğiyle, 3- üçüncü fıkrasının, a- (a) ve (b) bentlerinin, bb- son tümcelerinde bulunan "... ancak bir aday için ..." ibarelerinin anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, oybirliğiyle, j- 25. maddesiyle anayasa'ya eklenen geçici madde 19'un; 1- birinci fıkrasının, a- (a) bendinin, aa- birinci tümcesinde yer alan "... iktisat ve siyasal bilimler ..." ve "... üst kademe yöneticileri ..." ibareleri ile ikinci tümcesinin anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, oybirliğiyle b- (b), (c) ve (ç) bentlerinin, bb- Son tümcelerinde yer alan "... sadece bir aday için ..." ibarelerinin anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, oybirliğiyle, c- (d) bendinin, cc- " bu seçimlerde her seçmen sadece bir aday için oy kullanabilir." biçimindeki onbirinci tümcesinin anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline, oybirliğiyle, 7.7.2010 gününde karar verildi.

başkanvekili ve Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı seçilmek, üyeler arasında zaman ve görev yönünden yapılan bir tür iş bölümüdür. Bu seçimle ilgili diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir.

2- Başkan, Başkanvekili ve Üyelerin Görev ve Yetkileri

a) Başkanın Görev ve Yetkileri

Başkanın görev ve yetkileri şunlardır (Yasa m.13): * Genel Kurulun ve gerektiğinde bölümlerin gündemini belirlemek. * Genel Kurula ve Yüce Divana başkanlık etmek; gerekli gördüğü takdirde kendi yerine bu görevleri ifa etmek üzere başkanvekillerinden birini görevlendirmek. * Genel Sekreter ve Genel Sekreter yardımcılarını görevlendirmek ve görevden almak. * Mahkemeyi temsil etmek. * Mahkeme yönetmeliklerini onaylamak. * Harcamaların Mahkeme bütçesine uygunluğunu denetlemek. * Bölümlerden birinin fiilî ya da hukuki imkânsızlık nedeniyle toplanamaması hâlinde diğer bölümden üye görevlendirmek. * Mahkeme personelinin atamasını yapmak. * Mahkemenin verimli ve düzenli çalışmasını sağlamak ve bu amaçla uygun göreceği tedbirleri almak. * Gerekli gördüğü takdirde basına ve kamuoyuna Mahkemeyle ilgili bilgi ve demeç vermek veya bu maksatla başkanvekili, üye veya raportör görevlendirmek.

b) Başkanvekillerinin Görev ve Yetkileri (m.14)

(1) Başkanlığı Temsil: Başkana ait görev ve yetkiler, Başkanlığın boş olması hâlinde kıdemli başkanvekili; Başkanın mazeretli veya izinli olması hâllerinde ise Başkan tarafından belirlenen başkanvekilince yerine getirilir. Başkanvekillerinin de bulunmaması durumunda Mahkemeye en kıdemli üye başkanlık eder.

(2) Başkanvekillerinin diğer görev ve yetkileri şunlardır: aa) Bölümlere ve Başkanın gerekli gördüğü hâllerde Genel Kurul ya da Yüce Divana başkanlık etmek. bb) Başkanı oldukları bölümün gündemini belirlemek. cc) Bölüm içinden oluşturulacak komisyonlarda üyelerin dönüşümlü olarak görev yapmalarını sağlamak. dd) Bu Kanunla verilmiş diğer görevler ile Başkan tarafından tevdi edilen işleri yapmak.

c) Üyelerin Görev ve Yetkileri

Anayasa mahkemesi üyeleri, esas itibarıyla Anayasa Mahkemesinin görev ve yetki alanına giren konularda Anayasa Mahkemesinin birer üyesi olarak, olumlu veya olumsuz yönde, yani kabul veya red şeklinde oy kullanır. Bu şekilde oy kullanma üyeler için aynı zamanda bir görev ve yetkidir.

3- Başkan, Vekiller ve Üyelerin Uymaları Gereken Kurallar

Anayasa Mahkemesi üyeleri, Yasa'nın 15. maddesinde belirtilen yasaklara uymak ve bu doğrultuda tutum ve davranış içinde bulunmak zorundadırlar. Bu yasaklar, başkan, başkan vekilleri ve diğer tüm üyeler yani geniş anlamda tüm üyeler için söz konusudur.

Bu anlamda Anayasa mahkemesi üyelerinin uymakla yükümlü oldukları yasaklar veya davranış ilkeleri şunlardır:

- a) Hâkimlik mesleğinin vakar ve şerefine uygun hareket etmek zorundadırlar; görevleriyle bağdaşmayan herhangi bir faaliyette bulunamazlar,
- b) Geçerli bir mazeretleri olmadıkça oturumlara katılırlar,
- c) Mahkemede görüşülmekte olan konularda görüş ve düşüncelerini açıklayamazlar
- ç) Oturumun ve oylamanın gizliliğini muhafaza ederler,
- d) Oylamalarda çekimser oy kullanamazlar,
- e) Görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar; davet olundukları ulusal ve uluslararası kongre, konferans ve benzeri bilimsel toplantılara Başkanın izniyle katılabilirler.
- f) Sportif, sosyal ve kültürel amaçlı da olsa derneklerin yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.

Ancak, sportif, sosyal ve kültürel amaçlı derneklerde üyelik hâli görev olarak nitelendirilemez.

Anayasa Mahkemesi üye, başkan ve başkanvekillerinin yukarıda belirtilen yasaklara uymamaları, ilgili Yasa'nın 16 ve daha sonraki maddelerine göre disiplin soruşturması açılması sonucunu doğurur. Bu soruşturma, duruma göre, üyelikten çekilme cezası verilmesiyle de sonuçlanabilir.

C) ANAYASA MAHKEMESİ KURULLARI VE İŞLEYİŞİ

Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usullerinin düzenlenmesine ilişkin Yasanın “Çalışma ve Yargılama Usulü” başlığını taşıyan 149. maddesi¹⁰¹ de, 07.05.2010 Tarihli Yasa ile değiştirilen (m.19) maddeler arasındadır.

¹⁰¹ Anayasa Mahkemesi, Başkan ve on üye ile toplanır, salt çoğunluk ile karar verir. Anayasa değişikliklerinde iptale ve siyasî parti davalarında kapatılmaya karar verebilmesi için beşte üç oy çokluğu şarttır. Şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları Anayasa Mahkemesince öncelikle incelenip karara bağlanır. Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri kanunla; mahkemenin çalışma esasları ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı içtüzükle düzenlenir. Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir (Ek ibare: 23.7.1995-4121/14 md.) ve siyasî partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet

Bu maddeyle yapılan yeni düzenlemeye ve 6216 Sayılı Yasa hükümlerine (m.20, 21 ve 22) göre, Anayasa Mahkemesi, toplantılarını mahkeme olarak genel kurul ve iki bölüm halinde yapmakta ve karar vermektedir.

1- Genel Kurul

Genel Kurul, Mahkemenin onyedi üyesinden oluşmaktadır. Genel Kurul, Başkanın veya belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında **en az oniki üye ile toplanır**.

Genel Kurulun görevleri, 149. maddenin önceki hükümlerinden farklı olarak, daha daraltılmıştır. Zira, önceki düzenlemede genel kurul ve bölüm ayırımı bulunmamakta idi. Bu yeni düzenlemeyle, aşağıda belirtileceği gibi, Genel Kurulun bazı görevleri bölümlere verilmiştir. Bu yeni düzenlemeye göre (m.21) Genel Kurulun Anayasa Yargısına ilişkin Görevleri¹⁰² şunlardır:

(1) *Başkan ve başkanvekilleri ile Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekilini seçmek.*

(2) *Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara bakmak.*

(3) *Siyasi partilere ilişkin mali denetim yapmak, dava ve başvuruları karara bağlamak.* Başka bir ifadeyle; siyasi partilerin kapatılmasına ve Devlet yardımından yoksun bırakılmasına ilişkin davalar ile ihtar başvuruları ve dağılma durumunun tespiti istemlerini karara bağlamak ve siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun denetimini yapmak veya yaptırmak.

(4) *İptal ve itirazlara; yani, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde veya hükümlerinin şekil ve esas bakımından, Anayasa değişikliklerinin ise sadece şekil açısından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davalarına bakmak;* bu bağlamda, milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya milletvekilliklerinin düşmesine ya da milletvekili olmayan bakanların dokunulmazlıklarının kaldırılmasına Türkiye

---

Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler

¹⁰²**Genel Kurulu'nun Anayasa Yargısına ilişkin olmayan görevleri ise şunlardır (m.21):**

(1) Bölümler arasındaki iş bölümünü yapmak, bölümlerden birinin yıl içinde gelen işleri normal çalışmayla karşılanamayacak şekilde artmış ve bölümler arasında iş bakımından bir dengesizlik meydana gelmişse takvim yılı başında toplanıp bir kısım işleri diğer bölüme vermek. (2) Bölümler arasında meydana gelen iş bölümü uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak, fiilî veya hukukî imkânsızlık nedeniyle bir bölümün görevine giren işe bakamaması hâlinde diğer bölümü görevlendirmek. (3) Üyeler hakkında disiplin ve ceza soruşturması açılmasına, soruşturma ve kovuşturma tedbirlerine ve gerektiğinde disiplin cezası verilmesine ya da üyeliğin sona erdirilmesine karar vermek. (4) İçtüzüğü kabul etmek veya değiştirmek. (5) İtirazları incelemek.

Büyük Millet Meclisince karar verilmesi hâllerinde, ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekilinin Anayasa, kanun veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü hükümlerine aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak.

2- Bölümler

Yeni düzenlemeye göre (m.22) , Anayasa mahkemesinde *iki bölüm* bulunmaktadır. Her bölümde *yedi üye* bulunmaktadır. Bölümler, bir başkanvekilinin başkanlığında *dört üyenin katılımıyla* toplanmaktadır.

Bölümlerin görevi, Anayasa Mahkemesine yapılacak *bireysel başvuruları karara bağlamaktan* ibarettir. Bu görev dışında bölümlerin görevi bulunmamaktadır.

Bölümler, başkanvekilinin başkanlığı altında dört üyenin katılımıyla toplanır.

Bölümlerin oluşumu ve iş bölümüyle ilgili hususlar İçtüzükle düzenlenir¹⁰³.

---

¹⁰³ Görevlendirmede, konuların özelliği ve üyelerin geçmiş hizmetleri gözönünde tutulur. Görev dağıtımında sıraya ve işlerin üyeler arasında dengeli biçimde paylaştırılmasına da özen gösterilir. Üyeler, görüşmelerde, duruşmalarda ve sözlü açıklamaların yapıldığı oturularda kademlerine göre yer alırlar. Üyelerden biri görüşme başlamadan önce, işi yeter derecede inceleyemediğini ileri sürerse, o işin görüşülmesi başka bir güne bırakılır. Bu bırakma ancak bir kez yapılabilir. Kurula sonradan katılan üye de aynı nedenle görüşmenin ertelenmesini isteyebilir. Raporun okunmaya başlanması o konu hakkında görüşmenin başladığını gösterir. Görüşmeyi Başkan idare eder ve söz isteyenlere isteme sırasına göre söz verir. Usul hakkında konuşmak isteyenlere öncelikle söz verilir. Konuşan üyenin sözü kesilmez. Ancak, konu dışı konuşmalar Başkan tarafından kesilir. Konuşmanın konu dışı olup olmadığı yolundaki anlaşmazlığı Mahkeme çözer. Bir üye, aynı konu üzerinde, aynı sebeplerin açıklanması ve genişletilmesi amacıyla üç defa söz alabilir. Fazla söz istemini Başkan, Mahkemenin oyuna sunar. Mahkeme kabul ederse söz verilir. Sebeplerin değişik olması hali bu hükmün dışındadır. Görüşmelerin yeterli olduğu teklif edilemez ve bu konu karar altına alınamaz. Başka söz isteyen kalmamışsa Başkan, görüşmelerin bittiğini bildirerek oylamaya geçer. Mahkeme, gerektiğinde, gündemdeki bir işin görüşülmesine ya da başlayan bir görüşmenin tamamlanmasına veya görüşülmesine başlanamayan işin başka bir güne bırakılmasına ya da Başkanlıkça belirlenecek bir tarihte görüşülmek üzere ertelenmesine karar verebilir. Görüşmelerin başlamasında hazır bulunan bir üye, çok önemli bir mazereti olmadıkça, o iş karara bağlanıncaya kadar Kurul'dan ayrılamaz. Mazereti nedeniyle görüşmelere katılamayan üye, toplantı yeter sayısı bakımından zorunluluk olmadıkça mazeretinin sona erdiğini bildirerek aynı işin görüşülmesinde bulunamaz. Andicerek görevine yeni başlayan üye Yüce Divan dışında, başlamış olan görüşmelere sayısal zorunluluk olmadıkça katılamaz. Henüz andicmemiş üyeler ile Kurul'da görevli olmayan üyeler görüş bildirmemek ve oylamaya katılmamak şartıyla toplantı ve görüşmeleri izleyebilirler.

Oylama Oylamaya en kідemsiz üyeden başlanır. Çekimser oy kullanılmaz. Görev ve usul konularında azınlıkta kalanlar, esas hakkındaki görüşme ve oylamaya katılmak zorundadır.

Karar: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda veya 10/11/1983 günlü, 2949 sayılı Kanunda ayrıca hüküm yoksa, kararlar salt çoğunlukla verilir. Karara katılanlar, azınlıkta

II- ANAYASA MAHKEMESİ GÖREVİ DIŞINDA KALAN YUŞMAZLIKLAR

Anayasanın 148. ve 150. maddelerinde, hangi işlemlerin Anayasa mahkemesinde dava konusu yapılabileceği açıkça belirtilmiştir. Bu işlemlerin neler olduğu, bunların hangi anlam ve koşullarda dava konusu olabilecekleri yukarıda açıklandı.

Yine, Anayasanın 68, 69, 85 ve 148. maddelerinde; Anayasa Mahkemesinin soyut ve somut norm denetimi dışındaki görevleri - *ki bunlar Anayasa Mahkemesinin Uyuşmazlık Mahkemesinin başkanını seçme, siyasi partilerin kapatılması ve yüce divan sıfatı ile ilgili görevleridir* - belirtilmiş ve bunlar da aşağıda belirlenecektir. Anayasanın 152. maddesinde, *Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesinin* ve Anayasa Mahkemesinin anayasaya aykırılık iddiası hakkındaki kararını vermesinin; *sadece yasaların ve kanun hükmünde kararnamelerin uygulanması bağlamında mümkün olabileceği* de açıkça ifade edilmiş bulunmaktadır. Bu duruma göre, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri konusunun yeterince açıklık kazandığı düşünülebilir. Fakat, konuya daha fazla açıklık getirmek için yapan organın gerekse yapılan işlemin niteliği gereği, -Anayasa Mahkemesi tarafından herhangi bir biçimde denetlenmesi olanak dışı olanlar da dahil olmak üzere *Anayasa Mahkemesinin görev alanı dışında kalan işlemleri, davaları veya başvuruları da belirtmek ve kısaca açıklamakta yarar* bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesi denetimi dışında kalan işlemler, özellikle Anayasanın çeşitli maddelerinde açıkça yargı denetimi dışında bırakılan işlemlerdir. Burada, esas itibariyle bu işlemler inceleme konusu yapılacaktır. Bütün bunlar, üç başlık altında toplanabilir: A) Adli, idari ve askeri yargının

---

kalanlar ve karar özeti bir tutanakla belirtilir. Bu tutanak toplantı dağılmadan imzalanır. Kararların yazılması Başkana, Başkanvekiline veya Başkan tarafından görevlendirilecek üyeye aittir. Karar taslağını dosyanın raportörü hazırlar. Raportör, karar taslağını dosyanın verildiği tarihten itibaren bir ay içinde hazırlayarak görevlendirilen üyeye verir. Üye gerekli incelemeyi yaptıktan sonra kendisine verildiği tarihten itibaren bir ay içinde taslağı Başkanlığa teslim eder. Başkan yazılacak kararın kapsamını gözетerek gerekli gördüğü hallerde üye ve raportöre ek süre verebilir. Sürelerin aşılması durumunda Başkan, karar taslağının yazılmasını bir başka üyeden isteyebilir. Gerekçeli karar taslağı üyeler tarafından birlikte incelenir. Anlaşmazlık halinde kararın son yazılış şeklini Başkan belirler. Azınlıkta kalanlar, gerekçeli karar taslağının okunmak üzere gündeme alındığı tarihten itibaren bir ay içinde birlikte veya ayrı ayrı hazırlayacakları karşıoy yazılarında görüşlerinin dayanaklarını gösterirler. Bu şekilde hazırlanmış olan karar örnekleri, Başbakanlığın ilgili birimine imza karşılığında verilir ve Resmî Gazete'nin ilk çıkacak sayısında bölünmeksizin yayımlanır. Baskı yanlışlıkları, Başkanlığın yazısı üzerine, Resmî Gazetenin sonraki sayısında düzeltilir. Karşıoyları zamanında yazılmayan kararlar böylece yayımlanır. Kararlar, kâğıtların bir yüzüne yazılır ve her sahifesi Anayasa Mahkemesinin soğuk mührüyle damgalanır. Resmî Gazete'de yayımlanacak kararların örnekleri, Başkanın imzası ile Kararlar Müdürünün parafını taşır.

görev alanına giren uyuşmazlıklar, B) Yargı denetimi dışında bırakılan yasama işlemleri, C) Yargı ve Anayasa Yargısı Denetimi Dışında Bırakılan İşlemler.

A) ADLİ, İDARİ VE ASKERİ YARGININ GÖREV ALANLARINA GİREN UYUŞMAZLIKLAR

Adli, idari ve askeri yargı düzenleri ve bu düzenler içinde yer alan mahkemelerinin hangileri olduğu, daha önce açıklandı. Anayasa mahkemesinde açılan davalar veya denetim konusu oluşturan uyuşmazlıklardan farklı olarak; bu yargı düzenleri içinde yer alan mahkemelerde açılan davaların ceza hukukunda söz konusu olan ve savcılıklar tarafından açılan kamu davaları dışında- ortak özellikleri şunlardır:

* Usul hukuku açısından; ilke olarak özel hukuk kişileri tarafından ve hakları zedelenen veya dava açmakta menfaati tüm kişiler tarafından açılabilmesi.

* Hukuksal işlemlerin *iptali* yanında, hukuka aykırı eylemler ve işlemler dolayısıyla meydana gelen zararların *tazminini* ile *suç oluşturan* bu eylem ve işlemler nedeniyle ilgililerin *cezalandırılması* istemlerini içerebilmesi;

* *Sözleşmeden doğan iptal ve tazminat* istemlerini konu alabilmesi.

*Bu özellikleri taşıyan ve aşağıda belirtilen yargı düzenleri içindeki davalar; Anayasa Mahkemesinin görev alanı dışında kalan davalar*dır:

a) *Adli yargı düzeni içinde yer alan mahkemelerin (hukuk ve ceza, bölge adliye, mahkemeleri, Yargıtay) görev ve yetki alanına giren davalar.*

Bu davalar, genel olarak, özel hukuk kişilerinin yaptığı suç oluşturan; iptal, fesih, geçersizlik veya tazminat gibi yaptırımları gerektiren her türlü eylemleri ve işlemleri ile bu kişilerin kamu hukuku kişileriyle yaptıkları özel hukuka tabi sözleşmeleri ve işlemlerinden (iş, abonman, burs sözleşmeleri vs.) veya haksız fiillerinden doğan davalardır.

b) *Yönetmelik yargı düzeni için yer alan mahkemelerin (Danıştay, bölge idare, idare ve vergi mahkemeleri) görev ve yetkisine giren davalar.*

Bu davalar da, genel bir ifadeyle, kamu gücü kullanan Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri adına yapılan tek taraflı işlemler ile idari sözleşmelerin hukuka aykırılıklarından dolayı açılan iptal davaları ile bu kamu idarelerinin hukuka aykırı işlemleri ve eylemlerinden maddi ve manevi zarar gören yönetilenlerin açtıkları tam yargı (tazminat) davalarıdır.

c) *Askeri yargı düzeni içinde yer alan mahkemelerin (Askeri Yargıtay, askeri ceza mahkemeleri, disiplin mahkemeleri, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) görev alanına giren davalar.* Bu davalar, konusu askeri suç olan eylem ve işlemlerden doğan davalar ile askeri idarelerin yaptıkları eylemlerden

ve işlemlerden doğan tam yargı ve iptal davalarıdır. Özel hukukla ilgili uyuşmazlıklar bu yargı düzeni içindeki mahkemelerin görev alanı dışındadır.

B) DİĞER YÜKSEK MAHKEMELERİN VE BAZI ANAYASAL KURULLARIN KARARLARI

“Diğer yüksek mahkemeler” deyimiyle, Anayasa’da “Yüksek Mahkemeler” başlığı altında yer verilen, Anayasa Mahkemesi dışındaki mahkemelerin anlaşılması gerekir.

Anayasa Mahkemesi dışında, yüksek mahkeme olarak Anayasada yer alan mahkemeler; *Yargıtay, Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi, Sayıştay, Uyuşmazlık Mahkemesidir. Bunların kararları da kural olarak Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenemez. Bu yüksek mahkemelerin gerek temyiz mercii olarak gerekse ilk derece mahkemesi sıfatıyla verdikleri kararların kesin olduğu, bunların kararlarının başka yargı mercileri tarafından denetlenemeyeceği, Anayasa’nın bu mahkemeler düzenleyen maddelerdeki (m. 154/I, m.155/I, m. 156/I, m. M.158/I, m.157/I, m.160/II) hükümlerden açıkça anlaşılmaktadır¹⁰⁴.*

Ancak, 07.05.2010 Tarih ve 5982 Sayılı Anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin Yasa’nın 18. maddesiyle, Anayasanın 148. maddesine bir fıkra eklenerek; diğer yüksek mahkemelerce verilen bazı kararların, **temel hak ve özgürlüklerin** kamu gücü tarafından ihlal edilmeleri halinde ve bu ihlallerle ilgili oldukları oranda, **bireysel başvuru yoluyla** denetlenebileceği yönünde bir değişikliğe gidilmiştir. Anayasa mahkemesine bu konuda başvurabilmek için, kanun yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir (Anayasa m.148/III). Bu değişiklik, bir anlamda yüksek yargı organlarının kararları, sınırlı ve koşullu da olsa, Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenebilir hale getirilmektedir.

¹⁰⁴ **Yargıtay**, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar (M.154), **Danıştay**, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar(m.155), **Askeri Yargıtay**, askeri mahkemelerden verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Ayrıca, asker kişilerin kanunla gösterilen belli davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar (m.156); **Askeri Yüksek İdare Mahkemesi**, askeri olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece mahkemesidir. Ancak, askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz. (m.157), **Uyuşmazlık Mahkemesi** adli, idari ve askeri yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir (m.158), **Sayıştayın** kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren onbeş gün içinde bir kereye mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idari yargı yoluna başvurulamaz. (m.160).

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile Yüksek Seçim Kurulunun kararları da Anayasa Mahkemesinin denetimi dışındadır.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun bir mahkeme olmadığı açıktır. Ancak, ilgili madde (m.159) hükmünün değiştirilmesinden önce bu Kurulun kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamayacağı yer almakta idi. Bu madde hükmü yumuşatılarak, maddeye “Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz “ hükmü eklenmiştir. Ancak, bu hükümde sözü geçen “meslekten çıkarma cezaları”na ilişkin işlemler, bu kurulun ve işlemlerinin “yönetmel” nitelikte olması nedeniyle, Anayasa Mahkemesinde değil Danıştay’da denetlenebilecek işlemlerdir. Dolayısıyla, bu Kurulun denetime tabi olan *meslekten çıkarma cezalarıyla* ilgili işlemlerinin denetlenmesi Anayasa Mahkemesinin görev alanı dışındadır.

Yüksek Seçim Kurulu’nun işlemleri de, Anayasa Mahkemesi dahil, başka diğer yargı mercilerinin ve Anayasa mahkemesinin denetimi dışındadır. Gerçekten, Yüksek Seçim Kurulunun üyeleri yargıçlar arasından belirlenmekle birlikte, işlemleri yargısal değil yönetsel niteliktedir.

C) YARGI VE ANAYASA YARGISI DENETİMİ DIŞINDA BIRAKILAN İŞLEMLER

Anayasa yargısının görev alanına giren işlemler Anayasayla belirtilmiştir. Anayasa ile belli olan bu işlemler dışındaki işlemlerin Anayasa Mahkemesi tarafından anayasaya uygunluk denetiminin yapılması ne dava ne de somut norm denetimi (itiraz) yoluyla mümkündür.

Anayasa Mahkemesi, görevi dışında kalan işlemlerin denetimi ilgili olarak açılan iptal davalarını ve itiraz yoluyla kendisine yapılan başvuruları, işin esasına girmeden, görevsizlik nedeniyle reddetmek durumundadır.*Yargı ve anayasa yargısı denetimi dışında kalan işlemler; uluslararası antlaşmalar, bazı yasalar, belirli koşullarda çıkarılmış kanun hükmünde kararnamelerdir..*

1- Uluslararası Antlaşmalar

Anayasa, uluslararası antlaşmaların hukuksal rejimini düzenlediği 90. maddesinin son fıkrasındaki “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz*” hükmüyle, uluslararası antlaşmaları açıkça anayasa yargısı dışında bırakmıştır.

2- Anayasa Mahkemesince Denetlenemeyen Yasalar

a) *İnkılap Yasaları*

Yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi Anayasa Mahkemesinin başta gelen görevlerindendir (AY.m.148). Anayasa, bazı maddelerinde bu konudaki yetki ve görevine bir istisna getirmiştir¹⁰⁵.

Anayasanın “*İnkılap Kanunlarının Korunması*” başlığını taşıyan 174. maddesinde, sekiz bend halinde saydığı yasaların - ki bunlar; *eğitim birliği, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile bazı unvanların kullanımının yasaklanması, medeni nikah, yeni harflerin kabulü, bazı giyim tarzının yasaklanması hakkındaki yasalardır*- “Anayasanın halk oyu ile kabul edildiği tarihteki hükümleri” hakkında, “Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılamaz ve yorumlanamaz” hükmüne yer verilmiştir.

b) *İşlemleri Yargı Denetimi Dışında Olan Organlara Yetki Veren Yasalar*

1982 Anayasası, yürütmenin bazı işlemleri ile bu işlemlerin hukuksal dayanağını oluşturan yasaların herhangi bir yargı mercii (bu arada Anayasa Mahkemesi) tarafından denetlenmesini yasaklayan istisnalar getirmiştir. Bu istisnalar, Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile Bakanlar Kurulunun olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilanına ilişkin kararları, bu hallerde ve savaş halinde çıkardığı kanun hükmünde kararname ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun meslekten çıkarma cezası dışında bırakan yasalar ve bunlara göre yapılan idari işlemlerdir¹⁰⁶. Kısaca, tümü veya bazı hükümleri Anayasa Mahkemesinin denetimi dışında bırakılan bu yasalar şunlardır:

◆ Anayasanın 104. maddesinde belirtilen konularda Cumhurbaşkanına tek başına işlem yapma yetkisi tanıyan yasaların ilgili

¹⁰⁵ Buun ikinci istisnası, 1982 Anayasasının ilk şeklinde yer alan Geçici 15. maddesi hükmü idi. Buna göre, ; 12 Eylül 1980 ve TBMM başkanlık divanının oluşturulduğu 6 Aralık 1983 tarihleri arasında çıkarılan kanunların (ve kanun hükmünde kararnamelerin) anayasaya aykırılığı dava ve itiraz yoluyla ileri sürülmesi engellenmişti. *Bu maddenin koyduğu engel, 3. Ekim 2001 yılında yapılan anayasa değişikliği ile kaldırılmış (4709 Sayılı Yasa m.34) ve böylece, söz konusu yasalar ve KHK’in Anayasa Mahkemesi tarafından dava veya itiraz yoluyla denetlenmesinin önü açılmıştır.* Ancak, 3. Ekim 2001 tarihinden sonra, bu yasaların anayasaya aykırılığı görülmekte olan bir dava bağlamında ileri sürülebilirse de, bunların Anayasaya aykırı olduğu *iddiasıyla dava açılması, 60 günlük sürelerin geçirilmiş olması dolayısıyla, usul açısından mümkün değildir.* 1982 Anayasasının ilk şeklinde yer alan bu Geçici 15.maddesi Anayasanın 057.05.2010 Tarih ve 5982 Sayılı Yasayla yürürlükten kaldırılmıştır. Dolayısıyla, bu yasa ve kanun hükmünde kararnamelerin bir istisna olması durumu sona ermiştir.

¹⁰⁶ Bunlar arasında, Yüksek Askeri Şuranın kararları, memurlar hakkında uyarma ve kınama cezaları vermeye yetkili disiplin amirlerinin bu konulardaki kararları ile bu işlemlerin yargı denetimi dışında olduğunu içeren yasaların ilgili hükümleri de yargı denetimi dışında, Anayasa Mahkemesinin denetimi dışında bırakılmıştı. Bu konulardaki engel, Anayasanın bazı hükümlerini 05.7.05.2010 Tarih ve 5982 Sayılı Yasayla kaldırılmıştır.

hükümleridir. Bunlardan bazıları, *Yüksek Öğretim Kanunu*, *Devlet Denetleme Kurulu Kanunudur*.

◆ *Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu*'nun meslekten men cezasının yargı denetimine tabi olduğunu belirten hükmü dışında kalan hükümleri.

◆ *Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hal Kanunlarının*, bu durumlarda ve savaş halinde verilen kararların ve çıkarılan kararnamelerin yargı denetimi dışında bırakılmasına ilişkin hükümleri.

c) Anayasaya Aykırılığı İkinci Kez İleri Sürülen Yasalar

Anayasanın 152 maddesine göre, bir yasa veya kanun hükmünde kararname hükmünün diğer mahkemelerde uygulanması sırasında; davaya bakmakta olan mahkeme uygulanacak hükümlerin Anayasaya aykırı bulur veya bu konuda taraflarca ileri sürülen iddiaların ciddi olduğu kanısına varırsa; Anayasaya aykırılık iddiasının çözümlenmesi için dosyayı Anayasa Mahkemesine gönderir. *Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek, davanın görülmekte olduğu mahkemede veya mahkemece ileri sürülen ve uygulanacak yasa veya KHK hükmünün Anayasaya aykırı olduğuna ilişkin iddianın reddi yönünde karar verirse bu red kararının Resmi Gazetede yayınlanmasından on yıl geçmedikçe, aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine tekrar başvuruda bulunulamaz. Bu durum, Anayasa mahkemesi tarafından verilen kesin niteliğindeki kararlarının doğal bir sonucudur.*

3- Olağanüstü Durumlarda Çıkarılan Kararnameler

Anayasa, olağanüstü hallerdeki yönetim usullerini, bu durumlarda yapılacak işlemlerle ilgili özel ve ayrıntılı düzenlemeler yapmıştır. Özellikle Anayasanın, 119-122., 91, 92 ve 15. maddelerinde yer alan hükümler bu hallerle ilgilidir¹⁰⁷.

Olağanüstü hal veya sıkıyönetim süreleri içinde; Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin veya sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararname çıkarabilir (AY. m..121/III, 122/III). Bu hallerde kanun hükmünde kararname çıkarabilmek için bir yetki kanununun varlığı şart değildir. Ayrıca, bu hallerde çıkarılan kararnamelerle, *91. maddedeki istisnai hüküm gereği*, yasalar gibi temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevler konularında da düzenlemeler yapabilir.

¹⁰⁷Bu hükümlere göre, Anayasada belirtilen durumlar (m.119, 120, 122) ortaya çıktığında, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, süresi altı ayı geçmemek üzere, ulusal veya bölgesel düzeyde olağanüstü hal veya sıkıyönetim ilanına karar verebilir. Bu karar Resmi Gazetede yayınlanır ve hemen TBMM'nin onayına sunulur. TBMM, Bakanlar Kurulunun talebi üzerine, gerekiyorsa bu süreleri - her defasında dört ayı aşmamak üzere, fakat savaş halinde süre sınırı olmaksızın - uzatabilir. Savaş ilanına TBMM karar verebilir (AY.m.87).

Anayasa, 148. maddesinin II. fıkrasında, olağanüstü hal ve sıkıyönetim zamanlarında Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin, şekil veya esas yönlerinden Anayasa aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine dava açılmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Ancak, Anayasa Mahkemesi, Resmi Gazetede yayınlanan metnin adı ve nitelemesiyle bağlı olmaksızın, çıkarılan kanun hükmünde kararnamenin olağanüstü hal veya sıkıyönetim süreleri, uygulama yerleri ve diğer yönlerden denetleyebilir. Çıkarılan kararnamenin olağan hallerde çıkarılan KHK niteliğinde olduğu kanısına varırsa, bunlara karşı açılan davaları kabul etmekte ve iptal edebilmektedir¹⁰⁸

Öte yandan, belirtelim ki, denetim yasağı bu kararnamelerin iptali için açılacak dava, iptal davalarıyla sınırlıdır. Bu yasağın, bu kararnamelerin anayasaya aykırılığının diğer mahkemelerde ileri sürülmesi halini kapsamamaktadır. Zira, Anayasanın 148. maddesinin II. fıkrası hükmünde sadece, “dava açılmaz” denilmektedir. Dolayısıyla, olağanüstü hal ve sıkıyönetim zamanlarında çıkarılan KHK’ler Anayasa Mahkemesi tarafından somut norm denetimi bağlamında denetlenebilecektir.

D) DAVA SÜRESİ GEÇİRİLMİŞ YASALAR, KHK’LAR VE MECLİS KARARLARI

Anayasa Mahkemesinde doğrudan iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanunun (ve KHK ile TBMM İçtüzüğü’nün) Resmi Gazetede yayınlanmasından başlayarak *altmış gün* sonra düşer AY m. 151). Açılan iptal davasının veya diğer mahkemelerde Anayasaya aykırılığı defi yoluyla ileri sürülen iddianın konusu bir yasa ise ve aykırılık iddiası şekil bozukluğuna ilişkin ise; söz konusu yasanın yayımlandığı tarihten itibaren *on gün geçtikten sonra*, bu yasaya karşı artık ne iptal davası açılabilir ne de şekil bozukluğu itirazında bulunulabilir.

Altmış ve on günlük bu süreler, Anayasaya aykırılık iddialarına ilişkin dava ve itiraz haklarının kesin olarak düşmesi sonucunu doğuran sürelerdir. Bu durumda, söz konusu yasaların Anayasaya aykırılığı ileri sürülemez hale gelir.

Anayasanın “iptal istemi” kenar başlığını taşıyan 85. maddesinde söz konusu edilen *yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve yasama organı üyeliğinin düşürülmesi kararlarının iptali istmiyle Anayasa mahkemesinde dava açılabilmesi, yedi günlük bir hak düşürücü süreye tabidir. Bu sürenin*

¹⁰⁸ Anayasa mahkemesi, E. 1990/25; K.1991/1 ; AMKD, sayı:27, cilt 1, s.98;; E.1991/6, K.1991/20; AMKD, sayı:27, c.1, s.403 Kaynak: :K. GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Ktb., Bursa, 2004, s.319..

geçirilmesinden sonra, bir milletvekili hakkında verilmiş bu konudaki TBMM kararları da artık dava konusu yapılamaz.

III-ANAYASA MAHKEMESİNİN GÖREVLERİ

1982 Anayasasının ilk şekline göre, Anayasa Mahkemesinin görevleri ve yetkileri dört başlık altında toplanmaktaydı.

(1) Mahkeme üyeleri arasından Anayasa Mahkemesi Başkanı ve başkanvekilleri ile Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekilini **seçmek**.

(2) Yüce Divan sıfatı ile verilen görevleri yapmak¹⁰⁹;

(3) Siyasi partilerin kapatılmasına ve Devlet yardımından yoksun bırakılmasına ilişkin davalar ile ihtar başvuruları ve dağılma durumunun tespiti istemlerini karara bağlamak;

(4) Siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun denetimini yapmak veya yaptırmak.

(5) Kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde veya hükümlerinin şekil ve esas bakımından, Anayasa değişikliklerinin ise sadece şekil açısından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davalarına bakmak;

(6) Anayasanın 152 nci maddesine göre mahkemelerce itiraz yoluyla kendisine intikal ettirilen işleri karara bağlamak.

30/3/2011 ve 6216 sayılı Anayasa değişikliğine ilişkin yasayla Anayasa Mahkemesinin bu görev ve yetkilerine yenileri eklenmiş ve, aşağıda açıklanacağı gibi, öncekilerle ilgili olarak bazı değişiklikler yapılmıştır.

Anayasa Mahkemesinin, Anayasasını ilk şeklinde bulunmayan yeni görev ve yetkileri şunlardır:

(7) Bireysel başvuruları karara bağlamak..

(8) Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya milletvekilliklerinin düşmesine ya da milletvekili olmayan bakanların dokunulmazlıklarının kaldırılmasına Türkiye Büyük Millet Meclisince karar verilmesi hâllerinde, ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekilinin Anayasa, kanun veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü hükümlerine aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak¹¹⁰.

¹⁰⁹ Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi başkan ve üyelerini, başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları ile Jandarma Genel Komutanını görevleri ile ilgili suçlardan dolayı **Yüce Divan sıfatıyla yargılamak**.

¹¹⁰ Anayasa Mahkemesinin bu görevi ve yetkisi, gerçekte (1) .bentteki iptal kararları verebilme yetkisi içinde yer almakta idi. Burada sayılan yasama işlemlerinin iptali ayrı bir bent halinde düzenlenmiş ve yasalar ve kanun hükmünde kararnamelerin iptaline ilişkin görevlerden ayrılmıştır.

Anayasa Mahkemesini yukarıda sayılan görev ve yetkilerinden Anayasa Hukuku açısından en önemlisi kuşkusuz, (5), (6), (7) ve (8) no’lu bentlerde sayılan görev ve yetkililerdir. Bu görev ve yetkiler kısaca, “iptal davası ve itiraza ilişkin görevler” ya da “Anayasaya Uygunluk Denetimi Görevleri” olarak nitelenebilir. Diğer görevler de, “Anayasaya Uygunluk Denetimi Dışındaki Görevler” olarak nitelenebilir. Bu iki grup göreve “Bireysel Başvuruları Karara Bağlamak” görevi üçüncü bir görev kategorisi olarak eklenebilirse de bu da, “Anayasaya Uygunluk Denetimi Dışındaki Görevler” kapsamı içinde incelenebilir.

A) ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ DIŞINDAKİ GÖREVLER VE YETKİLER

Anayasa Mahkemesinin *Anayasaya Uygunluk Denetimi Dışındaki İşlevleri şunlardır:*

(1) Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından Anayasa Mahkemesi Başkanı ve başkanvekilleri ile Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekilini **seçmek**;

(2) Yüce Divan sıfatı ile verilen görevleri yapmak,

(3) Siyasal Partileri Denetlemek: a) Siyasi partilerin kapatılmasına ve Devlet yardımından yoksun bırakılmasına ilişkin davalar ile ihtar başvuruları ve dağılma durumunun tespiti istemlerini karara bağlamak; b) Siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun denetimini yapmak veya yaptırmak;

(4) Kendisine yapılan bireysel başvuruları sonuçlandırmak.

1-Anayasa Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesinin Başkan ve Başkanvekilleri¹¹¹ Seçmek

Bu görevler ve yetkiler, Anayasa Mahkemesinin işlevleriyle ilgili olarak “Görev ve Yetkileri” başlığını taşıyan Anayasa’nın 148. maddesinde düzenlenmemiştir. Sadece, Anayasa’nın 158. maddesinin II. Fıkrasında, Uyuşmazlık Mahkemesin başkanlığının Anayasa mahkemesinin kendi üyeleri arasından görevlendireceği bir üye tarafından yapılacağına ilişkin bir hüküm yer almaktadır. Anayasa Mahkemesinin, kendi başkanı ve başkan vekilleri ile Uyuşmazlık mahkemesi başkanını ve başkanvekilini seçme yetkisi ve görevine sahip olduğu, Anayasa mahkemesini Kuruluşu ve Yargılama Usulleri’ne ilişkin 6216 Sayılı Yasada yer almaktadır.

Anayasa mahkemesi başkanı, başkanvekilleri ile Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekilinin seçimleri; 6216 sayılı Yasada ve bu Yasa’ya göre Anayasa mahkemesi tarafından yapılmış olan İçtüzükte öngörülen ilkelere tabidir¹¹².

¹¹¹ Yasanın bu hükmünün Anayasa’nın 158.maddesinin II. Fıkrası hükmüne uygun olup olmadığı tartışma götürür. Zira, ilgili Yasa Anayasa tarafından Anayasa mahkemesine tanımadığı bir yetkiyi bu Mahkemeye tanımaktadır. Bu Yasa’da söz konusu hüküm olmasa idi, Uyuşmazlık Mahkemesi başkanlığının geçici nedenlerle boşalması halinde bu Mahkemenin başkanlığını Uyuşmazlık mahkemesinin en kudemli üyesi yerine getirmek durumunda kalacaktı. Bunun Anayasanın 158. maddesi hükmünün özüne aykırı olacağı düşüncesiyle olsa gerek yasa koyucu Uyuşmazlık Mahkemesi başkanvekilinin de, başkan seçimiyle birlikte veya başkanlık makamının boşalması halinde, Anayasa Mahkemesi tarafından seçileceğini öngörmüştür. Bu konudaki diğer bir çelişki Anayasanın kullandığı görevlendirmek deyimine karşın, Yasanın seçmek deyimini kullanmasıdır. Oysa, bu iki deyim aynı anlama gelmemektedir. Zira, üye olarak seçmek üyesi olduğu organdan koparak başka bir organın üyesi olma anlamı taşıdığı halde, görevlendirmek geçici bir nitelik taşımakta ve üyesi olduğu Anayasa mahkemesiyle ilişkisi kesilmesi anlamı içermemektedir. Bu nedenle, Anayasanın 158. maddesinin düzenlemesi ve hükmü kanımızca amaca daha uygun bir düzenlemedir.

¹¹² Bu ilkeler şunlardır: (1) Her iki mahkemenin başkanları ve başkanvekilleri veya vekili; Anayasa mahkemesinin tam sayısının (onyedi) salt çoğunluğu olan en az dokuz üyenin verecekleri gizli oylarla seçilirler (Yasa m.12).

(2) Seçimler dört yılda bir yapılır, yani seçilenler dört yıl süreyle görev yaparlar ve süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Seçimler, bu görevlerin sona ereceği tarihten önceki iki ay içerisinde sonuçlandırılır (m.12).

(3) Anayasa Mahkemesi Başkanı ile Başkanvekilinin seçiminde; Uyuşmazlık Mahkemesinin Başkanlığını ve Başkanvekilliğini yapacak üyelerin görevlendirilmesi için *yapılacak seçimlerde aday gösterilmez* (İçtüzük m.14).

(4) Seçimler iki mahkemenin başkanları ve başkanvekilleri için ayrı ayrı yapılır ve oylamada, üyelere dağıtılan pusulalar kullanılır. Bu seçimlerde, üyeler ayrı ayrı adlarını ve soyadlarını taşıyan, aynı makine ile aynı renk kâğıda yazılmış ve Mahkemenin soğuk mührü ile damgalanmış, aynı büyüklükteki oy pusulaları bir zarf içinde üyelere dağıtılır

(5) Oyların sayımı ve dökümü, en kademli üç üye tarafından yapılır ve sonuç bir tutanakla belirtilir. Sayım ve döküm sonuçları seçimin o gün sonuçlanmayacağını ortaya koyuyorsa, oylama, Başkan tarafından belirlenecek başka bir güne bırakılır. Bu süre yedi günden çok olamaz.

2- Siyasal Partilere İlişkin Görevler ve Yetkiler

Anayasa Mahkemesinin siyasal partilere ilişkin görevleri, siyasal partilerin bunların “*mali denetimi*” ve “*kapatılması*” ile ilgili görevlerdir.

a) Siyasal Partileri Mali Yönden Denetlemek

Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır (AY m.68/II). Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Partilere yapılacak yardımlar ile kendi üyelerinden alacakları aidatlarının tabi olduğu esaslar yasayla düzenlenir (AY.m. 68/VIII). Siyasi partiler ticari faaliyette bulunamazlar (AY m. 69/II)¹¹³.

Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması, siyasi partilerin edinimleri, gelir ve giderlerinin yasaya uygunluğunun saptanması, bunların denetlenmesinin yöntemleri ve bu esaslara aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar yasayla düzenlenir (AY m. 69/II). Anayasa mahkemesi bu denetimi yerine getirirken Sayıştay’dan yardım sağlar.

Bu denetim sonunda, siyasi partilerin gelir ve giderleri ile mallarının Yasada öngörülen ilkelere ve yasaklara uygunluk yoksa, Anayasa mahkemesi tarafından yasada öngörülen çeşitli yaptırımlar uygulanır. Bu yaptırımlar, *hazineye irat kaydetme, mallarını paraya çevirme* biçimlerinde olabilir. *Anayasa mahkemesinin bu konuda vereceği kararlar kesindir*¹¹⁴.

---

(6) Seçimin sonuçları seçilenlere bildirilir ve Resmî Gazete’de yayımlanır.

¹¹³ Bu madde hükümleri 4121 sayılı ve 23.07. 1995 tarihli Yasa ile değiştirilmiştir.

¹¹⁴ **Anayasanın bu hükmüne göre, çıkarılmış Siyasi partiler kanunu’na göre, siyasi partilerin mali denetimi ve bu denetim sonunda uygulanabilecek yaptırımlara ilişkin esaslar şunlardır:**

Siyasi partilerin mali denetimi Anayasa Mahkemesince yapılır. Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin Kanuna uygunluğunu denetler(m.74).

Anayasa Mahkemesi, kesinhesaplara ait bilgilerin belgelendirilmesini siyasi partilerden her zaman isteyebilir. Anayasa Mahkemesi denetimi sonunda, o siyasi partinin gelir ve giderlerinin doğruluğuna ve kanuna uygunluğuna veya kanuna uygun olmayan gelirler ile giderler dolayısıyla da bunların Hazineye gelir kaydedilmesine karar verir. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonucunda vereceği kararlar kesindir (m.75).

Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak bağış ettiği, mal veya gelir edindiği Anayasa Mahkemesince tespit edilen siyasi partilerin, bu yolla elde ettikleri gelirlerin tamamının, Kanunda belirtilen miktarlardan fazla gelirlerle, taşınmaz malların kanuni miktarı geçen kısmının karşılığının Hazineye irat kaydedilmesine, taşınmaz malların ise Hazine adına tapuya tesciline karar verilir.

Bu Kanunun 67 nci maddesi hükmüne aykırı olarak siyasi partilere sağlanan kredi veya borçlar üzerine Anayasa Mahkemesi kararıyla Hazinece elkonulur, kredi veya borcu verene karşı Hazine hiçbir yükümlülük altına girmez. Belgelendirilmesi gerektiği halde belgelendirilmeyen parti giderleri miktarınca parti malvarlığı, Anayasa Mahkemesi kararıyla Hazineye irat kaydedilir (m.76).

Bu Kanunun 68 inci maddesinde belirtilen esaslara aykırı olarak bir siyasi partinin taşınmaz mallara sahip olduğu anlaşılırsa, Anayasa Mahkemesinin kararıyla ve bu Mahkemenin

b) Siyasal Partilerin Kapatılması Davalarına Bakmak

Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa mahkemesi tarafından kesin olarak karara bağlanır (AY m. 69/IV). Bu kararlar Anayasa Mahkemesi bu görevini, tüzel kişiliğe sahip olan siyasal parti biçimindeki bir örgütün hukuksal varlığına yönelik, yani böyle bir örgütün kapatılmasını konu alan davalara bakmakla özel olarak görevli ve yetkili yargı yeri sıfatı ile yerine getirir.

aa) Kapatma Nedenleri

Siyasal partilerin kapatılmasını gerektiren hallerin neler olduğu Anayasanın 68. maddesinin IV. fıkrasında ve Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinde belirtilmiştir. Bu nedenler şunlardır:

(1) *Siyasal partinin tüzük ve programları ile eylemlerinin; devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olması.*

Siyasal partilerin tüzük ve programları ile eylemlerinin; sınıf ve zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması; suç işlemeye teşvik etmesi.

(2) *Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, Türk uyruğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması.*

Bu ikinci nedene göre bir siyasal partinin kapatılabilmesi için yabancılardan maddi yardım almasının süreklilik göstermesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile “eylemin odaklaşması” koşulu bu kapatma nedeni için zorunlu değildir. Bu eylemin bir kere gerçekleşmesi ve bunun kanıtlanması halinde kapatma koşulu yerine gelmiş sayılır.

bb) Yaptırımlar: Kapatılma veya Devlet Yardımının Kesilmesi

(1)**Temelli Kapatma:** Yukarıda belirtilen nedenlerin veya bu nedenlerden birinin Cumhuriyet Başsavcılığı iddianamesiyle kanıtlanması ve bunların Anayasa Mahkemesi tarafından kabulü halinde; Mahkeme dava konusu siyasal partinin temelli, yani bir daha açılmayacak şekilde kapatılmasına karar verecektir. Kapatma davasında, aykırı olduğu ileri sürülen *partinin tüzük ve programlarının* Anayasanın 68. maddesinin IV. fıkrasında belirtilen *ilkelere ve esaslara aykırı olması* halinde, *Anayasa Mahkemesi kapatma yerine Devlet yardımının kesilmesi yönünde bir karar vermesi seçeneğine ve yetkisine sahip değildir. Bu halde, Mahkeme kapatma kararı vermek zorundadır.*

(2)**Devlet Yardımının Kesilmesi:** Anayasa Mahkemesi, dava konusu *fiillerin* ağırlığına göre, hakkında kapatma davası açılan siyasal partinin kapatılması yerine, o partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen

yoksun bırakılmasına da karar verebilir¹¹⁵. *Mahkeme bu konudaki kararını talep üzerine veya re'sen verebilecektir.* Zira, Anayasanın ilgili fıkrasının ifadesi bu konuda Mahkemeye takdir yetkisi vermektedir.

Mahkemenin, kapatma yerine kısmen veya tamamen Devlet yardımından yoksun bırakılma kararı verebilmesi; hakkında kapatma davası açılan siyasal partinin *eylemlerinin*; Anayasanın 68. maddesinin IV. fıkrasında belirtilen ilkelere ve esaslara aykırı olması veya *yabancı Devlet, kuruluş veya kişilerden maddi yardım alması hallerinde söz konusu olabilir.*

cc) Kararların Sonuçları ve Etkileri

Anayasa Mahkemesinin bir siyasi partinin kapatılması hakkındaki verdiği karar Resmi Gazetede yayınlanır ve bu tarihten itibaren ilgili partinin hukuksal varlığı sona erer. Bu kararlar kesindir; geri alınamaz, değiştirilemez, başka bir yargı mercii önünde itiraz veya temyiz edilemez.

Kapatma kararını Bakanlar Kurulu uygular. Bu uygulama, daha çok mallarının tasfiyesi ve fiili olarak faaliyetlerinin yasaklanması alanlarında kendini gösterir. Kapatılmasına karar verilen bir siyasal parti başka bir ad altında yeniden kurulamaz (AY. m. 69/VI).

Kapatılan siyasi partinin bütün malları hazineye geçer

Bir partinin kapatılması kararının diğer bir hukuki sonucu da; beyan ve eylemleri ile partisinin temelli kapatılmasına neden olan partinin üyeleri ve kurucuları; kapatma kararından itibaren *beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamamasıdır.* Kapatılmaya neden olan kişi milletvekili ise kararda adı geçenin milletvekilliği, kapatma kararının Resmi Gazetede yayınlandığı tarihte sona erer.

3- Yüce Divan Olarak Yargılama Yapmak

Anayasa Mahkemesinin diğer bir yetki ve görevi de; Anayasanın 148. maddesinin VI. fıkrasında belirtilen kişileri **Yüce Divan** sıfatı ile bir ceza mahkemesi gibi yargılama yapma görev ve yetkisine sahip olmasıdır.

Hukuksal niteliği açısından; Yüce Divan doğal yargıç ilkesine aykırı olmayan bir mahkemedir. Konuyla ilgili olarak Türk Anayasa Hukukumuzun gelişimine baktığımızda ise; bu yetkinin siyasal erkten yargı erkine geçmesi yönünde bir seyir izlediği görülür:¹¹⁶

¹¹⁵ Anayasa m. 69/VII; 03.10.2001 tarih ve 4709 Sayılı Yasa ile yapılan değişiklik

¹¹⁶ **1876 Anayasası**; Yüce Divan olarak, Divan-ı Ali adıyla, Heyet-i Ayan (10), Danıştay (10), Yargıtay ve İstinaf Mahkemesi (10) başkan ve üyelerinden oluşan 30 üyeli bir divan öngörmüştür (m. 92). Bu Divan, kendi içinde iddia dairesi (9 üye) ve hüküm dairesi (21 üye) olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Bu divanın yargılama yetkisine, bizzat padişah, başvekil ve bakanlar ile temyiz mahkemesi başkanı ve üyeleri, başsavcı ve vekilleri yanında; saltanatı ve devleti tehlikeye sürükleyen ve buna yeltenen herkes girmektedir (m.92).

1924 Anayasasına göre kurulan Divan-ı Ali, sürekli bir organ olmayıp gerekli görüldüğü zaman TBMM kararıyla oluşturulan bir kuruldur. Bu kurul kendi genel kurulları tarafından seçilmek

Yüce Divan sıfatı ile Anayasa mahkemesinin görevleri ve yetkileri Anayasanın 148. maddesinde belirtilmiştir. Bu görevler ve yetkiler; yargılanabilecek kişiler ve yargılama konusu yapılacak suçlar yönlerinden incelenebilir.

a) Yargılanacak Kişiler Yönünden

Yüce Divan'ın yargılama yetkisi içinde yer alan kişiler; Anayasa'nın son değişiklikten önceki şekline göre *Cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar, yüksek yargı yerlerinin başkan ve üyeleri, başsavcılar, Cumhuriyet Başsavcısı ve vekili ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun başkanı ve üyeleridir.* Bu maddenin 07.05.2010 Tarih ve 5982 Sayılı Yasayla ve halkoylamasıyla değiştirilmesinden sonra, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde yargılanacakların kapsamına, *Genelkurmay başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarıyla Jandarma Genel Komutanı da dahil edilmiştir.*

b) Yargılanacak Suçlar Yönünden

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatı ile görev yaptığı durumlarda bir ceza mahkemesi olarak hareket ettiği için, görev ve yetkisi kapsamına *sadece “suçlar” girmektedir.* Dolayısıyla, yukarıda belirtilen kişilerin hukuka aykırı olan fakat suç oluşturmayan eylemleri ve işlemleri Yüce Divan'ın görev ve yetkisi dışındadır. Ancak, yeni TCK ile *kabahatler*, ceza mahkemelerinde yargılanan suçların kapsamı dışında bırakıldıkları için, *bundan böyle bunlar “suç” , dolayısıyla “görevle ilgili suç” tanımı dışında kalacaklardır.* Yukarıda belirtilen kişilerin suç oluşturan bütün eylem ve işlemleri değil, *sadece “görevleri ile ilgili suçlar”ı Yüce Divan'n görev alanına girmektedir.* “Görevle ilgili suç ise, *ceza hukuku anlamında “memur” olarak tanımlanan, bir kamu görevi yapan ve kamusal yetki kullanan kişilerin işledikleri suçlardır.* Başka bir anlatımla, bu suçlar 5237 Sayılı Yeni TCK'nın özellikle “Kamu İdaresinin Güvenirliliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar” başlığını taşıyan Dördüncü Kısım'ın Birinci Bölüm'ünde düzenlenen (m.247-266)

---

koşuluyla, 11'i Yargıtay üyeleri, 10'u ise Danıştay üyeleri arasından belirlenen 21 üyeden oluşmaktadır. Bu kurul kendi üyeleri arasından bir başkan ve bir de başkanvekili seçmektedir. Bu Anayasaya göre Yüce Divan, bakanları, Danıştay ve Yargıtay başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, siyasi müsteşarları görevleri dolayısıyla işledikleri suçlar ve görevlerinden doğan mali sorumluluk dolayısıyla yargılama yetkisine sahipti (m.61). Bu maddede başbakandan söz edilmemekle birlikte, başbakanın da bakanlardan biri olarak düşünüldüğü kanısındayız. Bu Anayasaya göre Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu ise, vatana ihanet suçlamasıyla sınırlı olarak, TBMM'ye ait bir yetki idi (m.41).

1961 Anayasasına göre Yüce Divan görevi, 1982 Anayasasında olduğu gibi, Anayasa Mahkemesine verilmiştir. 1961 Anayasası, birkaç noktada fakat görünüşte 1982 Anayasasından ayrılmakta idi. 1961 Anayasası Danıştay “baş kanunsözcüsü” deyimine yer vermişti fakat 1982 Anayasasında baş “Danıştay baş kanunsözcüsü” deyimini “Danıştay başsavcısı”na dönüştürülmüştür. Yine, Yüksek Hakimler Kurulu da Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu haline getirilmiştir. Dolayısıyla, bunların ve anılan kurulu üyelerinin Yüce Divanda yargılanmaları açısından özde değişen bir şey bulunmamaktadır.

suçlardır. Ayrıca, özel yasalarda suç olarak nitelenen ve fail olarak memurların işleyebilecekleri türdeki suçlar da doğal olarak görevle ilgili suçlar kapsamına girecektir. Suç konusuyla ilgili olarak Cumhurbaşkanının yargılanmasının tek koşulu, suçun “vatana ihanet” niteliğinde olmasıdır.

4- Bireysel Başvurulara İlişkin Görev ve Yetkileri

07.05.2010 Tarih ve 5982 Sayılı Yasanın 18. maddesiyle 1982 Anayasasının 148. maddesinde yapılan değişiklikle, Anayasa Mahkemesine, kişiler tarafından kendisine yapılacak bireysel başvurular hakkında karar verme görev ve yetkisi de tanınmıştır.

Bu hakkın kullanılması Yasa tarafından bazı koşulların bulunmasına veya yerine getirilmesine bağlanmıştır. Bu koşullar şunlardır:

a) Koşulları

aa) Bireysel Başvuru Hakkına Sahip Olmak

Bireysel başvuru hakkına kimlerin sahip olduğu Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Yasa'nın 46. maddesinde belirtilmiştir. Bu madde hükmüne göre, bireysel başvuru hakkı sahipliği konusundaki ilkeler şunlardır:

* Bireysel başvuru hakkı *sadece özel hukuk kişilerine tanınmış bir haktır*. Bu hak kamu tüzel kişilerine tanınmamıştır, dolayısıyla bunlar bireysel başvuru yapamaz.

* Bireysel başvuru hakkı, ilke olarak gerçek kişilere tanınmış bir haktır. Ancak, özel hukuk tüzel kişileri de, *tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle sınırlı olması koşuluyla*, bireysel başvuruda bulunabilir.

* Bireysel başvuru hakkına sahip olmak konusunda vatandaşlar ve yabancılar arasında bir ayırım yapılmamıştır. Ancak, Türk vatandaşlarına tanınan (seçme ve seçilme, memur olma, bazı mesleklerin icrası vs.) haklarla ilgili olarak yabancıların bireysel başvuru hakkı bulunmamaktadır.

bb) Temel Hak ve Özgürlüklerinden Birinin İhlal Edilmesi

Bu başvuru hakkının konusu, Yasanın 45. maddesinde belirtilmiştir: Bu maddeye göre, *bu hakkın kullanılabilmesi için kamu gücü tarafından, yani yasama, yürütme veya yargı organları tarafından, temel hak ve özgürlüklerinden herhangi birinin ihlal edilmiş olması veya iddiası yeterlidir*.

Temel hak ve özgürlüklerden (kişisel, sosyal, ekonomik veya siyasal) birinin, kamu gücü tarafından ihlal edilmesi, kamu gücü organ, makam veya yetkili ve görevlilerinin bir eylemi, işlemi ya da ihmalinin bulunması biçimlerinde olabilir.

Ancak, Yasa, bireysel bir hakkın ihlali nedeni olabilecek kamu gücü işlemler hakkında bazı istisnalar getirmiştir. Buna göre,

(1) Yasama işlemleri aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamaz. Fakat, yasaların uygulanmasına ilişkin bireysel işlem ve eylemler hakkında yapılabilir.

(2) Düzenleyici idari işlemler (KHK, tüzük, yönetmelik, iç düzenleme vs.) aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamaz. Fakat, bunların bireysel ve öznel işlemler ve eylemlerle uygulanmasına karşı yapılabilir.

(3) Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.

(4) Anayasa Mahkemesi kararları bireysel başvuru konusu olamaz.

cc) İhlal Edilen Kişisel Bir Hakkın Bulunması

Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle *güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından* yapılabilir.

dd) Başvuru Yollarının Tüketilmesi

İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.

b) Bireysel Başvuru Usulü

Bireysel başvurular, bu Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun olarak *doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir*. Başvurunun diğer yollarla kabulüne ilişkin usul ve esaslar İçtüzükle düzenlenir.

Bireysel başvurular *harca tabidir*.

Başvuru dilekçesinde başvuru ve varsa temsilcisinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanılan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir.

Başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi şarttır.

Başvurucu bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, vekâletnamenin sunulması gerekir.

Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren *otuz gün içinde yapılması gerekir*. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle

başvurucunun mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder.

Başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması hâlinde, Mahkeme yazı işleri tarafından eksikliğin giderilmesi için başvuru veya varsa vekiline onbeş günü geçmemek üzere bir süre verilir ve geçerli bir mazereti olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda başvurunun reddine karar verileceği bildirilir (m 47).

c) Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi

Bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için öncelikle yukarıda belirtilen (m. 45 ila 47) şartların bulunması gerekir.

Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.

Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir.

Kabul edilemezlik kararları kesindir ve ilgililere tebliğ edilir.

Kabul edilebilirlik şartları ve incelemesinin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir (m.48).

d) Esas hakkındaki inceleme

Kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesi bölümler tarafından yapılır. Başkan iş yükünün bölümler arasında dengeli bir şekilde dağıtılması için gerekli önlemleri alır.

Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir.

Komisyonlar ve bölümler bireysel başvuruları incelerken *bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilir.* Başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve deliller ilgililerden istenir.

Mahkeme, incelemesini dosya üzerinden yapmakla birlikte, *gerekli görürse duruşma yapılmasına da karar verebilir.*

Bölümler, esas inceleme aşamasında, *başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurunun talebi üzerine karar verebilir.* Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, *bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağı*nın belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

Bireysel başvuruların incelenmesinde, bu Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hâllerde *ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır*.

Esas hakkında incelemenin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir (m.49).

e) Kararlar

Esas inceleme sonunda, *başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir*.

İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez.

Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir.

Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.

Bölümlerin esas hakkındaki kararları gerekçeleriyle birlikte ilgililere ve Adalet Bakanlığına tebliğ edilir ve Mahkemenin internet sayfasında yayımlanır. Bu kararlardan hangilerinin Resmî Gazetede yayımlanacağına ilişkin hususlar İçtüzükte gösterilir.

Komisyonlar arasındaki içtihat farklılıkları, bağlı oldukları bölümler; bölümler arasındaki içtihat farklılıkları ise Genel Kurul tarafından karara bağlanır. Buna ilişkin diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir.

Davadan feragat hâlinde, düşme kararı verilir (m.50).

f) Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru aleyhine, yargılama giderlerinin dışında, ayrıca ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasına hükmedilebilir (m.51).

B) ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ

Hukukumuzda Anayasaya uygunluk denetiminin konular şunlar olabilir:

a) Kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde veya hükümlerinin şekil ve esas bakımından, Anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davaları;

b) Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya milletvekilliklerinin düşmesine ya da milletvekili olmayan bakanların dokunulmazlıklarının kaldırılmasına konularda verilen Meclis kararlarının Anayasa veya TBMM İçtüzüğüne aykırı olduğu iddiasıyla açılan iptal davaları;

c) Kanun hükmünde kararnamelerin Anayasaya aykırı oldukları iddiasıyla açılacak iptal davaları;

d) Anayasanın 152 nci maddesine göre mahkemelerce itiraz yoluyla kendisine intikal ettirilen konularda Anayasaya uygunluk veya aykırılık kararları vermeye ilişkin davalardır.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası gibi, Anayasa Mahkemesinde denetim konusu yapılabilen yasama ve yürütme işlemlerinin iki yolla denetlenmesini öngörmüştür: iptal davası yolu (m.150) ve diğer mahkemelerde görülmekte olan bir dava dolayısıyla anayasaya aykırılık iddiasında bulunulması (m.152).

Anayasa Hukuku terminolojisinde birincisine, **iptal davası yolu** ya da *soyut norm denetimi*; ikincisine ise **itiraz yolu** ya da *somut norm denetimi* denilmektedir.

1- İPTAL¹¹⁷ DAVASI¹¹⁸ YOLUYLA DENETİM

İptal davası, Anayasa Mahkemesinin denetim görevi ve yetkisi içinde olan işlemlerin iptali amacıyla, bu davaları açmaya yetkili Anayasal organlar tarafından Anayasa Mahkemesinde açılan davalardır.

a) İptal Davasının Konuları

Anayasa Mahkemesinde açılacak iptal davasının konusunu oluşturan işlemler; **Anayasa değişikliğine ilişkin yasalar; diğer yasalar, TBMM İçtüzüğü, kanun hükmünde kararnameler ile yasama üyeliğinin düşürülmesi ve yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin TBMM kararlarıdır (Anayasa m. 83 ve 84; 6216 Sayılı Yasa m. 3.)**

(1) Anayasa Değişikliğine İlişkin Yasalar

Anayasa değişiklikleri yasayla yapılır (AY m.175). Fakat, bu yasa herhangi bir yasa değildir. Yasama organı tarafından yapılmakla birlikte,

¹¹⁷ **İptal davası**, genel olarak, sadece işlemler için söz konusu olan bir deyimdir ve eylemler için kullanılmaz.. Dava, yapılmış hukuksal işlemlerin unsurları (ehliyet, yetki, usul, şekil, konu, neden, maksat, saik vs..) ve hukuksal sonuçları yönlerinden hukuka aykırı olup olmadıklarını konu alan davadır..

¹¹⁸ **Dava deyimi**; bir yargılama sürecinin başlatılmasına neden olan, dava açma ehliyeti veya hakkı olanlar tarafından yapılabilen, yetkili ve görevli yargı yerlerini harekete geçiren, yargı kararının verilmesiyle sonuçlanan bir usul hukuku işlemidir

anayasa değişiklikleri özel bir usule göre (meclis üye tam sayısının 1/3'nün teklifi ve 3/5 oranında ya da halkoylaması sonucunda kabul oyu üzerine).yapılan bir yasadır. Dolayısıyla, anayasayı değiştiren yasalar anayasa ile eşdeğerde olan yasalardır.

Anayasa Mahkemesinin Anayasa değişikliklerini denetlenmesinin kapsamı 1982 Anayasasında sınırlandırılmıştır. Buna göre, “Anayasa mahkemesi, ...Anayasa değişikliklerini sadece şekil bakımından inceler ve denetler” (m.148/I). Anayasa, şekil yönünden denetlenmesinin ne anlama geldiğine de açıklık getirmektedir: “Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; *Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır*” (m.148/I). Ancak, 148. maddede belirtilmemiş olmakla birlikte, anayasa değişikliklerinin şekil yönünden denetlenmesi kapsamına; anayasanın değiştirilmesi konusunu düzenleyen 175. maddedeki şekil unsurları da girer. Bunlar, özellikle, *anayasa değişikliği teklifinin yazılı yapılıp yapılmadığı, bu teklifleri genel kurulda iki defa görüşülüp görüşülmediği, kabul oylamasının gizli yapılıp yapılmadığı, Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen anayasa değişikliğine ilişkin yasanın 2/3 çoğunlukla ve aynen kabul edilip edilmediği* hususlarıdır. Anayasanın değiştirilmesine ilişkin diğer şekil unsurları yasaların değiştirilmesine ilişkin şekil kurallarıdır.

(2) Yasalar

Yasa deyimi, maddi ve şekli ölçütlere göre değişik anlamlar kazanmakta ve farklı hukuksal rejimlere tabi olmaktadır¹¹⁹. *Anayasaya uygunluk denetiminin konusunu oluşturan yasalar- kural olarak şekli anlamdaki yasalardır*. Kural olarak diyoruz, çünkü Anayasa bu kurala bazı istisnalar getirmiş bulunmaktadır¹²⁰.

¹¹⁹ *Maddi ölçüte göre*, yapan organ ile yapılış usulü ve şekli ne olursa olsun kural içeren bir kamu hukuku işlemi (yasamanın yasa biçimindeki kural içeren işlemleri, içtüzükleri, uluslararası antlaşmalar, kanun hükmünde kararname, yürütmenin düzenleyici işlemleri (tüzük, yönetmelik) vs. maddi anlamda yasa sayılırlar. Bunlardan, yürütmenin düzenleyici işlemleri yapan organın niteliği gereği, uluslararası antlaşmalar da Anayasa hükmü nedeniyle (m.90/ son) Anayasa Mahkemesinin denetimi dışındadır.

Şekli ölçüte göre ise, içeriğinin kural olup olmadığına bakılmaksızın yasama organı tarafından yasa yapma usul ve şekillerine göre yapılan hukuksal işlemler yasa sayılır. Bu ölçütte esas alınan unsurlardan usul ve şekil unsuru, yasamanın yasa dışındaki işlemlerinin (anayasa değişiklikleri, içtüzük, meclis kararları) yasalardan ayırt edilmesinde yardımcı olmaktadır. Bu yasalar, kural içeren yasalar (TMK, TCK ve Vatandaşlık Yasası) olabileceği gibi; belirli bir kişi, olay veya durumla sınırlı yürütme organının kararlarına benzeyen yasalar da (vatana hizmetinden dolayı bir kimseye maaş bağlanması, özel af yasası, bir ilin ilçe yapılması vs.) olabilir. Yasama organı tarafından yasa yapma usul ve şekil esaslarına göre yapılmışlar şekli anlamda yasa sayılırlar.

¹²⁰ (Gerçekten, yasama organının onayına tabi olan ve bu nedenle doktrinde yasa-antlaşma olarak nitelenen uluslararası antlaşmalar Anayasa Mahkemesinin denetimi dışında bırakılmıştır (m.90/son.). Buna karşılık, Bakanlar Kurulunun işlemi olan KHK Anayasa Mahkemesinin

Şekli anlamda yasalar, bütçe yasası, kesin hesap yasası gibi gelir-gider tablosu biçiminde olan ve kural içermeyen yasalar da olabilir. Zira, bütçe yasasına bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz. (AY.m.161/IV).

Yetki yasaları da Anayasa Mahkemesinin denetimi kapsamına girebilir. Anayasanın çıkarılmasına olanak tanıdığı Kanun Hükmünde Kararnameler ancak TBMM tarafından çıkarılan bir yetki yasasına dayanılarak çıkarılabilirler. Yetki yasasında, daha fazla ve ayrıntıya ilişkin hükümlerin bulunması mümkün olmakla birlikte, esas itibarıyla ve asgari düzeyde “çıkartılacak kararnamenin amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve süresi içinde birden çok kararname çıkarılıp çıkarılmayacağını” belirtilmesi anayasal bir zorunluluktur (m.91). Bu eksikleri içeren ve diğer unsurları taşımayan yetki yasalarına karşı da, Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılabilir ve somut norm denetiminin konusunu oluşturabilir.

(3) TBMM İctüzüğü

Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi işlemlerden biri de TBMM içtüzüğüdür (m.148). Yasamanın tek meclisli olduğu 1924 (m.21) ve 1982 Anayasalarında içtüzük tek; iki meclisli olduğu 1961 Anayasasında ise iki tanedir. Zira, çift meclisli parlamentolarda her meclisin kendi içtüzüğünü yapması esastır.(1961 Anayasası m.85).

1982 Anayasasının 95. maddesi içtüzüklerle ilgili iki temel ilke koymaktadır. Bunlardan *birincisi*; Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarını kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürütmesi ilkesi. *İkincisi*; içtüzük hükümlerinin düzenlenmesinde, siyasi parti gruplarının Meclisin bütün faaliyetlerine üye sayıları oranında katılmalarının sağlanmasının esas alınması ilkesi.

Anayasa mahkemesinde Meclis içtüzüğünün Anayasaya aykırılığı dolayısıyla şekil ve esas yönünden açılacak davalarda, Anayasa Mahkemesi bu iki anayasal ilkeyi dikkate alacaktır.

Meclis İctüzüğü, TBMM’nin görevlerini yerine getirilmesinin aracı olan, iç düzenlemeyle ilgili bir tür maddi anlamda usul kanunudur. Fakat, bazı yazarlarca iddia edildiğinin aksine niteliği yönünden TBMM İctüzüğü bir Meclis kararı değildir¹²¹.

---

denetim yetkisi içindedir (m.148). Bu konuda bir istisna da Anayasa Mahkemesi tarafından getirilmiştir. Anayasa Mahkemesi bazı kararlarında, Cumhuriyetin ilanından önce “Nizamname” adı altında çıkarılan, fakat gerçekte KHK niteliğinde olan yürütmenin bu tür işlemlerine karşı açılan iptal davalarını kabul etmiştir Yürürlükte olan bu tür işlemlere karşı, süre nedeniyle, bugün iptal davası açılmazsa da, bunların somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenemeyeceği anlamına gelmemektedir. (AYM, E. 1966/4, K.1966/25. AMKD, sayı:s.170.; AYM, E.1965/16, K.1965/41. AMKD. Sayı:3, s.174.).

¹²¹ E. ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Ktbv, Ankara, 2005, s.221

Meclis içtüzüğünün hükümleri, sadece Meclis faaliyetlerinin yerine getirilmesi konusunda uygulanır. Dolayısıyla, içtüzük yapılış amacı ve konuları yönünden Meclisin bir iç işlemidir.

(4) Dava Konusu Yapılabilen TBMM Kararları

TBMM kararları, ilke olarak, Anayasa mahkemesi ve diğer yargı mercileri önünde dava konusu yapılamaz Ancak, Anayasanın “iptal istemi “ kenar başlığını taşıyan 85. maddesiyle *iki Meclis kararı hakkında istisna getirilmiştir*. İstisna oluşturan bu iki karar; *yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve yasama organı üyeliğinin düşürülmesi kararlarıdır*. Sadece bu iki konudaki TBMM kararlarına karşı Anayasa mahkemesinde iptal davası açılabilir. Bu iptal davasıyla ilgili olarak 85. maddede konulan kurallar şunlardır:

* *Dava, haklarında dokunulmazlık kararı verilen veya üyeliği düşürülen ilgili üyeler veya TBMM üyelerinden herhangi biri tarafından açılabilir. Davanın konusu, sadece Anayasanın 84. maddesinin birinci, üçüncü ve dördüncü fıkralarında belirtilen nedenlerle TBMM tarafından verilen dokunulmazlığın kaldırılması ve üyeliğin düşürülmesi kararları olabilir.*

* *Milletvekilliğinin düşmesi sonucunu doğuran yargı kararları bu iptal davasının konusunu oluşturamaz. Çünkü, bu yargı kararları hakkında TBMM karar almaya yetkili olmadığı gibi; bu kararlar, kesinleşmeleri üzerine kendiliğinden hukuksal sonuçlar doğururlar.*

* *Anayasa Mahkemesine yukarıda belirtilen konularda dava açma süresi bir haftadır. Bu süre, işlemin hakkında karar verilen üyeye tebliği tarihinde değil, TBMM kararının alındığı tarihten başlar (AY.m.85). Bu düzenleme, sürenin dava konusu işlemin tebliğ veya ilanı üzerine ve ayrıca ilan veya tebliği izleyen günden başlaması yönündeki usulün genel kurallarına istisna oluşturmaktadır.*

* *Anayasa, 85. maddesinde, yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve TBMM üyeliğinin düşürülmesi kararlarının hukuka aykırı olup olmadıklarının saptanmasında esas alınacak ölçü normların neler olduğunu da belirtmiştir: Bunlar, Anayasa, Meclis içtüzüğü ve ilgili yasaların hükümleridir.*

(5) Kanun Hükmünde Kararnameler

Bakanlar Kurulu tarafından yapılması nedeniyle, gerçekte tüzükler gibi yürütmenin düzenleyici bir işlemi olan Kanun Hükmündeki Kararnameler; Anayasa’nın 148. maddesinin hükmüyle, Anayasa Mahkemesi tarafından anayasaya uygunluk denetimine tabi tutulan işlemler kategorisi içine alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi kanun hükmünde kararnameleri; *Anayasaya, uluslararası antlaşmaların hükümlerine, yetki yasasına, kanun hükmünde kararname çıkarılmasının mümkün olmadığı alanlardaki yasalara aykırı olup olmadığı yönlerinden denetleyebilir.*

Bu denetim; *hem şekil* (yapan organ, yapılma koşulları ve usulleri) *hem de esas* (konu, amaç, neden unsurları) *yönlerinden yapabilecektir.*

Ayrıca, kanun hükmünde kararname, Anayasa Mahkemesine doğrudan açılacak iptal davası üzerine ve yargı organları (adli, idari, askeri mahkemeler ve yüksek yargı yerleri) önünde *görülmekte olan davalarda uygulanması dolayısıyla* denetlenebilir.

Kanun hükmünde kararnamelerin *dava yoluyla denetlenmesinin tek istisnası, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde* Cumhurbaşkanının başkanlığında Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kararnamelerdir. Bu kararnamelere karşı, *gerek şekil gerekse esas yönünden Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa mahkemesinde dava açılmaz* (AY. m. 148).

b) İptal Davasını Açma Hakkı ve Yetkisi Olanlar

1982 Anayasasının 150. maddesinde ve 6216 Sayılı Yasa'nın 35. maddesine göre ; iptal davasını açmaya hakkı olanlar; *Cumhurbaşkanı, iktidar ve ana muhalefet partilerinin Meclis grupları, TBMM üye tam sayısının en az beşte biri* tutarındaki üyelerdir.

(1) Cumhurbaşkan

Anayasa, 150. maddesinden ayrı olarak, *Anayasanın 104. maddesi*, Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesinde iptal davası açabileceğini açıkça belirtmektedir. Bu maddeye göre; Cumhurbaşkanı'nın Yasama ile İlgili Görev ve Yetkilerinden biri de “ *Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, TBMM İçtüzüğü'nün, tümünün veya belirli hükümlerinin, Anayasaya **şekil veya esas bakımından** aykırı oldukları gerekçesi ile, Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak*”) dır(AY m.104/VIII).

(2) İktidar ve Ana Muhalefet Partisi Meclis Grupları

Anayasa 150. maddesinde *iktidar ve anamuhalefet “parti”lerinden değil, TBMM'deki iktidar ve anamuhalefet parilerinin gruplarından* söz etmektedir. Bu nedenle, iptal davası açmaya hakkı olanlar ne parti tüzel kişileri ne de TBMM'deki diğer parti gruplarıdır. Bu davayı sadece, TBMM'deki iktidar ve ana muhalefet partilerinin grupları açabileceklerdir (AY m.95)

Bu gruplar adına dava, bu partilerin Meclis grupları genel kurullarının üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile alacakları karar üzerine açılabilir ve davada bu grupları, grup başkanları veya grup başkanvekilleri temsil eder .

Anayasa, iktidarda birden fazla siyasal partinin bulunması halinde, iptal davası açma hakkını TBMM'de en fazla üyeye sahip siyasal parti Meclis grubuna tanımaktadır (m.150/son).

TBMM'deki parti gruplarının *biçim yönünden iptal davası dava açma hakları* sınırlanmıştır.

Bunlar, *Anayasa değişiklikleri ile yasaları sadece esasa ilişkin sakatlıklar yönlerinden dava edebilirler*. Bu işlemlerin iptalini *biçim sakatlıkları yönünden dava edemezler* (m.148/II).. Buna karşılık, TBMM parti

gruplarının *Meclis içtüzüğü ile kanun hükmünde kararnameler konusunda*, biçim yönünden de dava açmalarında bir sınırlama bulunmamaktadır.

(3) TBMM Üyeleri

Anayasa TBMM üyelerinin Anayasa mahkemesinde iptal davası açabilmelerini belirli koşullara bağlamıştır: “ *Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyeler*” Buna göre, yani 1982 Anayasasının öngördüğü TBMM üye sayısı dikkate alındığında, iptal davası açabilecek en az üye sayısı, $550/5=110$ dur.

İptal davası açmak için imza veren üyeler aynı partiden olabileceği gibi, farklı partilerden de olabilirler.

Parti grupları için getirilen, biçim yönünden iptal isteminde bulunamama sınırlaması TBMM üyeleri için söz konusu değildir. Bu üyeler, anayasa değişiklikleri dışında, iptal davası konusu yapılabilecek normlar için *hem esas hem de biçim yönlerinden dava açabilirler.*

c) Davanın Şekli ve Usulüne İlişkin Kurallar

Dava “Anayasa Mahkemesi Başkanlığına” başlığını taşıyan bir dilekçe ile açılır. Dilekçenin şekli, diğer mahkemelere açılacak davaların şeklinden farklıdır.

Bu davaya ilişkin dilekçelerde bulunması gereken en önemli şekil unsuru- ki aslında davanın en önemli bölümüdür-, *iptal davasının konusunu oluşturan işlemlerin hukuka hangi yönlerden (yetki, usul, şekil, konu, neden, maksat vs.) hukuka aykırı olduklarının belirtilmesi ve açıklanması gereğidir.*

d) İptal Davası Açma Süreleri

Genel olarak iptal davalarında olduğu gibi, Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak da belirli bir süre ile sınırlandırılmıştır.

(1) Süreler¹²²

Anayasa, Anayasa Mahkemesinde iptal davası yapılan işlemin türüne ve bu davayla yapılacak denetimin esas veya şekle ilişkin olmasına göre; **yedi, on ve altmış günlük** süreler öngörmüştür.

Yedi (7) Günlük Süre- Bu süre, yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve yasama üyeliğinin düşürülmesi kararlarına karşı açılan iptal davaları için öngörülen süredir (m.85).

¹²² **İptal davası açma süresi:** (1) Anayasa değişiklikleri ile kanunların şekil yönünden Anayasaya aykırılıkları iddiası ile doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, bunların Resmî Gazetede yayımlanmalarından başlayarak on gün; kanun hükmünde kararnamelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüğünün veya bunların belli madde ve hükümlerinin şekil ve esas, kanunların ise sadece esas yönlerinden Anayasaya aykırılıkları iddiasıyla doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, bunların Resmî Gazetede yayımlanmalarından başlayarak altmış gün sonra düşer.(m. 37).-

On (10) Günlük Süre-Bu süre, Anayasa değişikliklerinin ve kanunların **şekil yönünden** hukuka aykırı oldukları iddiasıyla, bu işlemlerin iptali amacıyla açılan davalar için öngörülen süredir (AY. m. 148/II). Bu fıkra hükmüne göre, bu konudaki davaları, Meclisteki iktidar ve anamuhalefet partilerinin grupları açamamakta, sadece Cumhurbaşkanı ve TBMM üye tamsayısının beşte biri veya daha fazla sayıdaki üyesi açabilmektedir.

Meclis içtüzüğü ile kanun hükmünde kararnamelerin şekil yönünden Anayasaya aykırı oldukları iddiasıyla açılan iptal davaları ise 10 günlük süreyle sınırlı değildir; bunlar 60 günlük süreye tabidir.

Altmış günlük süre-Bu süre, yasaların iptali için esas yönünden iptali konusunda açılan davalar ile KHK ve TBMM İçtüzüğü'nün **şekil ve esas yönlerinden** iptali için açılan davalara ilişkin süredir. Bu süreyi 1961 Anayasası 90 gün olarak kabul etmişti.

(2) Sürelerin Başlangıcı ve Sona Ermesi

Yedi günlük süre, *dava konusu kararların Meclis Genel Kuruluda alındığı günden* başlar. *On günlük süre ile altmış günlük süre* ise;, şekil yönünden Anayasaya aykırılığı ileri sürülen (anayasa değişikliğine ilişkin olan veya diğer kanunların, KHK veya İçtüzüğü'nün *Resmi Gazetede* yayınlandığı günden başlamaktadır.Bu süreler, *öngörülen sürelerin son iş gününün sonunda, yani 17.30 da sona ermektedir.*

2- İTİRAZ (DEF'İ) YOLUYLA DENETİMİ

İtiraz yolu veya **somut norm denetimi** yolu **deyimleri** ile ifade edilen bu yol; Anayasa Mahkemesi dışındaki mahkemelerden birinde açılmış ve görülmekte olan bir davada, uygulanacak bir yasa veya yasa gücünde kararname hükümlerinin Anayasaya aykırılığın saptanması durumunda başvurulana istisnai bir yoldur.

Aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesinin özelliği, **konunun Anayasa Mahkemesine gelmesinden sonra, ne mahkemenin ne de tarafların süreci durdurma yetkilerinin bulunmamasıdır**. Zira, iptal davalarının temel özelliği nesnel nitelikte olmaları, davada davalının değil, işlemin hukuka aykırı olup olmadığının tespitinin söz konusu olmasıdır.

Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde denetlenmesinin koşulları, Anayasa'nın 152 maddesi ile 6216 Sayılı Yasada belirtilmiştir. Bu koşullar, şunlardır:

- * *Davaya bakan yerin mahkeme olması,*
- * *Davanın görülmekte olan bir dava olması,*
- * *Görülmekte olan davaya uygulanacak hükümlerin davaya bakan mahkeme tarafından Anayasaya aykırı görülmesi,*
- * *Konunun Anayasa Mahkemesi önüne götürülmesi,*
- * *Daha sonra bu konuda Anayasa Mahkemesinin bir karar vermesi*

Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi, 1961 Anayasasının ilk şekli ile 1971değişikliklerinde farklı düzenlenmişti¹²³.

a) Davaya Bakan Yerin Mahkeme Olması

Bu koşul; Anayasanın 152.maddesine, “Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi” kenar başlığı altında düzenlenmiştir.

Bu ifade, öncelikle, bu yönde bir iddianın Anayasa Mahkemesinde açılmış olan iptal davalarında ileri sürülmesini olanaksız kılmaktadır.

Ancak, Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatı ile baktığı davalar ile siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, Anayasa Mahkemesinin “diğer mahkeme” konumunda bulunduğu Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmektedir¹²⁴.

İkinci olarak, davaya bakan mahkemenin o dava için görevli ve yetkili mahkeme olması gerekir. Anayasa Mahkemesi, itiraz yoluyla önüne gelen olayda öncelikle bu hususu dikkate almak zorundadır¹²⁵. İstinabe yoluyla işlerin görüldüğü mahkemelerde, Anayasaya aykırılık iddiası ileri sürülemez.¹²⁶

Üçüncü olarak, “diğer mahkeme” deyimini; adli, idari, askeri yargı düzenlerinde bulunan ilk derece mahkemelerini ile ilk derece mahkemesi olarak dava açılabilen hallerde yüksek mahkemeleri (Danıştay, Yargıtay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek idare Mahkemesi) ve icra tetkik hakimliklerini de içine almaktadır. Zira, 152. maddenin “bir davaya bakmakta olan mahkeme” deyimini “olay mahkemesi” ve davanın esasına bakan mahkeme anlamına gelmektedir. Anayasaya aykırılık iddiası taraflarca ancak bu yargı yerlerinde ileri sürülebilir. Anayasa mahkemesine göre, mahkeme deyiminden anlaşılması gereken “adli, askeri ve idari davalara bakmakta olan, hakim niteliğinde kişilerden kurulu, yargı yetkisine sahip, taraflar arasındaki uyuşmazlığın esasını nihai hüküm vermek suretiyle çözümleyen her derece mercidir”¹²⁷ Dolayısıyla, bu ölçütlere uymaması nedeniyle, tutuklama kararını onamaya

¹²³ “. Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere üç ay içinde kararını verir. Bu süre içinde karar verilmezse, mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını, kendi kanısına göre çözümleyerek dâvayı yürütür. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkemeler buna uymak zorundadır (m.151).

“.Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere altı ay içinde kararını verir ve açıklar.Bu süre içinde karar verilmezse, mahkeme, Anayasa’ya aykırılık iddiasını, kendi kanısına göre çözümleyerek dâvayı yürütür. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkemeler buna uymak zorundadır.M.151: (Değişik : 20/9/1971).

¹²⁴ An. Mah.; E. 1971/41. K. 1971/67AMKD., Sayı:11, , s. 66.;,1971/1, K.1971/1 AMKD. Sayı:9, s.50.

¹²⁵ AYM., E.1976/9, K.1976/10. RG. Sayı: 15.7.1976.

¹²⁶ AYM, E.1978/67, K.1979/14; AMKD, sayı:17, s.100-124..

¹²⁷ K. KANADOĞLU, Anayasa Mahkemesi, Beta; 1. Baskı, İstanbul, 2004, s. 172.

yetkili asliye ceza hakimleri, Yüksek Seçim Kurulu, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Sayıştay¹²⁸

Uygulanacak kanun veya KHK hükümlerinin anayasaya aykırılığına, davaya bakmakta olan mahkeme tarafından re'sen karar verildiği durumlarda da, mahkemenin olay mahkemesi olması gerekir. Böyle olunca, idare ve vergi mahkemelerinin ara kararlarının denetlendiği bölge idare mahkemelerinde böyle bir iddianın ileri sürülememesi gerekir. Oysa uygulamada Anayasaya aykırılık iddiaları bu mahkemelerden de gelebilmektedir. Bunun gibi, dava açılmasının ve tarafların söz konusu olmadığı ve ayrıca şekli bir yasa olan bütçenin uygulanmasının denetlendiği Sayıştay ile kural olarak görev uyuşmazlıklarına bakan ve işin esasa ilişkin konularda yetkili olmayan Uyuşmazlık Mahkemesinde de Anayasaya aykırılık itirazı yapılamamalıdır.

Dördüncü olarak; *temyiz mahkemesi sıfatı ile davaya baktıkları durumlarda yüksek mahkemelerde (Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay) de, anayasaya aykırılık iddiası ilk defa ve doğrudan doğruya ileri sürülemez. Çünkü, 152. maddenin “Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümle birlikte karara bağlanır” hükmü bu konuda açıktır.*

Anayasaysa aykırılık iddiasının Anayasa Mahkemesine intikal ettirilmesi konusunda özellikle belirtmek gerekir ki, böyle bir iddiayı görülmekte olan davanın tarafları doğrudan Anayasa Mahkemesine götüremezler.¹²⁹ Bu yönde bir iddia olay mahkemesinin ara kararı üzerine ancak o mahkeme tarafından götürülebilir.

b) Davanın Görülmekte Olması

Bir usul hukuku deyimini olan “görülmekte olan dava”, davanın derdest olması, Anayasa Mahkemesi dışındaki bir mahkemede açılmış ve devam ediyor olması demektir.

Bu deyim, usul hukuku açısından öncelikle davanın, hangi tür dava olursa olsun, kabul edilme koşulları (görev ve yetki, ehliyet, temsil, dava konusu, süre veya zamanaşımı, dilekçenin şekli, dava harcı vs.) yönlerinden geçerliliği mahkeme tarafından onaylanmış, yani açılmış olmasını gerektirmektedir.

İkinci olarak, açılan bu davanın devam ediyor olması (derdest olması) gerekir. Davanın konusuz kalması, düşmesi, davadan vazgeçilmesi, dosyanın işlemiden kaldırılması, süre veya zaman aşımı itirazı gibi nedenlerle, esasa girilmeden, davanın sona ermemiş olması gerekir. Anayasaya aykırılık hususu veya iddiasının davanın esasına girilmesi aşamasında dikkate alınacak olması, bu aykırılığın taraflarca dava dilekçelerinde ve cevaplarda,

¹²⁸ İbid.

¹²⁹ İbid.

duruşmaların devamı sırasında veya davanın herhangi bir aşamasında ileri sürülemeyeceği anlamına gelmemektedir. Mahkeme esas hakkında karar verinceye kadar bu yöndeki bir itiraz veya def'i ileri sürülebilir *Görülmekte olan bir davada mahkeme*; Anayasaya aykırılığı ister re'sen, ister tarafların iddiası üzerine dikkate alsın; *bu konudaki kararını davanın esası hakkındaki kararını vermeden önce sonuçlandırmak durumundadır.*

c) Uygulanacak Hükümlerin Anayasaya Aykırı Görülmesi

Bir mahkemede görülmekte olan bir davada, davaya uygulanacak hükümlerin Anayasaya aykırılığı konusunda mahkemece bir ön karar veya ara kararı verilmesi gerekir..

Bir davaya bakmakta olan mahkemede, uygulanacak kanun veya KHK hükümlerinin Anayasaya aykırı görülmesi demek, bu konuda mahkemenin ön karar niteliğinde demektir. Mahkemenin bir ara kararı vermesi vermesi iki şekilde olabilir:

* Mahkemenin, davada uygulanacak yasa veya KHK hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğunu kendiliğinden tespit ederek bu konuda bir ara kararı vermesi.

* Uygulanacak hükümlerin Anayasaya aykırı olduğunun görülmekte olan davanın taraflarınca ileri sürülmesi ve bunun mahkeme tarafından ciddi kabul edilmesi.

Her iki durumda da, uygulanacak hükümlerin Anayasaya aykırılığı, bir ön mesele veya sorunun ertelenmesi (mesele-i müstehhire, question préjudicielle) şeklinde davaya bakmakta olan mahkeme tarafından değerlendirilecektir *Mahkemenin bu konuda karar vermesi için, tarafların bu konudaki iddialarının ciddi olması veya yargıcın kendi araştırmasının, uygulanacak hükümlerin Anayasaya aykırı olduğu sonucuna götürmesi gerekir.* Mahkemenin kararı, anayasaya aykırılık iddiası yönünde ise; mahkeme davayı Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar erteleyecektir. Aksi halde, görülmekte olan davada uygulanacak hükümlerin Anayasaya aykırılığı sorunu veya iddiası Anayasa mahkemesine götürülemeyecektir.

d) Anayasa Mahkemesinin Kararları

Davaya bakmakta olan mahkemenin, uygulanacak kanun veya KHK hükümlerini *kendiliğinden Anayasaya aykırı görmesi* ya da taraflardan birinin *anayasaya aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varması halinde*; mahkemenin yapması gereken, bu konudaki ara kararını içeren dava dosyasını uygulanacak hükümlerin anayasaya aykırı olup olmadığı hakkında karar verilmek üzere Anayasaya Mahkemesine göndermek olacaktır.

Bu takdirde, olay mahkemesi dava dosyasını doğrudan Anayasa mahkemesine gönderebilir. Bu konuya ilişkin mahkeme kararları nihai karar

olmadığından, yani ara karar niteliğinde olduğundan verilecek nihai karardan bağımsız olarak temyiz edilemez.

İkinci olasılık, davaya bakmakta olan mahkemenin davada uygulanacak hükümlerin Anayasaya aykırı olduğunun taraflarca veya bunlardan biri tarafından ileri sürülmesine rağmen, bu konudaki iddiayı ciddi görmeyerek olumsuz karar vermesi ve bu konudaki kararın, esas hakkındaki kararın verilmesinden sonra yapılacak temyiz başvurusu üzerine temyiz mahkemesi tarafından bozulmasıdır. Bu takdirde de, mahkeme bozma kararına uyarak dava dosyasını iddia hakkında karar verilmek üzere Anayasa Mahkemesine gönderecektir.

Bu iki olasılık karşısında, Anayasaya aykırılık iddiası Anayasa Mahkemesi önüne geldiğinde, Anayasa Mahkemesi dava dosyasının kendisine gelişinden itibaren **beş ay içinde** kararını vermek durumundadır.

Anayasa Mahkemesi kararı uygulanacak hükümlerin Anayasaya aykırı olduğu yönünde ise, olay mahkemesi davayı **bu hükümleri uygulamamak** suretiyle davayı sonuçlandırır.

Anayasa Mahkemesi kararı, uygulanacak hükümlerin Anayasaya aykırı olmadığı yönünde ise; mahkeme davayla ilgili kararını **yürürlükteki hükümlere göre**¹³⁰ karar verir.

Anayasa Mahkemesi kararını kendisine tanınan **beş aylık süre içinde**¹³¹ vermezse, davaya bakmakta olan mahkeme kararını yine yürürlükteki kanun veya KHK hükümlerine göre karar verir. Ancak, bu arada, yani mahkemenin esas hakkındaki kararı kesinleşinceye kadar, Anayasa Mahkemesinin kararı gelirse, mahkeme Anayasa Mahkemesi kararına uymak zorundadır (AY. m.152/son).

.....(metin sonu).....

¹³⁰ 1961 Anayasası bu konuda farklı bir hüküm içermekte idi. Bu Anayasa(m.151/son), “Bu süre içinde-ki altı aydı- karar verilmezse, **mahkeme Anayasaya aykırılık iddiasını kendi kanısına çözümleyerek davayı yürütür**” biçiminde bir hüküm içeriyordu..

SONUÇ

Hukuksal açıdan *organik anlamda* yargı; *hukuk kurallarıyla yetkili ve görevli kılınmış, Devletin diğer organları karşısında bağımsız, ilke olarak taraflardan birinin açacağı karşılıklı sav ve savunmaları içeren dava üzerine karar veren, verilen kararların kesin hüküm etkisine sahip olduğu, mahkeme statüsünde olan ve üyelerinin yargıç niteliğini haiz her düzeyde mahkemelerin oluşturduğu bir bütünü veya sistemi ifade etmektedir.*

İşlev olarak yargı, yargılama faaliyeti anlamında, devlet örgütü içinde yer alan ve onun yer, konu, zaman, yönlerinden egemenliğine tabi olanların - vatandaş ve yabancılar, gerçek ve tüzel kişiler, özel hukuk ve kamu tüzel kişileri, - özel hukuk kişilerinin, Devletin yasama ve yürütme organlarının, yürütme organı içinde yer alan kamu tüzel kişilerinin eylemleri ve işlemlerini denetlenmesi; bu eylem ve işlemlerin hukuka uygun olup olmadığını belirlenmesi; aykırılık saptanması halinde bunlara yasaların ve diğer hukuk kurallarının öngördüğü yaptırımlarla ilgili kararlar verilmesi demektir.

Yargı, kamu hukukunun tarihsel gelişim süreci içinde ve uygulamada, her devlette ve her zaman, Devletin üç temel fonksiyonundan biri olmuştur.

Ancak, *yargı işlevinin yerine getirilmesinin ayrı bir organa verilerek, devletin diğer iki temel işlevi olan yasama ve yürütmeden, özellikle yürütme işlevinden ayrılması* yönetilenlerin hak ve özgürleri lehine Devlet gücünün sınırlanması gerektiği düşüncesinin doğmasından, “güç gücü sınırlar” ilkesiyle formüleleştirilen, kaynağı antik çağlara kadar giden, kuramsal temelleri 17. yüzyılda siyasal liberalizm akımı çerçevesinde, özellikle Locke ve Montesquieu gibi düşünürler tarafından hazırlanmasından sonra, uzun bir süreç içinde gerçekleşmiştir. Günümüzde, özellikle demokratik yapıda olan ve hukuk devleti ilkesini benimsemiş devletlerde, demokrasinin ve hukuk devletinin bir ön koşulu olarak, devlet güçlerinin ayrışması, özellikle yargı organı ve erkinin yasama ve yürütmeden ayrılması ve giderek yargının onlardan bağımsız hale gelmesi; bu siyasal gelişmelerin ve hukuksal evrimin bir sonucudur.

Görülüyor ki, işlevsel anlamda yargı veya yargılama işlevi, gerçekte, her toplumsal yapıda var olan denetim işlevinin Devletin egemenliğine ve denetim işlevine dayanan, hukuksal çerçeve içine alınmış uzantısından başka bir şey değildir.

Gerçekten, sosyolojik ve hukuksal olarak *biçimsel olan veya olmayan* tüm örgütsel yapılarda zorunlu olarak bir denetim olgusu bulunmakla birlikte; bu olgu *biçimsel olan ve hukukla belirlenmiş yapılarda daha belirgindir.*

Bu bağlamda, *dernek, şirket, sendika, siyasal parti* gibi hukuk sistemi içinde olan, yaptıkları iç düzenlemelerle kendi haklarını yaratan bu

özel hukuk tüzel kişilerinde de denetim işlevi, çeşitli adlar altında (disiplin, denetleme kurulu vs.) kurulan organlar tarafından yerine getirilmektedir. Bu denetim daha çok, yürütme işlevini yapan organlar ile biçimsel örgütün mensuplarının işlemleri ve eylemleri üzerinde yapılmaktadır.

Öte yandan, Devlet tüzel kişiliği dışında yer alan, göreceli olarak Devlet karşısında özerk konumda olan diğer kamu tüzel kişileri içinde bünyelerinde de, denetim görevi yapan kurulsal yapıda çeşitli organlar bulunmaktadır. Bu organlar, genellikle içinde yer aldıkları kamu kurum veya kuruluşlarının yürütme organlarının eylem ve işlemlerini denetlemekte ve üye veya mensuplarının disiplin kurallarına uymayan eylem ve işlemleri üzerinde yaptırım uygulamaktadırlar.

Bununla birlikte, *yukarıda belirtilen özel hukuk ve kamu hukuku tüzel kişilerinin örgütsel yapıları içinde kurulmuş olan denetleme organları, yargı organı değildirler*. Bunlar, kendi örgütsel yapıları içinde yargısal işlev benzeri bir işlev yapmakla birlikte, gerçek anlamda yargı yukarıda organik ve işlevsel anlamda tanımlı yapılan bir yapı ve faaliyetler demektir. *Yargının sahip olduğu özelliklerden hiç biri yukarıda belirtilen özel hukuk ve Devletin vesayet denetimine tabi kamu hukuku tüzel kişilerinin örgütsel yapıları içinde yer alan denetleme organlarında bulunmamaktadır*.

Bu anlamda ele alınan Türk Yargısı, bir sistem oluşturacak şekilde bir bütünlüğe sahip olup olmadığı sorgulanabilir.

Bu konuda sorulacak bir sorunun yanıtı, *hiç kuşkusuz, “evet” olması gerekir*. Zira; *sistem, kısaca, bir bütünü oluşturan çeşitli unsurlar veya parçalar arasında karşılıklı ilişkiler ve etkileşimin bulunduğu, bu parçaların belirli kriterler, amaçlar ve işlevler çerçevesinde ortak bir paydasının veya paydalar çerçevesinde bir bütün oluşturan bir yapı ve işleyiş demektir*. Bu anlamda, tüm hukuk sistemlerinde ve Türk Yargı Sistemi de, içinde yer aldığı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ve Türk Hukuk Sistemi üst sistemi altında, onun bir unsuru ve parçası olarak; kendi içinde bir sistem oluşturmaktadır. Bir başka anlatımla, bu çalışmada inceleme konusu yapılan *adli yargı, yönetsel yargı ve askeri yargı alt sistemleri içinde yer alan alt ve üst derece mahkemeleri ile Uyuşmazlık Mahkemesi, Sayıştay ve Anayasa Mahkemesi; Türk Yargı Sistemi’ni oluşturan yukarıda sözü edilen ortak paydalar çerçevesinde bir sistem oluşturmaktadır*.

Türk Yargı Sistemi’ni oluşturan ortak payda veya paydalar Anayasamızın maddelerinde belirtilmiştir. Bunlar; yargı yetkisinin Türk milleti adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılacağı ile Anayasanın başta ve özellikle Genel Esaslar ve Yargı Kısımlarında yer alan hükümleri ile diğer kısımlarında yer alan tüm hükümleridir.

Türk Yargı Sistemi adı altında yapılan bu çalışma sonunda, Türk Yargı Sistemi’ne ilişkin bazı sonuçlara varılabilir mi?

Ancak, biz bu çalışmada, bu denli geniş bir kapsamı olan bir konu hakkında, yukarıda değinilen konularla ilgili bazı sonuçlara varma amacını güttük. Böyle bir çalışmayla, daha çok, Türk Yargı Sisteminin resmini çekmek, işleyişini tasvir etmek ve yargı yerleri arasındaki bazı ilişkileri göstermek amacını güttük. Zira, bu sistem içinde yer alan adli yargı, yönetsel yargı ve askeri yargı düzenleri ile alt derece yargı yerleri bulunmayan Anayasa Yargısı, Uyuşmazlık Yargısı ve Sayıştay gibi yüksek yargı yerlerinin, Türkiye Cumhuriyetinin Anayasada öngörülen ilkeler doğrultusunda işlevlerini gereği gibi yerine getirip getirmediği, gelişim seyirleri içinde işlevlerini ne ölçüde yerine getirdikleri, kusurları ve eksiklerinin saptanması, bu yargı yerlerinin gerçekte bağımsız olup olmadıkları, yargıçların güvencesinin bulunup bulunmadığı, bu sorular çerçevesinde yapıları ve işleyişleri konusunda kapsamlı bir reforma gerek olup olmadığı gibi konular; ayrı ve özel bir çalışmayı gerektiren geniş kapsamlı konular ve sorunlardır.

Bu konularla ilgili olarak çeşitli kamusal veya yarı kamusal ve özel kurum ve kuruluşlar tarafından çalışmalar yapılmış, kongre ve konferanslar düzenlenmiş, çeşitli reform önerileri yapılmıştır. Daha sonraki bir çalışma, Türk Yargı Sistemi'ni eleştirel bir yaklaşımla incelemek ve yorumlamak olabilir hiç kuşkusuz.

01.09.2011

Prof. Dr. Cevdet ATAY

YARARLANILAN VE BAŞVURULABİLİR KAYNAKNAKLAR

KİTAPLAR

AKSEL İ. Türk Yargı Teşkilatı, Seçkin, Ankara, 2010.

ARKAN S. Ticari İşletme Hukuku, BATİDER, 8. Basım, 2005, Ankara,

ASLAN-TANRIVER, Yargı Örgütü Hukuku, Yetkin Ktbv., Ankara, 2001,

ASLAN Y. Tüketici Hukukun Dersleri,3. Baskı, 2010.

ATAY, C. İdari Yargıda Temyiz, Doçentlik Tezi, 1981.

ATAY C., Devlet, Yönetim ve Denetim; Alfa Ktb., İst. 1999.

CENTEL, N., Hakimin Tarafsızlığı; Kazancı Yay. , İstanbul, 1996.

ÇELİK H.; [Yargıtay Örnek Kararları ile Açıklamalı Hukuk Davalarında Görev ve Yetki Sorunu](#), Bilge Yay., 2005

DERDİMAN, C. İdare Hukuku, Alfa Aktüel, 2007.

DONAY S. [Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi](#), 1.Basım, Beta, 2009, İstanbul.

DURMAN O. Kadastro Kanunu Şerhi, Adalet Yay., Ankara,2007.

GÖZLER; K. İdare Hukuku Dersleri, Ekin, Yayınları, Bursa, 2009.

GÖZÜBÜYÜK A.Ş. - TAN; T.İdari Yargılama Hukuku, Cilt: I ve II; Turhan Ktb., Ankara, 2010.

KABOĞLU İ.; Anayasa Yargısı; 3.Baskı; İmge Ktb., Ankara, 2000

KANADOĞLU K. Anayasa Mahkemesi; Beta, İstanbul, 2004.

KARDAŞ Ü.; Disiplin Mahkemeleri Kuruluşu, Yargılama Usulü Ve

[Disiplin Suç Ve Cezaları Hakkında Kanun](#), Vedat Yay., 2005, İst.

KARDAŞ Ü. - ÇINGİ M; [Askeri Ceza ve Ceza Yargısı](#), Kazancı Yay., 2001, İstanbul.

KAYAR; N. [Yönetsel Yargı Kuruluş ve İşleyişi](#), Ekin Yay., Bursa., 2010,

KIRMIZI M., Hukuk Muhakemelerinde Görev ve Yetki; Seçkin Yay., İstanbul, 2011.

KURU-B.; ARSLAN R.-YILMAZ E., Medeni Usul Hukuku; Yetkin Yay., Ankara, 2010,

KURU, B. Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.I, Alfa Yay., 2001.

ÖZTÜRK B.-ERDEM M.R; Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin, 10.Baskı, Ankara, 2006.

PINAR İ., [Disiplin Suç Ve Cezaları Ve Sicil Hukuku](#), Ankara., 2008,

TEKİNALP Ü., Fikri Mülkiyet Hukuku, Beta, 2. Baskı, 2002.

ÜNVER Y. - HAKERİ H.; [Ceza Muhakemesi Hukuku](#); C.I, Adalet Yay. Ankara, 2009.

YAMAN M. [Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu](#), Bige Karınca Yay., 2007.

ZEVKLİLER- AYDOĞDU, Tüketicinin Korunması Hukuku, Seçkin Ktb., 3. Bası, Ankara, 2004.

MEVZUAT

1982 T. C. Anayasası (30.03.2011 Tarih ve 6216 Sayılı Yasayla Yapılan değişikliklere göre).

Hukuk Muhakemeleri Kanunu: Sayı: 6100,Tarih: 12.01.2011

Askeri Yargıtay Kanunu: Sayı: 1602, Tarih: : 08.07.1972.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu: Sayı: 1602 Tarih: 20.07.1972

İcra ve İflas kanunu: Sayı: 2128, Tarih: 19.06.1932,

Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi hakkında kanun: Sayı: 2247.Tarih: 22.06.1979

Danıştay Kanunu: Sayı: 2575, Tarih: 20.01.1982

Bölge İdare mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun: Sayı: 2576, Tarih: 20.01.1982

İdari Yargılama Usulü Kanunu: 2577, Tarih: 20.01.1982

Yargıtay Kanunu: Sayı: 2997, Tarih: 08.02.1983

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun,
Sayı: 2949, Tarih: 13.11.1983

Hakimler ve Savcılar Kanunu, Sayı: 2802, Tarih: 26.02.1983

Karayolları Trafik Kanunu, Sayı: 2918, Tarih: 10.18.1983

Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu: Sayı: 353,
Tarih:26.10.1963

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun: Sayı: 4077, Tarih: 08.03.1995

Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Sayı: 4320, Tarih: 17.01.1998

İnfaz Hakimliği Kanunu, Sayı: 4675, Tarih: 23.05.2001

Disiplin Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulü, ve Disiplin Suç
ve Cezaları hakkında Kanun, Sayı: 477, tarih: 26.06.1964

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulüne Dair
Kanun, Sayı: 4787, Tarih: 18.01.2003

Adli yargı, İl Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin
Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında kanun, Sayı: 5235, Tarih:
07.10.2004

Ceza Muhakemesi Kanunu, Sayı: 5271, Tarih: 17.12.2004

Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında

Kanun, Sayı:5230, Tarih: 31.03.2005

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Dair kanun, Sayı:

4787, Tarih: 18.01.2003.

Çocuk Mahkemelerinin Kurulması Hakkında Kanun: Sayı: 2253, Tarih: 03.07.1979

Çocuk Koruma Kanunu, Sayı: 5395, Tarih.15.07.2005.

İş Mahkemeleri Kanunu, Sayı: 5521, Tarih: 04.02.1950

Türk Ticaret Kanunu, Sayı: 6102, Tarih: 13.01.2011

Borçlar kanunu, Sayı: 6098, Tarih: 11.01.2011

Anayasa mahkemesi İçtüzüğü

Askeri Yargıtay İçtüzüğü

Danıştay İçtüzüğü

Yargıtay İç Yönetmeliği.

